

Milena Přecechtělová
LATINA
nejen pro teology

2009

2. vydání

Viris linguae Latinae peritissimis

Ioanni Hellero et Paulo Filipi

*professoribus Evangelicae facultatis theologicae
qui in rebus adversis et secundis
semper mihi aderant*

gratissimam me praesto

PODĚKOVÁNÍ

Za cenné podněty a připomínky při práci na této učebnici děkuji paní prof. PhDr. Bohumile Mouchové, CSc. a PhDr. Markétě Koronthályové.

Za věrnou spolupráci nepřestávám být vděčná své přítelkyni a kolegyni Mgr. Lucii Kopecké, která se kromě odborné spolupráce ujala prací redakčních.

Za pomoc hlavně technického rázu děkuji studentům ETF UK Petře Havránkové, Martině Křivohlavé-Červinské, Mgr. Zitě Nidlové, Ondřeji Kolářovi a Petru Gallusovi, své dceři Deboře. Za ilustrace na obálce jsem vděčná svému synu Danielu Krejčímu.

Kniha by však po pěti neúspěšných žádostech o vydavatelský grant nemohla spatřit světlo světa, kdyby se jí neujala paní Zdena Barcalová. Ta na doporučení paní Marie Chrysostomidu poskytla vlastní finanční prostředky a tak největší měrou přispěla k tomu, aby se – jak doufám – zlepšila situace v oblasti pomůcek pro výuku latiny. Za to jí patří velký dík nejen můj, ale i těch, kteří učebnici užívají.

ÚVODEM

Latina je v našem středoevropském prostoru nutnou součástí všeobecného vzdělanostního základu. V době, kdy se její výuka na středních školách objevuje dosti sporadicky nebo v nedostačující míře, nezbyvá než tento nedostatek napravovat v rámci terciárního vzdělávání.

Ve svém celku je předložená učebnice určena studentům teologie. Je však koncipována tak, aby si podle ní každý zájemce mohl osvojit základy gramatiky a elementární dovednosti překladatelské, jež jsou nezbytné pro práci s prameny. Pomocí tedy má hlavně vysokoškolským studentům, kteří se v rámci studia svého hlavního oboru setkají s nutností osvojit si základy latiny.

Vzhledem ke svému hlavnímu poslání je učebnice sestavena tak, že sleduje pouze pasivní přístup k jazyku, tj. že student má na základě postupného zvládnutí latinské gramatiky porozumět větě, později souvislému textu a být schopen co nejpřesnějšího převodu do češtiny.

Učebnice je výsledkem mého téměř dvacetiletého pedagogického působení na ETF. Jednotlivé gramatické jevy jsou řazeny tak, jak se osvědčily v ústních výkladech mluvnice, při nichž jsem se snažila najít optimální množství sdělovaných informací a nezbytné látky k procvičení. Pro první dva semestry výuky vyhrazené především pro zvládnutí latinské morfologie je určen příložený slovníček, který obsahuje kromě slov použitých v lekcích I – XIII též základní křesťanské pojmy. Při další práci s učebnicí je však již nutné používat latinský slovník.

Učebnice je rozdělena na tři části, z nichž první obsahuje gramatické výklady v takovém sledu, aby adepti mohli co nejdříve procvičovat látku překládáním celých vět. Takové cvičné věty jsou řazeny vždy po určité části gramatického výkladu a mají jednak klasickou slovní zásobu, jednak slovní zásobu z období křesťanského. Aby si student mohl sám ověřit, jak zvládl probírané gramatické partie, má k dispozici pět souborů autokorektivních cvičení, jejichž správné řešení najde na konci první části v oddíle zvaném CLAVIS (KLÍČ). Cvičení obsahující křesťanskou slovní zásobu jsou v nich označena křížkem (†).

Z metodického hlediska jsem se snažila usnadnit studentům jistě nelehkou práci následujícím způsobem:

V mluvnických výkladech a cvičeních jsou ve slovech označovány délky vokálů, a to v souladu s Latinsko-českým slovníkem (J. M. Pražák – F. Novotný – J. Sedláček, SPN Praha 1975).

Za každým cvičením je uvedeno několik výrazů, zejména takových, které by mohly při hledání vhodného významu ve slovníku činit jisté potíže.

Druhá část učebnice je určena především kandidátům studia teologie, neboť zahrnuje slovní zásobu a několik základních věroučných textů určených k aktivnímu osvojení.

Jako příručka především pro četbu odborné literatury slouží tzv. VADEMECUM – jednak časté latinské zkratky, případně slovní spojení či věty vyskytující se obecně v odborné literatuře, jednak nejčastější latinské odborné výrazy z oboru teologie, zejména systematické.

Třetí část uvádí přehled nejčastějších odchylek a zvláštností latiny od dob nástupu křesťanství. Následuje soubor ukázek z latinského, převážně křesťanského písemnictví od prvních staletí našeho letopočtu až po příklady využití latinského jazyka ve 20. století. Je určen studentům teologie, aby si na tomto materiálu rozšiřovali své jazykové znalosti, nabývali pohotovosti v překládání a zkušeností v interpretaci.

ZÁKLADNÍ GRAMATICKÉ TERMÍNY UŽÍVANÉ PŘI STUDIU LATINY A JEJICH OBVYKLÉ ZKRATKY

Latinská mluvnice se dělí na dvě základní části:

morfologie – tvarosloví,
syntax – větná skladba.

Latina je flektivní jazyk, proto užíváme termínů:

flexe – ohýbání slov,
deklinace – skloňování,
konjugace – časování.

Ze slovních druhů se důsledně užívají latinským termínem pouze tři:

nōmen substantivum – **substantivum** (subst.) – podstatné jméno,
nōmen adiectivum – **adjektivum** (adj.) – přídavné jméno,
adverbium – **adverbium** (adv.) – příslovce.

Pro úplnost uvedeme však i ostatní slovní druhy:

prōnōmen – zájmeno,
numerāle – číslovka,
verbum – sloveso,
praepositiō – prepozice – předložka,
coniunctiō – konjunkce – spojka,
interiectiō – interjekce – citoslovce,
particula – partikule – částice.

Názvy pádů:

nominativ (nom.) – 1. pád,
genitiv (gen.) – 2. pád,
dativ (dat.) – 3. pád,
akuzativ (ak.) – 4. pád,
vokativ (vok.) – 5. pád,
ablativ (abl.) – 6. pád (vznikl spojením 6. pádu – lokálu, 7. pádu – instrumentálu a původního ablativu, takže jeho významový rozsah je v latině velmi široký).

Rod rozeznává latina trojí:

maskulinum (m.) – rod mužský,
femininum (f.) – rod ženský,
neutrum (n.) – rod střední.

Číslo je dvojí:

singulár (sg.) – jednotné číslo,
plurál (pl.) – množné číslo.

Slovesné kategorie, u nichž užíváme latinský gramatický termín:

Časy:

prézens (préz.) – přítomný čas,
futurum (fut.) – budoucí čas,
imperfektum (impf.) – minulý čas (nedokonavého vidu),
perfektum (pf.) – minulý čas (zpravidla dokonavého vidu),
plusquamperfektum (plpf.) – předminulý čas.

Způsoby:

indikativ (ind.) – oznamovací způsob,
imperativ (imp.) – rozkazovací způsob,
konjunktiv (konj.) – spojovací způsob.

Rody:

aktivum (akt.) – rod činný,
pasivum (pas.) – rod trpný.

Kromě toho vytváří latinské sloveso ještě pět jmenných tvarů:

infinitiv (inf.),
participium (ptc.),
gerundivum (GV),
gerundium (GU),
supinum (sup.).

Poslední tři jmenované tvary nemají v českém tvaroslovném systému ekvivalent a je třeba se naučit způsobu jejich překladu.

LATINSKÁ ABECEDA, VÝSLOVNOST, PŘÍZVUK, DÉLKA HLÁSEK

Římané přejali své písmo sice od Řeků, ale prostřednictvím Etrusků. Latinská abeceda, jak ji dnes užíváme k přepisu latinských slov, má 24 písmen. Římané ovšem rozeznávali jen 23 písmen, neboť písmenem V označovali hlásku „v“ i hlásku „u“. Dlouho užívali písmen pouze velkých (majuskule), psaní malých písmen (minuskule) se rozšířilo až ve středověku. Velká písmena píšeme dnes v latinském textu na začátku vět a u vlastních jmen a slov od nich odvozených (*Rōma* – Řím; *Rōmānus* – Říman, římský; *Latīnē* – latinsky).

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T [U] V X Y Z

V abecedě se nevyskytuje písmeno J, i když v některých případech vyslovujeme jako „j“ samohlásku „i“ (*iānuā* – čti: „jānuā“; *eius* – čti: „ejjus“).

Málo užívané je písmeno K, které se zachovalo jen v několika slovech před „a“ (*Kalendae*, *Karthāgo*).

Písmena Y a Z se vyskytují pouze ve slovech přejatých z řečtiny (*gymnasium*, *zōna*, *zephyrus*) a do latinské abecedy se dostala v 1. století před naším letopočtem.

Spojení hlásek C a H musíme hledat v latinském slovníku pod písmenem „C“; vyslovujeme je jako české „ch“.

Rozdělení hlásek:

Samohlásky – krátké: a, e, i, o, u, y,¹
dlouhé: ā, ē, ī, ō, ū, ŷ.¹

Dvojhásky – ae, oe, ei, ui, au, eu.

Souhlásky – všechny ostatní hlásky abecedy – jejich rozdělení se třídí různými kritérii, jež není nutné pro potřeby této učebnice rozvádět.

VÝSLOVNOST LATINSKÝCH SLOV

Přidržíte se mnohaleté středoevropské tradice, řídíme se při výslovnosti následujícími pravidly:

Dvojhásku *ae*, *oe* vyslovujeme jako *é* (*caelum*, *poena*, *aeternus*, *tenebrae*). Někdy se uprostřed slova setkají samohlásky *a* a *o* s *e*, ale netvoří dvojhásku. V písmu je tato skutečnost naznačena obvykle přehláskou nad *e* (*poēta*, *coērceō*, *aēr* – při čtení musí zaznít každá ze samohlásek zvlášť).

Hlásku *c* vyslovujeme jako **k**, stojí-li

- před samohláskou *a*, *o*, *u* (*cārus*, *nāscor*, *culpa*),
- před jinou souhláskou (*Sc̄riptūra*, *sānctus*, *crēdō*),
- na konci slova (*dōnec*, *lāc*).

V ostatních případech zůstává čtena jako **c** (*coeptus*, *celer*, *Cicerō*); pozor: *ecclēsia* – vyslov: eklézia; *accipere* – vyslov: akcipere; *caelum* – vyslov: célum.

Slabiky **di**, **ti**, **ni** vyslovujeme jako **dy**, **ty**, **ny** (*nihil*, *disciplīna*, *satis*).

Slabiku **ti** vyslovujeme jako **ci**, následuje-li po ní samohláska nebo dvojhásky (*revēlātiō*, *iūstitia*, *dīvitiae*).

Slabika **ti** zůstává čtena jako **ty**:

- předcházejí-li před **ti** souhlásky **s**, **t**, **x** (*mixtiō*, *Ōstia*, *Attius*),
- v řeckých slovech (*Miltiadēs*),
- je-li **i** v této slabice dlouhé (*tōtius* – *celého*),
- je-li přízvučná (*petierant* – *žádali*).

Hlásky **s** se vyslovuje jako **z**, stojí-li mezi samohláskami (*rosa*, *ecclēsia*, *vīsibilis*) nebo předcházejí-li před ní **l**, **r**, **n** (*Paracelsus*, *versus*, *ascēnsiō*). Výjimku tvoří slova s předponou, u nichž základní slovo začíná na **s**. V takovém případě čteme **s** ostře jako **s**, nikoli jako **z** (*resurgō*, *cōnsequor*, *cōnsēsus*).

Zdvojené **s** vyslovujeme vždy ostře (*dissideō*, *cōnfessiō*).

Ex před samohláskou vyslovujeme jako **egz** (*exemplum*, *exilium*).

Su před samohláskou v téže slabice vyslovujeme jako **sv** (*suāvis*).

Qu před samohláskou vyslovujeme jako **kv** (*quis*, *aqua*, *loquor*, *relinquere*).

Ngu před samohláskou vyslovujeme jako **ngv** (*lingua*, *sanguis*).

Ph vyslovujeme jako **f** (*philosophia*, *Philippus*).

¹ Pouze ve slovech řeckého původu.

Hlásku **i** vyslovujeme:

- před samohláskou patřící k téže slabice jako **j** (*iam*, *iūstitia*, *Iēsus*),
- před samohláskou začínající příští slabiku jako **ij** (*Italia*, *cōnscientia*, *morior*),
- mezi dvěma samohláskami jako **jj** (*maior*, *eius*).

DÉLKA V LATINĚ

Slabiky mohou být v latině **krátké** a **douhé**. (V pracovních textech, jako jsou mluvnice a slovníky, je délka samohlásek naznačena ležatou čárkou nad příslušnou samohláskou, např. *clārus*, *imāgō*.) Délka v latině

a) slouží k rozlišení tvarů slov (tvarotvorná funkce):

<i>rosa</i> – růže	×	<i>rosā</i> – růží,
<i>venit</i> – přichází	×	<i>vēnit</i> – přišel,
<i>hoc</i> – toto	×	<i>hōc</i> – tímto;

b) slouží k rozlišení významu slov:

<i>malum</i> – zlo	×	<i>mālum</i> – jablko,
<i>populus</i> – lid, národ	×	<i>pōpulus</i> – topol,
<i>hic</i> – tento	×	<i>hīc</i> – zde,
<i>suspiciō</i> – vzhlížím	×	<i>suspīciō</i> – podezření.

Latinská slabika může být dlouhá:

- přirozeně** (*nātūrā*), obsahuje-li dlouhou samohlásku nebo dvojhásku (*imāgō*, *dōnum*); dvojhásky je vždy dlouhá a není proto nikde označována značkou pro délku;
- pozicí** (*positiōne*), následuje-li ve slabice za krátkou samohláskou skupina alespoň dvou souhlásek (*laudantur*).

Délka slabik se uplatňuje hlavně v latinské poesii, která je časoměrná a má pro případy hodnocení slabik podle polohy souhlásek ještě podrobnější a přesnější pravidla.

Je-li třeba – zejména v mluvnících – odlišit a zdůraznit krátkost samohlásky, užívá se značka *˘* (*liber*).

PŘÍZVUK V LATINĚ

Přízvuč je v latině na první slabice u slov méně než trojslabičných.¹ Přízvuč slov více než dvojslabičných se řídí délkou předposlední slabiky:

- je-li předposlední slabika dlouhá (přirozeně nebo pozicí), je přízvuč na ní (*servatur*, *servantur*);
- je-li předposlední slabika krátká, je přízvuč na třetí slabice od konce (*legitur*, *dicere*, *invēniet*).

V případech potřeby (např. v mluvnících) se označuje šikmou čárkou.

V časoměrných verších uváděných v učebnicích se označuje šikmou čárkou také veršový přízvuč (*iktus*):

Párce patér virgīs iam nūquam cármina dícam. – Šetři, otče, pruty, již nikdy nebudu říkat básně (mluvit ve verších).

¹ Existují i slova, která nemají vlastní přízvuč. Nazývají se **příklonky**, neboť se přiklánějí k předcházejícímu slovu, s nímž se píší dohromady a z hlediska přízvučů s ním tvoří jednotku (*puer puellaque* – chlapec a dívka; *vidēsne?* – copak nevidíš?).

SUBSTANTIVA 1. A 2. DEKLINACE
PRAVIDELNÁ SLOVESA 1. – 4. KONJUGACE, PRÉZENTNÍ KMEN

Latinská substantiva mají kmen zakončený na samohlásku nebo souhlásku, dělíme je do pěti skupin a skloňujeme pomocí pádových koncovek. Ve slovníku jsou uvedena ve tvaru nominativu singuláru, následuje koncovka genitivu a rod substantiva (*rosa, ae, f.*; *diēs, ēī, m.*). U substantiv 3. deklinace je často uvedeno celé znění genitivu (*corpus, corporis, n.*; *carō, carnis, f.*).

SUBSTANTIVA 1. DEKLINACE (Ā-KMENY)

Vzor: *fēmina, ae, f.* – žena

		m. + f.
sg.	nom.	<i>fēmin-a</i>
	gen.	<i>fēmin-ae</i>
	dat.	<i>fēmin-ae</i>
	ak.	<i>fēmin-am</i>
	vok abl.	<i>fēmin-a! fēmin-ā</i>
pl.	nom.	<i>fēmin-ae</i>
	gen.	<i>fēmin-ārum</i>
	dat.	<i>fēmin-īs</i>
	ak.	<i>fēmin-ās</i>
	vok. abl.	<i>fēmin-ae! fēmin-īs</i>

K první deklinaci patří v latině substantiva zakončená v **nom. sg.** na **-a** a v **gen. sg.** na **-ae**. Jsou to **většinou feminina**; některá substantiva však jsou maskulina, např. *poēta, ae, m.* – básník; *agricola, ae, m.* – rolník; *prophēta, ae, m.* – prorok; *collēga, ae, m.* – druh.

Některých substantiv této deklinace se užívá pouze v **singuláru** (*singularia tantum*), např. abstraktních pojmů (*sapientia, ae, f.* – moudrost; *iūstitia, ae, f.* – spravedlnost).

Jiná substantiva existují jen v **plurálu** (*pluralia tantum*), ale mají **význam singuláru** (*tenebrae, ārum, f.* – tma, temnota; *angustiae, ārum, f.* – soutěska; *dīvitiae, ārum, f.* – bohatství, majetek)

Některá substantiva 1. deklinace mají odlišný význam v singuláru a plurálu:

<i>littera, ae, f.</i> – písmeno	×	<i>litterae, ārum, f.</i> – dopis,
<i>aqua, ae, f.</i> – voda	×	<i>aquae, ārum, f.</i> – lázně,
<i>cōpia, ae, f.</i> – zásoba, hojnost	×	<i>cōpiae, ārum, f.</i> – vojenské sbory; jmění, kapitál.

SUBSTANTIVA 2. DEKLINACE (O-KMENY)

Podle této deklinace se skloňují substantiva zakončená v **nom. sg.** na **-us**, řidčeji **-er** a **-um**, a v **gen. sg.** na **-ī**.

Vzory: *servus* (*servos), *ī, m.* – otrok, *puer* (*pueros), *ī, m.* – chlapec, *ager* (*agros), *ī, m.* – pole, *verbum* (*verbom), *ī, n.* – slovo.²

		m. + f.	m.		n.
sg.	nom.	<i>serv-us</i>	<i>puer</i>	<i>ager</i>	<i>verb-um</i>
	gen.	<i>serv-ī</i>	<i>puer-ī</i>	<i>agr-ī</i>	<i>verb-ī</i>
	dat.	<i>serv-ō</i>	<i>puer-ō</i>	<i>agr-ō</i>	<i>verb-ō</i>
	ak.	<i>serv-um</i>	<i>puer-um</i>	<i>agr-um</i>	<i>verb-um</i>
	vok abl.	<i>serv-e! serv-ō</i>	<i>puer! puer-ō</i>	<i>ager! agr-ō</i>	<i>verb-um! verb-ō</i>
pl.	nom.	<i>serv-ī</i>	<i>puer-ī</i>	<i>agr-ī</i>	<i>verb-a</i>
	gen.	<i>serv-ōrum</i>	<i>puer-ōrum</i>	<i>agr-ōrum</i>	<i>verb-ōrum</i>
	dat.	<i>serv-īs</i>	<i>puer-īs</i>	<i>agr-īs</i>	<i>verb-īs</i>
	ak.	<i>serv-ōs</i>	<i>puer-ōs</i>	<i>agr-ōs</i>	<i>verb-a</i>
	vok. abl.	<i>serv-ī! serv-īs</i>	<i>puer-ī! puer-īs</i>	<i>agr-ī! agr-īs</i>	<i>verb-a! verb-īs</i>

Substantiva na **-us** jsou většinou **maskulina**, feminina jsou zpravidla jména stromů, zemí, měst a malých ostrovů (*pōpulus, ī, f.* – topol; *laurus, ī, f.* – vavřín; *Aegyptus, ī, f.* – Egypt; *Corinthus, ī, f.* – Korint; *Rhodus, ī, f.* – Rhodos, ale také např. *humus, ī, f.* – zem, *hlína, půda*; neutra jsou jen dvě: *vulgus, ī, n.* – lid, *dav; vīrus, ī, n.* – jed).

Substantiva na **-er** jsou maskulina; předchází-li před **-er** souhláska, hláska **-e** v ostatních pádech zpravidla mizí (vzor *ager*).

Podle substantiv na **-er** se rovněž skloňuje substantivum *vir, ī, m.* – muž.

Substantiva zakončená na **-um** jsou **neutra**.

O neutrech v latině je možno již na tomto místě uvést následující zásady:

1. Všechna neutra (budou se vyskytovat u 2., 3. a 4. deklinace) mají pro **nom.**, **ak.**, a **vok.** téhož čísla **stejný tvar**.
2. V plurálu mají v těchto pádech **vždy** koncovku **-a**.

Vokativ:

Vokativ sg. se u všech deklinací rovná nominativu sg.

Výjimku tvoří ve 2. deklinaci substantiva zakončená na **-us**, která mají ve vokativu sg. koncovku **-e** (*domine* – pane) a substantiva zakončená na **-ius**, **-aius**, **-eius** (většinou jde o vlastní jména – *Vergilius, Gāius, Pompēius*; z obecných slovo *filius, ī, m.* – syn a zájmeno *meus* – můj), která mají vokativ zakončený na **-ī** (*Vergilī, Gāī, Pompēī; mī filī!* – můj synu!).

Substantivum *deus*³ má vokativ *deus!* – Bože!

V církevní latině má i přivlastňovací zájmeno *meus* stejný tvar, je-li ve spojení s vokativem *Deus!*:

Domine Deus meus! – Pane Bože můj!

V plurálu je vokativ u substantiv všech deklinací bez výjimky roven nominativu.

Některá **substantiva 2. deklinace** se vyskytují **pouze v plurálu**, např.:

liberī, ōrum, m. – děti;
arma, ōrum, n. – zbroj, výzbroj, zbraně;
castra, ōrum, n. – (vojenský) tábor.

² Hvězdička * před slovem označuje starší tvar, bezpečně předpokládaný, ale většinou nedoložený.

³ V klasické latině se slovo *deus* vyskytuje často v plurálu. V nominativu pl. se objevují tyto tři tvary: *deī, diī, dī*. V dativu a ablativu pl. se mohou vyskytnout rovněž tři tvary: *deīs, diīs a dīs*.

PRAVIDELNÁ SLOVESA 1. – 4. KONJUGACE, PRÉZENTNÍ KMEN

Pravidelná latinská slovesa tvoří tvary od **tří kmenů**: přítentního, perfektního a supinového. Dělí se do **čtyř skupin (konjugací)**, a to podle zakončení přítentního kmene.

Přítentní kmeny těchto sloves končí na samohlásku:

1. <i>laudāre</i>	kmenová samohláska <i>-ā-</i>	přítentní kmen: <i>laudā-</i>
2. <i>monēre</i>	kmenová samohláska <i>-ē-</i>	přítentní kmen: <i>monē-</i>
3. <i>legere</i>	kmenová samohláska <i>-e-</i>	přítentní kmen: <i>lege-</i>
4. <i>audīre</i>	kmenová samohláska <i>-ī-</i>	přítentní kmen: <i>audī-</i>

Přítentní kmen určujeme odtržením koncovky *-re*, což je zakončení infinitivu přítentu aktiva. Tento tvar se objevuje na druhém místě v tzv. slovesné stupnici po základním tvaru, který je uváděn v 1. osobě singuláru indikativu přítentu aktiva a je zakončen na *-ō*:

laudō, āre.

Slovesná stupnice dále pokračuje dvěma tvary, od nichž odvozujeme perfektní a supinový kmen slovesa.

Slovesné tvary se dělí na **určité** a **neurčité**. Určité slovesné tvary vyjadřují všechny mluvnické kategorie, které určujeme u sloves, tedy osobu, číslo, způsob, čas a rod. Osobu a číslo označují tzv. osobní koncovky, jež jsou jiné pro aktivní a jiné pro pasivní tvary:

aktivum	
sg.	pl.
<i>-ō (-m)</i>	<i>-mus</i>
<i>-s</i>	<i>-tis</i>
<i>-t</i>	<i>-nt</i>

pasivum	
sg.	pl.
<i>-r</i>	<i>-mur</i>
<i>-ris</i>	<i>-minī</i>
<i>-tur</i>	<i>-ntur</i>

Základní tvary přítentního systému latinského slovesa, jimiž se budeme v této lekci zabývat, jsou:

- indikativ přítentu aktiva a pasiva,
- imperativ,
- infinitiv přítentu aktiva a pasiva.

1. konjugace:

	aktivum		pasivum	
	sg.	pl.	sg.	pl.
indikativ	<i>laud-ō</i> <i>laud-ā-s</i> <i>laud-a-t</i>	<i>laud-ā-mus</i> <i>laud-ā-tis</i> <i>laud-a-nt</i>	<i>laud-o-r</i> <i>laud-ā-ris</i> <i>laud-ā-tur</i>	<i>laud-ā-mur</i> <i>laud-ā-minī</i> <i>laud-a-ntur</i>
imperativ	<i>laud-ā</i>	<i>laud-ā-te</i>	<i>laud-ā-re</i> ⁴	<i>laud-ā-minī</i>
infinitiv	<i>laud-ā-re</i>		<i>laud-ā-rī</i>	

2. konjugace:

	aktivum		pasivum	
	sg.	pl.	sg.	pl.
indikativ	<i>mon-e-ō</i> <i>mon-ē-s</i> <i>mon-e-t</i>	<i>mon-ē-mus</i> <i>mon-ē-tis</i> <i>mon-e-nt</i>	<i>mon-e-o-r</i> <i>mon-ē-ris</i> <i>mon-ē-tur</i>	<i>mon-ē-mur</i> <i>mon-ē-minī</i> <i>mon-e-ntur</i>
imperativ	<i>mon-ē</i>	<i>mon-ē-te</i>	<i>mon-ē-re</i>	<i>mon-ē-minī</i>
infinitiv	<i>mon-ē-re</i>		<i>mon-ē-rī</i>	

3. konjugace (smíšená):

a)

	aktivum		pasivum	
	sg.	pl.	sg.	pl.
indikativ	<i>leg-ō</i> <i>leg-i-s</i> <i>leg-i-t</i>	<i>leg-i-mus</i> <i>leg-i-tis</i> <i>leg-u-nt</i>	<i>leg-o-r</i> <i>leg-e-ris</i> <i>leg-i-tur</i>	<i>leg-i-mur</i> <i>leg-i-minī</i> <i>leg-u-ntur</i>
imperativ	<i>leg-e</i>	<i>leg-i-te</i>	<i>leg-e-re</i>	<i>leg-i-minī</i>
infinitiv	<i>leg-e-re</i>		<i>leg-ī</i>	

b)

	aktivum		pasivum	
	sg.	pl.	sg.	pl.
indikativ	<i>cap-i-ō</i> <i>cap-i-s</i> <i>cap-i-t</i>	<i>cap-i-mus</i> <i>cap-i-tis</i> <i>cap-i-u-nt</i>	<i>cap-i-o-r</i> <i>cap-e-ris</i> <i>cap-i-tur</i>	<i>cap-i-mur</i> <i>cap-i-minī</i> <i>cap-i-u-ntur</i>
imperativ	<i>cap-e</i>	<i>cap-i-te</i>	<i>cap-e-re</i>	<i>cap-i-minī</i>
infinitiv	<i>cap-e-re</i>		<i>cap-ī</i>	

4. konjugace:

	aktivum		pasivum	
	sg.	pl.	sg.	pl.
indikativ	<i>aud-i-ō</i> <i>aud-ī-s</i> <i>aud-i-t</i>	<i>aud-ī-mus</i> <i>aud-ī-tis</i> <i>aud-i-u-nt</i>	<i>aud-i-o-r</i> <i>aud-ī-ris</i> <i>aud-ī-tur</i>	<i>aud-ī-mur</i> <i>aud-ī-minī</i> <i>aud-i-u-ntur</i>
imperativ	<i>aud-ī</i>	<i>aud-ī-te</i>	<i>aud-ī-re</i>	<i>aud-ī-minī</i>
infinitiv	<i>aud-ī-re</i>		<i>aud-ī-rī</i>	

⁴ Pasivní imperativ se vyskytuje velmi zřídka. Překládáme jej častěji zvrtným než pasivním tvarem rozkazovacího způsobu: *Exaltāre Deus!* – Bože, vyvyš se!

VÝZNAM PRÉZENTU

Prézentem se vyjadřuje **děj přítomný nebo obecně platný**:
Peccāta vestra clāmant ad caelum. – Vaše hříchy volají k nebi.
Inter arma silent Mūsae. – Mezi zbraněmi Múzy mlčí.

VÝZNAM INDIKATIVU

Indikativem se vyjadřuje **děj skutečný** nebo alespoň děj, který mluvící osoba pokládá za skutečný.

Indikativu se užívá ve větách oznamovacích, tázacích a zvolacích.

VÝZNAM IMPERATIVU

Imperativem se vyjadřuje **rozkaz** s větší nebo menší důrazností. Latina rozeznává dva druhy imperativu:

imperativ I: jen pro 2. osobu singuláru a plurálu;

imperativ II (futura): pro 2. a 3. osobu singuláru a pro 2. a 3. osobu plurálu.

imperativ I						
sg.	2.	<i>laud-ā</i>	<i>mon-ē</i>	<i>leg-e</i>	<i>cap-e</i>	<i>aud-ī</i>
pl.	2.	<i>laud-ā-te</i>	<i>mon-ē-te</i>	<i>leg-i-te</i>	<i>cap-i-te</i>	<i>aud-ī-te</i>
imperativ II						
sg.	2.	<i>laud-ā-tō</i>	<i>mon-ē-tō</i>	<i>leg-i-tō</i>	<i>cap-i-tō</i>	<i>aud-ī-tō</i>
	3.	<i>laud-ā-tō</i>	<i>mon-ē-tō</i>	<i>leg-i-tō</i>	<i>cap-i-tō</i>	<i>aud-ī-tō</i>
pl.	2.	<i>laud-ā-tōte</i>	<i>mon-ē-tōte</i>	<i>leg-i-tōte</i>	<i>cap-i-tōte</i>	<i>aud-ī-tōte</i>
	3.	<i>laud-a-ntō</i>	<i>mon-e-ntō</i>	<i>leg-u-ntō</i>	<i>cap-i-u-ntō</i>	<i>aud-i-u-ntō</i>

Imperativ II vyjadřuje:

a) rozkaz, který nemá být vykonán hned, ale v budoucnosti (*Sī magister docet, audītō.* – Jestliže učitel vyučuje, poslouvej.);

b) rozkaz podmíněný, jaký bývá v zákonech, smlouvách, předpisech (*Quod lēx imperat, observātōte.* – Dodržujte, co zákon nařizuje.).

Někdy se imperativ II významem neliší od imperativu I. Takto se ho užívá u sloves *scitō, scitōte* – věz, vězte; *mementō, mementōte* – pamatuj, pamatujte, ale také *dicītō mihi* – řekni mi.

Imperativ pro 1. osobu plurálu (pro nějž má čeština zvláštní tvar) se v latině vyjadřuje tvarem konjunktivu prézenta (*gaudeāmus* – radujme se).

INFINITIV

Infinitiv je neurčitý tvar vyjadřující z gramatických kategorií čas a rod. Infinitivy prézenta aktiva a pasiva mají v češtině ekvivalent:

laudāre – chválit,

laudārī – být chválen (chválit se).

Takový infinitiv může stát ve větě v různých větněčlenských funkcích, např.:

facere possum – mohu dělat / udělat, *adiuvāre dēbeō* – mám (musím) pomáhat / pomoci (holý přísudek složený ze dvou slov);

Errāre hūmānum est. – Mýlit se je lidské (podmět).

Další čtyři latinské infinitivy již nemají v češtině ekvivalent. Vyskytují se v latině v infinitivních vazbách a budou probírány v příslušných gramatických partiích.

SLOVESNÝ ROD V LATINĚ

Aktivum (činný rod) vyjadřuje děj nebo stav, který **vychází od podmětu** (*vādō* – kráčím, *cantāmus* – zpíváme, *scrībunt* – píší). Původce děje je totožný s gramatickým podmětem věty.

Pasivum (trpný rod) vyjadřuje, **co se s podmětem děje** (*puer laudātur* – hoch je chválen; *puella amātur* – dívka je milována). Původce děje není gramatickým podmětem věty.

Pokud věta v pasivu obsahuje sdělení, kdo způsobuje, že se s podmětem něco děje, mluvíme o **činiteli pasivního děje**. Ten se v latině vyjadřuje – jde-li o osobu – pomocí předložky *ā* / *ab*, jež se pojí s ablativem:

Puer ā magistrō laudātur. – Hoch je chválen učitelem.⁵

Pokud není činitelem pasivního děje osoba, vyjadřuje se **prostým ablativem** (tj. ablativem bez předložky):

Villa nostra hortō cingitur. – Náš statek je obklopen zahradou.

Oppida et vicī multīs viīs coniuguntur. – Městečka a vesnice jsou spojovány četnými cestami.

Puer virgā pūnitur. – Chlapec je trestán rákoskou.

Pasivní slovesný tvar může mít v latině **zvratný význam**, vyjadřuje-li činnost vycházející od podmětu a k podmětu se vracející (*lavārī* – mýt se; *mūtārī* – měnit se; *vertī* – obracet se).

Některá taková slovesa mohou mít ještě věcný předmět v akuzativu: *velārī caput* – zahalovat si hlavu; *induī vestem* – oblékat si šat.

Slovesa se zvratným významem nemusí být v pasivním tvaru, ale mohou být ve tvaru aktivním s akuzativem zvratného zájmena (*sē vertere* – obracet se; *sē movēre* – hýbat se).

⁵ Ve středověké latině se osobní činitel pasivního děje může také vyjadřovat předložkou *per* s akuzativem (*Per patrem et mātrem educāris.* – Jsi vychováván otcem a matkou.).

Poznámky ke slovesům:

- Zápornky u sloves jsou v latině dvě a píší se jako samostatné slovo:
NŌN – stojí vždy u indikativu, někdy také u konjunktivu: *nōn scrībō* – nepíšu, *nōn scrīberem* – nepsal bych.
NĒ – stojí u některých konjunktivů: *nē scrībās* – nepiš.
- Většina latinských sloves má stejnou pádovou vazbu (má předmět ve stejném pádě) jako česká slovesa. Některá však mají pádovou vazbu odchylnou od češtiny. V takovém případě je ve slovníku pádová vazba naznačena zkratkou zájmena *aliquis*, *aliquid* – někdo, něco v příslušném pádě.

Tak se užívá pro

genitiv	<i>alcis</i> – <i>alicuius</i> (<i>meminisse alcis</i> → <i>meminisse patris</i> – pamatovat na otce),
dativ	<i>alci</i> – <i>alicui</i> (<i>pārēre alci</i> → <i>pārēre lēgibus</i> – poslouchat zákony),
akuzativ	<i>alqm</i> , <i>alqd</i> – <i>aliquem</i> , <i>aliquid</i> (<i>iuvāre alqm</i> → <i>iuvāre amīcōs</i> – pomáhat přátelům),
ablativ	<i>alqō</i> , <i>alqā rē</i> – <i>aliquō</i> , <i>aliquā rē</i> (<i>ūtī alqā rē</i> → <i>ūtī argūmentīs</i> – užít důkazů).

Mnohá slovesa mají dva předměty: *anteferre* / *antepōnere aliquem alicui* – dávat přednost někomu před někým.

CVIČENÍ

1. Historia magistra vītae.
2. Nōn scholae, sed vītae discimus.
3. Ōrā et labōrā.
4. Dīvide et imperā.
5. Tacē et audī.
6. Fēminae statuās corōnīs et rosīs ornant.
7. Amīcītia incolārum concordīā cōnfirmātur.
8. Inter arma silent Mūsae.
9. Amīcōs amāmus, nam ab amīcīs amāmur.
10. Nisi bene labōrās, nōn laudāris, sed castīgāris.

-
1. Domine, verba vītae aeternae habēs.
 2. Ecce agnus Deī, quī tollit peccātum mundī.
 3. Caelī ēnarrant glōriam Deī.
 4. Verbum Dominī nostrī Iēsū⁶ Chrīstī manet in aeternum.
 5. Ab īnsidiīs diaboli liberā, Deus, animam meam.
 6. Dominus noster Deum dīligere, non timēre docet.
 7. Stella māgīs viam ad Iēsum mōnstrat.
 8. Deus semper mundum dīligit.
 9. Impiī in tenebrīs ambulant.
 10. Exaltāmus Deum et laudāmus misericordiam Chrīstī.

quī – který
noster – náš
exaltō, āre – zde: vyvyšuji

mea – moje, má
tollō, ere – беру na sebe

⁶ Jméno *Iēsus* má v latině (podle řečtiny) nepravidelné skloňování.

ADJEKTIVA 1. A 2. DEKLINACE
ADVERBIA

PŘIVLASTŇOVACÍ, OSOBNÍ A ZVRATNÁ ZÁJMENA

ADJEKTIVA 1. A 2. DEKLINACE, ZÁJMENA PŘIVLASTŇOVACÍ

Adjektiva se v latině skloňují (na rozdíl od češtiny) jako substantiva. Podle dosud probraných dvou deklinací se skloňují adjektiva zakončená na **-us (-er)**, **-a**, **-um** (*bonus, bona, bonum* – dobrý, dobrá, dobré; *pulcher, pulchra, pulchrum* – krásný, krásná, krásné). Říkáme jim **trojvýhodná**, protože mají pro každý rod zvláštní tvar.

Adjektivum stojí ve větě nejčastěji jako shodný přívlastek, je tedy třeba znát rod substantiva, abychom k němu přiřadili adjektivum v náležitém tvaru podle rodu:

clārus poēta – slavný básník,
alta pōpulus – vysoký topol,
malum vīrus – zlý jed.

V latinské větě může shodný přívlastek stát i **za svým řídicím substantivem**:

Librum pulchrum legis. – Čteš hezkou knihu.

In scholā dē populō Rōmānō discimus. – Ve škole se učíme o římském národě.

Latina nemá (na rozdíl od češtiny) adjektiva přivlastňovací; přivlastňuje pomocí tzv. **genitivu přivlastňovacího** (*voluntās dominī* – pánova vůle; *verbum Deī* – slovo Boží; *amor hominis* – lidská láska).

Latinská adjektiva se často **substantivizují**, tj. nabývají významu podstatných jmen:

avārus, a, um – lakomý → *avārus, ī, m.* – lakomý člověk, lakomec;
amīcus, a, um – přátelský → *amīcus, ī, m.* – přítel;
amīca, ae, f. – přítelkyně;
bonus, a, um – dobrý → *bonum, ī, n.* – dobro;
vērū, a, um – pravdivý, skutečný → *vērū, ī, n.* – pravda, skutečnost.

Stejně tvary zakončené jako adjektiva na **-us (-er)**, **-a**, **-um** mají také **přivlastňovací zájmena** pro 1. a 2. osobu sg. a pl. a skloňují se tudíž rovněž podle substantiv 1. a 2. deklinace:

meus, mea, meum – můj, má, mé; *noster, nostra, nostrum* – náš, naše, naše;
tuus, tua, tuum – tvůj, tvá, tvé; *vester, vestra, vestrum* – váš, vaše, vaše.

Přivlastňující zájmeno pro 3. osobu sg. má v latině jeden společný tvar **eius** – pro české **jeho, její, jeho**:

amīcus et pater eius – přítel a jeho otec,
amīca et pater eius – přítelkyně a její otec,
oppidum et mūrī eius – městečko a jeho hradby.

V plurálu má naopak čeština jeden společný tvar **jejich**, v latině jsou tvary tři (podle rodu substantiva, jemuž se přivlastňuje) – **eōrum, eārum, eōrum**:

virī et fēminae eōrum – muži a jejich ženy,

fēminae et virī eārum – ženy a jejich muži,

oppida et mūrī eōrum – městečka a jejich hradby.

Tyto tvary jsou genitivem sg. a pl. zájmena **is, ea, id** – on, ona, ono, které patří v latině k zájmenům ukazovacím.

ADVERBIA OD ADJEKTIV 1. A 2. DEKLINACE

Od většiny adjektiv zakončených na **-us (er)**, **-a**, **-um** se vytvoří adverbium (tedy slovo neskloňné, obvykle na otázku „jak?“) pomocí přípony **-ē, řidčeji -ō**.

altus, a, um – vysoký → *altē* – vysoko,
pulcher, a, um – krásný → *pulchrē* – krásně,
rārus, a, um – řídký, vzácný → *rārō* – zřídka, vzácně,
sērus, a, um – pozdní → *sērō* – pozdě,
subitus, a, um – náhlý → *subitō* – náhle.

Pamatuj:

• U některých adverbii je koncové **-e** krátké:

bonus, a, um – dobrý → *bene* – dobře,
malus, a, um – špatný → *male* – špatně.

• U některých adjektiv má platnost adverbia akuzativ sg. neutra:

multus, a, um – mnohý → *multum* – mnoho,
nimius, a, um – přílišný → *nimum* – příliš,
paulus, a, um – malý, skrovný → *paulum* – málo,
cēterī, ae, a – ostatní → *cēterum* – ostatně.

OSOBNÍ ZÁJMENA

Osobní zájmena existují v latině pro 1. a 2. osobu singuláru a plurálu a mají jako v jiných jazycích své zvláštní skloňování.

	<i>ego</i> – já	<i>tū</i> – ty	<i>nōs</i> – my	<i>vōs</i> – vy
nom.	<i>ego</i>	<i>tū</i>	<i>nōs</i>	<i>vōs</i>
gen.	<i>meī</i>	<i>tuī</i>	<i>nostrum, nostrī</i>	<i>vestrum, vestrī</i>
dat.	<i>mihi</i> ⁷	<i>tibi</i> ⁸	<i>nōbīs</i>	<i>vōbīs</i>
ak.	<i>mē</i>	<i>tē</i>	<i>nōs</i>	<i>vōs</i>
abl.	<i>mē</i>	<i>tē</i>	<i>nōbīs</i>	<i>vōbīs</i>

⁷ Další možný tvar: *mihī*.

⁸ Další možný tvar: *tibī*.

Dva tvary genitivu zájmen *nōs* a *vōs* mají odlišný význam. Tvar *nostrum*, *vestrum* je **genitiv celkový** a užívá se ho při vyjímání z celku (*quis nostrum* – kdo z nás, *optimus vestrum* – nejlepší z vás, *multī nostrum* – mnozí z nás). Tvar *nostrī*, *vestrī* je tzv. **genitiv předmětový – objektový** (*amor vestrī* – láska k vám, *memor vestrī* – pamětliv vás).⁹

Předložka **cum** – s, která se pojí s ablativem, vytváří ve spojení s osobními zájmeny zvláštní spojení:

mēcum – se mnou, *tēcum* – s tebou, *nōbīscum* – s námi, *vōbīscum* – s vámi.

Příklad: *Dominus vōbīscum. Et tēcum.* – Pán s vámi. I s tebou.

ZVRATNÉ ZÁJMENO

Zvratné zájmeno osobní nemá nominativ; v singuláru a plurálu jsou tvary stejné:

gen.	<i>suī</i>
dat.	<i>sibi</i> ¹⁰
ak.	<i>sē</i>
abl.	<i>sē</i> <i>sēcum</i> – s sebou

V latině se ho užívá jen ve vztahu ke 3. osobě. Ve větě se vyskytuje ve funkci předmětu: *Avārus semper sē tantum dīligit.* – Lakomec miluje vždy jen sebe.

Zvratné zájmeno přivlastňovací *suus*, *sua*, *suum* – **svůj**, **svá**, **své** se užívá jen pro 3. osobu singuláru i plurálu (tedy odchylně od češtiny).¹¹

<i>Omnia mea mēcum portō.</i> ¹²	– Všechno své nosím s sebou .
<i>Omnia tua tēcum portās.</i>	– Všechno své nosíš s sebou .
<i>Omnia sua sēcum portat.</i>	– Všechno své nosí s sebou .
<i>Omnia nostra nōbīscum portāmus.</i>	– Všechno své nosíme s sebou .
<i>Omnia vestra vōbīscum portātis.</i>	– Všechno své nosíte s sebou .
<i>Omnia sua sēcum portant.</i>	– Všechno své nosí s sebou .

<i>Ad amīcum meum mē vertō.</i>	– Obracím se na svého přítele.
<i>Ad amīcum tuum tē vertis.</i>	– Obracíš se na svého přítele.
<i>Ad amīcum suum sē vertit.</i>	– Obrací se na svého přítele.
<i>Ad amīcum nostrum nōs vertimus.</i>	– Obracíme se na svého přítele.
<i>Ad amīcum vestrum vōs vertitis.</i>	– Obracíte se na svého přítele.
<i>Ad amīcum suum sē vertunt.</i>	– Obracejí se na svého přítele.

Tvary osobních zájmen mohou být zesíleny příklonnou částicí **-met** (*nōsmet*, *tibimet*, *vōbīsmet*).

⁹ Pamatuj: Ve spojení se slovem *omnium* se však užívá pouze tvarů končících na **-um** (*maximus omnium nostrum* – největší z nás všech, *memor omnium nostrum* – pamětliv nás všech).

¹⁰ Další možný tvar: *sibi*.

¹¹ V pozdější latině má *suus*, *sua*, *suum* často význam **jeho**, **její**, **jeho**: *pater et filiī suī* – otec a jeho synové.

¹² Původní výrok zní: *Vir doctus dīvitiās suās in sē habet, omnia sua sēcum portat.* – Učený muž má své bohatství v sobě, všechno své nosí s sebou.

CVIČENÍ

1. *Clāra pacta, bonī amīcī.*
2. *Librum bonum ut amīcum vērum amā!*
3. *Amīcus vērus saepe in perīculō cernitur.*
4. *Vir bonus aurō nōn corrumpitur.*
5. *Dē tē fābula narrātur.*
6. *Ā virīs perītīs bene exercēminī et ērudīminī.*
7. *Cūr nōbīs nullās¹³ epistulās mittitis?*
8. *Avārus semper sē tantum dīligit.*
9. *Servī miserī rārō ā dominīs suīs laudantur.*
10. *Sociīs nostrīs amīcitiā servāre in aeternum dēbēmus.¹⁴*
11. *Litterās vestrās expectāmus et respōnsū nostrum industriē parāmus.*
12. *Sī bene labōrāre cupis, cape exemplum ā magistrō perītō et tuam experientiam mōnstrā.*

capere exemplum – brát si příklad

1. *Cantāte Dominō canticum novum.*
2. *Annuntiō vōbīs gaudium magnum.*
3. *Dominus meus et Deus meus.*
4. *Quis nostrum nōn dīligit Deum?*
5. *Salūtāte invicem in osculō sāctō.*
6. *Sōbriē et iūstē et piē vīvere dēbēmus.⁸*
7. *Pāx tibi. Salūtānt tē amīcī nostrī. Salūtā amīcōs nōminātim.*
8. *Deum timē et mandāta eius observā!*
9. *Chrīstus mundat vōs ā peccātīs vestrīs.*
10. *Nōn nōbīs, sed tibi, Domine, glōria; viās tuās dēmōnstrā nōbīs.*
11. *Ostende nōbīs, Domine, misericordiam tuam.*
12. *Sāctus, sāctus, sāctus Dominus Deus exercituum, plēna est omnis terra glōriā eius!*

Deus exercituum – Hospodin zástupů
quis – kdo

pāx – pokoj, mír
omnis terra – celá země

¹³ V latinské větě může být jen jeden zápor.

¹⁴ *Dēbēre* je v latině modální sloveso. Znamená **mít povinnost**, **muset** a stojí ve větě ve spojení s infinitivem plnovýznamového slovesa (*dēbeō discere* – mám se učit).

SLOVESO ESSE A SLOVESA ODVOZENÁ

Sloveso *esse* – **být** je v latině prvním a nejčastějším nepravidelným slovesem. Patří mezi tzv. **atematická** (bezpříznaková) slovesa, která se ve tvarech přítomného systému odchylují od pravidelných tvarů čtyř konjugací.

Sloveso *esse* má přítomný kmen *es-* (oslabený někdy v pouhé *s-*). V postavení mezi samohláskami přešlo *-s-* v přítomném kmenu v *-r-*.¹⁵

	indikativ			imperativ I	imperativ II (futura)
	prézens	imperfektum	futurum I		
sg.	<i>sum</i> <i>es</i> <i>est</i>	<i>eram</i> <i>erās</i> <i>erat</i>	<i>erō</i> <i>eris</i> <i>erit</i>	<i>es!</i>	<i>estō!</i> <i>estō!</i>
pl.	<i>sumus</i> <i>estis</i> <i>sunt</i>	<i>erāmus</i> <i>erātis</i> <i>erant</i>	<i>erimus</i> <i>eritis</i> <i>erunt</i>		

Sloveso *esse* se vyskytuje v latině často s předponami. Takto vzniklá slovesa mají svůj vlastní význam a časují se jako sloveso *esse*. Nejčastější jsou:

absum, abesse – jsem vzdálen, nepřítomen;
adsum, adesse – jsem přítomen, pomáhám;
dēsum, dēesse – scházím, chybím;
praesum, praesse – stojím v čele;
obsum, obesse – škodím, překážím;
intersum, interesse alci rei – účastním se něčeho.

Poněkud odchýlně se časují další dvě slovesa:

prōsum, prōdesse – **prospívám**; začíná-li tvar slovesa *esse* na souhlásku, předpona má podobu *prō-*, začíná-li však tvar slovesa *esse* na samohlásku, předpona má podobu *prōd-*.

	indikativ			imperativ I	imperativ II (futura)
	prézens	imperfektum	futurum I		
sg.	<i>prō-sum</i> <i>prō-d-es</i> <i>prō-d-est</i>	<i>prō-d-eram</i> <i>prō-d-erās</i> <i>prō-d-erat</i>	<i>prō-d-erō</i> <i>prō-d-eris</i> <i>prō-d-erit</i>	<i>prō-d-es!</i>	<i>prō-d-estō!</i> <i>prō-d-estō!</i>
pl.	<i>prō-sumus</i> <i>prō-d-estis</i> <i>prō-sunt</i>	<i>prō-d-erāmus</i> <i>prō-d-erātis</i> <i>prō-d-erant</i>	<i>prō-d-erimus</i> <i>prō-d-eritis</i> <i>prō-d-erunt</i>		

¹⁵ Tato hlásková změna se nazývá *rotacismus*. Setkáme se s ní i u jiných slovních druhů.

possum, posse – **mohu, jsem s to, jsem schopen**; začíná-li tvar slovesa *esse* na souhlásku, předpona má podobu *pos-*, začíná-li však tvar slovesa *esse* na samohlásku, předpona má podobu *pot-*.¹⁶

indikativ			
	prézens	imperfektum	futurum I
sg.	<i>pos-sum</i> <i>pot-es</i> <i>pot-est</i>	<i>pot-eram</i> <i>pot-erās</i> <i>pot-erat</i>	<i>pot-erō</i> <i>pot-eris</i> <i>pot-erit</i>
pl.	<i>pos-sumus</i> <i>pot-estis</i> <i>pos-sunt</i>	<i>pot-erāmus</i> <i>pot-erātis</i> <i>pot-erant</i>	<i>pot-erimus</i> <i>pot-eritis</i> <i>pot-erunt</i>

Význam slovesa *possum*

Sloveso *possum* se vyskytuje nejčastěji ve funkci slovesa modálního (způsobového) ve významu „mohu“. V takovém případě k sobě přibírá infinitiv významového slovesa: *Praeterita mutāre nōn possumus*. – Věci minulé (minulost) nemůžeme změnit.

Může se však vyskytnout i ve funkci plnovýznamového slovesa: *Nōn omnia possumus omnēs*. – Nedokážeme všichni všechno.

DALŠÍ ČASY PRÉZENTNÍHO SYSTÉMU SLOVESA ESSE A ODVOZENIN

Indikativ imperfekta – vyjadřuje trvání děje nebo stavu v minulosti, v češtině mu zpravidla odpovídá slovesný tvar v minulém čase nedokonavého vidu:

eram – byl jsem;
oberāmus – škodili jsme.

Indikativ futura I – vyjadřuje děj budoucí, v češtině nedokonavého i dokonavého vidu:

eris – budeš;
aderit – bude pomáhat, pomůže.

¹⁶ Předpona *pot-* je základ starého adjektiva *potis, pote* – **mocný, schopný** a objevuje se v příbuzných slovech, např. *potior, potissimus, potestās, potentia, omnipoētēs*.

CVIČENÍ

1. Historia patriae nostrae clāra est.
2. Semper discipulī industriī este!
3. Errāre hūmānum est.
4. Populus Rōmānus erat dominus multārum terrārum.
5. Homērus clārus Graecōrum poēta erat et etiam hodiē est.
6. Magnus numerus servōrum Rōmānīs¹⁷ erat.
7. Cūr herī in scholā aberās?
8. Magna dīligentia incolārum semper patriae prōdesse potest.
9. Librī bonī ac pulchrī semper puerīs puellisque¹⁸ prōsunt, prōderant atque prōderunt.
10. Amīcīs in periculō adesse dēbēs.
11. Hīc esse et illīc simul nōn poteram.
12. Iuvā mē cōnsiliō, mī amīce, sī potes, valdē mihi prōderis.
13. Nōn potest rēs pūblica bene gerī ā malīs.
14. Proavus Bohēmus sociīs prōmittit: Hīc nihil vōbīs dēerit, nūllus enim vōbīs oberit.

praeterita – minulé věci, minulost

rēs pūblica – stát

1. In prīncipiō erat Verbum et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum.
2. Āmēn dīcō tibi, hodiē mēcum eris in paradīsō.
3. Dominus est pāstor meus, nihil mihi dēerit.
4. Estōte ergō vōs perfectī, sicut et Pater vester coelestis perfectus est.
5. Nōn potestis Deō servīre et mammōnae.
6. Quaerite Dominum, dum invenīrī potest, invocāte Dominum, dum prope est.
7. Vērae dīvitiae non sunt in terrā, sed in caelīs.
8. Erāmus servī peccātī, nunc autem līberī sumus.

¹⁷ Dativ substantiva nebo zájmena ve spojení se slovesem *esse* má v latině význam „mít (vlastnit)“:

Mihi est pecūnia. – Mám peníze. *Puellae nōmen pulchrum erat.* – Dívka měla krásné jméno.

¹⁸ Slučovací spojka *a* se v latině vyjadřuje výrazy *et*, *ac*, *atque* a příklonným *-que*, jež se klade za připojované slovo a píše se s ním dohromady: *caelum et terra* – nebe a země; *puer ac puella* – chlapec a dívka; *amor atque odium* – láska a nenávisť; *vir mulierque* – muž a žena.

V

SUBSTANTIVA A ADJEKTIVA 3. DEKLINACE PARTICIPIUM PRÉZENTU AKTIVA

SUBSTANTIVA 3. DEKLINACE (I-KMENY, SOUHLÁSKOVÉ KMENY)

Latinská 3. deklinace je nejobsáhlejší, patří k ní nejvíce substantiv, a to všech tří rodů, patří k ní též všechna adjektiva, která nejsou zakončena na *-us* (*-er*), *-a*, *-um*. Podle 3. deklinace se skloňuje i jeden ze jmenných tvarů slovesných, který nazýváme participium prézentu aktiva.

Substantiva patřící ke 3. deklinaci mají kmen zakončený na souhlásku, nebo jsou to původní i-kmeny. Základní tvar nominativu může mít nejrůznější podobu, kmen substantiva rozeznáme až ze znění genitivu singuláru, odtrhneme-li pádovou koncovku *-is*. U každého substantiva je tedy nutné znát **tvar nominativu**, **genitiv** a **rod**, přičemž u substantiv 3. deklinace se znění genitivu může od nominativu podstatně lišit (*corpus* – *corporis*, *pulvis* – *pulveris*, *crux* – *crucis*, *fraus* – *fraudis*, *iter* – *itineris*, *ōs* – *ōris*, *os* – *ossis*, *lac* – *lactis*, *homō* – *hominis*, *cor* – *cordis*, *pēs* – *pedis*, *pulchritūdō* – *pulchritūdinis*, *caput* – *capitis*), nebo se naopak neliší vůbec (*cīvis* – *cīvis*, *canis* – *canis*, *fīnis* – *fīnis*).

Substantiva jsou rozdělena do dvou velkých skupin:

1) **substantiva nestejnoslabičná (imparisyllaba)**, jejichž nominativ a genitiv singuláru má nestejný počet slabik.

Společným vzorem pro maskulinum a femininum je *mīles*, *mīlitis*, m. – **voják**; vzorem pro neutrum je *nōmen*, *nōminis*, n. – **jméno**.

2) **substantiva stejnoslabičná (parisyllaba)**, jež mají v nominativu a genitivu singuláru počet slabik stejný.

Společným vzorem pro maskulinum a femininum je *cīvis*, *cīvis*, m. – **občan**; vzorem pro neutrum je *mare*, *maris*, n. – **moře**.

		imparisyllaba		parisyllaba	
		m. + f.	n.	m. + f.	n.
sg.	nom.	<i>mīles</i>	<i>nōmen</i>	<i>cīvis</i>	<i>mare</i>
	gen.	<i>mīlit-is</i>	<i>nōmin-is</i>	<i>cīv-is</i>	<i>mar-is</i>
	dat.	<i>mīlit-ī</i>	<i>nōmin-ī</i>	<i>cīv-ī</i>	<i>mar-ī</i>
	ak.	<i>mīlit-em</i>	<i>nōmen</i>	<i>cīv-em</i>	<i>mare</i>
	vok. / abl.	<i>mīles!</i> <i>mīlit-e</i>	<i>nōmen!</i> <i>nōmin-e</i>	<i>cīvis!</i> <i>cīv-e</i>	<i>mare!</i> <i>mar-ī</i>
pl.	nom.	<i>mīlit-ēs</i>	<i>nōmin-a</i>	<i>cīv-ēs</i>	<i>mar-ia</i>
	gen.	<i>mīlit-um</i>	<i>nōmin-um</i>	<i>cīv-ium</i>	<i>mar-ium</i>
	dat.	<i>mīlit-ibus</i>	<i>nōmin-ibus</i>	<i>cīv-ibus</i>	<i>mar-ibus</i>
	ak.	<i>mīlit-ēs</i>	<i>nōmin-a</i>	<i>cīv-ēs</i>	<i>mar-ia</i>
	vok. / abl.	<i>mīlit-ēs!</i> <i>mīlit-ibus</i>	<i>nōmin-a</i> <i>nōmin-ibus</i>	<i>cīv-ēs!</i> <i>cīv-ibus</i>	<i>mar-ia!</i> <i>mar-ibus</i>

Poznámky ke skloňování:

- Vokativ singuláru je už vždy roven nominativu.
- Neutra opět mají stejný tvar v nominativu, akuzativu a vokativu singuláru i plurálu, přičemž v plurálu je koncovka **-a / -ia**.
- Ablativ singuláru může být zakončen na **-e** nebo **-ī**, přičemž některá substantiva mohou mít v ablativu singuláru oba tvary, např. *igne* i *ignī*.
- Genitiv plurálu je u nestejnoslabičných substantiv zpravidla zakončen na **-um**, u stejnoslabičných na **-ium** nebo **-um**.¹⁹
- Podle vzoru *mare* se skloňují též nestejnoslabičná substantiva neutra zakončená v nominativu singuláru na **-al, -ar** (*animal, animālis*, n. – zvíře, živočich; *exemplar, exemplāris*, n. – příklad).
- Dativ plurálu má vždy stejnou koncovku jako ablativ plurálu (**-ibus**).
- Některá stejnoslabičná substantiva feminina mají v akuzativu singuláru koncovku **-im**:
sitis – žízeň → *sitim*,
tussis – kašel → *tussim*,
febris – horečka → *febrim*,
turris – věž → *turrim*,
secūris – sekyra → *secūrim*,
puppis – záď lodi → *puppm*.

K nim se řadí substantivum *vīs* – síla, násilí, které má v sg. jen tři pády, a to – kromě nominativu – akuzativ (*vīm*) a ablativ (*vī*). V plurálu se užívá ve všech pádech v pozměněné podobě: *vīrēs, vīrium, vīribus, vīrēs, (vīrēs), vīribus*.

ADJEKTIVA 3. DEKLINACE

Podle 3. deklinace se skloňují všechna adjektiva, která nejsou zakončena na **-us (-er), -a, -um**. V nominativu singuláru mohou mít stejně jako substantiva libovolné zakončení.

Dělíme je do tří skupin:

- **trojvýchodná** – mají pro každý rod zvláštní tvar. Maskulinum je zakončeno **-er**, femininum **-is**, neutrum **-e**. Je jich málo, ve slovníku jsou uvedeny všechny tři tvary, např. *acer, acris, acre* – ostrý, bystrý, prudký; *celer, celeris, celere* – rychlý.
- **dvojvýchodná** – mají jeden společný tvar pro maskulinum a femininum zakončený **-is**, druhý tvar je pro neutrum a je zakončený **-e**. Ve slovníku jsou uvedena takto: *brevis, e* – krátký.

Jedno z nejčastějších dvojvýchodných adjektiv je *omnis, omne* – všechny, každý, celý; ve spojení se substantivem v singuláru jej překládáme výrazem „každý“ (*omnis homō* – každý člověk); v plurálu však „všichni“ (*omnēs hominēs* – všichni lidé). Pojem *omnia* (nominativ a akuzativ plurálu neutra) budeme do češtiny překládat výrazem „všechno“ (*omnia mea mēcum portō* – všechno své nosím s sebou).

Omnis může mít také význam „celý“ (*omnis terra* – celá země).

¹⁹ Stejnoslabičná subst. *pater, māter, frāter* mají v gen. pl. pádovou příponu **-um** (*patrum, mātrum, frātrum*). Nestejnoslabičná subst. tvořená jednou slabikou zakončená skupinou souhlásek (např. *urbis, gēns, dēns, ars, nox*) jsou v gen. pl. zakončena na **-ium** (*urbium, gentium, dentium, artium, noctium*).

- **jednovýchodná** – mají v nominativu singuláru jeden společný tvar pro všechny tři rody, který může být zakončen libovolně (srv. subst. 3. dekl.). Ve slovníku je uveden tento základní tvar a koncovka (případně tvar) genitivu, např. *fēlix, cis* – šťastný; *vetus, veteris* – starý; *pauper, is* – chudý; *salūber, bris* – zdravý, prospěšný.

Tato adjektiva mají v ablativu singuláru nejčastěji **-ī**, v genitivu plurálu nejčastěji **-ium** (*fēlix, cis* → *fēlicī – fēlicium*), u (menšího počtu) jiných je v abl. sg. **-e**, v gen. pl. **-um** (*dīves, dīvitis* → *dīvite – dīvitum, pauper, eris* → *paupere – pauperum*).

Vzory adjektiv 3. deklinace:

		m.	f.	n.	m. f.	n.	m. f.	n.
sg.	nom.	<i>ācer</i>	<i>ācris</i>	<i>ācre</i>	<i>brevis</i>	<i>breve</i>		<i>fēlix</i>
	gen.		<i>ācris</i>			<i>brevis</i>		<i>fēlicis</i>
	dat.		<i>ācrī</i>			<i>brevī</i>		<i>fēlicī</i>
	ak.	<i>ācrem</i>	<i>ācrem</i>	<i>ācre</i>	<i>brevem</i>	<i>breve</i>	<i>fēlicem</i>	<i>fēlix</i>
	vok.	<i>ācer</i>	<i>ācris</i>	<i>ācre</i>	<i>brevis</i>	<i>breve</i>		<i>fēlix</i>
	abl.		<i>ācrī</i>			<i>brevī</i>		<i>fēlicī</i>
pl.	nom.	<i>ācrēs</i>	<i>ācrēs</i>	<i>ācria</i>	<i>brevēs</i>	<i>brevia</i>	<i>fēlicēs</i>	<i>fēlicia</i>
	gen.		<i>ācrium</i>			<i>brevium</i>		<i>fēlicium</i>
	dat.		<i>ācribus</i>			<i>brevibus</i>		<i>fēlicibus</i>
	ak.	<i>ācrēs</i>	<i>ācrēs</i>	<i>ācria</i>	<i>brevēs</i>	<i>brevia</i>	<i>fēlicēs</i>	<i>fēlicia</i>
	vok.	<i>ācrēs</i>	<i>ācrēs</i>	<i>ācria</i>	<i>brevēs</i>	<i>brevia</i>	<i>fēlicēs</i>	<i>fēlicia</i>
	abl.		<i>ācribus</i>			<i>brevibus</i>		<i>fēlicibus</i>

V latině jsou dvě adjektiva, která se **neskloňují**:

frūgī – řádný, poctivý (*incola frūgī* – řádný občan, *hominēs frūgī* – poctiví lidé);

nēquam – ničemný, nepoctivý (*vir nēquam* – ničemný muž, *mulier nēquam* – nepoctivá žena, *servī nēquam* – ničemní sluhové).

ADVERBIA OD ADJEKTIV 3. DEKLINACE

Tvoří se příponou **-iter (-ter)**, kterou připojíme k základu po odtržení koncovky **-is** v genitivu singuláru.

fēlix, fēlicis → *fēliciter* – šťastně,
audāx, audācis → *audācter* – odvázně.

Ale: *difficilis* → *nōn facile, difficulter, difficiliter* – nesnadně.

Poznámka:

Koncovkou **-iter** se někdy tvoří adverbia také od adjektiv 1. a 2. deklinace, např.: *firmus, a, um* – pevný → *firmiter*; *plēnus, a, um* – plný → *plēniter*.

I u adjektiv 3. deklinace může mít platnost adverbium ak. sg. neutra, např.: *facilis, e* – snadný → *facile* – snadno.

Všechna adverbia se v latině netvoří od adjektiva pomocí přípony, někdy jsou to ustrnulé pády substantiv nebo adjektiv (*modō / modō* – jen, pouze; *multum* – mnoho; *partim* – dílem; *grātīs* – zdarma; *forte* – náhodou; *iūre* – právem).

PARTICIPIUM PRÉZENTU AKTIVA

Participium prézentu aktiva je slovesný tvar jmenný, který se tvoří od prézentního kmene pomocí skupiny **-nt**, v nominativu **-ns**. Zakončení genitivu singuláru je **-ntis**. Tento tvar je jednovýchoďný a skloňuje se podle 3. deklinace:

laudāns, laudantis;
monēns, monentis;
legēns, legentis (capiēns, capientis);
audiēns, audientis.

V platnosti substantiva a ve vazbě ablativu absolutního má v ablativu singuláru koncovku **-e**, v platnosti adjektivní má v ablativu singuláru koncovku **-ī**.

Genitiv plurálu má koncovku **-ium**.

Participium prézentu vyjadřuje **děj současný** s dějem řídicího slovesa.²⁰

Užití participia prézentu aktiva

- **adjektivizované** nebo **substantivizované** participium prézentu aktiva stojí ve větě ve funkci:

1. **shodného přívlastku** – v češtině mu odpovídá adjektivum slovesné činné:
Ex urbe ārdentī omnēs fūgērunt. – Z hořícího města všichni utekli.

2. **neshodného přívlastku**:
vōx clāmantis in dēsertō – hlas volajícího na poušti;
laus pugnantium prō patriā – sláva bojujících (těch, kteří bojují) za vlast.

3. **podmětu** nebo **předmětu**:
Sapiēns mortem nōn timet. – Moudrý člověk / mudrc se nebojí smrti.
Errantī viam mōnstrāre dēbēmus. – Bloučícímu máme ukázat cestu.

- Participium prézentu aktiva může být ve větě také **doplňkem k podmětu** – v této funkci odpovídá českému přechodníku přítomnému:

Venit Maria Magdalēnē annuntiāns discipulīs: „*Vīdī Dominum.*“ – Přichází Marie Magdalská oznamujíc učedníkům: „Spatřila jsem Pána.“

Cīvēs urbis veniēbant clāmantēs: „*Vīvat rēx!*“ – Občané města přicházeli volajíce: „Ať žije král!“

- Po slovesech smyslového vnímání může být participium prézentu aktiva i ve funkci **doplňku k předmětu**:

Videō amīcum librum legentem. – Vidím přítele čtoucího (... jak čte) knihu.

- Participium prézentu aktiva se ve větě může vyskytovat i ve funkci **přísluvečného určení**, překládá se příslušnou vedlejší větou.

Gaudeō scribēns ad tē et epistulās tuās legēns. – Raduji se, když ti píšu i když čtu tvé dopisy.

- Participium prézentu aktiva se vyskytuje také **ve vazbě ablativu absolutního**, o níž bude řeč na jiném místě:

Urbe ārdente omnēs fūgērunt. – Když / protože město hořelo, všichni utekli.

²⁰ Ve Vulgátě může participium prézentu vyjadřovat i předčasnost: *Et respicientēs vidērunt* (sc. muliērēs) *revolutum lapidem.* – A ohlédnuvše se uviděly (tj. ženy) odvalený kámen.

CVIČENÍ

1. *Ars longa, vīta brevis.*
2. *Fīnis corōnat opus.*
3. *Sine labōre nōn erit pānis in ōre.*
4. *Vēritātem cognōscere nōn semper hominēs possunt.*
5. *Carmina antīquōrum poētārum immortalīa sunt.*
6. *Audācem fortūna iuvat.*
7. *Sērō venientibus ossa.*
8. *Autumnō²¹ multae avēs Eurōpam relinquunt et in calidās regiōnēs āvolant.*
9. *Caesar ad finitimās cīvitātēs nuntiōs dīmīttit, magnus undique numerus hominum celeriter convenit.*
10. *Vulnera mīlitum fortium gravīa sunt, neque enim facilis neque celeris est ad glōriam via.*
11. *Hostēs cum clāmōre ingentī urbem ācriter petunt, urbs magnā vī ā cīvibus dēfenditur.*
12. *Mendācī hominī nē vērum quidem²² dīcentī crēdimus.*
13. *Sapientī dīvitiae serviunt, stultō imperant.*
14. *Amantibus nihil difficile.*
15. *Nihil cupientī nihil dēest.*
16. *Mīles mortem metuēns ex pugnā fugit.*
17. *Servī nōn bene labōrantēs ā dominīs castīgantur.*

petō, ere – zde: napadám

1. *Ovēs meae vōcem meam audiunt.*
2. *Deus cāritās est et quī manet in cāritāte, in Deō manet et Deus in eō manet.*
3. *Ego sum via et vēritās et vīta. Nēmō venit ad Patrem nisi²³ per mē.*
4. *Crēdō Domine, adiuvā incredulitātem²⁴ meam!*
5. *Vae gentī peccātricī, populō gravī inīquitāte, sēminī nēquam, filiīs scelerātīs.*
6. *Estōte ergō prūdentēs sicut serpentēs et simplicēs sicut columbae.*
7. *Vōx clāmantis in dēsertō: Parāte viam Dominī, rēctās facite sēmitās eius.*
8. *Et veniunt in Ierichum. Et filius Timaeī Bartimaeus caecus sedet iuxtā viam mendicāns ... Et vocant caecum dīcentēs ei: Surge, magister vocat tē.*
9. *Maria autem stābat ad monumentum forīs plōrāns.*
10. *Intācta, nesciēns virum, verbō concēpit Filium.*

concēpit – počala (dítě)

quī – kdo

ei – jemu, mu

eius – jeho

stābat – stál/a/o

in eō – v něm

²¹ Ablativ časový (výklad viz kap. *Syntax pádů*).

²² *Nē – quidem: ani.*

Nē ūnus quidem homō ibi erat. – Nebyl tam ani jeden člověk.

²³ *Nisī* po záporu v jednoduché (nebo hlavní) větě má význam **leda, leč, pouze, jen**.

²⁴ *In-* je zde záporová předpona: *vīsibilis – invīsibilis* (viditelný – neviditelný). Druhá je *dis-*: *similis – dissimilis* (podobný – nepodobný).

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ I

1a Přeložte a ujasněte si jednotlivá slova jako větné členy.

1. Servus Syrus dominum timet.
2. Iūlia domina est.
3. Domina ancillam quaerit: „Ubi est Phrygia?“
4. Equus ad aulam currit.
5. Agricola mūrūm circā aulam aedificat.
6. Ancilla medicum vocat.
7. Marcus per aulam currit.
8. Marcus servus nōn est.
9. Domina Phrygiam vocat.
10. Phrygia labōrem nōn amat.
11. Medicus Marcum cūrat.

1b Na základě výše uvedených vět doplňte do vět náležitá slova.

1. Ancilla timet.
2. Iūlia ancillam
3. dominum timet.
4. ancilla nōn est.
5. Medicum vocat.
6. Medicus nōn servum, sed cūrat.
7. in aulam currit.
8. Phrygia est
9. Syrus
10. circā aulam aedificat.

1c

1. Medicus vocātur.
2. ā Iūliā quaeritur.
3. ā Phrygiā nōn amātur.
4. ā medicō
5. Mūrūm circā aulam

2 Přeložte.

IN VĪLLĀ RŌMĀNĀ

Agricolae Rōmānī vītam labōriōsam agunt. Iam māne dominus ē lectō surgit et cum servīs ancillisque ad labōrem properat. Domina cum ancillīs in vīllā labōrat; dominus cum servīs in vīneā labōrat. Nōnnūllī servī olīvās colligunt et in aulam portant. Tertiā hōrā dominus cum Syrō servō aliisque servīs in silvam properat; cum magnō labōre arborēs caedunt. Diū in silvā sunt. Tum dominus cum servīs sub arboribus cōnsidit; cibō recreantur. Nōnā hōrā cūctī ē silvā ad vīllam properant. Equī magnam arborem in aulam trahunt. Servī mūrō parvō aulam circumdant.

Tandem vesper familiam labōribus liberat. Cūctī in vīllam conveniunt. Domina cum ancillīs familiae cēnam bonam parat.

Poznámky k textu:

vītam agere – vést život, žít; *labōriōsus* – namáhavý, nesnadný; *nōnnūllus* – některý; *tertius* – třetí; *tertiā hōrā* – (v létě) v devět hodin (dle římského úzu); *alius* – jiný; *caedō, ere* – kácím; *nōnus* – devátý; *nōnā hōrā* – (v létě) ve tři hodiny (dle římského úzu); *circumdō, dare* – ohrazuji; *cēna* – (hlavní) jídlo.

3 Substantiva v závorkách dejte do správného tvaru.

1. In Germāniā antīquā magnus numerus (*silva, ae, f.*) erat.
2. Incolae (*porta, ae, f.*) oppidōrum claudunt.
3. Puellae in (*hortus, ī, m.*), puerī in (*silva, ae, f.*) ambulat.
4. Rōmānī multōs (*deus, ī, m.*) colunt et (*ira, ae, f.*) deōrum timent, multa et pulchra templa (*deus, ī, m.*) suīs aedificant.
5. Dē (*glōria, ae, f.*) Rōmānōrum in (*liber, librī, m.*) clārōrum (*poēta, ae, m.*) legimus.

4 Substantiva v závorkách dejte do správného tvaru.

1. Sī bonī estis, ā (*māter, mātris, f.*) laudāminī.
2. In (*mare, is, n.*) varia genera (*animal, ālis, n.*) vīvunt.
3. Dux magnā (*vōx, cis, f.*) mīlitēs ad (*pugna, ae, f.*) vocat.
4. Omnēs (*homō, inis, m.*) semper (*pāx, cis, f.*) optant.
5. Cum (*dux, cis, m.*) Rōmānīs multī (*mīles, itis, m.*) veniunt.
6. Apud (*poēta, ae, m.*) et (*scriptor, ōris, m.*) Prāga aurea appellātur.
7. (*frāter, frātris, m.*) ab (*amīcus, ī, m.*) salūtantur.
8. Luxuria (*homō, inis, m.*) et (*mōs, mōris, m.*) semper corrumpit.
9. Fora (*urbs, urbis, f.*) (*statua, ae, f.*) et (*monumentum, ī, n.*) saepe ornantur.
10. In historiā nostrā multa (*exemplar, āris, n.*) fortitūdinis (*cīvis, is, m.*) habēmus.
11. Antīquīs (*tempus, temporis, n.*) nōmen (*patria, ae, f.*) nostrae celebre erat.
12. Paria sunt (*iūs, iūris, n.*) omnium (*cīvis, is, m.*) in (*cīvītās, ātis, f.*) nostrā.

5 Přeložte.

1. Sī iūstē pūnītis, nōn nocētis, sed monētis.
2. Discipulī multa sciunt, sī bene docentur et ērudiuntur.
3. Incolae liberī patriae serviunt, prō patriā labōrant, patriam dēfendunt, suōs amīcōs nōn dēcipiunt.
4. Vir doctus in sē dīvitiās habet, bona sua sēcum portat.
5. Incolae ex agrīs et aedificiīs sine causā expellī nōn possunt.
6. Nec tēcum vīvere possum nec sine tē.
7. Dōna nōbīs dare nōn poteritis.
8. Cōnsulēs Rōmānī bellum fīnīre nōn poterant.

INDIKATIV IMPERFEKTA A FUTURA I SLOVES 1. – 4. KONJUGACE

INDIKATIV IMPERFEKTA

Tvary indikativu imperfekta tvoří pravidelná slovesa všechna stejným způsobem pomocí sufixu **-ba-** / **-bā-**, který se vkládá mezi přítomný kmen a osobní koncovku.

Slovesa podle vzoru *capiō, ere* a *audiō, ire* mají sufix **-ēba-** / **-ēbā-**.

V 1. osobě singuláru se užívá u imperfekta koncovka **-m** (*laudābam*).

indikativ imperfekta aktiva					
sg.	<i>laudā-ba-m</i>	<i>monē-ba-m</i>	<i>legē-ba-m</i>	<i>capi-ēba-m</i>	<i>audi-ēba-m</i>
	<i>laudā-bā-s</i>	<i>monē-bā-s</i>	<i>legē-bā-s</i>	<i>capi-ēbā-s</i>	<i>audi-ēbā-s</i>
	<i>laudā-ba-t</i>	<i>monē-ba-t</i>	<i>legē-ba-t</i>	<i>capi-ēba-t</i>	<i>audi-ēba-t</i>
pl.	<i>laudā-bā-mus</i>	<i>monē-bā-mus</i>	<i>legē-bā-mus</i>	<i>capi-ēbā-mus</i>	<i>audi-ēbā-mus</i>
	<i>laudā-bā-tis</i>	<i>monē-bā-tis</i>	<i>legē-bā-tis</i>	<i>capi-ēbā-tis</i>	<i>audi-ēbā-tis</i>
	<i>laudā-ba-nt</i>	<i>monē-ba-nt</i>	<i>legē-ba-nt</i>	<i>capi-ēba-nt</i>	<i>audi-ēba-nt</i>
indikativ imperfekta pasiva					
sg.	<i>laudā-ba-r</i>	<i>monē-ba-r</i>	<i>legē-ba-r</i>	<i>capi-ēba-r</i>	<i>audi-ēba-r</i>
	<i>laudā-bā-ris</i>	<i>monē-bā-ris</i>	<i>legē-bā-ris</i>	<i>capi-ēbā-ris</i>	<i>audi-ēbā-ris</i>
	<i>laudā-bā-tur</i>	<i>monē-bā-tur</i>	<i>legē-bā-tur</i>	<i>capi-ēbā-tur</i>	<i>audi-ēbā-tur</i>
pl.	<i>laudā-bā-mur</i>	<i>monē-bā-mur</i>	<i>legē-bā-mur</i>	<i>capi-ēbā-mur</i>	<i>audi-ēbā-mur</i>
	<i>laudā-bā-minī</i>	<i>monē-bā-minī</i>	<i>legē-bā-minī</i>	<i>capi-ēbā-minī</i>	<i>audi-ēbā-minī</i>
	<i>laudā-ba-ntur</i>	<i>monē-ba-ntur</i>	<i>legē-ba-ntur</i>	<i>capi-ēba-ntur</i>	<i>audi-ēba-ntur</i>

Indikativ imperfekta je minulý čas, který vyjadřuje **děj minulý**. Užívá se ho při popisu stavů, činností, míst, povah a obyčejů.

Může také vyjadřovat průvodní okolnost k ději vyjádřenému perfektem:

Fuit olim senex; ei filii duo erant. – Byl kdysi stařec; ten měl dva syny.

Do češtiny ho překládáme pomocí slovesa v minulém čase nedokonavého vidu.

K živějšímu popisu minulého děje se někdy užívá přítomných slovesných tvarů (děj se jimi zpřítomňuje). Takový slovesný tvar se pak nazývá **praesens historicum** a do češtiny jej překládáme buď minulým časem zpravidla dokonavého vidu, nebo časem přítomným:

Et dicit eis Iesus ... – A Ježíš jim řekl ...

– A Ježíš jim říká ...

Slovesa 1.a 2. konjugace tvoří futurum I pomocí sufixu **-b-** (připojeného za přítomný kmen); po němž v aktivních tvarech následují zakončení **-ō**, **-is**, **-it**, **-imus**, **-itis**, **-unt** a v pasivních tvarech **-or**, **-eris**, **-itur**, **-imur**, **-iminī**, **-untur**.

Slovesa 3.a 4. konjugace tvoří futurum I zakončeními **-am**, **-ēs**, **-et**, **-ēmus**, **-ētis**, **-ent** v aktivu, **-ar**, **-ēris**, **-ētur**, **-ēmur**, **-ēminī**, **-entur** v pasivu.

indikativ futura I aktiva						
sg.	<i>laudā-b-ō</i>	<i>monē-b-ō</i>		<i>leg-am</i>	<i>capi-am</i>	<i>audi-am</i>
	<i>laudā-b-is</i>	<i>monē-b-is</i>		<i>leg-ēs</i>	<i>capi-ēs</i>	<i>audi-ēs</i>
	<i>laudā-b-it</i>	<i>monē-b-it</i>		<i>leg-et</i>	<i>capi-et</i>	<i>audi-et</i>
pl.	<i>laudā-b-imus</i>	<i>monē-b-imus</i>		<i>leg-ēmus</i>	<i>capi-ēmus</i>	<i>audi-ēmus</i>
	<i>laudā-b-itis</i>	<i>monē-b-itis</i>		<i>leg-ētis</i>	<i>capi-ētis</i>	<i>audi-ētis</i>
	<i>laudā-b-unt</i>	<i>monē-b-unt</i>		<i>leg-ent</i>	<i>capi-ent</i>	<i>audi-ent</i>
indikativ futura I pasiva						
sg.	<i>laudā-b-or</i>	<i>monē-b-or</i>		<i>leg-ar</i>	<i>capi-ar</i>	<i>audi-ar</i>
	<i>laudā-b-eris</i>	<i>monē-b-eris</i>		<i>leg-ēris</i>	<i>capi-ēris</i>	<i>audi-ēris</i>
	<i>laudā-b-itur</i>	<i>monē-b-itur</i>		<i>leg-ētur</i>	<i>capi-ētur</i>	<i>audi-ētur</i>
pl.	<i>laudā-b-imur</i>	<i>monē-b-imur</i>		<i>leg-ēmur</i>	<i>capi-ēmur</i>	<i>audi-ēmur</i>
	<i>laudā-b-iminī</i>	<i>monē-b-iminī</i>		<i>leg-ēminī</i>	<i>capi-ēminī</i>	<i>audi-ēminī</i>
	<i>laudā-b-untur</i>	<i>monē-b-untur</i>		<i>leg-entur</i>	<i>capi-entur</i>	<i>audi-entur</i>

Je nutno dát pozor na 1. osobu singuláru, kde se tvar futura I (*legam, legar*) shoduje s tvarem konjunktivu prezenta.

U sloves 3. konjugace podle vzoru *legō* má délka tvarotvornou funkci – odlišuje tvar futura I pasiva od tvaru indikativu prezenta pasiva:

diligēris – jsi milován × *diligēris* – budeš milován.

Futurum I označuje **děj budoucí**, do češtiny ho překládáme slovesem vidu dokonavého i nedokonavého (*laudābō* – budu chválit, pochválím).

Často vyjadřuje futurum I děj kladený do budoucnosti subjektivně – vyjadřuje pak **možnost, očekávání, přání** nebo **rozkaz**:

Verbum hoc vērum erit. – Toto slovo bude (asi) pravdivé.

Valēbis meaque negōtia vidēbis. (Cicero) – Buď zdráv a hleď si mých věcí.

Nōn occīdēs, nōn fūrtum faciēs ... – Nezapíšeš, nepokradeš ...

Diligēs Dominum Deum tuum ... – Budeš milovat Hospodina, svého Boha ...

CVIČENÍ

1. Ut salūtat, ita salūtābitur.
2. Candidātī togam candidam habēbant.
3. Brevī tempore aut patrem vidēbis aut dē patre audiēs.
4. Multī et clārī virī exemplīs bonīs ac pulchrīs bene ēducābantur.
5. Cīvitās Sparta neque mūrōs neque portās habēbat, sed virtūte cīvium custōdiēbātur.
6. Gēns gladium nec levābit contrā gentem nec pugnābit, nam pācis pulchritūdine gaudēbunt terrae incolae.
7. Pārce, patēr, virgīs, iam nūquam cārmina dīcam. (Ovidius)
8. Pūblius Ovidius Nāsō in carminibus suīs scrībit: ōre legār populī perque ōmnia saēcula fāmā vīvam ...
9. Libertās nātiōnum nostrārum nōnnumquam ab hostibus premēbātur.
10. Memoria clārōrum virōrum nōn dēlēbitur.
11. Omnia omnibus nōn crēdētis.
12. Rōmānī continua ferē bella gerēbant.
13. Sāturnālibus dominī servīs serviēbant, servī in dominōs mūtābantur.
14. Fēminae miserae flētēs auxiliū ōrābant.
15. Scrīptōrēs variōs piscēs in marī vīventēs dēscrībēbant.

neque (nec) ... neque (nec) – ani ... ani
ut – ita – jak – tak

quod – co

1. Et stupēbant super doctrīnā eius.
2. In nōmine meō daemōnia ēicient.
3. Et cognōscētis vērītātem et vērītās līberābit vōs.
4. Nuntiābō nōmen tuum frātribus meīs, in mediō ecclēsiae laudābō tē.
5. Mediā nocte Paulus et Sīlas ōrantēs laudābant Deum.
6. Puerī portantēs rāmōs palmārum clāmābant dīcentēs: Hosanna.
7. Et absterget²⁵ Deus omnem lacrimam ab oculīs eōrum.
8. Dominus mihi adiūtor est, nōn timēbō, quid faciet mihi homō?
9. Petite et dabitur vōbīs, quaerite et inveniētis, pulsāte et aperiētur vōbīs.
10. Ego sum A et Ω, initium et fīnis. Ego sitientī dabō dē fonte aquae vītae grātīs.
11. Adhūc modicum, et mundus mē iam nōn videt; vōs autem vidētis mē, quia ego vīvō et vōs vīvētis.

adhūc modicum – ještě maličko (krátký čas)

²⁵ *Absterget* – v pozdější latině kolísají slovesné přípony u sloves 2. a 3. konjugace (*abstergeō, ēre*).

VII

SUBSTANTIVA 4. A 5. DEKLINACE STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV A ADVERBIÍ

SUBSTANTIVA 4. DEKLINACE (U-KMENY)

Substantiva 4. deklinace jsou **u-kmeny** (*exercitus, cornua*), zakončené v nominativu singuláru na **-us** (maskulina i feminina) a na **-ū** (neutra). Koncovka genitivu singuláru je **-ūs**.

Vzory: *exercitus, ūs*, m. – vojsko; *cornū, ūs*, n. – roh, paroh, křídlo (vojska)

		m. + f.	n.
sg.	nom.	<i>exercit-us</i>	<i>corn-ū</i>
	gen.	<i>exercit-ūs</i>	<i>corn-ūs</i>
	dat.	<i>exercit-ūī</i>	<i>corn-ū</i>
	ak.	<i>exercit-um</i>	<i>corn-ū</i>
	vok.	<i>exercit-us!</i>	<i>corn-ū!</i>
pl.	abl.	<i>exercit-ū</i>	<i>corn-ū</i>
	nom.	<i>exercit-ūs</i>	<i>corn-ua</i>
	gen.	<i>exercit-uum</i>	<i>corn-uum</i>
	dat.	<i>exercit-ibus</i>	<i>corn-ibus</i>
	ak.	<i>exercit-ūs</i>	<i>corn-ua</i>
	vok.	<i>exercit-ūs!</i>	<i>corn-ua!</i>
	abl.	<i>exercit-ibus</i>	<i>corn-ibus</i>

Většina substantiv zakončených na **-us** jsou **maskulina**.
 Velmi časté bude např. *spīritus, ūs*, m. – duch; *Spīritus sānctus* – Duch svatý.

Nejčastější **feminina** jsou:

manus, ūs, f. – ruka,
domus, ūs, f. – dům,
acus, ūs, f. – jehla.

Některá substantiva této deklinace se vyskytují jen v ablativu singuláru, např.:
nātū – rodem, věkem (*maior, minor, maximus, minimus nātū* – starší, mladší, nejstarší, nejmladší),
iussū – na rozkaz (*iniussū* – bez rozkazu),
rogātū (vestrō) – na (vaši) žádost.

U některých slov se objevuje v dat. a abl. pl. starší přípona **-ubus**:
lacus, ūs, m. – jezero: *lacubus*).

SUBSTANTIVA 5. DEKLINACE (Ě-KMENY)

Substantiva 5. deklinace jsou **ě-kmeny**, zakončené v nom. sg. na **-ēs**, genitiv singuláru má koncovku **-ēī (-eī)**.

Vzory: *rēs, eī*, f. – věc; *diēs, ēī*, m. f. – den

		f.	m. + f.
sg.	nom.	<i>r-ēs</i>	<i>di-ēs</i>
	gen.	<i>r-eī</i>	<i>di-eī</i>
	dat.	<i>r-eī</i>	<i>di-eī</i>
	ak.	<i>r-em</i>	<i>di-em</i>
	vok.	<i>r-ēs!</i>	<i>di-ēs!</i>
pl.	nom.	<i>r-ēs</i>	<i>di-ēs</i>
	gen.	<i>r-ērum</i>	<i>di-ērum</i>
	dat.	<i>r-ēbus</i>	<i>di-ēbus</i>
	ak.	<i>r-ēs</i>	<i>di-ēs</i>
	vok.	<i>r-ēs!</i>	<i>di-ēs</i>
	abl.	<i>r-ēbus</i>	<i>di-ēbus</i>

Jsou to **feminina**, maskulinum je pouze *diēs* – **den** a jeho složenina *merīdiēs* – **poledne**. V singuláru se i substantivum *diēs* stává femininem, značí-li určitý den, lhůtu (*diē certā* – v určitý den).

Uvedené vzory jsou jediná substantiva, která mají všechny pády v singuláru i plurálu. Ostatní se užívají hlavně v singuláru, např. *fidēs* – víra, *spēs* – naděje, *speciēs* – druh.

STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV

Mnohá latinská adjektiva mohou vyjádřit tři stupně vlastnosti:

- 1. stupeň – pozitiv** (*altus, a, um* – vysoký; *brevis, e* – krátký);
- 2. stupeň – komparativ** (*altior, altius* – vyšší; *brevior, brevis* – kratší);
- 3. stupeň – superlativ** (*altissimus, a, um* – nejvyšší; *brevissimus, a, um* – nejkratší).

Komparativ

Tvoří se ze základu adjektiva příponou **-ior** pro maskulinum a femininum a **-ius** pro neutrum. Základ dostaneme, oddělíme-li od genitivu singuláru pádovou koncovku (*alt-ī, brev-is*). Připojením přípon komparativu vznikne dvojvýchodný tvar, který skloňujeme podle nestejnoslabičných substantiv 3. deklinace.

		m. + f.	n.
sg.	nom.	<i>alt-ior</i>	<i>alt-ius</i>
	gen.		<i>alt-iōr-is</i>
	dat.		<i>al-tiōr-ī</i>
	ak.	<i>alt-iōr-em</i>	<i>alt-ius</i>
	vok.	<i>alt-ior!</i>	<i>alt-ius!</i>
pl.	nom.	<i>alt-iōr-ēs</i>	<i>alt-iōr-a</i>
	gen.		<i>alt-iōr-um</i>
	dat.		<i>alt-iōr-ibus</i>
	ak.	<i>alt-iōr-ēs</i>	<i>alt-iōr-a</i>
	vok.	<i>alt-iōr-ēs!</i>	<i>alt-iōr-a!</i>
	abl.	<i>alt-iōr-ibus</i>	

Význam a užití komparativu:

a) Komparativu se nejčastěji užívá ke **srovnávání míry vlastností** osob nebo věcí. Latina zde má dvě možnosti:

- **ablativ srovnávací**: *Frāter altior est sorōre*. – Bratr je vyšší než sestra.
- **quam (než) s nominativem** srovnávané osoby nebo věci: *Frāter altior est quam soror*.

b) Komparativ může být užit ve větě **samostatně (absolutně)** a vyjadřuje pak míru vlastnosti odlišnou od míry obvyklé. Překládáme do češtiny **pozitivem** s příslovci **poněkud, příliš, trochu, poměrně, nadmíru**:

Verba tua dūrīora erant. – Tvá slova byla příliš tvrdá.

Respōnsū tuū brevis est. – Tvá odpověď je poněkud krátká.

Komparativ se může zesilovat adverbiem **multō** – **mnohem**:

Sōl multō maior est quam terra. – Slunce je mnohem větší než země.

Superlativ

Tvoří se příponami:

1. **-issimus, -issima, -issimum** u většiny adjektiv. Tyto přípony se připojí k základu adjektiva získanému z jeho genitivu po odtržení pádové přípony:

altus, a, um – vysoký, gen. *alt-ī* → *alt-issimus, alt-issima, alt-issimum*;

fēlix – šťastný, gen. *fēlic-is* → *fēlic-issimus, fēlic-issima, fēlic-issimum*.

2. Všechna adjektiva zakončená v maskulinu singuláru na *-er* tvoří superlativ příponami **-rimus, -rima, -rimum**, které se přidávají k tomuto tvaru:

pauper, is – chudý → *pauper-rimus, pauper-rima, pauper-rimum*;

pulcher, pulchra, pulchrum – krásný → *pulcher-rimus, pulcher-rima, pulcher-rimum*;

celer, is, e – rychlý → *celer-rimus, celer-rima, celer-rimum*).

3. U šesti adjektiv zakončených na *-lis* se tvoří superlativ příponami **-limus, -lima, -limum**, které se připojují k základu získanému z jejich nominativu odtržením zakončení *-is (-e)*. Jsou to:

facilis, e – snadný → *facil-limus, facil-lima, facil-limum*;

difficilis, e – nesnadný → *difficil-limus, difficil-lima, difficil-limum*;

similis, e – podobný → *simil-limus, simil-lima, simil-limum*;

dissimilis, e – nepodobný → *dissimil-limus, dissimil-lima, dissimil-limum*;

humilis, e – nízký, pokorný → *humil-limus, humil-lima, humil-limum*;

gracilis, e – štíhlý → *gracil-limus, gracil-lima, gracil-limum*.

Ostatní adjektiva zakončená na *-lis* tvoří superlativ pravidelnou příponou **-issimus, a, um** (*nōbilis, e* – vznešený → *nōbil-issimus, nōbil-issima, nōbil-issimum*).

Význam a užití superlativu:

a) Nejčastěji se superlativu užívá pro vyjádření **nejvyšší míry** vlastnosti jedince, jehož vyjímáme z nějakého celku. Vyjímání z celku vyjadřuje latina trojím způsobem:

- **genitiv celkový:** *optimus omnium hominum* – nejlepší ze všech lidí;
- **dē (ē / ex)** – z s ablativem celku: *optimus dē (ex) omnibus hominibus*;
- **inter** – mezi s akuzativem celku: *optimus inter omnēs hominēs*.

b) Superlativ bývá užit i **samostatně (absolutně)** pro vyjádření hodně **vysoké míry vlastnosti**. Nazývá se pak **elativ**. Překládáme jej **pozitivem** s příslovci **velmi, velice, nesmírně** nebo **pozitivem** s předponou **pře-**:

Sōcratēs fuit vir sapientissimus. – Sókratés byl velmi moudrý muž.

Puella haec pulcherrima est. – Tato dívka je překrásná.

Superlativ může být zesílen adverbiem **longē** (*longē celerrimus* – daleko nejrychlejší) nebo výrazem **quam**:

Grātiās tibi agō quam maximās. – Vzdávám ti co největší díky. (Co nejvíce ti děkuji.)

STUPŇOVÁNÍ ADVERBIÍ

Adverbia jsou slova nesklonná, ale dají se v latině (stejně jako v češtině) stupňovat. Komparativ adverbia je vlastně akuzativ singuláru neutra komparativu příslušného adjektiva, má tedy příponu **-ius**:

<i>altē</i> – vysoko	→	<i>altius</i> – výše,
<i>breviter</i> – krátce	→	<i>brevius</i> – kratčeji,
<i>pulchrē</i> – krásně	→	<i>pulchrius</i> – krásněji,
<i>facile</i> – snadno	→	<i>facilius</i> – snáze.

Superlativ se tvoří od genitivního kmene superlativu příslušného adjektiva příponou **-ē**:

<i>altissimus</i>	→	<i>altissimē</i> – nejvýše,
<i>brevissimus</i>	→	<i>brevissimē</i> – nejkratčeji,
<i>pulcherrimus</i>	→	<i>pulcherrimē</i> – nejkrásněji,
<i>facillimus</i>	→	<i>facillimē</i> – nejsnáze.

Zvláštnosti ve stupňování

- Jako v mnoha jiných jazycích objevuje se i v latině u několika velmi frekventovaných adjektiv / adverbii **stupňování nepravidelné**:

<i>bonus</i> – dobrý	<i>melior, melius</i> – lepší	<i>optimus, a, um</i> – nejlepší;
<i>malus</i> – špatný	<i>peior, peius</i> – horší	<i>pessimus, a, um</i> – nejhorší;
<i>magnus</i> – velký	<i>maior, maius</i> – větší	<i>maximus, a, um</i> – největší;
<i>parvus</i> – malý	<i>minor, minus</i> – menší	<i>minimus, a, um</i> – nejmenší;
<i>multī</i> – mnozí	<i>plūrēs, plūra</i> – četnější	<i>plūrimī, ae, a</i> – nejčetnější;

<i>multum</i> – mnoho	<i>plūs</i> – více	<i>plūrimum</i> – nejvíce.
-----------------------	--------------------	----------------------------

- **Opisné stupňování** se objevuje u adjektiv, která **mají před koncovkou -us, -a, -um samohlásku (idōneus)**. Adjektivum zůstává v pozitivu, komparativ vyjadřuje slovo **magis** – více, superlativ slovo **maximē** – nejvíce:

<i>idōneus</i> – vhodný	<i>magis idōneus</i> – vhodnější	<i>maximē idōneus</i> – nejvhodnější.
-------------------------	----------------------------------	---------------------------------------

- **Elativ** (samostatně užitý superlativ) se někdy tvoří pomocí předpony **prae-** s **pozitivem adjektiva / adverbia**:

praepulcher – překrásný; *praepulchrē* – překrásně.

- **Nesklonná adjektiva frūgī a nēquam** mají toto stupňování:

<i>frūgī</i> – řádný	<i>frūgālior, ius</i>	<i>frūgālissimus, a, um</i> ;
<i>nēquam</i> – ničemný	<i>nēquior, ius</i>	<i>nēquissimus, a, um</i> .

- Některá adjektiva **nemají pozitiv** a jejich superlativ často není tvořen obvyklými příponami, u jiných se pozitivu užívá jen v omezené míře, např.:

<i>interior, ius</i> – vnitřnější, vnitřní (<i>intrā</i> – uvnitř)	<i>intimus, a, um</i> – nejnvnitřnější;
<i>propior, ius</i> – bližší (<i>prope</i> – blízko)	<i>proximus, a, um</i> – nejbližší, bližní;
<i>ulterior, ius</i> – zadnější (<i>ultrā</i> – z oné strany)	<i>ultimus, a, um</i> – nejzazší;
<i>prior, ius</i> – přednější, dřívější	<i>prīmus, a, um</i> – nejpřednější, první;
<i>exterus</i> – zevní, cizozemský	<i>extremus, a, um</i> – nejzazší;
<i>īnferus</i> – dolní, spodní	<i>īnfirmus (īmus), a, um</i> – nejnížší, nejspodnější;
<i>superus</i> – horní, vrchní	<i>supremus, a, um</i> – nejhořejší, poslední;
<i>exterior, ius</i> – vnější	<i>summus, a, um</i> – nejvyšší.
<i>īnferior, ius</i> – spodnější, nižší	
<i>superior, ius</i> – hořejší, vyšší	

- Některá adverbia, která nejsou odvozená od adjektiv, mohou mít stupňování:

<i>diū</i> – dlouho	<i>diūtius</i> – déle	<i>diūtissimē</i> – nejdéle;
<i>prope</i> – blízko	<i>propius</i> – blíže	<i>proximē</i> – nejbliže.

CVIČENÍ

- Diēs pars mēnsis est, hōra pars diēi.
- Concordiā parvae rēs crēscunt, discordiā magnae dīlābuntur.
- Rēs parva saepe magnae reī prīncipiū est.
- In dextrō sinistrōque cornū exercitūs equitēs Rōmānī erant.
- Ūsus est magister optimus.
- Tua cōnsilia sunt clārīora lūce (quam lūx).
- Apud omnēs ferē gentēs maiōrēs nātū ā minōribus coluntur.
- Sapiēns Sophoclēs, sapientior Eurīpidēs, omnium autem hominum Sōcratēs philosophus sapientissimus erat.
- In sinistrō cornū exercitūs fortius pugnābātur quam in dextrō.
- Avēs migrantēs autumnō in regiōnēs calidiōrēs āvolant.
- Vēr est tempus salūberrimum, periculōsior aestās, autumnus autem periculōsissimus.
- Amīcōs rēs secundae parant, adversae certissimē probant.

rēs secundae (adversae) – příznivé (nepříznivé) poměry *dīlābuntur* – rozpadají se

- Avē crux, spēs ūnica.
- Ibi erit flētus et strīdor dentium.
- Beātī pauperēs spīritū, quoniam ipsōrum est rēgnū coelōrum.
- Melius est cōnfīdere in Dominō quam cōnfīdere in homine.
- Et clāmāns vōce magnā Iēsus ait: Pater, in manūs tuās commendō spīritum meum.
- Sīc erunt nōvissimī prīmī et prīmī nōvissimī.
- Et omne maledictum nōn erit amplius. Et thronus Deī et Agnī in illā erit et servī eius servient illī et vidēbunt faciem eius et nōmen eius in frontibus eōrum.
- Nunc autem manent fidēs, spēs, cāritās. Tria haec. Maior²⁶ autem hōrum est cāritās.
- Dīcō vōbīs: Maior inter nātōs mulierum Iōanne nēmō est; quī autem minor est in rēgnō Deī, maior est illō.
- Grātia Dominī nostrī Iēsū Chrīstī et cāritās Deī et communicātiō Sāctī Spīritūs cum omnibus vōbīs.
- Multī crēdentium veniēbant annuntiantēs actūs suōs.
- Āverte faciem tuam ā peccātīs meis et omnēs inīquitātēs meās dēlē.

ipsōrum zde = *eōrum*
in illā – zde: v něm
tria haec – tyto tři (věci)

novissimus, a, um – zde: poslední
illī – mu
illō (abl. srovnávací) – než on

²⁶ V pozdější latině může mít komparativ význam superlativu.

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ II

1 Přeložte.

1. Deum timēte et mandāta eius observāte.
2. Sed tantum dīc verbum et sānābitur anima mea.
3. Nuntiābō nōmen tuum frātribus meīs, in mediō ecclēsiae laudābō tē.
4. Mediā nocte Paulus et Sīlas ōrantēs laudābant Deum.
5. Beātius est dare quam accipere.

2 Doplňte významově vhodné adjektivum ve správném tvaru.

līber, a, um – gravis, e – parvus, a, um – pulcher, a, um – ācer, ācris, ācre – celeber, celebris, celebre – ūtilis, e – fortis, e – hūmānus, a, um – pauper, eris – bonus, a, um

1. Fābula dē rēgīnā narrat.
2. Campus Marathōnius pugnā est.
3. est linguam Latīnam discere.
4. Librōs legere dēbētis.
5. Errāre est.
6. Māne meus fīlius in scholam properat.
7. Verba tua sunt.
8. Antīquīs temporibus philosophī saepe erant.
9. Cum nostrō exercitū facile vincēmus.
10. Temporibus reī pūblicaē magistrātūs quotannīs creābantur.

3 Převeďte do opačného slovesného rodu.

1. Magistrī ā puerīs puellisque salūtantur.
2. Magister discipulum pigrum castigābat.
3. Statuae deōrum ā fēminīs flōribus multīs corōnābantur.
4. Etiam nostrīs temporibus Cosmae Chronica ā multīs legitur.
5. Nostram vīllam hortus magnus circumvenit.
6. Amīcī mē in urbe tenēbant.
7. Cīvēs semper urbem Spartam dēfendēbant.
8. Hostēs urbem nostram dēlēbunt.
9. Parentēs līberōs dīligentēs amant atque dīligunt.
10. Probī honestique virī officia semper servant et servābunt.

4 Doplňte slovesa v pasivu ve vhodném slovesném čase.

1. Sī bene labōrās, nōn (monēre), sed (laudāre).
2. Sī honestē vīvēs, ab omnibus (dīligere).
3. Fortēs nōn (vincere), nam Fortūna fortēs semper iūvābit.
4. Sātūrnālibus dominōrum iūra (minuere): dominī servīs serviēbant, servī in dominōs (mūtāre).
5. Sī ā malīs (laudāre), vituperāminī ā bonīs.
6. Et monēre et (monēre) proprium est vērae amīcītiaē.

5 Doplňte komparativ ve správném tvaru.

1. Hieme noctēs (longus) sunt quam aestāte.
2. (fēlīx) estis amīcīs vestrīs.
3. Soror mea (male) scrībit quam legit.
4. Persae (magnus) exercitum habēbant quam Graecī.
5. Bona valētūdō (bonus) est dīvitiīs.

6. Amīcī falsī (malus) sunt quam inimīcī.
7. Locus (parvus) resistentiae.
8. Prāga (vetus) est cēterīs Bohēmīae oppidīs.

6 Doplňte superlativ ve správném tvaru.

1. Cicerō (clārus) omnium ōrātōrum Rōmānōrum est.
2. Vīta servōrum antīquōrum (miser) erat.
3. Hostēs (fortiter) pugnābant et exercitum nostrum superābant.
4. Cōnsilia tua (clārus) sunt.
5. Historia (bonus) magistra est.
6. (malus) pars hominis lingua esse potest.
7. Ex rēbus (parvus) saepe rēs (magnus) ēveniunt.
8. Verrēs dē templō Apollinis statuās (pulcher) atque (antīquus) dēportābat.

7 Přeložte.

DĚ RŌMĀNĪS

Initiō apud Rōmānōs rēgēs rēgnābant, posteā cōnsulēs ā populō creābantur. Cōnsulātus et praetūra erant summī magistrātūs Rōmānī, auctōritāte senātūs rēs pūblica administrābātur. Rōmānī saepe bella cum finitimīs populīs, deinde etiam cum externīs nātiōnibus gerēbant. Nōnumquam patriam suam ab hostibus dēfendēbant. Magnus erat numerus victōriārum Rōmānōrum, nam victōria in fortitūdine mīlitum et in virtūte ducum sita erat. Urbs Rōma, caput Itāliae, ad flūmen Tiberim sita est et ā Rōmulō, ut dīcitur, nōmen habet. Rōmānī in litterīs et artibus excellēbant. Ex numerō poētārum Vergilium, Horātium, Ovidium nōmināmus. Omnium ōrātōrum prīnceps erat Cicerō.

Poznámky k textu:

initium, iī, n. – začátek; *initiō* (abl. časový) – na začátku; *rēgnō, āre* – vládu; *posteā* – potom, později; *praetūra, ae, f.* – préture (úřad, původně soudní); *administrō, āre* – spravovat; *bellum gerō, ere* – vedu válku; *finitimus, a, um* – sousední; *externus, a, um* – (velmi) vzdálený, cizí; *nātiō, ōnis, f.* – národ; *dēfendere ab hostibus* – bránit před nepřáteli; *situs, a, um* – položený, založený; *Tiberis, is* (ak. *Tiberim*) m. – Tiber; *excellō, ere* – vynikám; *nōminō, āre* – jmenuji; *prīnceps, cipis, m.* – první muž.

**ZÁJMENA UKAZOVACÍ, TÁZACÍ, VZTAŽNÁ, NEURČITÁ, ZÁPORNÁ
ZÁJMENNÁ ADJEKTIVA
ČÍSLOVKY**

ZÁJMENA UKAZOVACÍ

Genitiv a dativ singuláru ukazovacích zájmen má zájmenné skloňování (**-tus, -t**), v ostatních pádech mají tato zájmena koncovky 1. a 2. deklinace.

Je možno je rozdělit na dvě skupiny:

- Zájmena se zřetelným významem ukazovacím:²⁷ **hic, haec, hoc** – tento, tato, toto; **iste, ista, istud** – tenhle, tahle, tohle; **ille, illa, illud** – onen, ona, ono.

sg.	nom.	<i>hic</i>	<i>haec</i>	<i>hoc</i>	<i>iste</i>	<i>ista</i>	<i>istud</i>	<i>ille</i>	<i>illa</i>	<i>illud</i>
	gen.		<i>huius</i>			<i>istius</i>			<i>illius</i>	
	dat.		<i>huic</i>			<i>istī</i>			<i>illī</i>	
	ak.	<i>hunc</i>	<i>hanc</i>	<i>hoc</i>	<i>istum</i>	<i>istam</i>	<i>istud</i>	<i>illum</i>	<i>illam</i>	<i>illud</i>
	abl.	<i>hōc</i>	<i>hāc</i>	<i>hōc</i>	<i>istō</i>	<i>istā</i>	<i>istō</i>	<i>illō</i>	<i>illā</i>	<i>illō</i>
pl.	nom.	<i>hī</i>	<i>hae</i>	<i>haec</i>	<i>istī</i>	<i>istae</i>	<i>ista</i>	<i>illī</i>	<i>illae</i>	<i>illa</i>
	gen.	<i>hōrum</i>	<i>hārum</i>	<i>hōrum</i>	<i>istōrum</i>	<i>istārum</i>	<i>istōrum</i>	<i>illōrum</i>	<i>illārum</i>	<i>illōrum</i>
	dat.		<i>hīs</i>			<i>istīs</i>			<i>illīs</i>	
	ak.	<i>hōs</i>	<i>hās</i>	<i>haec</i>	<i>istōs</i>	<i>istās</i>	<i>ista</i>	<i>illōs</i>	<i>illās</i>	<i>illa</i>
	abl.		<i>hīs</i>			<i>istīs</i>			<i>illīs</i>	

Zájmeno **hic, haec, hoc** ukazuje na bytost nebo věc mluvčímu bližší v prostoru a čase.

Zájmeno **iste, ista, istud** označuje bytost nebo věc, jež je blízká osobě oslovené. Někdy má význam hanlivý – užívalo se ho např. na soudu s pohrdáním vůči obžalovanému:

istius studium – snaha tohoto (obžalovaného);

istōrum hominum facta – činy těchto lidí (ničemných).

Zájmeno **ille, illa, illud** označuje bytost nebo věc vzdálenou či nepřítomnou vzhledem k osobě mluvčí i osobě oslovené. Někdy ukazuje na osobu (věc) známou či nějak proslulou, pak stojí za substantivem, k němuž se vztahuje:

Sōcratēs ille – onen (slavný) Sókratés;

Mēdēa illa – ona (pověstná) Médea.

²⁷ K těmto zájmenům může být v různých pádech připojena ukazovací částice **-ce** (*huiusce, hāsce*). V případě, že k takovým tvarům přistupuje ještě tázací částice **-ne**, má podobu **-ci** (*haecine? hīscine?*).

- Zájmena s oslabeným významem ukazovacím: **is, ea, id** – ten, ta, to; **īdem, eadem, idem** – týž / tentýž, táž / tatáž, totéž; **ipse, ipsa, ipsum** – sám, sama, samo.

sg.	nom.	<i>is</i>	<i>ea</i>	<i>id</i>	<i>īdem</i>	<i>eadem</i>	<i>idem</i>	<i>ipse</i>	<i>ipsa</i>	<i>ipsum</i>
	gen.		<i>eius</i>			<i>eiusdem</i>			<i>ipsius</i>	
	dat.		<i>ei</i> ²⁸			<i>eidem</i> ²⁹			<i>ipsī</i>	
	ak.	<i>eum</i>	<i>eam</i>	<i>id</i>	<i>eundem</i>	<i>eandem</i>	<i>idem</i>	<i>ipsum</i>	<i>ipsam</i>	<i>ipsum</i>
	abl.	<i>eō</i>	<i>eā</i>	<i>eō</i>	<i>eōdem</i>	<i>eādem</i>	<i>eōdem</i>	<i>ipsō</i>	<i>ipsā</i>	<i>ipsō</i>
pl.	nom.	<i>eī / iī</i>	<i>eae</i>	<i>ea</i>	<i>eīdem</i> ³⁰	<i>eaedem</i>	<i>eadem</i>	<i>ipsī</i>	<i>ipsae</i>	<i>ipsa</i>
	gen.	<i>eōrum</i>	<i>eārum</i>	<i>eōrum</i>	<i>eōrundem</i>	<i>eārundem</i>	<i>eōrundem</i>	<i>ipsōrum</i>	<i>ipsārum</i>	<i>ipsōrum</i>
	dat.		<i>eīs / iīs</i>			<i>eīsdem</i> ³¹			<i>ipsīs</i>	
	ak.	<i>eōs</i>	<i>eās</i>	<i>ea</i>	<i>eōsdem</i>	<i>eāsdem</i>	<i>eadem</i>	<i>ipsōs</i>	<i>ipsās</i>	<i>ipsa</i>
	abl.		<i>eīs / iīs</i>			<i>eīsdem</i> ⁵			<i>ipsīs</i>	

Zájmeno **is, ea, id** plní funkci osobního zájmena 3. osoby (**on, ona, ono**). Ve významu **ten, ta, to** se jím ukazuje na to, o čem byla zmínka nebo co se právě vysvětluje (o čem se právě mluví).

Zájmeno **īdem, eadem, idem** vzniklo připojením příklonné částice **-dem** k zájmenu **is, ea, id**. Skloňuje se jen tato první část, před **d** přechází koncové **m** v **n** (*eum* → *eundem*). Vyjadřuje se jím shoda, totožnost. Někdy jej lze přeložit výrazy **rovněž, a také, zároveň i**:
Fortis fuit Ulixēs, īdemque callidus. – Odysseus byl statečný a zároveň chytrý.
Cicerō est orātor īdemque philosophus. – Cicero je řečník a také filosof.

Zájmeno **ipse** výtýká důrazně platnost substantiva nebo zájmena:

Nōsce tē ipsum. – Poznej sám sebe.

Ipsē Caesar hoc facit. – Činí to sám Caesar.

Senectūs ipsa nōn est morbus. – Stáří samo není nemoc.

Poznámka:

Postupem času mizí v latině tento přesně vymezený význam ukazovacích zájmen a významy jednotlivých zájmen se zaměňují. V textu Vulgáty se zájmeno **ipse, ipsa, ipsum** velmi často vyskytuje ve významu **on, ona, ono**. Zájmeno **ille** a **ipse** ve spojení se substantivem má v pozdější latině často jen funkci určitého členu a nepřekládá se.

²⁸ Další možný tvar: *eī*.

²⁹ Další možný tvar: *eīdem*.

³⁰ Další možné tvary: *īdem, īdem*.

³¹ Další možné tvary: *īsdem, īsdem*.

ZÁJMENA TÁZACÍ

Zájmena tázací jsou:

quis, quid – kdo, co; **quī, quae, quod** – který, která, které; jaký, jaká, jaké.

sg.	nom.	<i>quis</i>	<i>quid</i>	<i>quī</i>	<i>quae</i>	<i>quod</i>
	gen.	<i>cuius</i>	<i>cuius rei</i>		<i>cuius</i>	
	dat.	<i>cui</i>	<i>cui rei</i>		<i>cui</i>	
	ak.	<i>quem</i>	<i>quid</i>	<i>quem</i>	<i>quam</i>	<i>quod</i>
	abl.	<i>quō</i>	<i>quā rē</i>	<i>quō</i>	<i>quā</i>	<i>quō</i>
pl.	nom.			<i>quī</i>	<i>quae</i>	<i>quae</i>
	gen.			<i>quōrum</i>	<i>quārum</i>	<i>quōrum</i>
	dat.				<i>quibus</i>	
	ak.			<i>quōs</i>	<i>quās</i>	<i>quae</i>
	abl.				<i>quibus</i>	

Zájmeno **quis, quid** má platnost substantivní a ptáme se jím na osobu nebo na věc:

Quis hoc dīcēbat? – Kdo to říkal?

Quid facis? – Co děláš?

Zájmeno **quī, quae, quod** má platnost adjektivní a užívá se ho při dotazu po určitějším označení či vlastnosti osoby nebo věci:

Quī poēta est optimus? Homērus. – Který básník je nejlepší? Homér.

Ke všem tvarům tázacích zájmen je možno připojit příklonnou částici **-nam**, jež odpovídá českému **-pak** (*quisnam* – kdopak, *cuinam* – komupak).

Předložka **cum** se připojuje za zájmeno stejně jako u zájmen osobních (*quōcum* – s kým, s kterým; *quācum* – s kterou).

ZÁJMENA VZTAŽNÁ

Zájmena vztažná jsou:

quī, quae, quod – který, která, které; **jenž, jež, jež; ten, kdo**.

Skloňují se jako stejně znějící zájmena tázací.

Librum, quem tibi mittō, attentē lege. – Knihu, kterou ti posílám, pozorně přečti.

In iūs vocābitur, quī lēgibus nōn pārēbit. – Na soud bude povolán ten, kdo nebude poslouchat zákony.

Předložka **cum** se rovněž klade většinou za ablativ vztažného zájmena (*quibuscum* – s kterými, s nimiž), ale může stát i před ním (*cum quibus*).

• zájmena neurčitě vztažná:

quisquis, quidquid – kdokoli, cokoli; vyskytuje se zřídka mimo uvedené tvary, zpravidla ve spojení *quōquō modō* – jakýmkoli způsobem;

quīcumque, quaecumque, quodcumque – kterýkoli, kterákoli, kterékoli; jakýkoli, jakákoli, jakékoli; skloňuje se jen první část **quī-, quae-, quod-** (*cuiuscumque, cuicumque, quemcumque, ...*).

ZÁJMENA NEURČITÁ

Tvoří se ze základu **quis, quid** a **quī, quae, quod** (který ovšem sám už může mít neurčitý význam – někdo, nějaký, některý) připojením předpon či přípon. Nejčastější jsou:

S předponou:

aliquis, aliquid – někdo, něco;

aliquī (aliquis), aliqua, aliquod – některý, některá, některé; nějaký, nějaká, nějaké.

Skloňuje se jen druhá část (*alicuius, alicui, ...*). V nominativu singuláru feminina a v nominativu plurálu neutra je jen tvar *aliqua*.

S příponou:

quīdam, quiddam – kdosi, cosi;

quīdam, quaedam, quoddam – kterýsi, kterási, kteréši; jakýsi, jakási, jakési;

Skloňuje se opět jen první část (*cuiusdam, cuidam, ...*), přičemž koncové **-m** se před příponou **-dam** mění v **-n** (*quandam, quōrundam, ...*).

quisque, quidque (subst. platnost) – každý, každá, každé;

quisque, quaeque, quodque (adj. platnost) – každý, každá, každé

a složenina

ūnusquisque, ūnumquidque (subst. platnost) – jeden každý, jedna každá, jedno každé;

ūnusquisque, ūnaquaeque, ūnumquodque (adj. platnost) – jeden každý, jedna každá, jedno každé.

Příponou je zde **-que**, skloňuje se první část slova, u složeniny se skloňuje **ūnus** i **quis** (*ūnīuscuiusque, ūnīcuique, ...*).

quīvīs, quidvīs – kdokoli, cokoli;

quīvīs, quaevīs, quodvīs – kterýkoli, kterákoli, kterékoli; jakýkoli, jakákoli, jakékoli;

quīlibet, quidlibet – leckdo, leccos;

quīlibet, quaelibet, quodlibet – leckterý, leckterá, leckteré; lecjaký, lecjaká, lecjaké.

Zájmena **quisquam, quidquam** (*cuiusquam, cuiquam, ...*) – někdo, něco a **ūllus, ūlla, ūllum** (*ūllius, ūllī, ...*) – některý, nějaký se užívají jen ve větách, které mají záporný smysl, protože v latinské větě může být jen jeden zápor.

Numquam vēnit quisquam. – Nikdy nikdo nepřišel.

Clāmāvī neque quisquam respondit. – Zvolal jsem a nikdo neodpověděl.

Multōs librōs habet neque ūllum legit. – Má mnoho knih, a žádnou nečte.

TZV. ZÁJMENNÁ ADJEKTIVA

Jsou tvořena od zájmných tvarů a svým významem se zájmenům blíží. Genitiv a dativ singuláru má zájmné skloňování (-*iūs*, -*ī*), jinak mají koncovky 1. a 2. deklinace. Mezi zájmná adjektiva patří:

	gen. sg.	dat. sg.
<i>alius, alia, aliud</i> – jiný	<i>alteriūs</i>	<i>aliī</i>
<i>alter, altera, alterum</i> – druhý	<i>alteriūs</i>	<i>alterī</i>
<i>nūllus, nūlla, nūllum</i> – žádný	<i>nūlliūs</i>	<i>nūllī</i>
<i>ūllus, ūlla, ūllum</i> – některý	<i>ūlliūs</i>	<i>ūllī</i>
<i>sōlus, sōla, sōlum</i> – sám, samojediný	<i>sōliūs</i>	<i>sōlī</i>
<i>tōtus, tōta, tōtum</i> – celý	<i>tōtiūs</i>	<i>tōtī</i>
<i>uter, utra, utrum</i> – který z obou	<i>utriūs</i>	<i>utrī</i>
<i>neuter, neutra, neutrum</i> – žádný z obou	<i>neutriūs</i>	<i>neutrī</i>
<i>uterque, utraque, utrumque</i> – jeden i druhý (oba)	<i>utriūsque</i>	<i>utrīque</i>

Zájmné adjektivum *uterque* (jeden i druhý, oba) se liší významem od číslovky *ambō* (dohromady, spolu), která se skloňuje jako číslovka *duo*.

Utrumque senātōrem vīdit. – Uviděl jednoho i druhého senátora, uviděl oba senátory (tedy každého zvlášť).

Ambōs senātōrēs vīdit. – Uviděl oba senátory (tj. šli spolu).

Sub utraque speciē – pod obojí způsobou (srv. utrakvismus).

ZÁJMENA ZÁPORNÁ

K zájm. adjektivům se v latině řadí ještě dvě záporná zájmena: *nēmō* – nikdo; *nihil* – nic.

nom.	<i>nēmō</i>	<i>nihil</i>
gen.	<i>nūlliūs</i>	<i>nūlliūs reī</i>
dat.	<i>nēmini</i>	<i>nūllī reī</i>
ak.	<i>nēminem</i>	<i>nihil</i>
abl.	<i>nūllō / nēmine</i>	<i>nūllā rē</i>

V ustálených spojeních a rčení se objevuje slovo *nihil* skloňované i v jiných pádech:

redigere ad nihilum – uvést vniveč,
nihilē esse – za nic nestát,
nihilō sapientior – o nic moudřejší,
ex nihilō nihil fit – nic nevzniká z ničeho.

ČÍSLOVKY

Rozeznáváme tyto druhy číslovek:

základní (*cardinālia*) – na otázku „kolik“ (*quattuor* – čtyři);

řadové (*ordinālia*) – na otázku „kolikátý“ (*quīntus* – pátý);

podílné (*distribūtīva*) – na otázku „po kolika“ (*quīnī* – po pěti);

poměrné (*prōportionālia*) – na otázku „kolikanásobný“ (*duplus* – dvojnásobný);

násobné (*multiplicātīva*) – na otázku „kolikrát“ (*triplex* – trojitý, *quīnquiēs* – pětkrát).

Z číslovek základních se skloňují první tři, ostatní jsou neskloňné:

nom.	<i>ūnus</i>	<i>ūna</i>	<i>ūnum</i>	<i>duo</i>	<i>duae</i>	<i>duo</i>	<i>trēs m. f.</i>	<i>tria n.</i>
gen.	<i>ūniūs</i>			<i>duōrum</i>	<i>duārum</i>	<i>duōrum</i>	<i>trium</i>	
dat.	<i>ūnī</i>			<i>duōbus</i>	<i>duābus</i>	<i>duōbus</i>	<i>tribus</i>	
ak.	<i>ūnum</i>	<i>ūnam</i>	<i>ūnum</i>	<i>duōs / duo</i>	<i>duās</i>	<i>duo</i>	<i>trēs</i>	<i>tria</i>
abl.	<i>ūnō</i>	<i>ūnā</i>	<i>ūnō</i>	<i>duōbus</i>	<i>duābus</i>	<i>duōbus</i>	<i>tribus</i>	

Číslovka *centum* – **sto** v singuláru je neskloňná, v plurálu se skloňuje jako adjektivum 1. a 2. deklinace a má **adjektivní platnost**, tj. stojí jako shodný přívlastek k počítanému substantivu:

ducentī mīlitēs – dvě stě vojáků.

Číslovka *mille* – **tisíc** je v singuláru neskloňná, má často platnost adjektivní (*mille hominēs*). Může mít však i platnost substantivní a pojí se pak s genitivem (*mille hominum* – tisíc lidí).

V plurálu se *mille* skloňuje jako *mare* (*mīlia* – *maria*) a má **platnost substantivní**. Počítané předměty jsou v genitivu plurálu:

duo mīlia mīlitum – dva tisíce vojáků,
cum duōbus mīlibus mīlitum – s dvěma tisíci vojáky.

Ostatní základní číslovky mají v latině platnost adjektivní, a proto jsou počítané předměty v pádě, jaký vyžaduje větná skladba (na rozdíl od češtiny, kde od číslovky 5 jsou počítané předměty v genitivu):

Vēnī cum decem / quīnque amīcīs. – Přišel jsem s deseti / pěti přáteli.

Poznámky:

- Určení času na otázku „jak dlouho“ se vyjadřuje akuzativem:
Decem annōs Graecī Trōiam oppugnābant. – Deset let obléhali Řekové Tróju.

- Věk se udává také akuzativem na otázku *Quot annōs nātus es?* – Kolik je ti let?
Puer decem annōs nātus (est). – Chlapec má deset let, je desetiletý.
Puer decimum annum agit. – Chlapec jde na desátý rok.

- Při udání počtu hodin se užívá řadových číslovek:
Quota hōra est? Quārta. – Kolik je hodin? Čtyři.

Datum a letopočet

a) podle římského kalendáře

V římském kalendáři se rok dělil na 12 měsíců: *Iānuārius, Februārius, Mārtius, Aprīlis, Maius, Iūnius, Iūlius, Augustus, September, Octōber, November, December*.

Jednotlivé dny se však nepočítaly od prvního dne měsíce do posledního, ale podle tří hlavních dnů v měsíci, což byly:

1. den: *Kalendae, ārum*, f. (*K., Kal.*) – Kalendy;

5. (příp. 7.) den: *Nōnae, ārum*, f. (*Nōn.*) – Nóny;

13. (příp. 15.) den: *Īdūs, uum*, f. (*Īd.*) – Ídy.

7. a 15. den byly hlavní dny v březnu, červenci, květnu a říjnu – M I L M O.

Datum těchto hlavních dnů se vyjadřovalo ablativem časovým se jménem příslušného měsíce ve tvaru adjektivním:

Kalendīs Iānuāriīs – 1. ledna;

Īdibus Mārtiīs – 15. března.

První den před těmito hlavními dny se označoval slovem *prīdiē* s akuzativem jména příslušného svátku:

prīdiē Nōnās Februāriās (*prīd. Nōn. Febr.*) – 4. února;

prīdiē Īdūs Octōbrēs (*prīd. Īd. Oct.*) – 14. října.

Výrazem *postrīdiē* (druhého dne) s akuzativem jména příslušného hlavního dne se někdy označoval následující den:

postrīdiē Īdūs – den po Ídách.

Zbývající dny byly označovány podle toho, kolikátý den to byl před nejbližším hlavním dnem: pomocí výrazu *ante diem* s akuzativem řadové číslovky a pomocí akuzativu hlavního dne s adjektivním tvarem příslušného měsíce:

ante diem octāvum Kalendās Februāriās (*a. d. VIII. Kal. Febr.*);

ante diem tertium Īdūs Octōbrēs (*a. d. III. Īd. Oct.*).

Později se objevovalo též takto upravené datum:

septimō diē ante Kalendās Februāriās – sedmý den před únorovými Kalendami.

Ve středověku se užívalo této formy:

quārtō (diē) Nōnīs Mārtiī – 4. den před březnovými Nónami.

b) podle dnešního způsobu uvádění data

diē decimō (X) mēnsis Novembris – 10. listopadu.

Časová označení na otázku „kdy“ se vyjadřují řadovou číslovkou v ablativu:

Quotā hōrā? Tertiā. – V kolik hodin? Ve tři.

Letopočet se uváděl vždy výrazem *annō (A.)* – roku, příp. *annō Dominī (A. D.)*³² – léta **Páně** a římskými číslicemi příslušného letopočtu, které se vyslovovaly jako příslušné řadové číslovky v ablativu:

annō MCCCXXV (*millēsīmō trecentēsīmō vīcēsīmō quīntō*) – roku tisícího třístého dvacátého pátého,

annō millēsīmō nōngentēsīmō quadrāgēsīmō quīntō – roku 1945.

³² *a. a. C. (Ch.) n.* – *annō ante Chrīstum nātum* – před Kristem (před naším letopočtem);
a. p. C. (Ch.) n. – *annō post Chrīstum nātum* – po Kristu (našeho letopočtu).

arabské číslice	římské číslice	číslovky základní	číslovky řadové
1	I	<i>ūnus, ūna, ūnum</i>	<i>prīmus, prīma, prīmum</i>
2	II	<i>duo, duae, duo</i>	<i>secundus</i> nebo <i>alter</i>
3	III	<i>trēs, tria</i>	<i>tertius</i>
4	IIII (IV)	<i>quattuor</i>	<i>quārtus</i>
5	V	<i>quīnque</i>	<i>quīntus</i>
6	VI	<i>sex</i>	<i>sextus</i>
7	VII	<i>septem</i>	<i>septimus</i>
8	VIII	<i>octō</i>	<i>octāvus</i>
9	VIIII (IX)	<i>novem</i>	<i>nōnus</i>
10	X	<i>decem</i>	<i>decimus</i>
11	XI	<i>ūndecim</i>	<i>ūndecimus</i>
12	XII	<i>duodecim</i>	<i>duodecim</i>
13	XII	<i>trēdecim</i>	<i>tertius decimus</i>
14	XIIII (XIV)	<i>quattuordecim</i>	<i>quārtus decimus</i>
15	XV	<i>quīndecim</i>	<i>quīntus decimus</i>
16	XVI	<i>sēdecim</i>	<i>sextus decimus</i>
17	XVII	<i>septendecim</i>	<i>septimus decimus</i>
18	XVIII (XIIIX)	<i>duodēvīgintī</i>	<i>duodēvīcēsīmus</i>
19	XVIIII (XIIIX)	<i>ūndēvīgintī</i>	<i>ūndēvīcēsīmus</i>
20	XX	<i>vīgintī</i>	<i>vīcēsīmus</i>
21	XXI	<i>ūnus et vīgintī (vīgintī ūnus)</i>	<i>ūnus et vīcēsīmus (vīcēsīmus prīmus)</i>
22	XXII	<i>duo et vīgintī (vīgintī duo)</i>	<i>alter et vīcēsīmus (vīcēsīmus alter)</i>
28	XXVIII	<i>duodētrīgintā</i>	<i>duodētrīcēsīmus</i>
29	XXIX	<i>ūndētrīgintā</i>	<i>ūndētrīcēsīmus</i>
30	XXX	<i>trīgintā</i>	<i>trīcēsīmus</i>
40	XL	<i>quadrāgintā</i>	<i>quadrāgēsīmus</i>
50	L	<i>quīnquāgintā</i>	<i>quīnquāgēsīmus</i>
60	LX	<i>sexāgintā</i>	<i>sexāgēsīmus</i>
70	LXX	<i>septuāgintā</i>	<i>septuāgēsīmus</i>
80	LXXX	<i>octōgintā</i>	<i>octōgēsīmus</i>
90	XC	<i>nōnāgintā</i>	<i>nōnāgēsīmus</i>
98	XCVIII	<i>nōnāgintā octō</i>	<i>nōnāgēsīmus octāvus</i>
99	XCIX (IC)	<i>nōnāgintā novem</i>	<i>nōnāgēsīmus nōnus</i>
100	C	<i>centum</i>	<i>centēsīmus</i>
200	CC	<i>ducentī, ae, a</i>	<i>ducentēsīmus</i>
300	CCC	<i>trecentī, ae, a</i>	<i>trecentēsīmus</i>
400	CCCC	<i>quadrīgentī, ae, a</i>	<i>quadrīgentēsīmus</i>
500	D	<i>quīngentī, ae, a</i>	<i>quīngentēsīmus</i>
600	DC	<i>sescentī, ae, a</i>	<i>sescentēsīmus</i>
700	DCC	<i>septīngentī, ae, a</i>	<i>septīngentēsīmus</i>
800	DCCC	<i>octīngentī, ae, a</i>	<i>octīngentēsīmus</i>
900	DCCCC	<i>nōngentī, ae, a</i>	<i>nōngentēsīmus</i>
1000	M	<i>mīlle, nom. pl. mīlia</i>	<i>mīllēsīmus</i>

CVIČENÍ

1. Magna tōtius exercitūs clādēs nuntiābātur.
2. Sapiēns nēminī crēdit magis quam sibi sōlī, nūllō contentus est nisi sē ipsō.
3. Trēs faciunt collēgium.
4. Tertium nōn datur.
5. Sī duo faciunt idem, nōn est idem.
6. Témpora mūtātūr et nōs mūtāmur in illīs.
7. In corpore hūmānō quīnque sunt sēnsūs, caput sēdēs quattuor sēnsuum est.
8. Iī nōbīs cārissimī sunt, quibuscum mōrum similitūdō nōs coniungit.
9. Cīvēs eiusdem cīvitātis iisdem lēgibus pārēre dēbent.
10. Maxima laus Achillis et Ulixis est; huius enim prūdentia et illius fortitūdō carminibus Homērī celebrātur.
11. Nūlla rēs tam necessāria est omnibus hominibus quam pāx.
12. Nōn is beātus est, cuius dīvitiae magnae sunt, sed quī suā sorte contentus est.
13. Duo gladiātōrēs, quibus mortifera arma erant, in amphiteātrō pugnābant.
14. Sunt animālia quaedam, quae ūnum diem vīvunt.
15. Nūllā rē ab officiō dēterrēbar neque dēterrēbor.
16. Vetus est prōverbium: Malum nūllum est sine aliquō bonō.

1. Tū es Petrus et super hanc petram aedificābō ecclēsiam meam.
2. Omnia autem probāte, quod bonum est, tenēte.
3. Et nōn mīrum, ipse enim Satanās trānsfigūrat sē in angelum lūcis.
4. Omnis enim, quī petit, accipit, et quī quaerit, invenit et pulsantī aperiētur.
5. Quia omnis, quī sē exaltat, humiliābitur, et quī sē humiliat, exaltābitur.
6. Et cupiēbat saturārī dē siliquīs, quās porcī mandūcābant, et nēmō illī dabat.
7. Surge, quī dormīs, et exurge ā mortuīs et illūminābit tē Chrīstus.
8. Argentum et aurum nōn est mihi. Quod autem habeō, hoc tibi dō. In nōmine Iēsū Chrīstī Nazarēnī surge et ambulā.
9. Alter alterius onera portāte et sic adimplēbitis lēgem Chrīstī.
10. Quaerite ergō primum rēgnum Deī et iūstitiam eius et haec omnia adicientur vōbīs.
11. Domine, salvā nōs, perīmus. Et dicit eīs Iesus: Quid timidī estis, modicae fideī?³³
12. Dīcō vōbīs, quod ita gaudium erit in coelō super ūnō peccātōre paenitentiam agente, quam super nōnāgintā novem iūstīs, quī nōn indigent paenitentīā.

quid – co; proč (v tázací větě)
adimplēbitis = *implēbitis*

quod – že (věta č. 12)

³³ Genitiv vlastnosti (viz kap. Syntax pádů).

IX

KONJUNKTIV PRÉZENTU A IMPERFEKTA VĚTY ÚČELOVÉ OBSAHOVÉ VĚTY ŽÁDACÍ – TZV. VĚTY SNAHOVÉ

Latina má celkem čtyři konjunktivy, které se užívají dvojím způsobem:

- a) **samostatně** (absolutně) – stojí-li v jednoduché větě nebo v hlavní větě souvětí jako přísudek,
- b) **vztažně** (relativně) – stojí-li ve vedlejší větě.

Konjunktivem v samostatném užití vyjadřuje latina děj, který mluvící osoba pokládá za odlišný od skutečnosti. Tak může být konjunktiv výrazem **přání, možnosti, neskutečnosti, rozvažování, pochybnosti, vůle (rozkaz, zákaz)**. Význam konjunktivu je nutno rozeznat z konkrétní větné souvislosti.

Od přítomného kmene se tvoří konjunktiv přítomný a imperfekta.

KONJUNKTIV PRÉZENTU

U sloves 1. konjugace se tvoří pomocí sufixu *-e-* / *-ē-*, který nahradí kmenové *-a-* / *-ā-* před osobní koncovkou. U ostatních konjugací se tvoří vložení sufixu *-a-* / *-ā-* před osobní koncovkou.

U 2. a 4. konjugace se přitom dlouhé kmenové samohlásky *-ē-* a *-ī-* krátí, ve 3. konjugaci u vzoru *legō* nahrazuje vložený sufix *-a-* kmenovou samohlásku *-e-* a u vzoru *capiō* se před sufixem *-a-* objevuje ve všech osobách *-i-*.

konjunktiv přítomný aktiva						
sg.	<i>laud-e-m</i>		<i>mone-a-m</i>	<i>leg-a-m</i>	<i>capi-a-m</i>	<i>audi-a-m</i>
	<i>laud-ē-s</i>		<i>mone-ā-s</i>	<i>leg-ā-s</i>	<i>capi-ā-s</i>	<i>audi-ā-s</i>
	<i>laud-e-t</i>		<i>mone-a-t</i>	<i>leg-a-t</i>	<i>capi-a-t</i>	<i>audi-a-t</i>
pl.	<i>laud-ē-mus</i>		<i>mone-ā-mus</i>	<i>leg-ā-mus</i>	<i>capi-ā-mus</i>	<i>audi-ā-mus</i>
	<i>laud-ē-tis</i>		<i>mone-ā-tis</i>	<i>leg-ā-tis</i>	<i>capi-ā-tis</i>	<i>audi-ā-tis</i>
	<i>laud-e-nt</i>		<i>mone-a-nt</i>	<i>leg-a-nt</i>	<i>capi-a-nt</i>	<i>audi-a-nt</i>
konjunktiv přítomný pasiva						
sg.	<i>laud-e-r</i>		<i>mone-a-r</i>	<i>leg-a-r</i>	<i>capi-a-r</i>	<i>audi-a-r</i>
	<i>laud-ē-ris</i>		<i>mone-ā-ris</i>	<i>leg-ā-ris</i>	<i>capi-ā-ris</i>	<i>audi-ā-ris</i>
	<i>laud-ē-tur</i>		<i>mone-ā-tur</i>	<i>leg-ā-tur</i>	<i>capi-ā-tur</i>	<i>audi-ā-tur</i>
pl.	<i>laud-ē-mur</i>		<i>mone-ā-mur</i>	<i>leg-ā-mur</i>	<i>capi-ā-mur</i>	<i>audi-ā-mur</i>
	<i>laud-ē-minī</i>		<i>mone-ā-minī</i>	<i>leg-ā-minī</i>	<i>capi-ā-minī</i>	<i>audi-ā-minī</i>
	<i>laud-e-ntur</i>		<i>mone-a-ntur</i>	<i>leg-a-ntur</i>	<i>capi-a-ntur</i>	<i>audi-a-ntur</i>

Pozor: U sloves 3. a 4. konjugace se v 1. osobě singuláru tvar konjunktivu přítomného shoduje s tvarem futura I.

Konjunktiv přítomný slovesa *esse* má tvary: *sim, sīs, sit, sīmus, sītis, sint*. U jeho odvození se k těmto tvarům přidává příslušná předpona (*possīmus, adsint, intersīs, ...*).

Konjunktiv přítomnosti v samostatném užití

- Konj. prez. vyjadřuje nejčastěji **přání splnitelné v přítomnosti**, případná zápornka je **nē**:
Vivat patria nostra. – Ať žije naše vlast.
Laudetur Iesus Christus. – Pochválen buď Ježíš Kristus.

Ve spojení s částicí **utinam (kéž)** vyjadřuje přání zesílené:

Utinam parentēs nōbīs quam diūtissimē serventur. – Kéž jsou nám rodiče co nejdéle zachováni.

Utinam nē ā magistrīs tuīs castigēris. – Kéž nejsi kárán svými učiteli.

- Konj. prez. může vyjadřovat nejistotu mluvčí osoby – mluvíme pak o **konjunktivu rozvažovacím**. Případná zápornka je **nōn**. Konjunktiv smyslem rozvažovací se objevuje v tázacích větách se slovesem ve tvaru 1.os. singuláru nebo plurálu.

Quid faciam? Rogem tē, ut veniās? Nōn rogem? – Co mám dělat? Mám tě prosit, abys přišel? Nemám tě prosit?

- Konjunktivem přítomnosti se též vyjadřuje děj, který mluvčí osoba pokládá za možný v přítomnosti či budoucnosti. Případná zápornka je **nōn**.

Dīcat aliquis. – Někdo by řekl. / *Někdo by mohl říci.* / *Někdo možná řekne.*

Nōn dīcās. – Neřekl bys.

- V 1. osobě plurálu zastupuje zpravidla konjunktiv přítomnosti v latině chybějící tvar imperativu. Říká se mu pak **konjunktiv vybízecí**.

Gaudeāmus! – Radujme se!

Quī habet aurēs, audiat! – Kdo má uši, slyš (ať slyší)!

Poznámka: Konj. prez. může mít význam vybízecí i v osobách, pro něž má latina tvar imperativu: *laudētis* – chvalte.

- Se zápornkou **nē** vyjadřuje konjunktiv přítomnosti **zákaz**:
Nē narrētis omnia omnibus. – Nevyprávějte všechno všem.

KONJUNKTIV IMPERFEKTA

Tvoří se u všech sloves stejně, a to připojením osobních koncovek ke tvaru infinitivu přítomnosti aktiva (*laudāre-m, laudārē-s, ...*).

konjunktiv imperfekta aktiva					
sg.	<i>laudāre-m</i>	<i>monēre-m</i>	<i>legere-m</i>	<i>capere-m</i>	<i>audire-m</i>
	<i>laudārē-s</i>	<i>monērē-s</i>	<i>legerē-s</i>	<i>caperē-s</i>	<i>audirē-s</i>
	<i>laudāre-t</i>	<i>monēre-t</i>	<i>legere-t</i>	<i>capere-t</i>	<i>audire-t</i>
pl.	<i>laudārē-mus</i>	<i>monērē-mus</i>	<i>legerē-mus</i>	<i>caperē-mus</i>	<i>audirē-mus</i>
	<i>laudārē-tis</i>	<i>monērē-tis</i>	<i>legerē-tis</i>	<i>caperē-tis</i>	<i>audirē-tis</i>
	<i>laudāre-nt</i>	<i>monēre-nt</i>	<i>legere-nt</i>	<i>capere-nt</i>	<i>audire-nt</i>
konjunktiv imperfekta pasiva					
sg.	<i>laudāre-r</i>	<i>monēre-r</i>	<i>legere-r</i>	<i>capere-r</i>	<i>audire-r</i>
	<i>laudārē-ris</i>	<i>monērē-ris</i>	<i>legerē-ris</i>	<i>caperē-ris</i>	<i>audirē-ris</i>
	<i>laudārē-tur</i>	<i>monērē-tur</i>	<i>legerē-tur</i>	<i>caperē-tur</i>	<i>audirē-tur</i>
pl.	<i>laudārē-mur</i>	<i>monērē-mur</i>	<i>legerē-mur</i>	<i>caperē-mur</i>	<i>audirē-mur</i>
	<i>laudārē-minī</i>	<i>monērē-minī</i>	<i>legerē-minī</i>	<i>caperē-minī</i>	<i>audirē-minī</i>
	<i>laudāre-ntur</i>	<i>monēre-ntur</i>	<i>legere-ntur</i>	<i>capere-ntur</i>	<i>audire-ntur</i>

Konjunktiv imperfekta slovesa *esse*: *essem, essēs, esset, essēmus, essētis, essent*.³⁴ U jeho odvozenin se k těmto tvarům přidává příslušná předpona (*possēs, adesset, interessēmus, ...*).

Konjunktiv imperfekta v samostatném užití

- Konjunktiv imperfekta vyjadřuje nejčastěji **neskutečnost v přítomnosti**. Zápornka je **nōn**.
Quis nostrum prō parentibus nōn orāret? – Kdo z nás by neprosil za rodiče?
Sine amicīs vīta trīstis esset. – Bez přátel by byl život smutný.

- S částicí **utinam (kéž)** se jím vyjadřuje **přání nesplnitelné v přítomnosti**. Zápornka je **nē**.
Utinam māter vīveret! – Kéž by matka žila!
Utinam hoc pater nē audīret! – Kéž by to otec neslyšel!

- Konjunktiv imperfekta vyjadřuje též **nejistotu** (rozvažování) v minulosti. Zápornka je **nōn**.
Quid facerem? – Co jsem měl dělat?

Konjunktiv přítomnosti a imperfekta ve větách účelových a snahových

VĚTY ÚČELOVÉ

Vedlejší věty účelové vyjadřují **účel děje věty hlavní**.

Jsou uvozeny spojkami **ut – aby, nē – aby ne (nē quis – aby nikdo, nē quid – aby nic, nē unquam – aby nikdy)**.

Ve větách vedlejších účelových stojí sloveso v konjunktivu přítomnosti nebo imperfekta, který však není užit absolutně (nevyjadřuje nějaký děj odlišný od skutečnosti), ale je užit **ve vztahu** k větě hlavní, tedy vztažně (relativně), a vyjadřuje časový vztah k ději věty řídicí (hlavní) – v tomto případě **současnost**.

V této souvislosti rozeznáváme ve větách řídicích slovesa:

- v **čase hlavním** (prézens – ve všech slovesných způsobech, futurum),
- v **čase vedlejší** (všechny časy minulé – imperfektum, perfektum, plusquamperfektum, případně praesens historicum).

Pravidlo pro užití konjunktivu ve větě účelové tedy zní:

- Je-li v hlavní větě sloveso v **čase hlavním**, stojí ve větě účelové sloveso v **konjunktivu přítomnosti**.

Veniō, ut tē videam. – Přicházím, abych tě viděl.

- Je-li v hlavní větě sloveso v **čase vedlejší**, stojí ve větě účelové sloveso v **konjunktivu imperfekta**.

Veniēbam, ut tē vidērem. – Přicházel jsem, abych tě viděl.

³⁴ U básníků a dějepisců se mohou vyskytnout tvary *forem, forēs, ...*

Věty účelové mohou být uvozeny i **vztažnými zájmeny**:

Hostēs ad Caesarem mittēbant legātōs, quī pācem peterent. – Nepřátelé posílali k Caesarovi posly, aby žádali o mír.

V takovém případě se mohou vyskytovat také po adjektivech *dignus* – hodný, hoden; *indignus* – nehoden; *idōneus, aptus* – vhodný.

Dignus sum, quī lauder ā vōbīs. – Jsem hoden (toho), abych byl vámi chválen.

Horātiī carmina digna sunt, quae iterum legantur. – Horatiovy básně jsou hodny (toho), aby byly opětovně čteny.

OBSAHOVÉ VĚTY ŽÁDACÍ – TZV. VĚTY SNAHOVÉ

Tyto vedlejší věty vyjadřují předmět u sloves **prošení, přání, vyžadování, pobízení, připouštění, stanovení, pečování, jednání, dosahování a střežení**, případně **projevování**.

Jsou uvozeny stejnými výrazy jako věty účelové, konjunktivy se v nich kladou podle týchž pravidel.

Optō, ut vīvās. – Přeji si, abys žil.

Optābam, ut vīverēs. – Přál jsem si, abys žil.

Deus imperat, ut liberī parentēs colant. – Bůh přikazuje, aby děti ctily rodiče.

Cūrā, nē unquam peccēs. – Dbej, abys nikdy nehřešil.

Poznámky:

- Ve Vulgátě je často užit **konjunktiv prézentu i po čase vedlejších**:

Egō ad hoc vēnī in mundum, ut testimōnium perhibeam vērītātī. – Já jsem k tomu na svět přišel, abych vydal svědectví pravdě.

- Místo zápornky *nē* bývá ve Vulgátě někdy **ut nōn**:

Ambulāte, dum lūcem habētis, ut tenebrae vōs nōn comprehendant. – Chod'te, dokud máte světlo, aby vás tma nepohltila.

CVIČENÍ

1. Audiātur et altera pars.
2. Suum quisque nōscat ingenium.
3. Vīvat, crēscat, flōreat patria nostra.
4. Sine poenae timōre multī cīvēs lēgibus nōn pārērent.
5. Utinam parentēs nōbīs quam diūtissimē serventur.
6. Ómnia spōnte fluānt, absit violēntia rébus.
7. Quidquid agīs, prūdēter agās et réspice fīnem.
8. Edimus, ut vīvāmus, nōn vīvimus, ut edāmus.
9. Memoriam cottīdiē exerceāmus, nē minuātur.
10. Prōmoveātur, ut āmoveātur.
11. Hannibal Carthāgine fūgit, nē ā Rōmānīs caperētur.
12. Lēgum servī sumus, ut liberī esse possīmus.
13. Multa animālia aestāte cibōs colligunt, nē hieme famē pereant.
14. Magistrātūs cūrānt, nē quis lēgem violet.
15. Amīcus mē admonuit, nē cui crēderem.
16. Caesar mūnitiōnem cōstrūxit, quā Helvētiōs prohibēret.
17. Persa quīdam, ut Lacedaemoniōs terreret, dixit: Sōlem prae iaculōrum multitūdine et sagittārum nōn vidēbitis. Tunc ūnus dē Lacedaemoniīs: In umbrā igitur pugnābimus.

fūgit – utekl

dixit – řekl

cōstrūxit – zbudoval

famēs, is, f. – hlad³⁵

admonuit – vybídl

1. Grātiās agāmus Dominō Deō nostrō.
2. Nōmen Dominī laudētis in aeternum.
3. Sī quis sitit, veniat ad mē et bibat.
4. Gaudeāmus et exultēmus et dēmus glōriam Deō!
5. Quī sine peccātō est vestrum, prīmus in illam³⁶ lapidem mittat.
6. Sine, ut mortuī sepeliant mortuōs suōs, tū autem vāde, annuntiā rēgnum Deī.
7. Dicit autem quīdam ei dē turbā: Magister, dīc frātrī meō, ut dīvidat mēcum hērēditātem.
8. Sciō opera tua: neque frīgīdus es neque calīdus. Utinam frīgīdus essēs aut calīdus!
9. Dā nōbīs, ut ūnus ad dextram tuam et alius ad sinistram sedeāmus in glōriā tuā.
10. Fīlius hominis nōn vēnit, ut ministrārētur ei, sed ut ministrāret et daret animam suam redēptiōnem prō multīs.
11. Soror mea relīquit mē sōlam ministrāre. Dīc ergō illī, ut mē adiuvet.
12. Fīlia mea in extrēmīs est; venī, impōne manūs super eam, ut salva sit et vīvat.
13. Sīc lūceat lūx vestra cōram hominibus, ut videant opera vestra bona et glōrificent patrem vestrum, quī in caelīs est.
14. Nōn enim mīsīt Deus filium in mundum, ut iūdicet mundum, sed ut salvētur mundus per ipsum.³⁷

nōn vēnit – nepřišel

mīsīt – poslal

in extrēmīs – na pokraji (smrti)

relīquit – nechal/a/o

³⁵ *Famē* – abl. sg. podle 5. deklinace.

³⁶ Zájmeno *ille, illa, illud* a *ipse, ipsa, ipsum* se v latině Vulgáty vyskytuje velice často ve významu **on, ona, ono**.

³⁷ Zájmeno *ille, illa, illud* a *ipse, ipsa, ipsum* se v latině Vulgáty vyskytuje velice často ve významu **on, ona, ono**.

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ III

1 Převeďte do opačného čísla.

1. Nōn semper ēducābimur ab iīs, ā quibus nunc ēducāmur.
2. Quem amō, eum corrigam.
3. Istōrum hominum facta nōn probāmus.
4. Quidquid discis, tibi discis.
5. Alterī ignōsce, numquam tibi.
6. Nūllum bonum est sine aliquō malō.
7. Avārus neque quemquam dīligit neque ab ūllō dīligitur.
8. Discipulī pigrī sibi ipsīs nocent, nōn magistrīs.
9. Omnis sē ipsum nōscere dēbet.
10. Quō quisque est doctior, eō est modestior.

2 Doplňte zájmeno a participium prézentu aktiva ve správném tvaru.

1. (*hic*) temporibus Caesar mōrēs gentium in Galliā (*vīvō, ere*) dēscribēbat.
2. Discipulī herbās multās in (*is*) silvīs (*crēscō, ere*) cōgnōscēbant.
3. Narrābō tibi dē (*ille*) puellā nihil (*cupiō, ere*).
4. Audiō (*hic*) puerum carmen Homērī (*legō, ere*).
5. (*iste*) virō (*errō, āre*) viam mōnstrāvimus.
6. (*hic*) statua (*ille*) templum (*ornō, āre*) valdē nōbīs placet.
7. Pater (*ille*) fāmam dē factīs (*hic*) deōrum puerō attentē (*audiō, īre*) narrābat.
8. Dē (*hic*) hominibus honestē (*vīvō, ere*) carmen (*ille*) narrat.

† 3 Doplňte zájmena ve správném tvaru.

1. Deum (tvůj) timēbis et (on, sám) serviēs.
2. Iēsus autem dīcēbat: Pater, dīmītte (oni), nōn enim sciunt, (co) faciunt.
3. Nōn omnis, (který) dīcit (já): „Domine, Domine,“ intrābit in rēgnum coelōrum, sed (který) facit voluntātem Patris (můj).
4. Exaudī vōcem (oni, gen.), (který) nūllam spem (jiný) habent.
5. Fīlius (můj) aegrōtus est; venī, impōne manum (svůj) et salvā (on).
6. Bibite ex (tento) calice omnēs; (tento) est enim sanguis (můj) novī testāmentī.
7. Et ūnī dedit quīnque talenta, (jiný) autem duo, (jiný) vērō ūnum, (jeden každý) secundum propriam virtūtem.
8. Ovēs (můj) vōcem (můj) audiunt et (já) cōgnōscō (ony) et vītam aeternam dō (ony) et nōn perībunt in aeternum et nōn rapiet quisquam dē manū (můj).
9. Et cupiēbat saturārī dē siliquīs, (který) porcī mandūcābant, et (nikdo) dabat ... (on).
10. Quaerite ergō prīmum rēgnum Deī et iūstitiam (on – přivlastň.) et (toto vše – pl.) adiciuntur (vy).

4 Přeložte.

DĒ GALLIĀ

Gallia est omnis dīvīsa in partēs trēs, quārum ūnam incolunt Belgae, aliam Aquitānī, tertiam, quī ipsōrum linguā Celtae, nostrā Gallī appellantur. Hī omnēs linguā, īnstitutīs, lēgibus inter sē differunt. Gallōs ab Aquitānīs Garumna flūmen, ā Belgīs Mātrona et Sēquana dīvidit. Hōrum omnium fortissimī sunt Belgae, proptereā quod ā cultū atque hūmānitāte prōvinciae longissimē absunt, proximīque sunt Germānīs, quī trāns Rhēnum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt.

5 Přeložte.

OMNIA FLUUNT, OMNIA MŪTANTUR

Nēmō nostrum īdem est in senectūte, quī erat iuvenis, nēmō est māne, quī erat prīdiē. Quidquid vidēs, currit cum tempore, nihil ex hīs, quae vidēmus, manet. Hoc est, quod ait Hēraclītus: Bis in idem flūmen nōn dēscendimus.

Poznámky k textu:

fluō, ere – teču, plynu; *māne* (nesklonné) – ráno, jitra; *prīdiē* – den předtím; *currō, ere* – běžím; *Hēraclītus, ī, m.* – Hérakleitos z Efezu, řecký filosof (okolo r. 500 př. n. l.); *dēscendō, ere* – sestupuji, vstupuji.

PERFEKTNÍ KMEN PRAVIDELNÝCH SLOVES 1. – 4. KONJUGACE
PERFEKTNÍ KMEN SLOVESA ESSE

Perfektní kmen získáme odtržením koncovky *-ī* od třetího tvaru ve slovesné stupnici:

laudō, laudāre, laudāv-ī, laudātum;
moneō, monēre, monu-ī, monitum;
legō, legere, lēg-ī, lēctum;
capiō, capere, cēp-ī, captum;
audiō, audīre, audīv-ī, auditum.

Tento tvar je nutno ve stupnici uvádět, protože perfektní kmen se více nebo méně liší od kmene přítomného a nedá se podle žádných pravidel odvodit (např.: *vincō, ere, vīcī* – vítězím, přemáhám; *frangō, ere, frēgī* – lámu; *quaerō, ere, quaesīvī* – hledám; *cernō, ere, crēvī* – pozoruji; *stō, stāre, steī* – stojím; *pellō, ere, pepulī* – ženu).

Od perfektního kmene se tvoří aktivní určité tvary perfektního systému:

indikativ perfekta aktiva					
sg.	<i>laudāv-ī</i> <i>laudāv-istī</i> <i>laudāv-it</i>	<i>monu-ī</i> <i>monu-istī</i> <i>monu-it</i>	<i>lēg-ī</i> <i>lēg-istī</i> <i>lēg-it</i>	<i>cēp-ī</i> <i>cēp-istī</i> <i>cēp-it</i>	<i>audīv-ī</i> <i>audīv-istī</i> <i>audīv-it</i>
pl.	<i>laudāv-imus</i> <i>laudāv-istis</i> <i>laudāv-ērunt</i>	<i>monu-imus</i> <i>monu-istis</i> <i>monu-ērunt</i>	<i>lēg-imus</i> <i>lēg-istis</i> <i>lēg-ērunt</i>	<i>cēp-imus</i> <i>cēp-istis</i> <i>cēp-ērunt</i>	<i>audīv-imus</i> <i>audīv-istis</i> <i>audīv-ērunt</i>
indikativ plusquamperfekta aktiva					
sg.	<i>laudāv-eram</i> <i>laudāv-erās</i> <i>laudāv-erat</i>	<i>monu-eram</i> <i>monu-erās</i> <i>monu-erat</i>	<i>lēg-eram</i> <i>lēg-erās</i> <i>lēg-erat</i>	<i>cēp-eram</i> <i>cēp-erās</i> <i>cēp-erat</i>	<i>audīv-eram</i> <i>audīv-erās</i> <i>audīv-erat</i>
pl.	<i>laudāv-erāmus</i> <i>laudāv-erātis</i> <i>laudāv-erant</i>	<i>monu-erāmus</i> <i>monu-erātis</i> <i>monu-erant</i>	<i>lēg-erāmus</i> <i>lēg-erātis</i> <i>lēg-erant</i>	<i>cēp-erāmus</i> <i>cēp-erātis</i> <i>cēp-erant</i>	<i>audīv-erāmus</i> <i>audīv-erātis</i> <i>audīv-erant</i>
indikativ futura II aktiva					
sg.	<i>laudāv-erō</i> <i>laudāv-eris</i> <i>laudāv-erit</i>	<i>monu-erō</i> <i>monu-eris</i> <i>monu-erit</i>	<i>lēg-erō</i> <i>lēg-eris</i> <i>lēg-erit</i>	<i>cēp-erō</i> <i>cēp-eris</i> <i>cēp-erit</i>	<i>audīv-erō</i> <i>audīv-eris</i> <i>audīv-erit</i>
pl.	<i>laudāv-erimus</i> <i>laudāv-eritis</i> <i>laudāv-erint</i>	<i>monu-erimus</i> <i>monu-eritis</i> <i>monu-erint</i>	<i>lēg-erimus</i> <i>lēg-eritis</i> <i>lēg-erint</i>	<i>cēp-erimus</i> <i>cēp-eritis</i> <i>cēp-erint</i>	<i>audīv-erimus</i> <i>audīv-eritis</i> <i>audīv-erint</i>
infinitiv perfekta aktiva					
	<i>laudāv-isse</i>	<i>monu-isse</i>	<i>lēg-isse</i>	<i>cēp-isse</i>	<i>audīv-isse</i>

U některých sloves jsou v 3. os. singuláru a v 1. os. plurálu tvary indikativu perfekta **shodné** s tvary indikativu prezenta: *ascendō, ascendere, ascendī, ascēnsū* – vystupují → *ascendit* – vystupuje **i** vystoupil, *ascendimus* – vystupujeme **i** vystoupili jsme; jinde se tytéž tvary liší délkou: *fugit* – utíká × *fūgit* – utekl; *venit* – přichází × *vēnit* – přišel.

Sloveso *esse* má perfektní kmen *fu-* a tvary se tvoří pravidelně jako u sloves 1. – 4. konjugace: *fuī, fuistī, fuit, fuimus, fuistis, fuērunt*.

Složenina *possum, posse* má perfektum *potuī, potuistī, ...*

Indikativ perfekta vyjadřuje nejčastěji děj, který se stal v minulosti, tedy **děj ukončený v minulosti**: *scripsī* – napsal jsem. Je to perfektum historické. Do češtiny je překládáme slovesem v minulém čase a v **dokonavém vidu** (je-li to možné): *Vēnī, vīdī, vīcī*. – Přišel jsem, uviděl jsem, zvítězil jsem.

Méně častý starší význam je vyjádření **přítomného stavu** vzniklého z minulého děje (srv. řecké perfektum). Říká se mu **perfektum prezntní** (*perfectum praesēns*) a překládáme jej přítomným časem: *meminī* – pamatuji se, *nōvī* – znám, *ōdī* – nenávidím.

Indikativ plusquamperfekta zpravidla vyjadřuje děj minulý **předcházející** před jiným minulým dějem.

U sloves, jejichž perfektum znamená přítomný stav, vyjadřuje plusquamperfektum **stav minulý vzniklý z děje minulého** (srv. řecké plusquamperfektum): *ōderam* – nenáviděl jsem.

Futurum II (dokonavé – *futūrum exāctum*) vyjadřuje zpravidla **děj, který bude ukončen před jiným dějem budoucím**.

Budoucí stav vyjadřuje futurum II u sloves: *meminerō* – budu pamětliv, *nōverō* – budu znát, *ōderō* – budu nenávidět.

Z neurčitých tvarů se od perfektního kmene příponou *-isse* tvoří **infinitiv perfekta aktiva**, jenž nemá v češtině ekvivalent a bude o něm řeč na jiném místě v souvislosti s infinitivními vazbami.

Poznámka:

U tvarů indikativu perfekta aktiva a infinitivu perfekta aktiva u sloves 1. konjugace dochází někdy ke stahování skupiny *-āvi-* v *-ā-* a u sloves 4. konjugace *-īvi-* v *-ī-*: *laudāvistī* → *laudāstī*, *audīvistis* → *audīstis*, *laudāvisse* → *laudāsse*, *audīvisse* → *audīsse*.

Tū, Domine, abscondistī haec ā sapientibus et revelastī ea parvulīs. – Ty, Pane, jsi tyto věci skryl před moudrými a zjevil jsi je maličkým.

Vedle koncovky 3. os. pl. *-ērunt* existovala i koncovka *-ēre*:

Ubi sunt, quī ante nōs in mundō fuēre? – Kde jsou ti, kteří byli na světě před námi?

KONJUNKTIV PERFEKTA A PLUSQUAMPERFEKTA

Konjunktiv perfekta aktiva se tvoří od perfektního kmene zakončeními:
-erim, -eris, -erit, -erimus, -eritis, -erint.

Konjunktiv plusquamperfekta aktiva se tvoří rovněž od perfektního kmene zakončeními:
-issem, -issēs, -isset, -issēmus, -issētis, -issent.

konjunktiv perfekta aktiva					
sg.	laudāv-erim	monu-erim	lēg-erim	cēp-erim	audīv-erim
	laudāv-eris	monu-eris	lēg-eris	cēp-eris	audīv-eris
	laudāv-erit	monu-erit	lēg-erit	cēp-erit	audīv-erit
pl.	laudāv-erimus	monu-erimus	lēg-erimus	cēp-erimus	audīv-erimus
	laudāv-eritis	monu-eritis	lēg-eritis	cēp-eritis	audīv-eritis
	laudāv-erint	monu-erint	lēg-erint	cēp-erint	audīv-erint
konjunktiv plusquamperfekta aktiva					
sg.	laudāv-issem	monu-issem	lēg-issem	cēp-issem	audīv-issem
	laudāv-issēs	monu-issēs	lēg-issēs	cēp-issēs	audīv-issēs
	laudāv-isset	monu-isset	lēg-isset	cēp-isset	audīv-isset
pl.	laudāv-issēmus	monu-issēmus	lēg-issēmus	cēp-issēmus	audīv-issēmus
	laudāv-issētis	monu-issētis	lēg-issētis	cēp-issētis	audīv-issētis
	laudāv-issent	monu-issent	lēg-issent	cēp-issent	audīv-issent

Konjunktiv perfekta a plusquamperfekta v samostatném užití

Konjunktiv perfekta v jednoduché větě nebo v hlavní větě souvětí vyjadřuje zpravidla:

- **děj možný v přítomnosti či budoucnosti**, záporka je *nōn*:

dixerit aliquis – (možná) někdo řekne / někdo by řekl;

nōn dixeritis – neřekli byste;

- **zákaz**, záporka je *nē*.

Nē scrīpseris! – Nepiš!

- **přání v minulosti**, záporka je *nē*.

Utinam (nē) laudāverim! – Kéž jsem (ne)pochválil!

Konjunktiv plusquamperfekta v jednoduché či hlavní větě souvětí vyjadřuje zpravidla:

- **děj (stav) neskutečný v minulosti**, záporka je *nōn*:

(nōn) vēnissem – (ne)byl bych přišel;

- **přání nesplnitelné (nesplněné) v minulosti**, záporka je *nē*.

Utinam id (nē) probāvissem! – Kéž bych to byl (ne)vyzkoušel!

CVIČENÍ

1. Nōn omnia, quae lēgī, intellēxī.
2. Nātūra hominī ratiōnem addidit.
3. Versūs, quōs herī mihi recitābās, valdē mihi placuērunt.
4. Fēcī, quāe potuī, faciānt meliōra potētēs.
5. Nihil sine magnō labōre vīta dedit mortālibus.
6. Exēgī monumentum aere perennius. (Horatius)
7. Fēlix, quī potuīt rērūm cognōscere cāsās. (Vergilius)
8. Bellō Pūnicō secundō Hannibal multās Ītalīae cīvitātēs occupāvit.
9. Catō ab adulēscentiā orātiōnēs cōnfēcīt, senex historiās scrībere instituit.
10. Mīlitēs hostium nec mulieribus nec līberīs pepercērunt.
11. Amor tuus ex omnibus partibus sē ostendit in iīs epistulis, quās ā tē accēpī.
12. Philosophia nōs et alia multa et hoc, quod est difficillimum, docuit, ut nōs ipsōs nōscerēmus.
13. Nē cito amīcum laudāveris, nē cito inimīcum accūsāveris.
14. Nē fūgeris nēve mortem timueris.
15. Utinam hoc frāter fēcisset!
16. Utinam numquam peccāvissēmus!

1. Ego baptizāvī vōs aquā, ille vērō baptizābit vōs in Spīritū sāctō.
2. Et creāvit Dominus hominem ad imāginem suam.
3. Et nōs, quī crēdidimus, cognōvimus cāritātem, quam habet Deus in nōbīs.
4. Homō quīdam habuit duōs filiōs. Et dīxit adulēscentior ex illīs patrī: Pater, dā mihi portiōnem substantiae, quae mē contingit. Et dīvīsīt illīs substantiam.
5. In mundō tribulātiōnem habēbitis, sed cōnfidite, ego vīcī mundum.
6. Dīxit Deus ad Mōysen: Ego sum, quī sum. Sīc dīcēs filiīs Israel. Quī est, mīsīt mē ad vōs.
7. Pater, peccāvī in coelum et cōram tē, iam nōn sum dignus vocārī filius tuus.
8. Hoc fēcīt initium signōrum Iēsus in Canā Galīleae et manifestāvit glōriam suam et crēdidērunt in eum discipulī eius.
9. Quidquid fēcistis unī ex hīs frātribus meīs minimīs, mihi fēcistis.
10. Hīc (Iōannēs) vēnit in testimōnium, ut testimōnium perhiberet dē lūmine, ut omnēs crēderent per illum.
11. Hī sunt, quī vēnērunt dē tribulātiōne magnā et lāvērunt stolās suās et dealbāvērunt eās in sanguine Agnī.
12. Et mīsīt eum in villam suam, ut pāsceret porcōs.
13. Currēbant autem duo simul, et ille alius discipulus praecurrit citius Petrō et vēnit prīmus ad monumentum.

dealbō, āre, āvī – obarvuji na bílo
substantia, ae, f. – majetek

contingō, ere, tigī – zde: náležím

SUPINUM A SUPINOVÝ KMEN SLOVES 1. – 4. KONJUGACE

Čtvrtý tvar ve slovesné stupnici se nazývá **supinum**. Je to ustrnulý akuzativ substantiva čtvrté deklinace, jehož se užívalo po slovesech pohybu.³⁸

Veniō tē salūtātum. – Přicházím tě pozdravit / abych tě pozdravil.
Ībāmus vīsum (spectātum). – Šli jsme se podívat.

Dále se ještě setkáme s ustrnulým tvarem supina na **-ū**, jehož se užívá ve spojení s některými adjektivy, nejčastěji:

- horribile vīsū* – strašné na pohled,
- difficile dictū* – nesnadné k vyslovení,
- incrēdibile audītū* – neuvěřitelné na poslech,
- maior nātū* – starší,
- minor nātū* – mladší,
- facile factū* – snadné učinit,
- iussū / iniussū* – na rozkaz / bez rozkazu.

Oddělíme-li od tvaru supina koncovku **-um**, dostaneme tzv. **supinový kmen**, končící většinou na **-t** (*faciō, ere, fēcī, factum*), řidčeji na **-s** (*videō, ēre, vīdī, vīsum*).

Od supinového kmene se odvozují určité tvary pasivního perfektního systému a většina tvarů neurčitých.

PARTICIPIUM PERFEKTA PASIVA

Participium perfekta pasiva se tvoří připojením koncovek **-us, -a, -um** k supinovému kmeni:

impleō, ēre, ēvī, ētum → *implētus, implēta, implētum*;

mittō, ere, mīsī, missum → *missus, missa, missum*.

Vzniklé tvary se skloňují podle 1. a 2. deklinace.

Participium perfekta pasiva může stát ve větě samostatně. Vyjadřuje pak **předčasnost** před dějem určitého slovesa.

- V postavení **shodného přívlastku** a **jmenné části přísudku** odpovídá českému **adjektivu slovesnému trpnému**.³⁹

Hostēs victī ad rēgem lēgātōs mīsērunt. – **Poražení** nepřátelé vyslali posly ke králi.

Vidēbam āram ornātam. – Viděl jsem **ozdobený** oltář.

Multī enim sunt vocātī, paucī vērō ēlēctī. – Neboť mnozí jsou **povolání**, málokterí však **vyvolení**.

³⁸ Ve staré češtině se po slovesech pohybu užívalo také supina, které bylo zakončeno na **-t**: jdu **spat**, přijde **soudit** apod. Dnes již splynulo s infinitivem.

³⁹ Participium perfekta pasiva bylo původně slovesné adjektivum, u něhož se nerozeznával slovesný rod. Projevem toho jsou významy některých participií, např. *adultus (adolēscō)* – dospělý; *pōtus (potō)* – napitý; *concrētus (concrēscō)* – strostlý; *praeteritus (praetereō)* – minulý.

- V postavení **doplňku k podmětu** odpovídá participium perfekta pasiva českému **přechodníku minulému trpnému**:

Dionýsius tyrannus Syrācūsīs expulsus Corinthī puerōs docēbat. – Tyran Dionýsios, **byv vypuzen** ze Syrakus, vyučoval v Korintu děti.

Fīliī Israel ex captīvitāte liberātī laudābant Deum. – Synové izraelští, **byvše vysvobozeni** z otroctví, chválili Boha.

- Participium perfekta pasiva může stát ve větě i jako **podmět** nebo **předmět**, v takovém případě je často substantivizované: *doctus* – učený, učenec; *armātus* – ozbrojený, ozbrojenec; *scrīptum* – napsané, spis.

- Sloveso *habēre* ve spojení s **participiem perfekta pasiva ve tvaru neutra singuláru** vyjadřuje výrazně výsledný stav plynoucí z předchozího děje:

cognitum habeō – poznal jsem (mám poznáno), znám;

persuāsum habeō – přesvědčil jsem se, jsem přesvědčen.

PASIVNÍ PERFEKTNÍ SYSTÉM

Participium perfekta pasiva je základem všech určitých slovesných tvarů pasivního perfektního systému. S tvary slovesa *esse* tvoří složený slovesný tvar, v němž se mění podle rodu a čísla (*laudātus sum* – byl jsem pochválen, *laudāta est* – byla pochválena; *laudātī estis* – byli jste pochváleni).

participium perfekta pasiva				
<i>laudāt-us, a, um</i>	<i>monit-us, a, um</i>	<i>lēct-us, a, um</i>	<i>capt-us, a, um</i>	<i>audīt-us, a, um</i>
indikativ perfekta pasiva				
<i>laudātus, a, um sum</i>	<i>monitus, a, um sum</i>	<i>lēctus, a, um sum</i>	<i>captus, a, um sum</i>	<i>audītus, a, um sum</i>
<i>laudātus, a, um es</i>	<i>monitus, a, um es</i>	<i>lēctus, a, um es</i>	<i>captus, a, um es</i>	<i>audītus, a, um es</i>
<i>laudātus, a, um est</i>	<i>monitus, a, um est</i>	<i>lēctus, a, um est</i>	<i>captus, a, um est</i>	<i>audītus, a, um est</i>
<i>laudātī, ae, a sumus</i>	<i>monitī, ae, a sumus</i>	<i>lēctī, ae, a sumus</i>	<i>captī, ae, a sumus</i>	<i>audītī, ae, a sumus</i>
<i>laudātī, ae, a estis</i>	<i>monitī, ae, a estis</i>	<i>lēctī, ae, a estis</i>	<i>captī, ae, a estis</i>	<i>audītī, ae, a estis</i>
<i>laudātī, ae, a sunt</i>	<i>monitī, ae, a sunt</i>	<i>lēctī, ae, a sunt</i>	<i>captī, ae, a sunt</i>	<i>audītī, ae, a sunt</i>
indikativ plusquamperfekta pasiva				
<i>laudātus, a, um eram</i>	<i>monitus, a, um eram</i>	<i>lēctus, a, um eram</i>	<i>captus, a, um eram</i>	<i>audītus, a, um eram</i>
<i>laudātus, a, um erās</i>	<i>monitus, a, um erās</i>	<i>lēctus, a, um erās</i>	<i>captus, a, um erās</i>	<i>audītus, a, um erās</i>
<i>laudātus, a, um erat</i>	<i>monitus, a, um erat</i>	<i>lēctus, a, um erat</i>	<i>captus, a, um erat</i>	<i>audītus, a, um erat</i>
<i>laudātī, ae, a erāmus</i>	<i>monitī, ae, a erāmus</i>	<i>lēctī, ae, a erāmus</i>	<i>captī, ae, a erāmus</i>	<i>audītī, ae, a erāmus</i>
<i>laudātī, ae, a erātis</i>	<i>monitī, ae, a erātis</i>	<i>lēctī, ae, a erātis</i>	<i>captī, ae, a erātis</i>	<i>audītī, ae, a erātis</i>
<i>laudātī, ae, a erant</i>	<i>monitī, ae, a erant</i>	<i>lēctī, ae, a erant</i>	<i>captī, ae, a erant</i>	<i>audītī, ae, a erant</i>

indikativ futura II pasiva				
<i>laudātus, a, um erō</i> <i>laudātus, a, um eris</i> <i>laudātus, a, um erit</i>	<i>monitus, a, um erō</i> <i>monitus, a, um eris</i> <i>monitus, a, um erit</i>	<i>lēctus, a, um erō</i> <i>lēctus, a, um eris</i> <i>lēctus, a, um erit</i>	<i>captus, a, um erō</i> <i>captus, a, um eris</i> <i>captus, a, um erit</i>	<i>audītus, a, um erō</i> <i>audītus, a, um eris</i> <i>audītus, a, um erit</i>
<i>laudātī, ae, a erimus</i> <i>laudātī, ae, a eritis</i> <i>laudātī, ae, a erunt</i>	<i>monitī, ae, a erimus</i> <i>monitī, ae, a eritis</i> <i>monitī, ae, a erunt</i>	<i>lēctī, ae, a erimus</i> <i>lēctī, ae, a eritis</i> <i>lēctī, ae, a erunt</i>	<i>captī, ae, a erimus</i> <i>captī, ae, a eritis</i> <i>captī, ae, a erunt</i>	<i>audītī, ae, a erimus</i> <i>audītī, ae, a eritis</i> <i>audītī, ae, a erunt</i>
infinitiv perfekta pasiva				
<i>laudatum, am, um;</i> <i>laudatōs, ās, a esse</i>	<i>monitum, am, um;</i> <i>monitōs, ās, a esse</i>	<i>lēctum, am, um;</i> <i>lēctōs, ās, a esse</i>	<i>captum, am, um;</i> <i>captōs, ās, a esse</i>	<i>auditum, am, um;</i> <i>auditōs, ās, a esse</i>

Indikativ perfekta pasiva častěji než indikativ perfekta aktiva vyjdruje jak děj ukončený v minulosti, tak stav přítomný.

Tak můžeme přeložit větu „*Urbs condita est.*“ jako: Město bylo založeno.

Město je založené.

Pro jednu z těchto možností je nutno se rozhodnout podle větné souvislosti, případně ze širšího kontextu.

Význam a užití indikativu plusquamperfekta, indikativu futura II a konjunktivů perfekta a plusquamperfekta byly vyloženy v předcházející kapitole.

Slovesné tvary odvozené od supinového kmene jsou totiž pouze pasivními protějšky aktivních tvarů odvozených od kmene perfektního.

konjunktiv perfekta pasiva				
<i>laudātus, a, um sim</i> <i>laudātus, a, um sis</i> <i>laudātus, a, um sit</i>	<i>monitus, a, um sim</i> <i>monitus, a, um sis</i> <i>monitus, a, um sit</i>	<i>lēctus, a, um sim</i> <i>lēctus, a, um sis</i> <i>lēctus, a, um sit</i>	<i>captus, a, um sim</i> <i>captus, a, um sis</i> <i>captus, a, um sit</i>	<i>audītus, a, um sim</i> <i>audītus, a, um sis</i> <i>audītus, a, um sit</i>
<i>laudātī, ae, a simus</i> <i>laudātī, ae, a sitis</i> <i>laudātī, ae, a sint</i>	<i>monitī, ae, a simus</i> <i>monitī, ae, a sitis</i> <i>monitī, ae, a sint</i>	<i>lēctī, ae, a simus</i> <i>lēctī, ae, a sitis</i> <i>lēctī, ae, a sint</i>	<i>captī, ae, a simus</i> <i>captī, ae, a sitis</i> <i>captī, ae, a sint</i>	<i>audītī, ae, a simus</i> <i>audītī, ae, a sitis</i> <i>audītī, ae, a sint</i>
konjunktiv plusquamperfekta pasiva				
<i>laudātus, a, um essem</i> <i>laudātus, a, um essēs</i> <i>laudātus, a, um esset</i>	<i>monitus, a, um essem</i> <i>monitus, a, um essēs</i> <i>monitus, a, um esset</i>	<i>lēctus, a, um essem</i> <i>lēctus, a, um essēs</i> <i>lēctus, a, um esset</i>	<i>captus, a, um essem</i> <i>captus, a, um essēs</i> <i>captus, a, um esset</i>	<i>audītus, a, um essem</i> <i>audītus, a, um essēs</i> <i>audītus, a, um esset</i>
<i>laudātī, ae, a essemus</i> <i>laudātī, ae, a essētis</i> <i>laudātī, ae, a essent</i>	<i>monitī, ae, a essemus</i> <i>monitī, ae, a essētis</i> <i>monitī, ae, a essent</i>	<i>lēctī, ae, a essemus</i> <i>lēctī, ae, a essētis</i> <i>lēctī, ae, a essent</i>	<i>captī, ae, a essemus</i> <i>captī, ae, a essētis</i> <i>captī, ae, a essent</i>	<i>audītī, ae, a essemus</i> <i>audītī, ae, a essētis</i> <i>audītī, ae, a essent</i>

CVIČENÍ

1. Multī amīcī sōdālēsque grātulātum vērērunt.
2. In finitimā cīvitāte accidit rēs incrēdibilis audītū.
3. Quid erat mīrābilius dictū?
4. Iam dormitum eāmus, ut māne surgere possīmus.
5. Amōre ductus in calamitāte tuā tibi aderō.
6. Mōs antīquus fuit ad meam servātus aetātem prīmīs epistulae verbīs adicere: „Sī valēs, bene est, ego valeō.“ (Seneca)
7. Carthāginiēnsēs victī pācem ā Rōmānīs petīvērunt.
8. Ēgressus ē nāvī accēpī tuās litterās ante quīnque diēs datās.
9. Nautae tempestāte horribilī oppressī dē salūte nōn dēspērāvērunt.
10. Dīdō ē patriā expulsa in Āfricā condidit urbem, cui nōmen erat Carthāgō.

eō, īre, īī, itum – jdu

eāmus – pojďme

ēgressus – vyšel

1. Et hoc vōbīs signum: Inveniētis īnfantem pannīs involūtum et positum in praeseptō.
2. Et respicientēs vīdērunt revolūtum lapidem.
3. Fuit homō missus ā Deō, cui nōmen erat Iōannēs.
4. Iēsum quaeritis, Nazarēnum crucifixum: Nōn est hīc, ecce locus, ubi posuerunt eum.
5. Ubi enim sunt duo vel trēs congregātī in nōmine meō, ibi sum in mediō eōrum.
6. Et introeuntēs in monumentum vīdērunt iuvenem sedentem in dextrīs coopertum stolā candidā et obstupuērunt.
7. Multī enim sunt vocātī, paucī vērō ēlēctī.
8. Tunc Iēsus ductus est in dēsertum, ut tentārētur ā Diabolō.
9. Et omnēs male habentēs cūrāvīt, ut adimplērētur, quod dictum est per Isaiam prophētam dīcentem: Ipse īnfirmitātēs nostrās accēpit et aegrōtātīōnēs portāvīt.
10. Et dīxērunt: Virī Galileī, quid stātis aspicientēs in caelum? Hic Iēsus, quī assumptus est ā vōbīs in caelum, sic veniet quemadmodum vīdistis eum euntem in caelum.
11. Vīdī cīvitātem sāctam, Ierusalem novam dēscendentem dē caelō ā Deō, parātam sicut spōnsam ornātam virō suō.

male habēre – být nemocný

introeuntēs – když vešli

in dextrīs – po pravici

euntem – jdoucího / jak jde

TEXT K PŘEKLADU

Multa quidem et alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quae non sunt scripta in libro hoc. Haec autem scripta sunt, ut credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei et ut credentes vitam habeatis in nomine eius.

Postea manifestavit se iterum Iesus discipulis ad mare Tiberiadis. Manifestavit se autem sic: Erant simul Simon Petrus et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanael, qui erat a Cana Galileae, et filii Zebedaei et alii ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: „Vado piscari.“ Dicunt ei: „Venimus et nos tecum.“ Exierunt et ascenderunt in navem et illa nocte nihil preceperunt. Mane autem iam factus stetit Iesus in litore – nondum sciebant discipuli, quia Iesus est – et dixit eis: „Mittite in dexteram navigium rete et inveniatis. Miserrunt ergo et iam non valebant illud trahere a multitudinem piscium. Dicit autem discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petrus: „Dominus est hic.“

Poznámky k textu:

in conspectu alcis – před očima, v přítomnosti někoho; *exierunt* – vyšli; *mane factus* – když nastalo ráno; *quia* – že; *prendo* – hledej: *prehendo*.

PARTICIPIUM FUTURA I AKTIVA

Od supinového kmene se v latině tvoří třetí a poslední **participium – futura I aktiva** – zakončeními *-ūrus, -ūra, -ūrum* (*laudātūrus, laudātūra, laudātūrum*) a skloňuje se podle 1. a 2. deklinace.

Vyjadřuje **záměr, odhodlání**, v některých případech až **předurčení**:

laudātūrus – chtějící, hodlající chválit;

ventūrus – ten, kdo má přijít.

Participium futura aktiva může stát ve větě samostatně:

• ve funkci **doplňku k podmětu**:

Galli ad Clusium venerunt castra Romanorum oppugnaturi. – Galové přišli ke Clusiu, **chtějící dobýt** římský tábor.

• ve funkci **doplňku k předmětu** vyjadřuje účel:

Dux hostium legatos ad Caesarum misit pacem peturos. – Vůdce nepřátel poslal k Caesarovi posly, **aby žádali** o mír.

• ve funkci **podmětu**:

Ave, Caesar imperator, morituri te salutant. – Buď zdrav, vladaři Caesare, ti, kdo mají zemřít (ti, kdo jsou předurčeni k smrti), tě zdraví.

Opisné časování činné

Ve spojení s tvary slovesa *esse* tvoří participium futura aktiva vazbu zvanou **opisné časování činné** (*coniugatio periphrastica activa*), která vyjadřuje, že někdo chce, hodlá nebo má něco činit. Tvar slovesa *esse* naznačuje osobu, číslo a čas zamýšleného děje:

Amici nostri nondum venerunt, sed venturi sunt. – Naši přátelé ještě nepřišli, ale mají přijít.
Quid eras facturus? – Co jsi chtěl dělat?

CVIČENÍ

Participium futura – opisné časování činné

1. Iniuriam qui facturus est, iam facit.
2. Qui nociturus est, facile occasione nocendi inveniit.
3. Sallustius in libro suo scribit: Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurtha, rege Numidarum, gessit.

occasio nocendi – příležitost škodit

gero, ere, gessi, gestum – vedu

1. Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, qui est et qui venturus est.
2. Rogo pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me.
3. Tu es, qui venturus es, an alium expectemus?
4. Audituri enim estis proelia et opinionones proeliorum. Consurget enim gens in gentem et regnum in regnum et erunt famēs et terrae motus per loca.

opinio, onis, f. – očekávání

terrae motus – zemětřesení

in (s ak.) – proti

per loca – všude

RELATIVNÍ UŽÍVÁNÍ ČASŮ

Slovesného času může být užito ve větě absolutně (prostě), nevyjadřuje-li časový vztah k jinému ději ve větě. Vyjadřuje-li ovšem časový vztah k jinému ději, je ho užito **relativně**. Z hlediska vyjádření časového poměru jednoho děje ke druhému rozeznáváme tyto možnosti:

současnost s dějem **přítomným** vyjadřuje **indikativ prézentu**,
minulým vyjadřuje **indikativ imperfekta**,
budoucím vyjadřuje **futurum I**;

předčasnost vzhledem k ději

přítomnému vyjadřuje **indikativ perfekta**:

Cum cecidī, surgō. – Když / kdykoliv jsem upadl (upadnu), vstávám.

minulému vyjadřuje **indikativ plusquamperfekta**:

Cum cecideram, surgēbam / surrēxī. – Když / kdykoliv jsem upadl, vstával jsem / vstal jsem.

budoucímu vyjadřuje **futurum II**:

Cum ceciderō, surgam. – Když / až / kdykoliv upadnu, vstanu / budu vstávat.

Cum cecideris, surge. – Když / až / kdykoliv upadneš, vstaň.

Poznámka:

Ve Vulgátě není toto pravidlo uplatňováno důsledně:

Euntēs autem discipulī fēcērunt, sicut praecēpit illīs Iēsus. – Učedníci pak jdouce učinili, jak jim Ježíš přikázal.

CVIČENÍ

Relativní užívání časů

1. Faciēmus, quod imperāveritis.
2. Tālem habēbis frūctum, quālis fuerit labor.
3. Ut sēmentem fēcēris, ita metēs.
4. Pausaniās eōdem locō sepultus est, ubi vītā posuerat.
5. Plūra tibi scribam, cum plūs ōtiī habuerō.
6. Grātus semper fuī iīs, ā quibus ērudītus eram.
7. Pōns, quī interruptus erat, brevī tempore restitūtus est.
8. Dōnec eris fēlix, multōs numerābis amīcōs,
tēmpora sī fuerint nūbila, sōlus eris.

sēmentem facere – sít

honōrēs deōrum – božské pocty

1. Gaudēte mēcum, quia invēnī drachmam, quam perdideram.
2. Ecce stō ad ōstium et pulsō. Sī quis audierit vōcem meam et aperuerit iānuam, intrābō ad illum et cēnābō cum illō et ipse mēcum.
3. Audīstis, quia dictum est antīquīs: Nōn occīdēs. Quī autem occīderit, reus erit iūdiciō.

4. At illae exeuntēs fūgērunt dē monumentō, invāserat enim eās tremor et pavor. Et nēminī quidquam dīxērunt, tímēbant enim.
5. Praedicāte Evangelium omnī creatūrae. Quī crēdiderit et baptizātus fuerit, salvus erit, quī vērō nōn crēdiderit, condemnābitur.
6. Videntēs autem cōgnōvērunt dē verbō, quod dictum erat illīs dē puerō hōc.
7. Et multī vestīmenta sua strāvērunt in viā, aliī autem frondēs, quās excīderant in agrīs.
8. Sī quis sermōnem meum servāverit, nōn gustābit mortem in aeternum.
9. Quicumque mandūcāverit pānem hunc vel biberit calicem Dominī indignē, reus erit corporis et sanguinis Dominī.
10. Sī autem oculus tuus nēquam fuerit, tōtum corpus tuum tenebrōsum erit.

baptizātus fuerit = *baptizātus erit*

audīstis = *audīvistis*

exeō, īre – vycházím (viz tabulku na str. 78)

TEXT K PŘEKLADU

DĚ HOMINIBUS IMPIIS EÖRUMQUE POENIS IN TARTARÖ

Quantum caelum est super terrīs, tantum sub terrīs est Tartarus, locus horrendus atque terribilis, ubi gravibus poenīs castīgantur, quī in vītā scelera commīsērunt. Ibi sedet et in aeternum sedēbit infēlix Theseus, quī Proserpinam rapere temptāverat, Phlegyasque, quī templum Apollinis incenderat. Ibi Tantalus, ōlim Phrygiae rēx, quī ā deīs ipsīs quondam ad cēnam invītātus nectar et ambrosiam surripuerat, in aquā collocātus est sub arbore, cuius fructūs dulcissimī pendent super caput eius; at cum caput dēmittit, ut aquam bibat, aqua recēdit nec unquam dēprehenditur, et cum manum ad fructūs movet, fructūs quoque moventur atque refugiunt.

Item Sisyphos in Tartarum coniectus est, quī rēx Corinthī mercātōrēs externōs, quotiēns vehiculīs nāvigiisque Corinthum advehēbantur, in insidiīs expectābat et omnibus rēbus spoliābat. In Tartarum īmum coniectus saxum gravī pondere in collem manibus subvolvere cōgitur; sed quotiēns magnō labōre saxum ingēns summum in collem volvit, rūsus in campum volvitur lapis impudēs. At ille rūsus lapidem versat sūdōre dē capite dēfluente. Et sī quandō in Tartarum dēveneris, ibi Sisyphum adspectābis aut volventem aut petentem saxum, quod perpetuō subvolvētur atque revolvētur.

Poznámky k textu:

Tartarus, ī, m. – podsvětí, resp. část podsvětí, kde trpí hříšníci (peklo); *quantus* – *tantus* – jak mocný (významný) – takový, tak důležitý; *nec unquam* = *neque umquam*; *quoque* – také; *coniciō*, ere, iēcī, iectum – uvrhují; *saxum*, ī, n. – balvan; *campus*, ī, m. – rovina; *petō*, ere, īvī, ītum *alqd* – ženu se za něčím; *subvolvō*, ere – valím vzhůru; *revolvō*, ere – valím zpět; *īmus*, a, um – nejhlubší; *advehor*, vehī, vectus sum – přijíždím; *collis*, is, m. – kopec, pahorek.

DEPONENTNÍ A SEMIDEPONENTNÍ SLOVESA VYJÁDŘENÍ ZÁKAZU A ROZKAZU

DEPONENTNÍ SLOVESA

Deponentní⁴⁰ slovesa nemají aktivní určité tvary, vyskytují se v určitých tvarech pasivních. Jejich českými ekvivalenty jsou slovesa aktivní nebo zvrtná.

Jsou v latině poměrně častá a jsou zastoupena u všech čtyř konjugací. Slovesná stupnice obsahuje pouze **3 tvary** (chybí perfektní kmen, od něhož se odvozují tvary aktivní).

Příklady:

1. konjugace: <i>imitor, imitārī, imitātus sum</i>	– napodobuji,
2. konjugace: <i>misereror, miserērī, miseritus sum</i>	– smilovávám se,
3. konjugace: <i>loquor, loquī, locūtus sum</i>	– mluvím,
<i>patior, patī, passus sum</i>	– trpím,
4. konjugace: <i>mentior, mentīrī, mentītus sum</i>	– lžu.

Tato slovesa se časují podle **pasivního systému** pravidelných sloves příslušných konjugací, mají však několik zvláštností:

- imperativ⁴¹ pro 2. os. sg. má koncovku **-re**: *sequere mē* – následuj mne,
pro 2. os. pl. má koncovku **-minī**: *sequiminī mē* – následujte mne.
- z **aktivních tvarů** mají deponentní slovesa:

participium prézentu: *loquēns, ntis* – mluvě, -íc, -íce; mluvící;

supinum: *imitātū* – k napodobení;

participium futura: *imitātūrus, a, um* – chtěje (chtějící) napodobit, maje (mající) napodobit.

Některá participia perfekta mají **pasivní význam**:

adeptus (adipīscor) – dosažený; *cōfessus (cōnfiteor)* – přiznaný; *meditātus (meditor)* – promyšlený; *populātus (populor)* – zpuštěný; *testātus (testor)* – dosvědčený aj.

SEMIDEPONENTNÍ SLOVESA

Semideponentní slovesa mají deponentní tvary buď jen v přítomném nebo jen v perfektním systému.

Deponentní v **přítomném systému** je:

*revertor, revertī, revertī*⁴² – vracím se.

⁴⁰ Z latinského *dēpōnere* – odkládat.

⁴¹ Odpovídá zřídka se vyskytujícímu pasivnímu imperativu nedeponentních sloves.

⁴² Ve Vulgátě se však vyskytuje i *reversus sum* – vrátil jsem se.

Deponentní v **perfektním systému** jsou:
gaudeō, gaudēre, gāvīsus sum – raduji se;
audeō, audēre, ausus sum – odvažuji se;
soleō, solēre, solitus sum – mám ve zvyku;
fīdō, fīdere, fīsus sum – důvěřuji, věřím;
cōnfīdō, cōnfīdere, cōnfīsus sum – důvěřuji, věřím;
diffīdō, diffīdere, diffīsus sum – nedůvěřuji.

VYJÁDŘENÍ ZÁKAZU

Zákaz se v latině vyjadřuje dvěma způsoby:⁴³

- nōlī (nōlīte)** s **infinitivem prézentu** významového slovesa (jen pro 2. os. sg. a pl.):
nōlī (nōlīte) scrībere – nepiš, nepište;
nōlī (nōlīte) iūdicāre – nesud', nesud'te.

Nōlīte dīligere mundum, neque ea, quae in mundō sunt. – Nemilujte svět, ani to, co je ve světě.

- nē** s **konjunktivem prézentu** nebo **perfekta** významového slovesa:
nē laudēmus – nechvalme;
nē timeās – neboj se;
nē laudāveritis – ne(po)chvalte.

Poznámka: V užití konjunktivu prézentu a perfekta zde byl kromě jiného i rozdíl **vidový**.

Nē timeās, Maria, invēnistī grātiam apud Deum. – Neboj se, Marie, nalezla jsi milost u Boha.

Významově se tyto dva způsoby vyjádření zákazu od sebe nijak neliší, mohou být libovolně zaměněny.

VYJÁDŘENÍ ROZKAZU

Rozkaz se v latině vyjadřuje:

- tvary **imperativu** pro 2. os. sg. a pl.:
laudā, laudāte;
tvary **imperativu II** pro 2. a 3. os. sg. a pro 2. a 3. os. pl.:
laudātō, laudātō, laudātōte, laudantō.
- tvary **konjunktivu** významem **vybízacího** pro 1. os. pl.:
laudēmus;
někdy i v ostatních osobách: *laudēs, laudētis.*

⁴³ Další možnost vyjádření zákazu v latině – **nē** s **imperativem** – lze nalézt častěji jen u básníků: *Nē timē!* – Neboj se!

CVIČENÍ

1. Pulchra verba poētārum hominēs semper mīrantur et mīrābantur.
2. Rem tenē, verba sequentur.
3. Ex avāritiā multa mala nāscuntur.
4. Audī multa, loquere pauca.
5. Nōn prōgredi est regredi.
6. Mihi erat in animō proficīscī in Graeciam.
7. Nē narrētis omnia omnibus.
8. Nōlī tangere (turbāre) circulōs meōs. (Archimēdēs)
9. Cūr ausus es mentīrī mihi?
10. Caesar ē nāvī ēgressus in Āfricā, ad terram prōlāpsus est. Tum dīxit: Teneō tē, Āfrica.
11. Quod sentīmus, loquāmur, quod loquimur, sentiāmus: concordet sermō cum vītā.
12. Nōlī, amīce, eō, quī pulchrō sermōne tē laudat, aurem praebēre, nam cum laudat, fraudat.
13. Melius saepe acerbī inimicī dē nōbīs merentur quam blandī amīcī; illī vērum saepe dīcunt, hī numquam.
14. Memoriam eius colimus, quī dē patriā bene meritus est.
15. Mīlitēs, quōs dux magnā vōce (cohortor, ārī, ātus sum), audācter pugnābant.

in animō esse – mít v úmyslu

aurem praebēre – dopřát sluchu

1. Quia pulvis es et in pulverem revertēris.
2. Nōn loquēris contrā proximum tuum falsum testimōnium.
3. Quid turbāminī et plōrātis? Puella nōn est mortua, sed dormit.
4. Ego sum lūx mundī. Quī sequitur mē, nōn ambulābit in tenebrīs, sed habēbit lūmen vītae.
5. Quī glōriātur, in Dominō glōriētur.
6. Spīritus est, quī vīvificat, carō nōn prōdest quidquam: verba, quae ego locūtus sum vōbīs, spīritus et vīta sunt.
7. Nē āvertās faciem tuam ā mē, nē dēclīnēs in īrā tuā ā servō tuō.
8. Nec ego tē condemnābō. Vāde et iam amplius nōlī peccāre.
9. Et dīxit angelus: Nōlīte timēre, ecce enim evangelizō vōbīs gaudium magnum, quod erit omnī populō.
10. Nōlīte dare sānctum canibus, neque mittātis margarītās vestrās ante porcōs, nē forte conculcent eās pēdibus suīs et conversī dīrumpant vōs.
11. Adeāmus ergō cum fīdūciā ad thronum grātiae, ut misericordiam cōsequāmur et grātiā inveniāmus in auxilium.
12. Recordātus est Petrus verbī Iēsū, quod dīxerat, et ēgressus forās flēvit amārē.

quia – zde: že

cōnsōlor, ārī, ātus sum – zde: raduji se

dēclīnō, āre, āvī, ātum – odvracím (se)

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ IV

1 Doplňte náležitě tvary indikativu perfekta.

Theophēmus mercātor Graecus (*esse*). Multās urbēs Italiae (*vīsītāre*). Nam saepe in Italiam, patriam populī Rōmānī, et in Asiam, prōvinciam Rōmānam, (*nāvīgāre*). Theophēmus nōmina multōrum populōrum et multārum ĩnsulārum (*cōgnōscere*). Nāvis Theophēmī mercātōris multās mercēs (*capere*). Theophēmus multās dīvitiās (*comparāre*).

Mercātōrēs Graecī frūmentum, aes, unguentum, multās aliās rēs in Italiam (*importāre*) et incolīs Italiae (*vendere*). Mercēs incolīs (*placēre*). Ita mercātōribus saepe magnae dīvitiāe (*esse*).

Interdum pīrātae nāvēs mercātōrum (*capere*). Sed imperātor Rōmānus mercātōribus bene (*cōnsulere*): Nāvēs imperātōris (*vigilāre*) et pīrātās (*opprimere*). Ita mercātōrēs pīrātās nōn (*timēre*). Timor pīrātārum (*abesse*). Mercurius deus mercātōrum (*esse*). Itaque post reditum Mercuriō deō et cēterīs deīs grātiās (*agere*).

Poznámky k textu:

nāvis, is, f. – loď; *merx*, cis, f. – zboží; *frūmentum*, *aes*, *unguentum* – obilí, kov (měď), vonná mast; *reditus*, ūs, m. – návrat.

† 2 Formulujte text jako vyprávění o ději ukončeném v minulosti.

Ecce ascendimus Hierosolymam; ibi Fīlius hominis trādētur prīncipibus sacerdotum et scrībīs, et damnābunt eum morte et trādent eum gentibus et illūdent ei et cōspuent eum et flagellābunt eum et interficient eum et post trēs diēs resurget.

3 Převeďte do opačného slovesného rodu.

1. Cīvēs fortissimī huius urbis ipsī cīvitatē dēfendērunt.
2. Haec tempora clāra ex librīs meīs bene cōgnōvistī.
3. Hostēs mīlitibus nostrīs fortiōrēs tamen virtūte cīvium victī sunt.
4. Labyrinthus ā Daedalō, virō perītissimō, factus est.
5. Epistula amīcī meī Rōmae vīventis mē magnopere mōvit.
6. Prōditor ille iam ā nōbīs omnibus cognitus est.
7. Mīlitēs Rōmānī illum pontem magnum perfēcērunt.
8. Haec Horātīi carmina omnis discipulus lēgit.
9. In hāc parte domūs ā patre meō acceptī estis.
10. Iam antīquīs temporibus scrīptōrēs Prāgam mātrem urbium appellāvērunt.

4 Doplňte správné tvary sloves podle pravidla o relativním užívání časů.

1. Illam rem difficilem melius intellegēs, sī hunc librum (*legō, ere*).
2. Epistolam ā tē postulātam tibi brevī tempore mittam, cum omnia dē Caesaris adventū (*cōgnōscō, ere*).
3. Sī Prāgam ad mē (*veniō, ire*), cum multīs amīcīs vestrīs loquī poteritis.
4. Cīvēs restituērunt urbem, quae ab hostibus (*dēleō, ēre*).
5. Aristīdēs, quī cōgnōmine Iūstus (*appellō, āre*), in exsilium missus est.
6. Sī lēgibus nōn (*pāreō, ēre, uī*), certē pūniēris.
7. Quī sē (*exaltō, āre*), humiliābitur, et quī sē (*humiliō, āre*), exaltābitur.
8. Memoriam eius colimus, quī dē patriā bene (*mereor, ērī*).
9. Cum nostrī mīlitēs in hanc regiōnem (*prōgredior, ī*), pontem trāns Rhēnum perfēcērunt.
10. Mīlitēs, quōs dux magnā vōce (*cohortor, ārī*), audācter pugnābant.

†5 Přeložte.

Fīliolī, nēmō vōs sēdūcat. Quī facit iūstitiam, iūstus est: sicut et ille iūstus est. Quī facit peccātum, ex diabolō est: quoniam ab initiō diabolus peccat. In hōc appāruit Fīlius Deī, ut dissolvat opera diabolī. Omnis, quī nātus est ex Deō, peccātum nōn facit: quoniam sēmen ipsīus in eō manet, et nōn potest peccāre, quoniam ex Deō nātus est. In hōc manifestī sunt Fīlii Deī, et filiī diabolī. Omnis, quī nōn est iūstus, nōn est ex Deō, et quī nōn dīligit frātre suum.

6 Přeložte.

DĒ CERTĀMINIBUS OLYMPIĪS

Oenomaō, rēgī Pīsae, quae cīvitās ab Olympiā nōn longē abest, erat ūna filia eximiae pulchritūdinis, nōmine Hippodameia. Quam pater in mātirimōnium dare recūsāvit, quod ōrāculum ei datum erat, ut īnsidiās generī futūrī cavēret. Itaque quia ei erant equī ventō celeriōrēs, omnibus virīs, quī Hippodameiam uxōrem petīverant, imperābat, ut sēcum quadrigīs certārent, et ūnicuique dīcēbat: „Sī mē vīceris, filiam meam in mātirimōnium dūcēs, sī victus eris, interficiēris.“ Omnēs autem, quī certāre audēbant, ab Oenomaō victī necātīque sunt. Postrēmō Pelops, filius Tantalī, rēgem illum dolō superāvit: Myrtillō enim, servō Oenomaī, persuāsit, ut clāvōs rotārum clam levāret. Hōc modō Oenomaus in certāmine dē currū cecidit et animam efflāvit. Pelops autem victor Hippodameiam sēcum abdūxit. In memoriam cuius victōriae Graecī postea certāmina Olympia quīntō quōque annō parāvērunt.

Poznámky k textu:

Oenomaus – Oinomaos (král v Pise); **Pīsa** – město v Élidě, v jehož blízkosti se konaly olymp. hry; **filia eximiae pulchritūdinis** (genitiv vlastnosti) – dcera neobyčejné krásy – neobyčejně krásná dcera; **quam** – zde: a tu; **quod** – protože; **gener, ī, m.** – zeť; **quia** – protože; **sēcum** – zde: s ním; **quadrigīs certāre** – závodit na čtyřspřežení (vůz tažený čtyřmi koňmi); **in mātirimōnium dūcere** – vzít si za manželku; **postrēmō** – nakonec; **persuādeō, ēre, suāsī, suāsum** – přemlouvám; **levāre** – zde: uvolnit; **cadō, ere, cecidī, cāsūrus** – padám; **animam efflāre** – vypustit duši.

NEPRAVIDELNÁ, NEOSOBNÍ A NEÚPLNÁ SLOVESA

NEPRAVIDELNÁ SLOVESA

Kromě slovesa *esse* se k latinským nepravidelným slovesům řadí: *ferō, fīō, volō, nōlō, mālō, eō, dō, edō*.

• *ferō, ferre, tulī, lātum* – nesu

indikativ						konjunktiv			
préz.		impf.		fut. I		préz.		impf.	
akt.	pas.	akt.	pas.	akt.	pas.	akt.	pas.	akt.	pas.
<i>ferō</i>	<i>feror</i>	<i>ferēbam</i>	<i>ferēbar</i>	<i>feram</i>	<i>ferar</i>	<i>feram</i>	<i>ferar</i>	<i>ferrem</i>	<i>ferrer</i>
<i>fers</i>	<i>feris</i>	<i>ferēbās</i>	<i>ferēbāris</i>	<i>ferēs</i>	<i>ferēris</i>	<i>ferās</i>	<i>ferāris</i>	<i>ferrēs</i>	<i>ferrēris</i>
<i>fert</i>	<i>fertur</i>	<i>ferēbat</i>	<i>ferēbātur</i>	<i>feret</i>	<i>ferētur</i>	<i>ferat</i>	<i>ferātur</i>	<i>ferret</i>	<i>ferretur</i>
<i>ferimus</i>	<i>ferimur</i>	<i>ferēbāmus</i>	<i>ferēbāmur</i>	<i>ferēmus</i>	<i>ferēmur</i>	<i>ferāmus</i>	<i>ferāmur</i>	<i>ferrēmus</i>	<i>ferrēmur</i>
<i>fertis</i>	<i>feriminī</i>	<i>ferēbātis</i>	<i>ferēbāminī</i>	<i>ferētis</i>	<i>ferēminī</i>	<i>ferātis</i>	<i>ferāminī</i>	<i>ferrētis</i>	<i>ferrēminī</i>
<i>ferunt</i>	<i>feruntur</i>	<i>ferēbant</i>	<i>ferēbantur</i>	<i>ferent</i>	<i>ferentur</i>	<i>ferant</i>	<i>ferantur</i>	<i>ferrent</i>	<i>ferrentur</i>

infinitiv préz.		imperativ I		imperativ II		participium préz. akt.
akt.	pas.	<i>fer!</i>	<i>ferite!</i>	<i>fertō!</i>	<i>fertōte!</i>	<i>ferēns, ferentis</i>
<i>ferre</i>	<i>ferrī</i>			<i>fertō!</i>	<i>feruntō!</i>	

Tvary odvozené od perfektního kmene *tul-* a supinového kmene *lāt-* se již tvoří pravidelně.

Sloveso *ferō* se vyskytuje v mnoha odvozeninách, u některých zůstává předpona ve všech tvarech nezměněna (*trānsferō* – přenáším, *referō* – oznamuji, *praeferō* – dávám přednost aj.), u jiných podléhá předpona hláskovým změnám:

offerō, offerre, obtulī, oblātum – nabízím, obětuji;
cōnferō, cōnferre, contulī, collātum – snáším, shromažďuji;
auferō, auferre, abstulī, ablātum – odnáším;
differō, differre, distulī, dīlātum – odkládám; liším se (nemá pf. a sup.);
afferō, afferre, attulī, allātum – přináším;
trānsferō, trānsferre, trānstulī, trānslātum – přenáším;
praeferō, praeferre, praetulī, praelātum – dávám přednost;
referō, referre, rettulī, relātum – oznamuji, (nesu zpět);
īnferō, īnferre, īntulī, īnlātum – vnáším.

• *fīō, fierī, factus sum* – stávám se

indikativ			konjunktiv				
préz.	impf.	fut. I	préz.	impf.	inf. préz.	imperativ I	imperativ II
<i>fīō</i>	<i>fīēbam</i>	<i>fīam</i>	<i>fīam</i>	<i>fīerem</i>	<i>fīerī</i>	<i>fī!</i>	<i>fītō!</i>
<i>fīs</i>	<i>fīēbās</i>	<i>fīēs</i>	<i>fīās</i>	<i>fīerēs</i>			
<i>fīt</i>	<i>fīēbat</i>	<i>fīet</i>	<i>fīat</i>	<i>fīeret</i>			
<i>fīmus</i>	<i>fīēbāmus</i>	<i>fīēmus</i>	<i>fīāmus</i>	<i>fīerēmus</i>	<i>fīte!</i>		
<i>fītis</i>	<i>fīēbātis</i>	<i>fīētis</i>	<i>fīātis</i>	<i>fīerētis</i>			
<i>fīunt</i>	<i>fīēbant</i>	<i>fīent</i>	<i>fīant</i>	<i>fīerent</i>			

Tvary perfektního systému⁴⁴ (ind. pf. *factus sum, factus es, ...*) se tvoří zcela pravidelně.

Kromě významu stávat se, nastávat, dít se, vznikat je sloveso fieri často užito místo slovesa esse ve významu být.

• *volō, velle, voluī – chci*

indikativ			konjunktiv			
préz.	impf.	fut. I	préz.	impf.	inf. préz.	participium préz. akt.
<i>volō</i>	<i>volēbam</i>	<i>volam</i>	<i>velim</i>	<i>vellem</i>	<i>velle</i>	<i>volēns, volentis</i>
<i>vīs</i>	<i>volēbās</i>	<i>volēs</i>	<i>vēlīs</i>	<i>vellēs</i>		
<i>vult</i>	<i>volēbat</i>	<i>volet</i>	<i>velit</i>	<i>vellet</i>		
<i>volumus</i>	<i>volēbāmus</i>	<i>volēmus</i>	<i>velīmus</i>	<i>vellēmus</i>		
<i>vultis</i>	<i>volēbātis</i>	<i>volētis</i>	<i>vēlītis</i>	<i>vellētis</i>		
<i>volunt</i>	<i>volēbant</i>	<i>volent</i>	<i>velint</i>	<i>vellent</i>		

• *nōlō,⁴⁵ nōlle, nōluī – nechci*

indikativ			konjunktiv				
préz.	impf.	fut. I	préz.	impf.	inf. préz.	imperativ I	imperativ II
<i>nōlō</i>	<i>nōlēbam</i>	<i>nōlam</i>	<i>nōlim</i>	<i>nōllem</i>	<i>nōlle</i>		
<i>nōn vīs</i>	<i>nōlēbās</i>	<i>nōlēs</i>	<i>nōlīs</i>	<i>nōllēs</i>		<i>nōlī!</i>	<i>nōlītō!</i>
<i>nōn vult</i>	<i>nōlēbat</i>	<i>nōlet</i>	<i>nōlit</i>	<i>nōllet</i>			<i>nōlītō!</i>
<i>nōlumus</i>	<i>nōlēbāmus</i>	<i>nōlēmus</i>	<i>nōlīmus</i>	<i>nōllēmus</i>			
<i>nōn vultis</i>	<i>nōlēbātis</i>	<i>nōlētis</i>	<i>nōlītis</i>	<i>nōllētis</i>		<i>nōlīte!</i>	<i>nōlītōte!</i>
<i>nōlunt</i>	<i>nōlēbant</i>	<i>nōlent</i>	<i>nōlint</i>	<i>nōllent</i>			<i>nōluntō!</i>
participium préz. akt.							
<i>nōlēns, nōlentis</i>							

• *mālō,⁴⁶ mälle, māluī – raději chci*

indikativ			konjunktiv			
préz.	impf.	fut. I	préz.	impf.	inf. préz.	participium préz. akt.
<i>mālō</i>	<i>mālēbam</i>	<i>mālam</i>	<i>mālim</i>	<i>māllem</i>	<i>mälle</i>	<i>mālēns, mālentis</i>
<i>māvīs</i>	<i>mālēbās</i>	<i>mālēs</i>	<i>mālīs</i>	<i>māllēs</i>		
<i>māvult</i>	<i>mālēbat</i>	<i>mālet</i>	<i>mālit</i>	<i>māllet</i>		
<i>mālumus</i>	<i>mālēbāmus</i>	<i>mālēmus</i>	<i>mālīmus</i>	<i>māllēmus</i>		
<i>māvultis</i>	<i>mālēbātis</i>	<i>mālētis</i>	<i>mālītis</i>	<i>māllētis</i>		
<i>mālunt</i>	<i>mālēbant</i>	<i>mālent</i>	<i>mālint</i>	<i>māllent</i>		

Tvary perfektního systému sloves *velle, nōlle, mälle* (ind. pf. *voluī, voluistī, ...*) se tvoří zcela pravidelně.

V hovorové latině se mohou objevit tvary *sīs – sī vīs* (chceš-li), *sultis – sī vultis* (chcete-li).

⁴⁴ *Perfektum factus sum je i pasivním perfektem slovesa facere:*

factum est – stalo se i bylo učiněno.

⁴⁵ Vzniklo z **ne-volō*.

⁴⁶ Vzniklo nejspíše z *magis volō*.

• *eō, ire, iī, itum – jdu*

indikativ			konjunktiv		indikativ			konjunktiv		
préz.	impf.	fut. I	préz.	impf.	pf.	plpf.	fut. II	pf.	plpf.	inf. pf.
<i>eō</i>	<i>ībam</i>	<i>ībō</i>	<i>eam</i>	<i>īrem</i>	<i>īī</i>	<i>ieram</i>	<i>ierō</i>	<i>ierim</i>	<i>īssēm</i>	<i>īsse</i>
<i>īs</i>	<i>ībās</i>	<i>ībīs</i>	<i>eās</i>	<i>īrēs</i>	<i>īstī</i>	<i>ierās</i>	<i>ierīs</i>	<i>ierīs</i>	<i>īssēs</i>	
<i>it</i>	<i>ībat</i>	<i>ībit</i>	<i>eat</i>	<i>īret</i>	<i>iit</i>	<i>ierat</i>	<i>ierit</i>	<i>ierit</i>	<i>īssēt</i>	
<i>īmus</i>	<i>ībāmus</i>	<i>ībimus</i>	<i>eāmus</i>	<i>īrēmus</i>	<i>iimus</i>	<i>ierāmus</i>	<i>ierimus</i>	<i>ierimus</i>	<i>īssēmus</i>	
<i>ītis</i>	<i>ībātis</i>	<i>ībītis</i>	<i>eātis</i>	<i>īrētis</i>	<i>īstis</i>	<i>ierātis</i>	<i>ierītis</i>	<i>ierītis</i>	<i>īssētis</i>	
<i>eunt</i>	<i>ībant</i>	<i>ībunt</i>	<i>eant</i>	<i>īrent</i>	<i>īerunt</i>	<i>ierant</i>	<i>ierint</i>	<i>ierint</i>	<i>īssent</i>	
inf. préz.		imperativ I		imperativ II		participium préz. akt.				
<i>īre</i>		<i>ī!</i>		<i>īte!</i>		<i>ītō!</i>		<i>ītōte!</i>		<i>īēns, euntis</i>
						<i>ītō!</i>		<i>euntō!</i>		

V indikativu perfekta se v 1. os. sg. objevuje vedle tvaru *-īī* i tvar *-īvī*.

V systému perfektním se skupina *īī-* (*īī-*) stahuje před *-s-* v *ī-*: *īistī* → *īstī*, *īissem* → *īssem*.

Toto sloveso se objevuje rovněž v mnoha odvozeninách, nejčastěji:

abeō, abīre, abīī, abitum – odcházím;
adeō, adīre, adīī, aditum – přicházím;
exeō, exīre, exīī, exitum – vycházím;
redeō, redīre, redīī, reditum – vracím se;
pereō, perīre, perīī, peritum – hynu, jsem huben;
trānseō, trānsīre, trānsīī, trānsitum – jdu kolem, mímím, přecházím;
subeō, subīre, subīī, subitum – podstupuji, беру na sebe;
intereō, interīre, interīī, interitūrus – zanikám, hynu;
praetereō, praeterīre, praeterīī, praeteritum – pomímím, přecházím, jdu kolem.

Pasivní tvary se vyskytují jen ve 3. os. sg.: *ītur* – jde se; *ībitur* – půjde se; *ībātur* – šlo se; *itum est* – (při)šlo se.

Podle tohoto slovesa se časují ještě *queō – mohu* a *nequeō – nemohu*, tvoří však všechny tvary.

• *dō, dare, dedī, datum – dávám*

indikativ						konjunktiv			
préz.		impf.		fut. I		préz.		impf.	
akt.	pas.	akt.	pas.	akt.	pas.	akt.	pas.	akt.	pas.
<i>dō</i>	<i>dor</i>	<i>dabam</i>	<i>dabar</i>	<i>dabō</i>	<i>dabor</i>	<i>dem</i>	<i>der</i>	<i>darem</i>	<i>darer</i>
<i>dās</i>	<i>daris</i>	<i>dabās</i>	<i>dabāris</i>	<i>dabis</i>	<i>daberis</i>	<i>dēs</i>	<i>dēris</i>	<i>darēs</i>	<i>darēris</i>
<i>dat</i>	<i>datur</i>	<i>dabat</i>	<i>dabātur</i>	<i>dabit</i>	<i>dabitur</i>	<i>det</i>	<i>dētur</i>	<i>daret</i>	<i>darētur</i>
<i>damus</i>	<i>damur</i>	<i>dabāmus</i>	<i>dabāmur</i>	<i>dabimus</i>	<i>dabimur</i>	<i>dēmus</i>	<i>dēmur</i>	<i>darēmus</i>	<i>darēmur</i>
<i>datis</i>	<i>daminī</i>	<i>dabātis</i>	<i>dabāminī</i>	<i>dabitis</i>	<i>dabiminī</i>	<i>dētis</i>	<i>dēminī</i>	<i>darētis</i>	<i>darēminī</i>
<i>dant</i>	<i>dantur</i>	<i>dabant</i>	<i>dabantur</i>	<i>dabunt</i>	<i>dabuntur</i>	<i>dent</i>	<i>dentur</i>	<i>darent</i>	<i>darentur</i>
infinitiv préz.		imperativ I		imperativ II		participium préz. akt.			
akt.	pas.	<i>dā!</i>		<i>datō!</i>		<i>dāns, dantis</i>			
<i>dare</i>		<i>darī</i>		<i>dāte!</i>		<i>datō!</i>		<i>dantō!</i>	

V prezentním systému se časuje podle 1. konjugace, ale kmenové *a* je většinou krátké. Tvary kmene perfektního a supinového jsou zcela pravidelné. Podle slovesa *dare* se časuje jen jeho odvozenina *circumdō, dare, dedī, datum* – obklopuji, obkličuji; ostatní odvozeniny se časují podle 3. konjugace a neřadí je mezi nepravidelná slovesa. Nejčastější jsou:

condō, condere, condidī, conditum – zakládám;
crēdō, crēdere, crēdidī, crēditum – věřím;
prōdō, prōdere, prōdidī, prōditum – zrazuji;
trādō, trādere, trādidī, trāditum – předávám;
reddō, reddere, reddidī, redditum – vracím;
perdō, perdere, perdidī, perditum – ničím;
dēdō, dēdere, dēdidī, dēditum – věnuji;
ēdō, ēdere, ēdidī, ēditum – vydávám.

- *edō, ēsse (edere), ēdī, ēsum* – jím

indikativ			konjunktiv				
préz.	impf.	fut. I	préz.	impf.	inf. préz.	imperativ I	imperativ II
<i>edō</i>	<i>edēbam</i>	<i>edam</i>	<i>edim</i>	<i>ēssem</i>	<i>ēsse</i>		
<i>ēs</i>	<i>edēbās</i>	<i>edēs</i>	<i>edīs</i>	<i>ēsēs</i>		<i>ēs!</i>	<i>ēstō!</i>
<i>ēst</i>	<i>edēbat</i>	<i>edet</i>	<i>edit</i>	<i>ēsset</i>			<i>ēstō!</i>
<i>edimus</i>	<i>edēbāmus</i>	<i>edēmus</i>	<i>edīmus</i>	<i>ēssemus</i>			
<i>ēstis</i>	<i>edēbātis</i>	<i>edētis</i>	<i>edītis</i>	<i>ēssetis</i>		<i>ēste!</i>	<i>ēstōte!</i>
<i>edunt</i>	<i>edēbant</i>	<i>edent</i>	<i>edint</i>	<i>ēsset</i>			<i>eduntō!</i>
participium préz. akt.							
<i>edēns, edentis</i>							

Z pasivních tvarů je odchýlná jen 3. os. sg. ind. préz. *ēstur*.

Edere je ve Vulgátě nahrazováno slovesem *mandūcāre*, udržuje se však ve složeninách (*comedō, ere, ēdī, ēsum* – sníst, strávit).

NEOSOBNÍ SLOVESA

Vyskytují se jen ve **3. os. sg.** a v **infinitivu**.

Patří sem:

- **slovesa označující přírodní jevy**, např.: *pluit* – prší; *ningit* – sněží; *grandinat* – padají kroupy; *tonat* – hřmí; *fulminat (fulgurat)* – blýská se; *advesperāscit* – šedí se; *lūcet (lūcescit)* – svítá aj.

- **slovesa vyjadřující duševní stavy**, např.: *miseret mē* – je mi líto; *pudet mē* – stydím se; *paenitet mē* – mrzí mě, je mi líto; *piget mē* – je mi líto, mrzí mě; *taedet mē* – hnusí se mi aj.

Případný rozkaz / zákaz se vyjadřuje konjunktivem: *Pudeat tē!* – Styd' se!

Tato slovesa mají druhý předmět v genitivu:

Pudet mē factī meī. – Stydím se **za svůj čin**.

Taedet mē avāritiae tuae. – Hnusí se mi **tvá lakota**.

- **slovesa označující pojmy možnosti, nutnosti, slušnosti**, např.: *licet* – je dovoleno; *oportet* – je třeba, je slušno; *(dē)decet* – (ne)sluší se; *libet* – líbí se (srovnatelné s českým „je líbo“) aj.

- **slovesa úplná, jejichž 3. os. sg. se však užívá ve zvláštním významu a má platnost neosobní**, např.: *fit, accidit, ēvenit, contingit* – stává se, přihází se; *cōstat* – je známo; *appāret, patet* – je zřejmé, jasné; *fugit (mē), fallit (mē)* – je (mi) tajno, neznámo aj.

NEÚPLNÁ SLOVESA

Užívají se jen v některých časech, způsobech nebo osobách. Nejčastější jsou:

coepī (coepisse) – začal jsem;

aiō (ait, aiunt) – pravím, tvrdím;

inquam (inquit, inquiunt) – dím, říkám; objevuje se často jako vsuvka v přímé řeči: „*Haec, „inquit, „ā mē beneficia habētis.*“ – „Tato,“ **praví**, „dobrodiní máte ode mě.“

quaesō, quaesumus – prosím, prosíme.

(h)avē, (h)avēte – buď zdrav (vítán), buďte zdraví (vítáni);

salvē, salvēte – buď zdrav, buďte zdraví;

valē, valēte – buď zdrav, sbohem.

Stav přítomný vzešlý z děje minulého (srv. řecké perfektum) vyjadřují slovesa, která vytvářejí pouze tvary perfektního systému. Jsou to:

meminī, meminisse – pamatuji se, jsem pamětliv;

nōvī, nōvisse – znám;

ōdī, ōdisse – nenávidím.

CVIČENÍ

1. Nihil sine causā factum est neque fierī potest.
2. Nōn rēctē facis, sī vīs vitia tua excūsāre.
3. Idem velle et idem nōlle, ea dēmum firma amīcitia est.
4. Mundus vult dēcipī, ergō dēcipiātur.
5. Quod tibi fierī nōn vīs, alterī nē faciās (fēceris).
6. Nihil difficile volentī.
7. Rōmānīs erat prōverbium: Sī vīs pācem, parā bellum.
8. Incidit in Scyllām, quī vult vitāre Charýbdim.
9. Timeō Danaōs et dōna ferentēs.
10. Catō senātuī persuādēre solēbat, nē pāx cum Carthāginiēnsibus fieret.
11. Sī coepistī tē ipsum cognōscere, sapiēns fīs.
12. Animus meminit⁴⁷ praeteritōrum, praesentia cernit, futūra prōvidet.
13. Dúlcia nōn nōvīt, quī nōn gustāvit amāra.

1. Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.
2. Sequar tē, quōcumque ieris.
3. Sī filius Deī es, dīc, ut lapidēs istī pānēs fiant.
4. Pater, sī fierī potest, trānseat ā mē calix iste.
5. Nōn vult Dominus mortem peccātōris, sed ut convertātur et vīvat.
6. Nam quī volunt dīvitēs fierī, incidunt in tentatiōnem.
7. Et vēnit ad Iēsum leprōsus dēprecāns eum et genū flectēns et dīcēns ei: Sī vīs, potes mē mundāre.
8. Omnia per ipsum facta sunt et sine ipsō factum est nihil, quod factum est.
9. Hoc autem factum est, ut implērētur, quod dictum est per prophētā dīcentem ...
10. Quīcumque voluerit fierī maior inter vōs, erit vester minister et quīcumque voluerit in vōbīs prīmus esse, erit omnium servus.
11. Sī mānseritis in mē et verba mea in vōbīs mānserint, quodcumque volueritis, petite, et fiet vōbīs.
12. Quī enim habet, dabitur illī, et quī nōn habet, etiam quod habet, auferētur ab illō.
13. Pilātus dīxit ad illōs: Obtulistis mihi hunc hominem quasi āvertentem et ecce ego cōram vōbīs interrogāns nūllam causam invēnī in homine istō ex hīs, in quibus eum accūsātis.
14. Vidēte, nē turbēminī, oportet enim fierī, sed nōndum est fīnis.

genū flectere – pokleknout

āvertō, ere, vertī, versum – zde: podvracím

⁴⁷ Latinská slovesa pamatování, vzpomínání a zapomínání mají často předmět v genitivu.

TEXT K PŘEKLADU

LAZAR ET DĪVES

Dīves mortuus erat et portābātur ab angelīs in sinum Abrahae, mortuus erat autem et dīves ac sepultus est. Et in īfernō ēlevāns oculōs suōs dē tormentīs vidēbat Abraham ā longē et Lazarum in sinū eius. Et ipse clāmāns dīxit: „Pater Abraham, miserere meī et mitte Lazarum, ut intingat extrēmum dīgitī suī in aquam, ut refrīgeret linguam meam, quia crucior in hāc flammā.“ At dīxit Abraham: Fīlī, recordāre, quia recēpistī bona tua in vitā tuā, et Lazarus similiter mala. Nunc autem hic cōnsolātur, tū vērō cruciāris.“

Et inter nōs et vōs chaos magnum firmātum est, ut hī, quī volunt hinc trānsīre ad vōs, nōn possint, neque inde ad nōs trānsmeāre.

Et ait dīves: „Rogō ergō tē, Pater, ut mittās eum in domum patris meī – habeō enim quīnque frātrēs – ut testētur illīs, nē et ipsī veniant in locum hunc tormentōrum.“

Ait autem Abraham: „Habent Mōysen et Prophētās, audiant illōs.“

At ille dīxit: „Nōn, Pater Abraham, sed sī quis ex mortuīs ierit ad eōs, paenitentiam agent.“

Ait autem illī: „Sī Mōysen et Prophētās nōn audiunt, neque sī quis ex mortuīs resurrēxerit, crēdent.“

Poznámky k textu:

sinus, ūs, m. – náručí, klín; *extrēmum dīgitī* – špička prstu; *chaos*, n. – propast; *trānsmeō, āre* – procházím.

ABLATIV ABSOLUTNÍ

Ablativem substantiva vyjadřuje latina příslovečná určení různého druhu (času, místa, způsobu, příčiny): *vēre* – na jaře; *vī* – silou, násilím; *famē* – hladem, z hladu.

Připojí-li se k takovému ablativu substantiva, příp. zájmena ablativ participia, nabývá vazba dějového významu a vyjadřuje průvodní okolnost k hlavnímu ději, jejímž podmětem je substantivum nebo zájmeno v ablativu. Vzniká vazba, která se nazývá **ablativ absolutní**.

Užívá se v něm participia præsenti aktiva a participia perfecti passiva, a to v singuláru i v plurálu.

- Je-li ve vazbě ablativu absolutního užito **participia præsenti aktiva**, vyjadřuje tato vazba dějovou okolnost **aktivní** a s dějem řídicího slovesa (přísudku) **současnou**.

Incipiente vère flōrēs appārent.

Když začíná jaro, objevují se květy.
Protože začíná jaro, objevují se květy.
Na začátku jara se objevují květy.

Famē crēscēte bellum fīnitum est.

Když vzrůstal hlad, byla válka ukončena.
Protože vzrůstal hlad, byla válka ukončena.

Sōle occidente agricola domum redībit.

Když bude zapadat slunce, rolník se vrátí (bude vracet) domů.
Při západu slunce (Se západem slunce) se rolník vrátí domů.

Poznámka:

Deō volente – srv. české „dá-li Bůh“;

stante pede – na místě, ihned, okamžitě; doslova: „když noha stojí“; srv. naše hovorové „štanopéde“.

- Je-li ve vazbě ablativu absolutního užito **participia perfecti passiva**, vyjadřuje tato vazba dějovou okolnost **pasivní** a **předčasnou** před dějem řídicího slovesa.⁴⁸

Rēgibus expulsīs Rōmae duo cōsulēs creābantur.

Když byli vyhnáni králové, byli v Římě voleni dva konzulové.
Po vyhnání králů byli v Římě voleni dva konzulové.

⁴⁸ Je-li ve vazbě ablativu absolutního užito participia perfecti deponentního slovesa, vyjadřuje tato vazba dějovou okolnost předčasnou, ale **aktivní**.

Parentibus mortuīs liberī maerēbant.

Po smrti rodičů byly děti zarmouceny.
Když rodiče zemřeli, byly děti zarmouceny.
Protože rodiče zemřeli, byly děti zarmouceny.

Caesare interfectō libertās reī pūblicae Rōmānae nōn restituēbātur.

Když byl Caesar zabit, svoboda římského státu nebyla obnovena.

Přestože byl Caesar zabit, svoboda římského státu nebyla obnovena.

Po zabití Caesara (Přes zabití Caesara) nebyla obnovena svoboda římského státu.

Signō datō nostrī impetum facient.

Když (Až) bude dáno znamení, naši podniknou útok.

Na dané znamení naši podniknou útok.

Je nutno mít na paměti, že ablativ absolutní nevyjadřuje čas absolutně, ale že vyjadřuje pouze současnost s dějem určitého slovesa ve větě nebo předčasnost před ním, ať je toto určité sloveso v jakémkoli čase.

Crēscēte perīculō crēscunt / crēscēbant / crēscunt vīrēs.

Když roste / rostlo / bude růst (poroste) nebezpečí, rostou / rostly / budou růst (porostou) síly.

Se vzrůstajícím nebezpečím rostou / rostly / budou růst (porostou) síly.

PŘEKLAD ABLATIVU ABSOLUTNÍHO DO ČEŠTINY

Vazba ablativu absolutního nemá v češtině ekvivalent, překládáme tedy pomocí:

- **vedlejší věty časové** se spojkou **když**;
- **jiné vedlejší věty**, a to **důvodové** se spojkou **protože**, **podmínkové** se spojkou **jestliže**, **přípustkové** se spojkou **ačkoli**;
- **substantiva** v předložkovém pádě:

Terrā cōspectā nautae exsultāvērunt. – Námořníci **po spatření země** zajásali.

Vazbou ablativu absolutního je možno vyjádřit okolnost hlavního děje jen tehdy, když **myšlenkový podmět** této okolnosti (tj. substantivum či zájmeno v ablativu) **není obsažen v žádném jiném větěném členu**:

Hostibus victīs nostrī milītēs laetābantur. – **Po porážce nepřátel** se naši vojáci radovali.

ABLATIV ABSOLUTNÍ BEZ PARTICIPIA

Zvláštním případem ablativu absolutního je v latině tato vazba bez participia, v níž se místo participia objeví ještě jedno substantivum (často vlastní jméno), adjektivum nebo zájmeno v ablativu. Jde zde vlastně o elipsu participia prézentu slovesa *esse*:

Cicerōne cōsule – za Ciceronova konzulátu, když byl Cicero konzulem;

Nerōne imperātōre – za císaře Nerona, když byl Nero císařem;

Tarquiniō Superbō rēge – za krále Tarquinia Superba, když byl Tarquinius Superbus králem.

Ale také:

nātūrā duce – (dosl.: když **je** příroda vůdkyní) pod vedením přírody (přirozenosti),

patre vīvō – (dosl.: když **byl (je)** otec živ) za života otce,

tē invītō – (dosl.: když ty **jsi** nerad) proti tvé vůli.

Tato vazba může vyjádřit jen okolnost **současnou** s dějem řídicího slovesa.

CVIČENÍ

1. Omnibus clāmantibus dicere nōn poteram (possum, poterō).
2. Duōbus lītigantibus tertius gaudet.
3. Nihil potest ēvenīre nisi causā antecēdente.
4. Pŷthagorās Tarquiniō Superbō rēgnante in Italiam vēnit.
5. Causā morbī inventā cūratiō est faciliior.
6. Mūtātō nōmine dē tē fābula narrātur.
7. Āctīs labōribus iūcundē quiēscimus.
8. Amīcīs profectīs lūmen extīnximus.
9. Omnium rērum nātūrā cōgnitā liberāmur superstitiōne, liberāmur mortis metū.
10. Bellō Trōiānō cōfectō multī militēs tamen in patriam nōn revertērunt.
11. Duce absente legiōnēs ē castrīs proficīscī nōn sunt ausae.
12. Autumnō incipiente multae avēs in calidiōrēs regiōnēs āvolant.
13. Amīcīs resistentibus tamen Rōmā profectus sum.
14. Scŕiptā et obsignātā iam epistolā litterae tuae mihi redditae sunt, quibus perlēctīs magnā laetitiā affectus sum.
15. Xerxēs Thermopylīs expugnātīs statim Athēnās petīvit eāsque nullīs dēfendentibus incendiō dēlēvit.

lītigō, āre, āvī, ātum – hádám se

extīnguō, ēre, tīnxī, tīnctum – zhasínám

cōnficiō, ere, fēcī, fectum – končím

perlegō, ere, lēgī, lēctum – pročítám, přečtu

nisi – zde: leda, leč, pouze, jen

incendium, iī, n. – požár

proficīscor, ī, profectus sum – odcházím

superstitiō, ōnis, f. – pověra

afficior alqā rē – jsem naplněn něčím

petō, ere, īvī (iī), ītum – zde: napadám, útočím

reddō, ere, didī, ditum – zde: doručuji

1. Et dēficiente vīnō dicit māter Iēsū ad eum: Vīnum nōn habent.
2. Ipsī vērī apostolī relictīs omnibus secūtī sunt Chrīstī paupertātem. (M. J. Hus)
3. Vēnit Iēsus iānuīs clausīs et stetit in mediō eōrum et dīxit: Pāx vōbīs.
4. Et valdē māne veniunt ad monumentum ortō iam sōle.
5. Et convocātīs turbīs dīxit eīs: Audīte et intellegite.
6. Et dīmissā turbā ascendit in montem ōrāre. Vespere autem factō sōlus erat ibi.
7. Vespere autem factō obtulērunt ei multōs daemonia habentēs et ēiciēbat spīritūs verbō.
8. Et respōnsō acceptō in somnīs, nē redīrent ad Hērōdem, per aliam viam revertērunt in regiōnem suam.
9. Nōn contemplantibus nōbīs, quae videntur, sed quae nōn videntur; quae enim videntur, temporālia sunt, quae autem nōn videntur, aeterna sunt.
10. Benedictus Deus eōrum, Sidrach videlicet Mīsach et Abdenago,⁴⁹ quī mīsit angelum suum et ēruit servōs suōs, quī crēdidērunt in eum: et verbum rēgis immūtāvērunt et trādidērunt corpora sua, nē servīrent⁵⁰ et nē adōrārent omnem deum, exceptō Deō suō.

valdē māne – časně ráno

trādō, ere, didī, ditum – vydávám

excipiō, ere, cēpī, ceptum – vyjímám

claudō, ere, clausī, clausum – zavírám

contemplor, āvī, ātus sum – hledím

immūtō, āre, āvī, ātum – měním

videlicet – totiž

respōnsum, ī, n. – pokyn, znamení

⁴⁹ Hebrejská jména se zpravidla neskloňují.

⁵⁰ Spřežení vazeb (zeugma).

INFINITIV A INFINITIVNÍ VAZBY

Infinitiv přítomného času se v latinských větách objevuje v různých větněčlenských funkcích, např.:

- jako **podmět**:
Errāre hūmānum est. – Chybovat je lidské.
- jako součást složeného přísudku **po slovesech modálních** (např. *posse, dēbere, solēre*) a **fázových** (např. *incipere* – začínat, *dēsinerē* – přestávat):
Suōs quisque dēbet tuērī. – Své musí každý chránit.
Incipiō scribere. – Začínám psát.
- jako **předmět**:
studuit adiuvāre – snažil se pomoci;
- jako **příslůvkové určení**, zejména **účelu**:
Et ascendit in montem sōlus orāre. – A vystoupil sám na horu modlit se (aby se modlil).

VAZBA AKUZATIVU S INFINITIVEM

Kromě infinitivu přítomného času má ovšem latina ještě další čtyři infinitivy a všech šesti využívá v tzv. infinitivních vazbách. Jsou to tyto infinitivy:

<i>laudō, āre, āvī, ātum</i>	aktivum	pasivum
infinitiv přítomného času	<i>laudāre</i>	<i>laudārī</i>
infinitiv perfekta	<i>laudāvisse</i>	<i>laudātum, am, um; ōs, ās, a esse</i>
infinitiv futura I	<i>laudātūrum, am, um; ōs, ās, a esse</i>	<i>laudātum īrī</i>

U deponentních sloves jsou infinitivy tři: *sequī, secūtum esse, secutūrum esse*.

Mnohá latinská slovesa se pojí s tzv. dvojím akuzativem, kde jeden předmět v akuzativu je vyjádřen infinitivem:

Doceō puerum cantāre. – Učím chlapce zpívat.
Homō bestias servīre cōgit. – Člověk nutí zvířata sloužit.
Magister iubet discipulos legere. – Učitel přikazuje, aby žáci četli.
Sine mē abire. – Nech mě odejít.

Mezi substantivem v akuzativu a infinitivem je vztah obdobný podmětu a přísudku. Substantivum (nebo zájmeno) v akuzativu je tedy **logickým (myšlenkovým) podmětem** děje vyjádřeného infinitivem.

Vazba akuzativu s infinitivem se však rozšířila k mnoha dalším slovesům, takže se jí užívá:

- **po slovesech (smyslového) vnímání a myšlení** (*verba sentiendī*):
videō – vidím; *audiō* – slyším; *sentiō* – míním, cítím; *sciō* – vím; *intellegō* – rozumím, chápu; *putō, arbitror* – domnívám se, myslím; *iūdicō, cēnseō* – soudím aj.;
- **po slovesech cítění** (*verba affectuum*):
gaudeō – raduji se; *doleō* – rmoutím se aj.;
- **po slovesech slovního projevu** (*verba dicendī*):
dicō – říkám; *loquor* – mluvím; *affirmō* – tvrdím; *nuntiō* – oznamuji; *respondeō* – odpovídám; *moneō* – připomínám, napomínám; *narrō, trādō* – vypravuji; *prōmittō* – slibuji aj.;
- **po slovesech chtění a žádání** (*verba voluntātis*):
volō – chci; *nōlō* – nechci; *cupiō* – toužím; *studeō* – snažím se, usiluji; *postulō* – žádám; *iubeō* – rozkazuji; *vetō* – zakazuji aj.;
- **po slovesech způsobování** (*verba efficiendī*) – zřídka:
faciō – činím; *efficiō* – způsobuji; *dō* – dovoluji, připouštím.

Vazba akuzativu s infinitivem se dále vyskytuje jako podmět u neosobních sloves a výrazů vyjadřujících:

- **projevování a známost**:
cōnstat, nōtum est – je známo; *appāret* – je zřejmé; *dictum est* – bylo řečeno; *fāma est* – je pověst, vypravuje se; *opīniō est* – je (panuje) mínění; *vērīsimile est* – je pravděpodobné aj.;
- **náležitost**:
oportet – je třeba; *decet* – sluší se; *licet* – je dovoleno; *mōs est* – je zvykem; *fās est* – je dovoleno, smí se aj.;
- **výsledek myšlenky**:
efficitur – vychází, vyplývá; *sequitur* – (z toho) následuje, vyplývá.

Vazbu akuzativu s infinitivem překládáme do češtiny vedlejší větou se spojku **že** nebo **aby**:

Arbitror sorōrem tuam optimē cantāre. – Myslím, **že** tvá sestra velmi dobře zpívá.
Volō filium meum bene discere. – Chci, **aby** se můj syn dobře učil.

Infinitivu prézentu odpovídá v české vedlejší větě sloveso určité v přítomném čase, infinitivu perfekta sloveso v minulém čase a infinitivu futura sloveso v budoucím čase.

Sciō patrem bene labōrāre. – Víím, že otec dobře pracuje.

Sciō patrem bene laborāvisse. – Víím, že otec dobře pracoval.

Sciō patrem bene laborātūrum esse. – Víím, že otec bude dobře pracovat.

Affirmō lēgem servārī. – Tvrdím, že zákon je zachováván.

Affirmō lēgem servātam esse. – Tvrdím, že zákon byl zachováván / zachován.

Affirmō lēgem servātum īrī. – Tvrdím, že zákon bude zachováván / zachován.

DŮLEŽITÁ UPOZORNĚNÍ K VAZBĚ AKUZATIVU S INFINITIVEM

- Myšlenkový podmět děje v infinitivu je zpravidla vyjádřen alespoň zájmenem:
Audiō tē calamitātem sapiēter ferre. – Slyším, že snášíš neštěstí moudře.

- Je-li podmět řídicího slovesa shodný s myšlenkovým podmětem vazby akuzativu s infinitivem a sloveso je ve třetí osobě singuláru nebo plurálu, zájmeno v akuzativu zní *sē* (někdy se vyskytuje zdvojené – *sēsē*).

Frāter putat sē bene discere. – Bratr myslí, že se dobře učí.

Frātrēs putant sē bene discere. – Bratři myslí, že se dobře učí.⁵¹

- **Přísudek jmenný se sponou ve vazbě akuzativu s infinitivem.** Je-li ve vazbě akuzativu s infinitivem sloveso *esse* jako spona, jmenná část přísudku je v **akuzativu** a shoduje se s myšlenkovým podmětem v rodě a čísle.

Hominēs dīcunt mē dīvitē esse. – Lidé říkají, že jsem bohatý.

Hominēs dīcunt nōs dīvitēs esse. – Lidé říkají, že jsme bohatí.

- Řídicí sloveso může stát ve větě až **za** vazbou akuzativu s infinitivem (dost často stojí na konci věty).

Tē in scholā numquam castīgārī magister dīcit. – Učitel říká, že ve škole nejsi nikdy kárán.

⁵¹ Srovnej:

Putō mē bene discere. – Myslím, že se dobře učím.

Frāter meus amīcum bonum habet. Eum bene discere putat. – Můj bratr má dobrého přítele. Myslí, že on (přítel) se dobře učí.

- U infinitivů perfekta pasiva a futura aktiva, jejichž součástí je participium, stojí ve vazbě akuzativu s infinitivem toto participium v **akuzativu** a musí se shodovat v rodě a čísle s myšlenkovým podmětem.

Gaudēmus lēgem servātam esse. – Radujeme se, že zákon byl zachován.

Gaudēmus lēgēs servātās esse. – Radujeme se, že zákony byly zachovány.

Sciō frātreū ventūrum esse. – Víím, že bratr přijde.

Sciō frātrēs ventūrōs esse. – Víím, že bratři přijdou.

- U složených infinitivů perfekta pasiva a futura aktiva (*laudātum esse, laudātūrum esse*) sloveso *esse* často chybí!

Spondeō mē acceptūrum. – Slibuji, že přijmu.

Tē in scholā laudātum audiēbāmus. – Slyšeli jsme, že jsi byl ve škole pochválen.

- Infinitiv futura slovesa *esse* (*futūrum esse*) má také tvar **fore**.

Tē semper fēlicem fore putō. – Myslím, že budeš vždy šťastný.

- Při překladu infinitivních vazeb je třeba si uvědomit, že latinský infinitiv není schopen rozlišit **vid**.

Pro orientaci ve větě:

V delší latinské větě obsahující vazbu akuzativu s infinitivem, v níž může být akuzativů v různých větně členských funkcích několik, je dobré vědět, že myšlenkový podmět vazby akuzativu s infinitivem stojí často jako první akuzativ od začátku věty (příp. jako první akuzativ za výrazem, který uvádí vazbu akuzativu s infinitivem).

Nēminem ante mortem beātum appellārī posse putāmus. – Myslíme, že nikdo nemůže být před smrtí nazýván blaženým.

Semper putābāmus nēminem ante mortem beātum appellārī posse. – Vždy jsme si mysleli, že nikdo nemůže být před smrtí nazýván blaženým.

VAZBA SLOVES *IUBEŌ* A *VETŌ*

Po slovesech *iubēre* – **rozkazovat** a *vetāre* – **zakazovat** stojí vazba akuzativu s infinitivem takto:

- po slovesech *iubēre* a *vetāre* v aktivních tvarech:

a) je-li ve větě udána osoba, jíž se něco rozkazuje (zakazuje), klade se ve vazbě akuzativu s infinitivem **aktivní infinitiv**:

Dux iubet / iussit militēs pontem aedificāre. – Vůdce rozkazuje / rozkázal, aby vojáci zbudovali most.

Dux vetat / vetuit militēs agrōs sociōrum vastāre. – Vojevůdce zakazuje / zakázal, aby vojáci pustošili pole spojenců.

b) není-li udána osoba, jíž se něco rozkazuje (zakazuje), klade se ve vazbě akuzativu s infinitivem **pasivní infinitiv**:

Dux iubet / iussit pontem aedificārī. – Vojevůdce rozkazuje / rozkázal, aby byl zbudován most.

Dux vetat / vetuit agrōs sociōrum vastārī. – Vojevůdce zakazuje / zakázal, aby byla pustošena pole spojenců.

- Sloveso *iubēre* a *vetāre* se však v latině vyskytuje i v **pasivních tvarech**:

Militēs pontem aedificāre iussī sunt. – Vojákům bylo rozkázáno, aby postavili most. (Vojáci dostali rozkaz postavit most.)

Militēs agrōs sociōrum vastāre vetītī sunt. – Vojákům bylo zakázáno, aby pustošili pole spojenců. (Vojáci dostali zákaz pustošit pole spojenců.)

Poznámka:

- Postupem času se taková vazba rozšířila i k jiným slovesům podobného významu, např. *mandāre, praecipere* – ukládat, nařizovat; *cūrāre* – (po)starat se.

- Po slovesech *iubeŏ* a *vetŏ* se může objevit místo vazby akuzativu s infinitivem vedlejší věta se spojkou **ut – aby**.

Et virīs fortissimīs dē exercitū suŏ iussit, ut mitterent captīvōs in ignem. – A nejstatečnějším mužům ze svého vojska přikázal, aby zajatce hodili do ohně.

VAZBA NOMINATIVU S INFINITIVEM

Vazba nominativu s infinitivem se vyskytuje **po pasivních tvarech sloves**:

- **vnímání a myšlení** – nejčastější je sloveso *vidēre* ve významu „zdá se“;
- **slovního projevu** – nejčastější je sloveso *dīcere*, ale také *trādere, narrāre, ferre* ve významu „říká se“.

Ve vazbě nominativu s infinitivem se rovněž užívá všech šesti latinských infinitivů.

Participium v inf. perfekta pasiva a futura aktiva zůstává v nominativu.

<i>laudŏ, āre, āvī, ātum</i>	aktivum	pasivum
infinitiv prézentu	<i>laudāre</i>	<i>laudārī</i>
infinitiv perfekta	<i>laudāvisse</i>	<i>laudātus, a, um; ī, ae, a esse</i>
infinitiv futura I	<i>laudātūrus, a, um; ī, ae, a esse</i>	<i>laudātum īrī</i>

Pasivní sloveso, které vazbu řídí (a překládá se neosobním „zdá se“, „říká se“) naznačuje svou osobou a číslem myšlenkový podmět děje vyjádřeného infinitivem.

Videor ... – Zdá se, že já ...

Vidēmur ... – Zdá se, že my ...

Vidēris ... – Zdá se, že ty ...

Vidēminī ... – Zdá se, že vy ...

Vidētur ... – Zdá se, že on ...

Videntur ... – Zdá se, že oni ...

Soror tua optimē cantāre dīcitur. – Říká se, že tvá sestra velmi dobře zpívá.

Frātrēs tuī bene discere dīcēbantur. – Říkalo se, že tví bratři se dobře učí.

Je-li pasivní sloveso v 1. či 2. osobě sg. či pl., nominativ (myšlenkový podmět) není vyjádřen.

Vidēris hanc rem nōn satis intellēxisse. – Zdá se, že jsi této věci dosti neporozuměl.

Vidēminī hanc rem nōn satis intellēxisse. – Zdá se, že jste této věci dosti neporozuměli.

Dīcimur / dīcēbāmur bene labōrāre. – Říká se / říkalo se, že dobře pracujeme.

Ve složených infinitivech perfekta pasiva a futura aktiva zůstává v této vazbě participium v **nominativu**.

Hostis nōn vidētur victūrus esse. – Nezdá se, že nepřítel zvítězí.

Hostēs iam victī esse vidēbantur. – Zdálo se, že nepřítelé již byli přemoženi.

U případného přísudku jmenného se sponou v infinitivu je jmenná část přísudku v **nominativu**.

Vidēris fēlix esse. – Zdá se, že jsi šťastný.

Homērus caecus fuisse trāditur. – Říká se, že Homér byl slepý.

Pamatuj:

Infinitiv futura I pasiva má **stále stejný tvar**.

Reus damnātum īrī vidēbātur. – Zdálo se, že obžalovaný bude odsouzen.

Poznámka:

Pasivní tvary sloves *vidēre* i *dīcere* se mohou ve větě vyskytnout jako přísudek bez infinitivní vazby. Za takových okolností nevyjadřují pojem „zdá se“ či „říká se“:

Verbum dictum est. – Slovo bylo řečeno.

CVIČENÍ

1. Difficile est satiram nōn scrībere.
2. Rēctē rem pūblicam administrāre difficilis ars est.
3. Licet nēminī contrā patriam dūcere exercitum.
4. Cicerō diū dubitābat Catilīnam vinculis mandāre.

vinculis mandāre – dát do vězení

Akuzatīv s infinitivem

1. Sciō mē nihil scīre.
2. Persae crēdebant sōlem esse deum.
3. Dīves putat sē beātum esse.
4. Magnōs dolōrēs tempore lēnīrī et minuī nōtum est.
5. Vērum est amīcītiā nisi inter bonōs esse nōn posse.
6. Homō sum, hūmānī nil ā mē aliēnum putō.
7. Sōcratēs sē multās rēs nescīre dīcēbat, sed stultī hominēs sē omnia intellegere arbitrantur.
8. Hominēs dīvitissimōs nōn fuisse semper fēlicissimōs inter omnēs cōnstat.
9. Semper memoriā teneāmus nōs ā parentibus alī, vestīrī, ēducārī.
10. Male vīvunt, quī semper victūrōs esse putant.⁵²
11. Audiō amīcum meum iam nōn vīvere. Eum mortuum esse crēdere nōn possum.
12. Nē crēdātis omnibus hominibus, nam brevī tempore nōnnūllōs hominēs vērum nōn dīcere cōgnōscētis.
13. Itaque quī sē exīstimat stāre, videat, nē cadat.
14. Multī molestē ferunt aliōs sibi praeferrī.
15. Tē calamitātem sapienter et ferre et lātūrum esse sciō.
16. Iubet nōs Apollō nōscere nōsmet ipsōs.
17. Magistrātūs Rōmānī librōs Sibyllinōs īnspicere iussī sunt.
18. Quibus rēbus cōgnitīs Caesar nāvēs longās aedificārī et nautās comparārī iubet.
19. Dīc hospēs Spartāe nōs tē hīc vīdisse iacētēs dūm sānctīs patriāe lēgibus óbsequimūr.⁵³

lēniō, īre, īvī (iī), ītum – zmírňuji

praeferre alqm alci – dávat přednost někomu před někým

memoriā tenēre – pamatovat si

vestiō, īre, īvī, ītum – šatím

īnspiciō, ere, spexī, spectum – nahlížím

obsequor, sequī, secūtus sum alci – jsem poslušen koho

minuō, ere, uī, ūtum – zmenšuji

stultus, a, um – hloupý

alō, ere, aluī, altum (alimum) – živím

nōsmet = nōs (zdůrazněné)

nil = nihil

hospes, itis, m. – cizinec

1. Et sicut Mōysēs exaltāvit serpentem in dēsertō, ita exaltārī oportet Fīlium hominis, ut omnis, quī crēdit in ipsum, nōn pereat, sed habeat vītam aeternam.
2. Sicut Deī Verbum Fīlium esse nūllus Chrīstiānōrum dubitat, ita caritātem esse Spīritum Sānctum. (Augustinus)

⁵² Zájmeno v akuzatīvu jako myšlenkový podmět vazby akuzatīvu s infinitivem někdy chybí, je-li stejný podmět u řídícího slovesa (*quī ... putant*).

⁵³ Dvojverší na náhrobku u Thermopyl.

3. Dīcō tibi, Petre, nōn cantābit hodiē gallus, dōnec ter abnegēs nōsse mē.
4. Nōndum enim sciēbant Scrīptūram, quia oportet eum ā mortuīs resurgere.
5. Nē mīrēris, quia dīxī tibi: Oportet vōs nāscī dēnuō.
6. Quī dīcit sē in Chrīstō manēre, dēbet, sicut ille ambulāvit, et ipse ambulāre.
7. Virī frātrēs, oportēbat implērī Scrīptūram, quam praedīxit Spīritus sānctus per ōs David dē Iūdā.
8. Quoniam nōn dērelinquēs animam meam in īfērnō neque dabis Sānctum tuum vidēre corruptiōnem.
9. Dīxit Iēsus: Facite hominēs discumbere. Erat autem fēnum multum in eō locō.
10. Respondēns autem Petrus dīxit: Domine, sī tū es, iube mē ad tē venīre super aquās.
11. Ipse autem tenēns manum eius clāmāvit dīcēns: Puella, surge! Et reversus est spīritus eius et statim surrēxit. Et iussit illī darī manducāre.

exaltō, āre, āvī, ātum – vyvyšuji

abnegō, āre, āvī, ātum – zapírám

nōndum – ještě ne

discumbō, ere, cubuī, cubitum – zde: usazuji se

fēnum, ī, n. – tráva

quoniam – protože

Iūdas, ae, m. – Jidáš

dubitō, āre, āvī, ātum – pochybuji

nōsse = nōvisse

quia – že

dēnuō – znovu

ambulō, āre, āvī, ātum – chodím; žiji

corruptiō, ōnis, f. – porušení, zkáza

Nominatīv s infinitivem

1. Frāter tuus optimē discere dīcitur.
2. Trīstis esse vidēris. – Trīstēs esse vidēminī.
3. Polycratēs beātissimus esse vidēbātur.
4. Quī tacet, cōnsentīre vidētur.
5. Sōl occidēns maior vidētur quam merīdiē.
6. Quiētum fore vidēbātur reliquum aestātis tempus.
7. Vērum mihi nōn dīcere vidēris, itaque tē hortor, ut mihi semper vērum dīcās.
8. Nerō Rōmam incendisse trāditur.
9. Graecī Trōiam decem annōs oppugnāvīsse narrantur.
10. Hostēs superātī esse neque diū pugnātūrī esse vidēbantur.

occidō, ere, cidī, cāsūrus – zapadám

aestās, ātis, f. – léto

quiētus, a, um – klidný

cōnsentiō, īre, sēnsī, sēnsūm – souhlasím

1. Est via, quae vidētur rēcta,⁵⁴ sed dūcit ad mortem.
2. Quis hōrum trium vidētur tibi proximus fuisse illī, quī incidit in latrōnēs?
3. Facta est autem et contentiō inter eōs, quis eōrum vidētur esse maior.
4. Omnī enim habentī dabitur, et abundābit: eī autem, quī nōn habet, et quod vidētur habēre, auferētur ab eō.

incidō, ere, cidī – upadám

abundō, āre – jsem v hojnosti, nadbytku

contentiō, ōnis, f. – spor

auferō, ferre, abstulī, ablātum – odnímám

⁵⁴ Sloveso *esse* ve větách tohoto typu často chybí.

TEXTY K PŘEKĽADU

Homō quīdam dēscendēbat ab Ierusalem in Iericho et incidit in latrōnēs, quī etiam dēspoliāvērunt eum et plāgīs impositīs abiērunt semivīvō relictō.

Accidit autem, ut sacerdos quīdam descenderet eādem viā et vīsō illō praeterīvit. Similiter et Levīta, cum esset secus locum et vidēret eum, pertrāsiit.

Samaritānus autem quīdam iter faciēns vēnit secus eum et vidēns eum misericordiā mōtus est et appropinquāns alligāvit vulnera eius infundēns oleum et vīnum. Impōnēns illum in iūmentum suum dūxit in stabulum et cūram eius ēgit.

Et alterā diē prōtulit duōs denariōs et dedit stabulārīō et ait: „Cūram illius habē, et quodcumque superērogāveris, ego, cum redierō, reddam tibi.“

Quis hōrum trium vidētur proximus fuisse illī, quī incidit in latrōnēs?

At ille dīxit: „Quī fēcit misericordiam in illum.“ Et ait illī Iēsus: „Vāde et tū fac similiter.“

Poznámky k textu:

secus (s akuz.) – kolem; *plāgam impōnere* – zasadit ránu; *cum esset ... et vidēret* – když byl ... a viděl; *cūram alcis habēre (agere)* – postarat se, pečovat o někoho; *superērogāre* – zaplatit navíc, vynaložit nad to.

Petrus vērō sedēbat forīs in ātriō. Et accessit ad eum ūna ancilla dīcēns: „Et tū cum Iēsū Galilaeō erās.“ At ille negāvit cōram omnibus dīcēns: „Nesciō, quid dīcās.“ Exeunte autem illō ianuam vīdit eum alia et ait hīs, quī erant ibi: „Et hic erat cum Iēsū Nazarēnō.“ Et iterum negāvit cum iūrāmentō: „Nōn nōvī hominem hunc.“

Et post pusillum accessērunt, quī stābant ibi, et dīxērunt Petrō: „Vērē et tū ex illīs es, nam et loquella tua manifestum tē facit.“ Tunc coepit dētēstārī et iūrāre sē Iēsū nōn nōvisse.

Et continuō gallus cantāvit. Et recordātus est Petrus verbī Iēsū, quod dīxerat: „Priusquam gallus cantet, ter mē negābis.“

Et ēgressus forās, plōrāvit amārē.

Poznámky k textu:

ātrium, ī, n. – nádvoří; *cōram* (s abl.) – před; *quid dīcās* – co říkáš; *iūrāmentum*, ī, n. – přísaha; *pusillum*, ī, n. – chvilka; *exīre iānuam* – vyjít z brány; *loquella*, ae, f. – řeč, mluva; *manifestum facere* – prozrazovat.

MŌYSĚS Ā MORTE SERVĀTUS

Certō omnēs audīvistis historiam illam sacram dē rēge Aegyptī, quī iussit servōs suōs necāre omnēs filiōs populī Hebraeōrum. Parentēs autem Mōysis filium suum mēnsēs trēs occultāvērunt. Cum eum iam nōn occultāre potuērunt, māter puerum in corbem et eam ad rīpam flūminis Nīlī locāvit cōnfidēns filium suum auxiliō Deī in tūtō esse.

Timōre vehementī vexāta soror Mōysis procul stābat ēventum expectāns. Ecce autem filia Pharaōnis et servae eius ad flūmen dēscendēbant et corbem in rīpā vīdērunt. Rēgia virgō ūnam ē servīs mīsīt et eam iussit corbem apportāre. In quā parvulum puerum lacrimantem vidēns ait: „Dē infantibus Hebraeōrum est hic.“

Tum soror Mōysis accurrit et „vīsne“ inquit „mē fēminam Hebraeam vocāre, quae puerum hunc alere poterit?“ Respondit filia Pharaōnis: „Volō.“

Tunc laetō animō puella ad mātrem currit et nuntiat frātrem suum servātum esse: „Vēnī mēcūm“ dīcit, „filia rēgis tē vocat.“ Ad quam filia Pharaōnis: „Accipe“ ait „atque ale puerum istum, ego dabō mercēdem tuam.“

Gaudēns ēventū māter puerum domum portāvit Deum laudāns hīs verbīs: Magne Deus, laudāmus tē, quia prōtēxistī populum tuum.

Poznámky k textu:

parentēs, um, m. – rodiče; *corbis, is*, f. – koš; *cōnfidō, ere, fīsus sum* – důvěřuji, jsem si jist; *procul* – opodál; *prōtegō, ere, tēxī, tēctum* – chráním; *quia* – protože.

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ V

1 Ablativ absolutní. Vhodným spojením uvedených částí utvořte věty a přeložte je.

1	Caesare necātō	A	nautae exsultāvērunt.
2	Oriente sōle	B	Caesar urbem illam expugnāre nōn potuit.
3	Crēscēte periculō	C	victor rēgnū obtinuit.
4	Hostibus victīs	D	nostrī impetum fēcērunt.
5	Mātre vīvā	E	triumvirī rem pūblicam obtinuērunt.
6	Mē aegrōtō	F	regiō nostra in pāce vīvere poterit.
7	Terrā cōspectā	G	experrēctus sum et statim surrēxī.
8	Nullō adversante	H	familia nostra concorditer vīxit.
9	Paucīs dēfendentibus	I	labōrem commūnem perficere nōn possumus.
10	Signō datō	J	crēscēbant et vīrēs mīlitum.

2a Doplňte náležitě tvary sloves.

- Ex inimicīs nōnnumquam amīcī (*fieri*).
- Nōn rēctē facitis, sī (*velle*) vitia vestra excūsāre.
- Sī (*velle*) amārī, amā!
- Aeger ille in patriā morī (*velle*).
- Leve (*fieri*) onus, quod bene (*ferre*).
- Quod male (*ferre*), assuēsce ferre et (*ferre fut.*) bene.
- Sōcratēs ex carcere, quamquam potuit, fugere (*nolle perf.*), lēgibus patriae pārēre (*velle perf.*).

†2b

- Deus dīxit: „..... (*fieri*) lūx!“ Et (*fieri*) lūx.
- Sī filius Deī es, dīc, ut lapidēs istī pānēs (*fieri*).
- Omnia ergō, quaecumque (*velle*), ut faciant vōbīs hominēs, ita et vōs facite eīs.
- Maria optimam partem ēlēgit, quae nōn (*auferre fut. pas.*) ab eā.
- Nihil (*inferre perf.*) in hunc mundum, nec auferre quid possumus.
- Stellae clāritāte inter sē (*differre*).
- Cāritās omnia (*sufferre*).

†2c

- Et (*začali – coepisse*) variīs linguīs loquī.
- Spīritus Deī (*vznášel se – ferre*) super aquās.
- Ecce, (*vzali – ferre*) Dominum meum.
- Quam accūsātiōnem (*vznášíte – offerre*) adversus hominem hunc?
- Dīxit Iēsus Thomae: „..... (*vlož – inferre*) digitum tuum hūc.“
- Spīritum sānctum tuum (*neodnímej – auferre*) ā mē!
- Sacrificium, quod (*přinesl jsem – offerre*), sit tibi acceptābile.
- Mūnera (*přinesení – offerre*), quaesumus Domine, sānctificā!
- (*byli jsme přeneseni – trānsferre*) dē morte ad vītam.
- (*jděte – ire*) ad ovēs, quae (*zahynuly – perire*).
- Verba mea (*nepominou – praeterire*).
- (*nebud'te – fieri*) servī hominum!
- Līberā mē ab iīs, quī (*nenávidí – odisse*) mē!
- Beātī eritis, cum (*budou nenávidět – odisse*) vōs hominēs.
- Domine, (*nevzpomínej – meminisse*) inīquitātum nostrōrum!

3a Tvořte vazbu akuzativu s infinitivem.

- Nōnnullī hominēs nōn dīcunt vērū. *In vītā cōgnōscēs*
- Hominēs dīvitissimī nōn erant semper fēlicissimī. *Nōtum est*
- Mīlitēs nostrī fortiter pugnābunt. *Omnēs in urbe crēdunt*
- Mēns sāna est in corpore sānō. *Oportet*
- Sōcratēs nihil sciēbat. *Sōcratēs sciēbat*
- Amīcitia nōn potest esse nisi inter bonōs. *Vērū est*
- Tempora mūtantur et semper mūtābuntur. *Hominēs dīcunt*
- Trōia ā Graecīs expugnāta et incendiō dēlēta est. *Magister narrābat nōbīs*
- Mors omnibus animālibus prōposita est. *Scīmus*
- Populus Rōmānus superātus est proeliīs multīs, bellō autem numquam. *In scholā audiēbāmus*
- Athēniēsēs Aristīdem Iūstum appellāvērunt. *Cōnstat*
- Iam diū mihi nullās litterās scrīpsistī. *Mīror*
- Rōma ā Rōmulō condita est. *Nōtum est*

3b Formulujte věty tak, aby byla slovesa iubere (vetare) v pasivu.

- Lēx Deī līberōs patrem mātremque colere iubet.
- Lacedaemoniī vetuērunt Athēniēsēs urbem mūnīre.
- Magister puerum scrībere vetat.
- Iūdex iussit testēs ad iūs venīre.

3c Následující věty převeďte na vazbu nominativu s infinitivem.

- Augustus Cicerōnem virum ēloquentem fuisse dīcēbat.
- Homērum caecum fuisse dīcunt.
- Platō semper dīcēbat Sōcratem omnium Graecōrum sapientissimum fuisse.

4 Přeložte.

DĚ DIOGENE

Alexander Magnus aliquandō Diogenem philosophum convēnit. Interrogāvit virum pauperrimum, num quid ā sē vellet. Spērābat Diogenem maximās dīvitiās esse petītūrum. Tum philosophus: „Cēde mihi dē sōle!“ Rēx exclāmāvit: „Ego vērō nisi essem Alexander, vellem esse Diogenēs.“

Poznámky k textu:

numquid ā sē vellet – zdali od něho něco chce; *nisi* – kdyby ne.

†5 Přeložte.

Daniel 3,16–18

„... et quis est Deus, quī ēripiet vōs dē manū meā?“ Respondētēs Sidrach, Misach et Abdenago dīxērunt rēgī Nabuchodonosor: „Nōn oportet nōs dē hāc rē respondēre tibi: Ecce enim Deus noster, quem colimus, potest ēripere nōs dē camīnō ignis ārdentis et dē manibus tuīs, ō rēx, līberāre. Quod sī nōluerit, nōtum sit tibi, rēx, quia deōs tuōs nōn colimus et statuam auream, quam errēxistī, nōn adōrāmus.“

Poznámky k textu:

Quod sī nōluerit – Což i kdyby chtěl ...

6 Následující text převed'te na vazbu akuzativu s infinitivem, uveďte slovy: *Magister nōbīs narrābat ... Číselné údaje vypište slovy.*

DĒ RŌMĀ ANTĪQUĀ

Rōma condita est annō a. Ch. n. 753. Sub rēgibus cīvitās fuit ūsque ad annum 510. Ab eō annō usque ad annum 30 duo cōsulēs quotannīs creābantur. Annō 463 Rōmae 104714 incolae cēnsī sunt. Annō dēmum 266 tōta Italia in potestāte Rōmānōrum erat. Rōmānī Carthāginem et Corinthum annō 146 dīruērunt et omne mare internum in potestāte habuērunt. Sed ab eō annō usque ad 30 a. Ch. n. omnia bellīs cīvilibus permiscēbantur. Annō 63 Catilīna calamitātem reī pūblicae parābat, sed Cicerōnis vigilantīā coniūrātiō eius oppressa est. Annō 30 Augustus rem pūblicam suscēpit imperiumque Rōmānum stabilīvit. Temporibus Augustī Rōma caput mundi fuit. Augustus multa et magna opera in urbe cōnfēcit. Novum forum dē nōmine Augustī appellātum est. Nunc Rōmae undīque ruinae, vestīgia antīquae glōriae Rōmānae, videntur.

7 Přeložte.

VULPĚS ET CORVUS

Quondam corvus ē domō quādam cāseum surriperat, quem ōre tenēns in arborem altam āvolāverat. Ibi eum vulpēs, famē labōrāns, vīdit edentem. Famē coācta cāseum appetēbat, sed arbor alta erat, vulpēs autem callida!

Vōce cōmī corvum salūtāns „Ave, corve!“ inquit, at corvus cāseum edēbat neque quicquam respondit. „Quam pulchra vestīmenta geris, ō corve, quam pulchrum corpus habēs, quam pulcher est vultus tuus! ...sed eheu! vōcem nōn habēs pulchram.“ Quod audiēns corvus, magnopere irritātus, quia ostendere voluit vōcem suam esse pulchram, ōs aperuit, et cum magnā vōce clāmat „cras, cras“ ex ōre eius ad terram cāseus cadit, quem vulpēs excipiēns laeta ā corvō discessit.

Nōlī ergō, amīce, iīs, quī pulchrīs tē verbīs laudant, aurēs praebēre, nam cum laudant, fraudant.

Poznámky k textu:

quondam – jednou; *cāseus*, *ī*, m. – sýr; *surripiō*, *ere*, *uī*, *eptum* – ukrást; *āvolō*, *āre* – ulétnout; *callidus*, *a*, *um* – chytrý; *cōmis*, *e* – přívětivý; *at* – avšak; *neque quicquam* – a nic; *vestīmentum*, *ī*, n. – šat; *vultus*, *ūs*, m. – pohled; *clāmat*, *cadit* – přezens historický; *laeta* – lze přeložit jako adverbium; *aurēs praebēre* – dopřát sluchu.

XVI

SYNTAX PÁDŮ

NOMINATIV

Nominativem vyjadřuje latina podmět, přívlastek a přístavek, jmenný přísudek a doplněk k podmětu.

Jmenný přísudek překládáme někdy do češtiny instrumentálem:
Historia est magistra vitae. – Historie je učitelkou (učitelka) života.

Doplněk k podmětu, zvláště substantivní, překládáme do češtiny též někdy instrumentálem, jindy předložkovým pádem:

Nēmō nāscitur sapiēns. – Nikdo se nerodí mudrcem (jako mudrc).

Cōsulēs dēclārantur M. Tullius a C. Antonius. – Konzuly jsou prohlášeni M. T. a C. A.

Poznámky:

Sloveso *habēri* ve významu být pokládán za někoho (i *habēre* – pokládat někoho za něco) mívá doplněk neshodný buď v předložkovém pádě nebo opisnou vazbu *in locō (numerō)* s genitivem:

prō hoste habēri – být pokládán za nepřítele,

in locō (numerō) hostium habēri – být počítán mezi nepřátele,

prō certō habēre – mít (pokládat) za jisté.

V poklasické latině se neshodný doplněk k podmětu objevuje i u sloves *creāre*, *ēligere* – volit: *in rēgem creāri* – být zvolen za krále.

VOKATIV

Vokativu se užívá při oslovování a zvolání, někdy bývá spojen s citoslovcem *ō*. Zvláštní tvar pro vokativ se vyskytuje jen u 2. deklinace, ale ani tam ne důsledně. Jinak se rovná nominativu.

Dē hāc rē, Marce fili, satis explicātum est. – O této věci, synu Marku, bylo již vyloženo dost.

Audī tū, populus Albānus! – Slyš ty, národe Albský!

Ō tempora, ō mōrēs! – Ó časy, ó mravy!

AKUZATIV

Akuzativ předmětový

Četná latinská slovesa mají předmět v akuzativu – nazývají se **přechodná** (tranzitivní):⁵⁵

timēre mortem – bát se smrti,
fugere hostem – utíkat před nepřítelem,
vītāre labōrem – vyhýbat se práci,
tangere terram – dotýkat se země,
(ad)iuuāre sociōs – pomáhat spojencům,
intelligere respōsum – rozumět odpovědi.

Předmět v akuzativu mají též:

- **některá slovesa v neosobních vazbách:**

fugit mē – uniká mi, je mi neznámo;
fallit mē – je mi tajno;
(dē)decet mē – (ne)sluší mi; **tj.** (ne)sluší se, abych ...
mē paenitet – je mi líto;
mē pudet – stydím se;
mē piget – mrzí mě.

- **slovesa značící city a jejich projevení:**

maerēre calamitātem – truchlit nad pohromou;
horrēre crūdēlitātem – hrozit se ukrutností;
mīrārī pulchritūdinem – divit se kráse;
spērāre salūtem – doufat v záchranu, mít naději na spásu;
rīdēre lacrimās – vysmívat se slzám.

- **slovesa značící chuť, zápach, zvuk:**

herbās sapere – mít chuť po rostlinách,
terram olēre – páchnout zemí,
vōx hominem sonat – hlas zní člověkem (po lidsku).

U sloves, která nemají substantivní předmět v akuzativu, se může objevit akuzativní zájmeno v neutru:

id gaudēre – z toho se radovat,
idem glōriārī – chlubit se týmž,
id cōnsentīre – v tom souhlasit.

Některá přechodná slovesa vynechávají předmětové akuzativy, které jsou v ustálených spojeních běžné, a užívají se samostatně v tomtéž významu, jaký mají v oněch spojeních:

agere (vītam agere) – žít, vést život;
merēre (stipendia merēre) – konat vojenskou službu;
attendere (animum attendere) – dávat pozor;
plangere (pectus plangere) – naříkat.

⁵⁵ Slovesa s předmětem v jiném pádě se nazývají **nepřechodná** (intransitivní).

Některá slovesa bezpředmětová se ve spojení s předponami stávají přechodnými:

<i>venīre</i> – přicházet	→	<i>circumvenīre hostem</i> – obklíčit nepřítele,
<i>gradī</i> – kráčet	→	<i>trānsgradī flūmen</i> – překročit řeku,
<i>stāre</i> – stát	→	<i>circumstāre sellam</i> – stát kolem sedadla;
<i>scandere</i> – stoupat	→	<i>ascendere montem, ascendere in montem</i> – vystoupit na horu, → <i>cōnscendere nāvem, cōnscendere in nāvem</i> – vstoupit na loď,
<i>rumpere</i> – trhat	→	<i>irrupere oppidum, irrupere in oppidum</i> – vtrhnout do města.

Poznámka:

Někdy má sloveso jiný význam, je-li užito jako přechodné, a jiný, je-li užito jako bezpředmětové:

<i>adīre ad ducem</i> – přijít k vojevůdci	×	<i>adīre ducem</i> – prosit vojevůdce,
<i>vīrēs mē dēficiunt</i> – opouštějí mě síly	×	<i>dēficere ā sociīs</i> – odpadnout od spojenců.

Dvojitý akuzativ

- Některá slovesa se mohou spojovat s předmětem osobním a s předmětem věcným:

docēre puerum linguam Latīnam – učít chlapce latinskému jazyku,
poscere iūdicem veniam – žádat soudce o milost,
flāgitāre dēbitōrem pecūniam – vyžadovat od dlužníka peníze.

- Některá slovesa mají akuzativ předmětový a k tomuto předmětu doplněk v akuzativu.

nōmināre (appellāre) philosophum beātissimum – nazývat filosofa nejblaženějším,
aliquem cōnsulem creāre – zvolit někoho konzulem,
aliquem sapientem putāre (dūcere, exīstimāre) – pokládat někoho za moudrého,
aliquem amīcum habēre – mít někoho jako přítele,
sē fortem praestāre – osvědčit se statečným (jako statečný).

Akuzativ rozsahu

- **rozsah místní** – akuzativem se vyjadřuje určení míry na otázku „jak vysoký“, „jak hluboký“, „jak dlouhý“, „jak široký“, „jak daleko“:

Illud templum ā forō circiter passūs sescentōs aberat. – Onen chrám byl vzdálen od náměstí asi 600 kroků.

- **rozsah časový** – na otázku „jak dlouho“, na otázku po věku:

Duodēquadrāgintā annōs tyrannus Siciliae fuit Dionysius. – D. byl 38 let vládcem Sicílie.

Quot annōs nātus es? – Kolik je ti let?

Vīgintī annōs nātus sum. – Je mi 20 let.

Decimum annum agō. – Jde mi na desátý rok. (Žiji desátý rok.)

- **akuzativ směru** – na otázku „kam“ (u vlastních jmen měst a menších ostrovů):

Rōmam (Athēnās) proficiscī – konat cestu do Říma (Athén);

ale: *in urbem Rōmam* – do města Říma.

GENITIV

Genitiv přivlastňovací

Vyjadřuje náležitost k někomu nebo k něčemu ve smyslu vlastnictví nebo v přeneseném smyslu:

liber frātris – bratrova kniha,

cāritās Deī – Boží láska.

Ve spojení se slovesem *esse* může vyjadřovat pojem „je něčí vlastnost, známka, povinnost“, „někomu náleží“:

Homīnis est errāre. – Je vlastností člověka se mýlit.

Virōrum fortium est toleranter dolōrem patī. – Statečným mužům náleží trpělivě snášet bolest.

Genitiv podmětový a předmětový

Stojí u substantiva, adjektiva nebo participia a vyjadřuje podmět nebo předmět děje, který tyto výrazy naznačují:

amor patris lze tedy přeložit: a) **láska otce** (tj. *pater amat*) – genitiv podmětový,
b) **láska k otci** (tj. *amō patrem*) – genitiv předmětový;

tak podobně *fuga hostium*: a) **útěk nepřátel**,
b) **útěk před nepřáteli**;

testimōnium Spīritūs Sānctī: a) **svědectví Ducha svatého**,
b) **svědectví o Duchu svatém**.

Genitiv předmětový je často nutné překládat předložkovým pádem:
spēs victōriae – naděje na vítězství.

Genitiv předmětový bývá též po adjektivech, příp. participiích vyjadřujících trvalou vlastnost:
amāns patriae – milující vlast (vlastimilovný, vlastenec),
patiēns labōris – snášející námahu,
ignārus futūrī – neznalý budoucnosti,
cupīdus pecūniae – žádostivý peněz,
particeps vītae pūblicaē – účastný na veřejném životě,
similis vērī – podobný pravdě (pravděpodobný).

Genitiv celkový (děleného množství)

Vyjadřuje celek, z něhož se vyjímá nějaká část:

quis nostrum – kdo z nás,

sapientissimus omnium – nejmoudřejší ze všech,

libra oleī – libra oleje,

multae arborum – mnohé ze stromů,

nihil novī – nic nového.

Místo genitivu celkového se vyskytuje i předložkový pád:
ūnus dē (ex) nostrīs militibus – jeden z našich vojáků.

Genitiv ceny (hodnoty)

Genitivem se označuje stupeň ceny (hodnoty) u sloves znamenajících „cenit“ – *aestimāre*, *putāre*, *facere*, *dūcere*. Užívá se genitivů *magnī*, *plūris*, *plūrimī*, *parvī*, *minōris*, *minimī*, *tantī*, *quantī*, *nihilī*.

Voluptātem virtūs minimī facit. – Ctnost cení rozkoš nejméně (velmi málo, nepatrně).

Dīvitiae ā mē magnī putantur. – Hodně si cením bohatství. (Bohatství je mnou hodně ceněno.)

Amīcitiām tuām plūris dūcō quam omnem pecūniam. – Cením si tvého přátelství víc než všech peněz.

Pamatuj:

tantī est – stojí za to;

nihilī putāre – vůbec si necenit, nepřikládat žádnou hodnotu;

ale: *prō nihilō putāre* – za nic nepokládat.

Genitiv vlastnosti, druhu a míry, váhy, počtu, stavu

homō magnī ingenī – člověk velikého nadání,

rēs eius modī – věc toho druhu,

puer decem annōrum – desetiletý hoch,

classis ducentārum nāvium – loďstvo o dvou stech lodí (čítající 200 lodí),

rēs nullīus pretī – věc beze vsí ceny (bezcenná věc),

vir ordinis senātōriī – muž senátorského stavu.

Genitiv vlastnosti může stát i samostatně:

Redis mutātae frontis. – Vracíš se se změněným (tj. vyjasněným, veselejším) čelem.

Quid timidī estis, modicae fideī? – Proč jste ustrašení, malé víry (malověrní)?

Genitiv vysvětlovací

Tímto genitivem se někdy určuje jiné substantivum obecnějšího významu:

nōmen libertātis – jméno „svoboda“,

vōx voluptātis – slovo (pojem) „rozkoš“,

herba lapathī – rostlina šťovík,

metallum aurī – kov zlato.

Genitiv jako předmět u sloves

• pamatování a zapomínání

animus meminit praeteritōrum – duch si pamatuje **minulé věci**,

oblīvīscimur miseriārum – zapomínáme **na bědy**,

mementō mē – pamatuj **na mne**.

Je-li předmětem pamatování či zapomínání **věc**, může stát rovněž v akuzativu:

Homīnēs rēs praeclearissimās oblīvīscuntur. – Lidé zapomínají **nejznamenitější věci**.

- **neosobních vyjadřujících pocity** (*piget, pudet, paenitet, miseret, taedet*).

Osoba, kterou takový pocit pojal, se vyjadřuje akuzativem:

miseret nōs pauperum – je nám líto **chudých**,

pudet mē hominum – stydím se **lidí**,

vītae eum taedet – mrzí ho **život**,

paenitet nōs peccātorum nostrorum – litujeme **svých hříchů**,

piget mē huius facti – mrzí mě **tento čin**,

- **jednání na soudu**

accūsāre servum furti – obvinít otroka z **krádeže**,

convincere prōditiōnis – usvědčit **ze zrady**,

damnāre capitīs – odsoudit **k smrti**.

Poznámka:

Trest, k němuž je někdo odsouzen (prostředek trestání), se vyjadřuje ablativem:

pecūniā damnāre (multāre) – odsoudit k **peněžité pokutě** (potrestat peněžitou pokutou).

DATIV

Dativem se v latině vyjadřuje osoba nebo věc, ke které směřuje slovesný děj:

prōdesse patriae – prospívat **vlasti**,

medērī morbō – léčit **nemoc**,

necessārius patriae – potřebný **vlasti**.

Často má české sloveso vazbu odlišnou:

pārēre lēgibus – poslouchat **zákony**,

interesse pugnae (proeliō) – účastnit se **bitvy (boje)**,

praesse reī pūblīcae – stát v čele **státu**,

parcere hostibus – šetřit **nepřátele**,

studēre litterīs – zabývat se **písemnictvím**,

persuādēre cīvibus – přesvědčovat⁵⁶ **občany**.

Někdy má sloveso kromě předmětu v dativu ještě jeden předmět v jiném pádě:

antepōnere pācem bellō – dávat přednost míru před válkou,

excellere cēterīs virtūte – vynikat nad ostatní ctností.

U přechodných sloves má předmět v dativu jiný význam:

timēre perīculum – bát se nebezpečí × *timēre patrī* – bát se o otce,

cavēre canem – dávat si pozor na psa × *cavēre veterānīs* – pečovat o staré vojáky.

Dativ prospěchu (neprospěchu)

locum dēligere castrīs – vybrat místo **pro** tábor.

Nōn scholae, sed vītae discimus. – Ne **pro** školu, ale **pro** život se učíme.

⁵⁶ „Jsem přesvědčen“ lze v latině vyjádřit následovně: *mihi persuāsī*,
mihi persuāsū est,
neklas. *persuāsū habeo*.

Dativ se slovesem esse

- **vyjadřuje význam „mám (vlastním)“**

Mihi est nōmen Marcus. – Mám jméno (jmenuji se) Marek.

Argentum et aurum nōn est mihi. – Stříbro a zlato nemám.

Rēgī trēs fuērunt filiī. – Král měl tři syny.

- **vyjadřuje účinek nebo účel**

est ūsuī (honōrī) – je k užítku (ke cti);

ornāmentō – k ozdobě, pro ozdobu;

salūtī – pro blaho, ke spáse;

auxiliō – na pomoc, ku pomoci.

ABLATIV

V latinském ablativu jsou zahrnuty tvary a významy:

původního ablativu odlukového,

lokálu na otázku „kde“,

instrumentálu.

Ablativ odluky

- **ablativ směru na otázku „odkud“**

u vlastních jmen měst a menších ostrovů:

exīre Rōmā, Athēnīs, Carthāgine, Samō – vyjít z Říma, z Athén, z Karthága, ze Samu;

ale: *ex urbe Rōmā* – z města Říma, *ex Italiā* – z Itálie;

u obecných jmen *domus, rūs, humus*:

domō – z domu,

rūre – z venkova,

humō – ze země.

- **ablativ původu**

Ablativem se označuje rodový původ u participií znamenajících „pocházející“ (*nātus, genitus, ortus*):

nōbilī genere ortus – pocházející ze vznešeného rodu,

Venus Iove nāta et Diōnā. – Venuše zrozená z Jova a Dióny.

Vzdálenější původ se označuje ablativem s předložkou **ab**:

Belgae ā Germānīs ortī sunt. – Belgové pocházejí z Germánů.

- **ablativ u sloves odluky**

Někdy je prostý, někdy s předložkami *ab, ex, dē*:

spoliāre templum argentō – oloupit chrám o stříbro,

prīvāre hominem vītā – zbavit člověka života,

liberāre urbem obsidiōne (ā tyrannō) – osvobodit město od obležení (od tyrana),
vacāre culpā – být prost viny,
(ex)pellere cīvem patriā (ex patriā) – vyhnat občana z vlasti,
abdicāre sē magistrātū – vzdát se úřadu,
abesse ab urbe – být vzdálen od města,
dissentīre ab amīcō – neshodovat se s přítelem,
sēparāre superstitiōnem ā religiōne – oddělit pověru od náboženství.

Ablativ odluky prostý nebo s předložkou se objevuje i u adjektiv:

liber metū – prostý strachu, svobodný od strachu;
vacuus cūrīs – zbavený starostí;
urbs vacua ab omnī perīculō – město prosté (zbavené) všeho nebezpečí.

Ablativ ve významu lokálu

- **ablativ místní** – na otázku „kde“ stojí někdy bez předložky u obecných jmen, např.:

terrā marīque – na zemi i na moři,
dextrā (laevā) parte – na pravé (levé) straně,
idōneō locō – na příhodném místě.

Ablativ bez předložky se užívá u jmen místních 3. deklinace nebo místních jmen pomnožných:
vīvere Carthāgine, Athēnīs – žít v Karthágu, Athénách.

Vlastní jména 1. a 2. deklinace mají koncovku *-ae, -ī* (což je původně lokál):
Rōmae, Corinthī – v Římě, v Korintu.

Původní lokál je i u jmen obecných:
domī – doma,
rūrī – na venkově.

- **ablativ časový** – na otázku „kdy“:

diē (nocte) – ve dne (v noci),
aestāte (hieme) – v létě (v zimě),
prīmā lūce – za svítání,
sōlis occāsū – při západu slunce,
initiō bellī – na začátku války,
tempore dīluvii – v době potopy,
secundō bellō Pūnicō – za druhé punské války.

Pamatuj: *(in) tempore* – v pravý čas,
vesperī – večer (původní lokál).

Ablativ instrumentální

- **ablativ způsobu**

Vyjadřuje průvodní okolnost hlavního děje nebo způsob, jak se něco děje:
grātīs (grātīs) – zadarmo (v pozdější latině i: z milosti),
dolō – lstí,
iūre – právem,
lēge – podle zákona,
vī – násilím, silou,
meritō – po zásluze,
hōc modō – tímto způsobem,
nūdō capite – s holou (nezakrytou) hlavou,
celerī pede – rychlým krokem,
aequō animō – s klidnou myslí.

Někdy se vyskytuje s předložkou *cum*:

cum cūrā – s péčí (pečlivě),
cum dignitāte – s důstojností (důstojně).

- **ablativ vlastnosti**

Vyjadřuje svým způsobem také průvodní okolnost, zpravidla stojí s přívlastkem:

vir magnō ingenīō – muž velikého nadání,
mulier eximiā formā – žena vynikající krásy,
homō humilī statūrā – člověk nízké (malé) postavy,
mōns magnā altitūdine – hora veliké výšky.
Catō singulārī fuit prudentiā. – Kato byl zvláštní rozvážností. (K. se vyznačoval zvláštní rozvážností).
Bonō animō este! – Buďte dobré mysli!

- **ablativ nástroje a prostředku**

Vyjadřuje nástroj (prostředek), s jehož pomocí nebo jehož prostřednictvím probíhá slovesný děj (často je ho třeba do češtiny překládat předložkovým pádem):
memoriā tenēre – držet paměti (v paměti), pamatovat si;
pedibus ire – jít pěšky;
manū capere – rukou uchopit;
tibiā canere – hrát na píšťalu;
armīs exercēre – cvičit se ve zbrani.

Často se vyskytuje u deponentních sloves:

ūtī linguā – užívat jazyka,
fungī magistrātū – zastávat úřad,
potīrī imperiō – zmocnit se vlády,
fruī vitā – užívat života.

Sloveso *afficere aliquem aliquā rē* – opatřit někoho něčím se užívá v mnoha ustálených spojeních (vlivem syntagmat typu *implēre pōculum vīnō* – naplnit číši vínem):

afficere rem nōmine – dát věci jméno,
afficere amīcum beneficiīs – prokazovat příteli dobrodiní,
afficere omnēs gaudiō – způsobit všem radost,
afficere mīlitem praemiō – odměnit vojáka,
afficere fūrem poenā – potrestat zloděje.

Ablativ s neosobní vazbou *opus est*:

opus est celerī auxiliō – je třeba rychlé pomoci,
opus est mātūrē factō – je třeba rychlého činu,
opus est properātō – je třeba si pospíšet.

Ablativem se vyjadřuje též cena jakožto prostředek koupě nebo prodeje:

Parvō emit, magnō vendit. – Levně kupuje, draho prodává.
Ēmērunt frūmentum magnā pecūniā. – Koupili obilí za velké peníze (mnoho peněz).
Prōditor aurō patriam vendidit. – Zrádce prodal vlast za zlato.

Ablativ se slovesy *esse, stāre, cōnstāre* – **stát zač, být zač**:

Multō sanguine victōria stetit. – Vítězství stálo mnoho krve.

• ablativ příčiny

Vyjadřuje příčinu (pohnutku) děje, stavu nebo vlastnosti:

lacrimāre gaudiō – plakat radostí,
facere iussū (iniussū) – konat na rozkaz (bez – proti rozkazu),
laetārī nuntiō – radovat se ze zprávy,
dolēre morte – truchlit nad smrtí,
labōrāre gravī morbō – trpět těžkou nemocí.

Poznámka:

Ablativy *causā* a *grātiā* („za příčinou“, kvůli, pro) nabyly významu předložek, pojí se s genitivem substantiva nebo s ablativem přivlastňovacího zájmena – stojí obvykle v postpoziciálním postavení:

honōris causā – pro poctu,
reī pūblicaē causā – pro obec (v zájmu obce, kvůli obci),
tuā grātiā – kvůli tobě.

• ablativ vztahu

Vyjadřuje, čím, vzhledem k čemu nebo na čem se projevuje činnost, stav nebo vlastnost:

nātū maior / minor sum – jsem starší / mladší (větší / menší narozením),
meā sententiā – podle mého mínění,
meō iūdicīō – podle mého soudu (po mém soudu),
laude dignus (indignus) – hoděn (nehoděn) chvály.
Nātiōnēs linguā inter sē differunt. – Národy se mezi sebou liší jazykem.

• ablativ míry

Vyjadřuje míru, kterou se od sebe liší srovnávané předměty (osoby).

Používá se nejčastěji ablativů:

multō – mnohem, o mnoho;
paulō – o málo;
nihilō – o nic;
tantō ... quantō – o tolik ... o kolik;
eō ... quō – tím ... čím;
dīmidiō (multō, paulō) maior – o polovinu (o mnoho, o málo) větší;
haud (nōn) ita multō post – o nemnoho později, zanedlouho potom.

TEXTY K PŘEKLADU

EPISTULA

Seneca philosophus, cui multa, quae in vītā optāverat, prōsperē, multa autem male ēvēnerant, vītāe fine appropinquante amīcō in epistulā scrīpsit:

SENECA LŪCĪLIŌ SUŌ SALŪTEM.

Dēsīnāmus, quod voluimus, velle. Ego certē id agō, nē senex eadem velim, quae puer voluī. Nam semper hoc opus et philosophī et senis esse putāvī: impōnere veteribus malīs finem et multa eōrum nōlle, quae iuvenis optāveram.

Scīre vīs et quaeris: „Quaenam mihi optanda sunt bona, ut bene vīvam?“ Respondeō: Bene vīvere est secundum nātūram vīvere. Itaque haec vērē bona sunt, quae dat nātūra et comprobantur ratiō. Cētera enim opīniōne solum bona sunt, ut colligere dīvitiās, ut multum in forō posse. Hae contentiōnēs multīs invidiōsae sunt; sed rēctē et vērē iūdicantī sordidae videntur, fontēs nōn virtūtis, sed animī perturbātiōnis. Semper enim hic favōre populī, ille turbā clientium longē mē superābit. Praeterea semper is, quī multum habet, plūs cupit. Quī autem nimia cupit, eīdem celeriter tranquillitās animī rapta: in Fortūnae venit potestātem. Nōlī autem Fortūnae servīre! Haec servitūs pessima.

Hīs omnibus contentiōnibus liberandus est animus eius, quī vērē liber esse vult. Tum dēmum nōn miserē, sed fēliciter vītam aget. Hunc expectant tranquillitās animī et expulsīs errōribus absolutā libertās.

Mōs antiquus fuit epistulis adicere „Sī valēs, bene est“. Nunc rēctē dīcō: „Sī philosophāris, bene est.“ Valēre hoc dēmum est. Valē.

Poznámky k textu:

opus est – je třeba; *Quaenam mihi optanda sunt bona ...* – Jaké dobré věci si mám přát ...; *opīniōne* – domněle; *ut colligere* – zde: jako ...; *contentiō, ōnis, f.* – snaha; *invidiōsus, a, um* – závist budící; *Hīs omnibus contentiōnibus liberandus est animus eius, quī ...* – Je třeba, aby od těchto snah byl osvobozen duch toho, kdo ...; *philosophārī* – filosofovat.

CHRĪSTIĀNĪ CŌRAM IŪDICE RŌMĀNŌ

Tertiō p. Chr. n. saeculō imperātor Rōmānus et ā cīvibus et ab incolīs prōvinciārum ut deus colēbātur et timēbātur. Sed Chrīstiānī, quod deō magis quam imperātōrī pārēbant, hominem ut deum colere negābant. Itaque multī Chrīstiānī ā mīlitibus capiēbantur et in iūdicium trahēbantur.

In Āctīs martyrum legimus: Chrīstiānī in iūdicium trahuntur et ab iūdice interrogantur: „Accūsāminī, quod Chrīstiānī et hostēs imperiī Rōmānī estis. Nēmō ad iūdicem dūcitur, sī lēgibus pārēt imperātōremque, dominum nostrum, ut deum colit. Nunc autem clēmentia Caesaris finem habet, quod Caesar ā vōbīs nōn colitur. Iubeō vōs ad mortem dūcī. Nōnne terrēminī perīculō mortis? Et tū, quī sacerdos huius religiōnis esse vidēris, responde: Nōnne terrēris perīculō mortis, sī iam in arēnam dūceris et ā bēstiīs necāris?“

Sacerdos senex prō amīcīs respondet: „Nōs Chrīstiānī verbīs tuīs nōn terrēmur. Nam ā nōbīs nōn timētur dominus nisi Deus, quī est in caelīs. Morte neque terrēmur neque cōgimur, quod vītam nostram morte nōn finīrī scīmus.“

Iūdex: „Vītam morte finīrī cōnstat. Vōs Chrīstiānī stultī esse vidēminī, nam deus vester vōs ā bēstiīs nōn servābit. Caesar autem cūctīs semper ignōscit, sī ad bonam mentem redeunt et per genium imperātōris iūrant. In terrīs nullus est deus nisi Caesar, imperātor noster, quem timēre dēbētis.“

Tum senex: „Caesarī honōrem, timōrem Deō. Nōn moveor verbīs tuīs, iūdex. Nam audior ā Deō, quī est in caelīs neque oculīs vidērī potest. Chrīstiānī post mortem in caelōs ad vītam aeternam dūcuntur, itaque etiam egō ā Deō in caelōs dūcor. Tū, iūdex, statim dūc nōs in arēnam! Deō grātiās agimus, quod hodiē in caelīs erimus.“

Poznámky k textu:

per genium imperātōris iūrārī – přísahat při vládcově geniu; *ad bonam mentem redīre* – volně: přijít opět k rozumu.

XVII

TÁZACÍ VĚTY – PŘÍMÉ OTÁZKY

VĚTY JEDNODUCHÉ

Podobně jako čeština tvoří latina věty jednoduché (vyjadřující jen jeden děj, jednu myšlenku) a souvětí (více dějů, více myšlenek).

V latině se vyskytují i věty jednočlenné (*Vae victīs!* – Běda poraženým!).

Druhy vět jednoduchých:

- **oznamovací**

Sciō mē nihil scīre. – Vím, že nic nevím.

- **rozkazovací a přací**

Ēgredere ex urbe. – Vyjdi z města.

Nē mala optēmus. – Nežádejme zlé věci.

Utinam māter revivīscat! – Kéž matka opět ožije!

Nē vīvam, sī sciō. – Ať nežiji, jestli vím.

- **zvolací**

Quam brevis est hominum vīta! – Jak krátký je lidský život!

- **tázací**

Ubi est soror tua? – Kde je tvá sestra?

Nōnne Cicerō ex patriā pulsus est? – Byl Cicero vyhnán z vlasti? (Což nebyl Cicero vyhnán z vlasti?)

Odlišnosti od češtiny jsou ve stavbě vět tázacích.

TÁZACÍ VĚTY – PŘÍMÉ OTÁZKY

Účelem otázek je buď doplnění myšlenky nebo zjištění její správnosti. Podle toho rozeznáváme:

- **otázky doplňovací**

Jsou uvozeny tázacími zájmeny nebo tázacími příslovci:

Quid agis? – Co děláš?

Cūr dolētis? – Proč se rmoutíte?

Quō vādīs, Domine? – Kam kráčíš, Pane?

Poznámka:

Otázka uvozená výrazem *quīn* zároveň vybízí:

Quīn cōnscendimus equōs? – Proč neseďme na koně?

• **otázky zjišťovací**

Jsou zpravidla uvozeny speciálními tázacími částicemi, které se kladou podle toho, jakou tazatel čeká na svou otázku odpověď (bez ohledu na to, jakou odpověď skutečně dostane).

a) Čeká-li tedy tazatel odpověď kladnou, otázka je uvozena částicí **nōnne**:

Nōnne canis similis est lupō? – Je pes podobný vlku?

Nōnne est mēns sāna in corpore sānō? – Je zdravá mysl ve zdravém těle?

b) Čeká-li tazatel odpověď zápornou, otázka je uvozena částicí **num**:

Num omnia scīmus? – Což víme všechno?

Num Tarquinius Superbus bonus rēx erat? – Byl Tarquinius Superbus dobrý král?

Místo num se může objevit zesílené **numquid** (cožpak):

Numquid duās habētis patriās? – Cožpak máte dvě vlasti?

Numquid inīquitās est apud Deum? – Cožpak je u Boha nespravedlnost?

c) Neví-li tazatel, jakou odpověď dostane, stojí ve větě příklonné **-ne** za slovem, které je v otázce nejdůležitější a bývá proto na prvním místě:

Estne frāter domī? – Je bratr doma?

Frāterne est domī? – Je doma bratr?

Poznámka:

Tázací částice může v otázce chybět:

Crēditis, quia hoc possum facere vōbīs? – Věříte, že vám to mohu učinit?

Kladná odpověď

Latina nemá žádný speciální výraz pro pojem „ano“, vyjadřuje jej různě:

ita (est) – tak (jest),

sīc est – tak jest,

certē – jistě,

scilicet – ovšem,

vērō – zajisté,

māximē – určitě ano,

sānē, utīque – ovšem,

licet – je to možné.

vērūm dīcis – pravdu říkáš,

Kladnou odpověď lze vyjádřit i opakováním příslušného slova z věty tázací:

Estne frāter domī? **Est.** – Je bratr doma? **Je.**

Záporná odpověď

Užívá výrazů:

nōn (ita) – ne (tak);

minimē – docela ne, nikoli;

minimē vērō – určitě ne;

absit! – nikoli („budiž vzdáleno“), nikdy, ani pomyšlení!

Záporná odpověď se vyjadřuje i opakováním příslušného slova z věty tázací se zápornkou **nōn**:

Estne pater intus? **Nōn est.** – Je otec uvnitř? **Není.**

OTÁZKY ROZLUČOVACÍ

Tyto tázací věty jsou rozděleny na dvě části, v nichž se dává oslovenému na vybranou, aby přisvědčil k jedné ze dvou (nebo více) možností. Části těchto otázek jsou uvedeny speciálními částicemi, přičemž první část uvozuje částice **utrum**, **-ne**, nebo částice chybí; druhá (případně další) část otázky je uvozena částicí **an**.

Částice **utrum**, **-ne** se nepřekládají, **an** ve významu **nebo** (či) uvozuje druhou, resp. další možnost v otázce.

Jsou tedy tři možnosti:

utrum – an	<i>Utrum hoc vērūm an falsūm est?</i>	Je toto pravdivé či klamné?
-ne – an	<i>Vērūmne hoc an falsūm est?</i>	
0 – an	<i>Vērūm hoc an falsūm est?</i>	

OTÁZKY ŘEČNICKÉ

Jsou zvláštním druhem otázek, při nichž mluvící odpověď nečeká, nýbrž ji předpokládá a svou otázkou vlastně již vyjadřuje. Tázací forma věty je pak projevem emocionálně zabarveného tvrzení, podivu, přání či vybidky:

Quis potest dubitāre? – Kdo může pochybovat? (*Nēmō potest dubitāre.*)

Nōn tē pudeat? – Nestydíš se? (*Tē pudeat!* – Styd' se!)

CVIČENÍ

1. Quā viā itur ad urbem?
2. Quot hominēs aderant?
3. Num vīta beāta in dīvitiīs posita est?
4. Nōnne patria cārissima nōbīs esse dēbet?
5. Utrum sōl maior est an minor quam terra?
6. Nostrane culpa ea est an iūdicum?
7. Utrum dēfenditis an impugnātis plēbem?
8. Rēctēne interpretor sententiam tuam?
9. Nōnne intellegis, Caesar, hōs omnēs sermōnēs esse falsōs?
10. Estne anima hūmāna immortalis an nōn?

impugnō, āre, āvī, ātum – útočím, napadám

1. Quis revolvēt nōbīs lapidem ab ōstiō monumentī?
2. Num potest caecus caecum dūcere? Nōnne ambō in foveam cadunt?
3. Et respondit ūnus dē seniōribus et dīxit mihi: Hī, quī amictī sunt stolīs albīs, quī sunt et unde vēnērunt?
4. Dīxit ergō Iēsus ad duodecim: Numquid et vōs vultis abīre? Et respondit ei Simon Petrus: Domine, ad quem ībimus? Verba vītae aeternae habēs. Et nōs crēdidimus et cognōvimus, quia tū es Chrīstus, filius Deī vīvī.
5. Quō cognitō ait illīs: Quid disputātis, quia pānēs nōn habētis? Nōndum cognōscitis nec intellegitis?
6. Multī dīcent mihi in illā diē: Domine, Domine, nōnne in nōmine tuō prophētāvimus, et in nōmine tuō daemōnia eiēcimus, et in nōmine tuō virtūtēs multās fēcimus?
7. Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel, frāter tuus? Quī respondit: Nesciō, num custōs frātris meī sum ego? Dīxit ad eum Dominus: Quid fēcistī? Vōx sanguinis frātris tuī clāmat ad mē dē terrā.
8. Domine, ad nōs dīcis hanc parabolam an et ad omnēs?
9. Et dīxit illīs: Numquid venit lūcerna, ut sub modiō pōnātur aut sub lectō? Nōnne ut super candēlābrum pōnātur?
10. Sedente autem eō super montem Olivētī, accessērunt ad eum discipulī sēcrētō dīcentēs: Dīc nōbīs: Quandō haec erunt et quod signum adventūs tuī et cōsummātiōnis saeculī?

ambō – oba
amicīō, īre, micuī, mictum – oblékám
candēlābrum, ī, n. – svícen

fovea, ae, f. – jáma
modius, ī, m. – nádoba
quia – zde: že

TEXT K PŘEKLADU

DĚ AENĚĀ

Ut Vergilius, poēta nōbilis, narrat, Aenēas, filius Anchīsis, virī mortālis, et Veneris, deae immortalis, erat. Decem annōs cum aliīs virīs fortibus Trōiam ab impetū ācrī Graecōrum dēfendēbat. Postquam autem urbs īnfēlix cōnsiliō deōrum immortalium expugnāta dēlētaque est, Aenēas iussū Veneris mātris ē caede ingentī effūgit et cum patre Anchīse, Iulō filiō paucisque fortibus sociīs patriam relīquit.

Nāvibus celeribus Trōiānī in Thrāciam iter fēcērunt. Sed ōmine horribilī eō locō dēterrītī sunt; ita aliās terrās aliāsque īnsulās petīvērunt. Tandem Apollō ōrāculō eōs „mātre antīquam“ quaerere iussit. Diū dē iīs verbīs cōsulēbant; tandem Anchīsēs dīxit: „Egō Italiam ‚mātre antīquam‘ esse putō, nam ex eā terrā Dardanum, proavum Trōiānōrum, ōlim in Asiam vēnisse fāma est. Itaque Italiam petite!“

Trōiānī verbīs Anchīsis pārūerunt laetīque nāvēs solvērunt. Iam Sicilia Italiaque ante oculōs erant, iam errōrēs finītōs esse putābant, cum subitō tempestās ingēns et horribilis parvam classem oppressit. Magnō cum dētrīmentō nāvium Trōiānī īnfēlicēs ad lītus Āfricae pervēnērunt. Sed ab incolīs et ā Dīdōne, rēgīnā eōrum, cum benevolentīā receptī sunt. Rēgīna „Etiam nōs,“ inquit, „ē patriā in Asiā sitā expulsī sumus. Hīc novam urbem novamque patriam condēmus. Iam nōs in labōrandō aedificandōque occupātōs esse vidētis. Carthāgō nōmen urbis nostrae erit.“

Trōiānī ā rēgīnā tantā hūmānitāte salūtātī libenter urbem domumque rēgīnae intrāvērunt, ubi Dīdō Aenēae eiusque sociīs magnum convīvium parāvit. Aenēas ā rēgīnā iussus trīstem interitum Trōiae, longōs errōrēs, ingentia perīcula narrāvit.

Dīdō autem amōre virī īsignis incēnsa Aenēam sibi marītum fore spērāvit cupīvitque. Etiam Aenēas benevolentīā rēgīnae pulchrae commōtus cum Trōiānīs Carthāgīne manēre cōgitābat.

Sed Mercurius, nuntius deōrum, ab Iove missus Aenēam ita increpuit: „Num officium et pietās ergā nūmen deōrum immortalium memoriam tuam fūgērunt? An ignōrās Iovem gentī tuae rēgnum Italiae, quīn etiam rēgnum tōtīus orbis terrārum prōmīsisse? Nōnne tē commovet tantārum glōria rērū? Iuppiter tē statim nāvēs solvere iubet.“

Dolōre et trīstitiā commōtus pārūit Aenēas Āfricamque relīquit. Dīdō autem īnfēlix omnī spē dēiecta mortem sibi cōnscīvit.

Tandem Aenēas ad lītus Italiae pervēnit, Sibyllam, vātem praeclāram, adiit. Quae dē rēbus futurīs ab Aenēā interrogāta ad īferōs eum dēscendere iussit: „Ibi anima patris Anchīsis tibi futūra praedīcet.“

Rāmō aureō arboris sacrae īnstrūctus Aenēas iter in horribilem domum īnferōrum fēcit. Ibi ā Sibyllā per loca trīstia et terrōris plēna ductus tandem animam patris invēnit.

Quī filiō, postquam multa dē futurīs pugnīs perīculisque narrāvit, animam Rōmulī, futūrī conditōris urbis Rōmae, mōnstrāvit. Mōnstrāvit eī dēnique animam Caesaris Augustī: „Eum virum“, inquit, „ē gente tuā nātum Iuppiter populō Rōmānō prōmīsit. Ōlim in orbe terrārum ā sē pacātō aurea condet saecula.“

Poznámky k textu:

Venus, eris, f. – Venuše; *nāvem solvere* – vyplout; *magnō cum dētrīmentō* = *cum magnō dētrīmentō*; *in labōrandō aedificandōque* – v práci a budování; *Aenēas ā rēgīnā iussus ...narrāvit* – na rozkaz královny Aeneas vyprávěl ...; *dēicere alqā rē* – zbavit něčeho; *mortem sibi cōnscīscere* – spáchat sebevraždu; *iter facere* – podniknout cestu.

**SOUSLEDNOST ČASŮ (CŌNSECŪTIŌ TEMPORUM)
OBSAHOVÉ VĚTY TÁZACÍ – NEPŘÍMÉ OTÁZKY
VĚTY PO VÝRAZECH ZÁPORNÉ POCHYBNOSTI
OBSAHOVÉ VĚTY ŽADACÍ – TZV. VĚTY OBAVNÉ A ZABRAŇOVACÍ**

SOUSLEDNOST ČASŮ

Souslednost časů je vztažné užívání konjunktivů ve vedlejších větách a v klasické latině má svá přesná pravidla.

Při vztažném užití konjunktivů rozhoduje:

1) **čas slovesa ve větě řídící,**

v tomto smyslu rozeznáváme:

- **hlavní časy:** *prézens* (ve všech slovesných způsobech), *futurum I a II*
- **vedlejší časy:** *imperfektum*, *perfektum* a *plusquamperfektum*

2) **časový vztah děje vedlejší věty k ději věty hlavní,**
a to **současnost, předčasnost a následnost.**

Je-li tedy ve větě řídící sloveso v čase hlavním, užívá se ve vedlejší větě:

- pro vyjádření současnosti konjunktiv prézentu:
Nesciō, quid agās. – Nevím, co děláš.

- pro vyjádření předčasnosti konjunktiv perfekta:
Nesciō, quid ēgeris. – Nevím, co jsi dělal.

- pro vyjádření následnosti tvar na -ūrus sim:
Nesciō, quid āctūrus sīs. – Nevím, co budeš dělat.

Je-li ve větě řídící sloveso v čase vedlejší, užívá se ve vedlejší větě:

- pro vyjádření současnosti konjunktiv imperfekta:
Nesciēbam, quid agerēs. – Nevěděl jsem, co děláš.

- pro vyjádření předčasnosti konjunktiv plusquamperfekta:
Nesciēbam, quid ēgissēs. – Nevěděl jsem, co jsi dělal.

- pro vyjádření následnosti tvar na -ūrus essem:
Nesciēbam, quid āctūrus essēs. – Nevěděl jsem, co budeš dělat.

Poznámka:

Tvar na *-ūrus* je *ptc. fut. I akt.* významového slovesa, je vždy v nominativu, ale mění se podle rodu a čísla. Konjunktiv *prézentu* nebo *imperfekta* slovesa *esse* se mění podle osoby a čísla:
Nesciēbam, quid āctūrī essēmus. – Nevěděl jsem, co budeme dělat.

U sloves, která nemají *participium futura I aktiva*, a u sloves v pasivním tvaru se vyjadřuje následnost stejným způsobem jako současnost:

Magnopere sollicitus sum, quid dē prōvinciā dēcernātur. – Jsem velmi znepokojen, co bude rozhodnuto o provincii.

Následnost může být v takovém případě zdůrazněna výrazy *brevī* (zkrátka), *mox* (brzy), *postea* (potom), *crās* (zítra) poukazujícími na budoucnost.

Takto je též věta postavena v případě, kdy je vztah k budoucnosti patrný ze souvislosti, nebo má užití konjunktivu pro současnost vyjádřit **jistotu očekávaného děje**:

Nōn dubitō, iūdicēs, quīn reum hunc absolvātis. – Nepochybují, soudcové, že tohoto obžalovaného osvobodíte.

Konjunktivy podle souslednosti časů se kladou v následujících vedlejších větách:

OBSAHOVÉ VĚTY TÁZACÍ – NEPŘÍMÉ OTÁZKY

Jsou to věty, které nejsou formulovány přímo tázacím způsobem, ale otázka je tu uvedena do závislosti na jiném výrazu:

Iam diū ignōrō, ubi sītis. – Již dlouho nevím, **kde jste.**

Diū ignōrābam, ubi essētis. – Dlouho jsem nevěděl, **kde jste.**

Incertum est, quid frāter meus fēcerit. – Je nejisté, **co můj bratr dělal.**

Incertum erat, quid frāter meus fēcisset. – Bylo nejisté, **co můj bratr dělal.**

Rogō tē, quandō ventūrus sīs. – Ptám se tě, **kdy přijdeš.**

Rogāvī tē, quandō ventūrus essēs. – Zeptal jsem se tě, **kdy přijdeš.**

VEDLEJŠÍ VĚTY PO VÝRAZECH ZÁPORNÉ POCHYBNOSTI

Pochybování nejčastěji vyjadřuje sloveso *dubitāre*, ve výrazech záporné pochybnosti se tedy nejčastěji setkáme s výrazy

***nōn dubitō* – nepochybují,**
***nōn est dubium* – není pochyby,**

užívanými v libovolném čase.

Vedlejší věta po výrazu záporné pochybnosti je uvozena spojkou *quīn* (**že**):

Nōn dubitō, quīn bene vīvās / vīxeris / victūrus sīs. – Nepochybují, že dobře žiješ / že jsi dobře žil / že budeš dobře žít.

Nōn erat dubium, quīn testēs vērūm dīcerent. – Nebylo pochyb, že svědkové mluví pravdu.

Poznámka:

Sloveso *dubitāre* ve spojení s infinitivem má význam **váhat**.

Dubitō accipere, quod offers. – Váhám přijmout, co nabízíš.

Kladné *dubitō* se pokládá za sloveso myšlení, následuje tedy po něm **vazba akuzativu s infinitivem**.

Dubitō tē reum esse. – Pochybují (o tom), že jsi vinen.

V některých případech po něm může následovat **nepřímá otázka**.

Dubitābam, paterne crās Rōmam ventūrus esset. – Pochyboval jsem, zda otec zítra přijde do Říma.

CVIČENÍ

1. Nē quaerās, quid sit futūrum.
2. Sciō, quid herī fuerit, quid hodiē sit, nesciō, quid crās futūrum sit.
3. Lacedaemoniī nōn interrogābant, quam multī, sed ubi essent hostēs.
4. Molestissimē ferō, quod ubi tē vīsūrus sim nesciō.
5. Virtūs, quō tendat, nōn quid passūra sit, cōgitat.
6. Hominēs scīre cupiunt, quae futūra sint, sed nescīre ea saepe melius est quam scīre.
7. Ex iīs litterīs, quae ā tē missae erant, quid agerēs et ubi fuissēs cognōvī, quandō autem tē vīsūrī essēmus, nihil ex iīs litterīs potuī cognōscere.
8. Ōdī et amō. Quārē id faciam fortasse requīris. Nesciō, sed fierī sentiō et excrucior. (Catullus)
9. Nōn dubitābam, quīn meās litterās libenter lēctūrus essēs.
10. Nōn dubitāmus, quīn habuerit vim magnam semper ōrātiō.
11. Nōn dubitō, quīn nullā rē ab officiīs dēterritī sītis.

tendō, ere, tetendī, tentum (tēsum) – mířím, směřuji
requīrō, ere, requīsīvī, requīsītum – dotazuji se
excruciō, āre, āvī, ātum – trápím, trýzním
quod – že (věta č. 4)

fortasse – snad
officiū, iī, n. – povinnost
dēterreō, ēre, uī, itum – odvracím
patior, patī, passus sum – trpím

1. Quī habet aurem, audiat, quid Spīritus dīcat ecclēsīis.
2. Vigilāte itaque, quia nescītis, quā hōrā Fīlius hominis ventūrus sit.
3. Spīritus ubi vult spīrat et vōcem eius audīs sed nescīs, unde veniat aut quō vādat. Sīc est omnis, quī nātus est ex Spīritū.
4. Vulpēs foveās habent et volucrēs coelī nīdōs, fīlius autem hominis nōn habet, ubi caput reclīnet.
5. Omnia mihi trādita sunt ā Patre meō; et nēmō scit, quī sit Fīlius, nisi Pater, et quī sit Pater, nisi Fīlius, et cui voluerit Fīlius revēlāre.
6. Nescīmus, quid dē vītae diūturnitāte Deus dēcrēverit, illud autem scīmus omnibus mortem esse prōpositam.
7. Hoc autem dīcēbat (Iēsus) tentāns eum: ipse enim sciēbat, quid esset factūrus.
8. Vidēte itaque frātrēs, quōmodō cautē ambulētis; nōn quasi īnsipientēs, sed ut sapientēs, redimentēs tempus, quoniam diēs malī sunt. Proptereā nōlīte fierī imprudentēs, sed intellegentēs, quae sit voluntās Deī.

vulpēs, is, f. – liška
reclīnō, āre, āvī, ātum – skláním
prōpōnō, ere, posuī, positum – zde: určuji
quasi, ut – jako
proptereā – pročez
īnsipiēns, ntis – nemoudrý

nīdus, ī, m. – hnízdo
diūturnitās, ātis, f. – délka
cautē – opatrně, obezřetně
redīmō, ere, ēmī, ēmptum – vykupuji
dēcernō, ere, crēvī, crētum – rozhoduji

OBSAHOVÉ VĚTY ŽÁDACÍ – TZV. VĚTY OBAVNÉ

Věty obavné jsou věty vedlejší závislé na výrazech vyjadřujících obavu nebo strach, z nichž nejčastější jsou:

timeō, metuō, vereor – bojím se, mám strach;
metus est – je obava;
periculum est – je nebezpečí.

Spojky jsou: **nē – že (snad), aby ne;**⁵⁷

Timeō, nē sērō veniās. – Bojím se, že přicházíš pozdě.
 – Bojím se, abys nepřišel pozdě.
Timēbam, nē sērō venīrēs. – Bál jsem se, že přicházíš pozdě.
 – Bál jsem se, abys nepřišel pozdě.

OBSAHOVÉ VĚTY ŽÁDACÍ – TZV. VĚTY ZABRAŇOVACÍ

Věty zabraňovací jsou věty vedlejší závislé na výrazech vyjadřujících zabraňování, zdržování apod., z nichž nejčastější jsou:

impediō – zabraňuji;
retineō – zdržuji, zadržuji;
dēterreō – odstraňuji, odrazuji;
obstō – překážím, stojím v cestě;
resistō – stavím se na odpor;
recūsō – odporuji, zdráhám se.

Spojky jsou **nē** nebo **quōminus – aby (ne), že ne**, po záporných výrazech zabraňování **quīn – aby ne**.

Konjunktiv se v těchto větách užívá stejným způsobem jako ve větách účelových.⁵⁸

Impedit īra animum, nē possit cernere vērum. – Hněv brání duchu (v tom), aby mohl rozpoznat pravdu.

Antiochus nōn sē tenuit, quīn contrā doctōrem suum librum ēderet. – A. se nezdržel (toho), aby nevydal knihu proti svému učiteli.

Poznámka:

Slovesa zabraňování se užívají v latině i v pasivu, to při překladu do češtiny může působit potíže.

Dolōre impediōr, nē plūra dīcam. – Bolest mi brání (bolestí je mi bráněno), abych řekl více.

Nōn sum dēterritus, quīn vērum dīcerem. – Nedal jsem se odstrašit, abych neřekl pravdu.

⁵⁷ Věta obavná se slovesem v záporu může mít místo **nē nōn** pouze spojku **ut**: *Timeō, nē nōn / ut veniās.* – Bojím se, že nepřijdeš (Bojím se, (jen) abys přišel.).

⁵⁸ Děj vedlejší věty účelové se z hlediska souslednosti časů pokládá vždy za současný s dějem věty hlavní (viz lekci IX).

CVIČENÍ

1. Timeō, nē illōs labōrēs frūstrā suscipiās.
2. Timēbam, nē ēvenīrent ea, quae accidērunt.
3. Improbī semper verentur, nē pūniantur.
4. Metuō, nē Verrēs, quod fēcit, impūnē fēcerit.
5. Perīculum erat, nē ex magnā mīlitum offēnsiōne sēditiō orerētur.⁵⁹
6. Post pugnam ad Cannās commissam Rōmānī timēbant, nē Hannibal Rōmam aggredērētur.
7. Accēpī tuās litterās, quibus intellēxī tē verērī, nē superiōrēs mihi redditae essent.
8. Hannibal metū ductus, nē trāderētur Rōmānīs, Carthāginem reliquit.

suscipiō, ere, cēpī, ceptum – беру на себе
offēnsiō, ōnis, f. – zde: nespokojenost, nevole
ēvenit, accidit – stává se, přihází se

sēditiō, ōnis, f. – vzpoura
superior, ius – dřívější, předchozí

1. Impediō tē, nē hoc faciās. Impediēbam tē, nē hoc facerēs.
2. Nōn ea rēs mē dēterruit, quōminus litterās ad tē scriberem.
3. Tuīs lacrimīs impediō, nē plūra dīcam.
4. Retinēri nōn possum, quīn tē reprehendam.
5. Temporis brevitate impediēbar, nē omnia expōnerem.
6. Hector lacrimīs parentum nōn retentus est, quīn Achillī obsisteret.
7. Sapientem mors nōn dēterret, nē (quōminus) omne tempus vītae reī pūblicae cōnsulat.
8. Atticus, quamdiū Athēnīs fuit, nē qua sibi statua pōnerētur, restitit, absēns prohibēre nōn potuit.
9. Itaque iam nihil impedit, quōminus honōrēs, quibus vōs Ūniversitās Carolīna ornāre cupit, vōbīs impertiāmus.

retineō, ēre, tinuī, tentum – zadržuji
honōrēs – pocty (akademický titul)
cōnsulō, ere, uī, sultum atci rei – dbám o něco

impertiō, īre, īvī (ī), itum – uděluji
obsistō, ere, stitī – stavím se na odpor
dēterreō, ēre, uī, itum – odrazuji

⁵⁹ Tvar slovesa *orior, orīrī, ortus sum* – vycházím, vznikám. Toto sloveso se zčásti časuje podle 3. konjugace (*capīō*).

XIX

VĚTY PŘÍČINNÉ (KAUZÁLNÍ)

Jsou to věty vedlejší, které vyjadřují důvod (příčinu) děje věty hlavní. Jsou uvozeny spojkami **quod, quia, quoniam** – **protože (poněvadž, ježto)**.⁶⁰ Sloveso v nich může stát v **indikativu kteréhokoli času**.

Beātī mītēs, quoniam ipsī possidēbunt terram. – Blahoslavení tiší, protože oni obdrží zemi.

Ve větách příčinných se může objevit také spojka **cum** (*causāle*), tvar slovesa se pak řídí pravidlem o souslednosti časů.

Cum vīta sine amīcīs trīstis sit, ratiō ipsa monet amīcitiās comparāre. – Protože je život bez přátel smutný, sám rozum vybízí získávat přátelství (přátelské vztahy).

Po spojkách *quod, quia, quoniam* však může také sloveso stát v **konjunktivu** podle souslednosti časů, a to v případě, že věta důvodová vyjadřuje:

- důvod, který není myšlenkou mluvící osoby (tzv. konjunktiv cizího mínění či nepřímé výpovědi). Spojku pak překládáme **protože prý**:

Nōn vēnit, quod (quia, quoniam) aegrōtus esset. – Nepřišel, protože prý je nemocen.

- důvod, na který by se mohlo myslet, ale který je zároveň odmítán, načež je uveden důvod skutečný:

Pūgilēs, cum feriunt adversārium, ingemiscunt, nōn quod doleant, sed quia prōfundendā vōce corpus intenditur. – Když rohovníci bijí protivníka, sténají, ne protože mají bolest, ale protože se vydáváním hlasu tělo napíná.

Příčinné věty mohou být uvozeny také **vztažným zájmenem**. Sloveso v nich stojí v **konjunktivu** podle souslednosti časů:

Magna est vīs vēritātis, quae facile sē per sē ipsā dēfendat. – Veliká je síla pravdy, protože se snadno sama o sobě (sama sebou) obhazuje.

Laudanda est fidēs tua, quī amīcum etiam mortuum dīligās. – Je chvályhodná tvá věrnost, protože miluješ i zemřelého přítele.

⁶⁰ V hovorové řeči se po slovesech vnímání, myšlení a slovního projevu neuzívala vazba akuzativu s infinitivem, ale tzv. věty vypovídací se spojkou *quod, quia, quoniam* ve významu **že**. Ve Vulgátě a u křesťanských autorů se objevují běžně:

Nōlīte putāre, quoniam vēnī solvere lēgem. – Nedomnívejte se, že jsem přišel rušit zákon.

Může se v nich vyskytnout i konjunktiv podle souslednosti časů:

Et illī audientēs, quia vīveret et vīsus esset ab eā, nōn crēdidērunt. – A oni slyšíce, že prý žije a byl jí viděn, neuvěřili.

CVIČENÍ

1. Quoniam nox erat, in urbem revertimus.
2. Quia male fēcistī, reprehenderis.
3. Sapiēns lēgibus nōn propter metum pāret, sed quod id salūtāre esse iūdicat.
4. Nōn quia difficilia sunt multa nōn audēmus, sed quia nōn audēmus, difficilia sunt.
5. Amīcitia colenda est, cum sine eā homō vīvere nōn possit.
6. Sōcratēs capitis damnātus est, quod corrumperet iuventūtem.
7. Amīcus irāscitur, quod nūllam epistulam ei mittās.
8. Ergō idcirco turpis haec culpa est, quod duās rēs sāntissimās violat, amīcitiā et fidem.
9. Multī glōriam āmittunt, quī eam ipsī dē sē praedicent.
10. T. Manlius Torquātus filium suum necārī iussit, quod is contrā imperium adversus hostem pugnāverat.
11. Fēlix ille Metellus erat, quī omnēs filiōs suōs cōsulēs vidēre potuisset.

salūtāris, e – prospěšný
capitis damnāre – odsoudit k smrti
contrā imperium – proti rozkazu
adversus (předl. s akuz.) – proti

amīcitia colenda est – přátelství je třeba pěstovat
praedicō, āre, āvī, ātum – rozhlašuji
T. – zkratka pro *Titus*
irāscor, ī, irātus sum – hněvám se

1. Celebrāte Dominum, quoniam bonus, quoniam in aeternum misericordia eius.
2. Vigilāte itaque, quia nescītis diem neque hōram.
3. Dīxit ei Iēsus: Quia vīdistī mē, Thōma, crēdidistī. Beātī, quī nōn vīderunt et crēdidērunt.
4. Dīligō Dominum, quia audīvit vōcem obsecrātiōnis meae, quia inclināvit aurem suam mihi, quō diē invocāvī eum.
5. Ait illī Dominus Iēsus: Euge serve bone et fidēlis, quia super pauca fuistī fidēlis, super multa tē cōstituam. Intrā in gaudium Dominī tuī.
6. Et nox ultrā nōn erit et nōn egēbunt lūmine lūcernae neque lūmine sōlis, quoniam Dominus Deus illūminābit super illōs et rēgnābunt in saecula saeculōrum.
7. Et vōs estōte parātī, quia quā hōrā nōn putātis, Fīlius hominis venit.⁶¹
8. Et quoniam abundāvit inīquitās, refrīgēscet caritās multōrum; quī autem permānerit usque ad finem, hic salvus erit.
9. Crēdō, quia absurdum. – Et mortuus est Deī filius, crēdibile est, quia ineptum est. Et sepultus resurrēxit, certum est, quia impossibile. (Tertullianus: Dē carne Chrīstī)

obsecrātiō, ōnis, f. – úpěnlivá modlitba
ultrā – více
refrīgēscō, ere, frīxī – ochlādám

inclinō, āre, āvī, ātum – nakláním
egēō, ēre, eguī alqā rē – potřebuji něco
inīquitās, ātis, f. – nepravost

⁶¹ Sloveso v prezentu může mít v latině (stejně jako v češtině) význam futura.

XX

VĚTY ČASOVÉ (TEMPORÁLNÍ)

Jsou to vedlejší věty, které vyjadřují časovou okolnost, za níž probíhá děj věty řídicí. Sloveso v nich může být v indikativu i v konjunktivu.

Spojka *cum* v časových větách indikativních

- *cum temporāle* – **když, až**

Sloveso je v indikativu různých časů, ve větě hlavní mohou být výrazy *tum* – tehdy, *eō tempore* – v té době, *illō diē* – onoho dne aj.

Cum valēmus, rēcta cōsilia aegrōtis damus. – Když jsme zdraví, dáváme správné rady nemocným.

Plūra tibi scrībam, cum plūs ōtīi habuerō. – Napíšu ti více, až budu mít více volného času.

- *cum iterātīvum* (opakovací) – **kdykoli**

Vedlejší věta vyjadřuje opakování děje v přítomnosti, minulosti a budoucnosti a je vzhledem k ději věty řídicí předčasná. Tvar slovesa se řídí podle relativního užívání časů.

Cum tē vīderam, gaudēbam. – Kdykoli jsem tě uviděl, radoval jsem se.

Cum errāvī, corrigor. – Kdykoli jsem chybil (chybím), jsem opravován.

- *cum identicum* (ztotožňovací) – **když** (ve významu **tím, že**)

Slovesa ve větě vedlejší i řídicí se vztahují k jedné dějové skutečnosti, mají stejný podmět a jsou v indikativu téhož času.

Improbis es, cum hoc dīcis. – Jsi nešlechtný, když (tím, že) toto říkáš.

Dē tē, Catilīna, cum tacent, clamant. – O tobě, Katilino, když (tím, že) mlčí, volají.

Spojka *cum* v časových větách konjunktivních

- *cum historicum* – **když**

Věta vedlejší vyjadřuje vždy časovou okolnost **k ději minulému**, přičemž její děj vnitřně (často až příčinně) souvisí s dějem věty řídicí.

Okolnost současnou s dějem věty řídicí vyjadřuje **konjunktiv imperfekta**:

Cum epistulam tuam legerem, magnopere gaudēbam. – Když jsem četl tvůj dopis, velice jsem se radoval.

Okolnost předčasnou před dějem řídicího slovesa vyjadřuje **konjunktiv plusquamperfekta**:

Cum nostrī appropinquāvissent, hostēs cēdēbant. – Když se naši (vojáci) přiblížili, nepřátelé ustupovali.

- *cum adversātīvum* (odporovací) – **kdežto**

Sloveso v takové větě vedlejší je v konjunktivu podle souslednosti časů.

Sōlus homō est particeps ratiōnis, cum cētera animālia sint expertia. – Jediný člověk je účasten rozumu, kdežto ostatní živočichové jsou ho neúčastni.

CVIČENÍ

1. Cum Graecia flōrēbat, Athēnae sēdēs omnium artium erant.
2. Cum beneficium tribuis, tacē, cum accipis, narrā.
3. Cicerō sex librōs dē rē pūblicā tum scrīpsit, cum gubernācula reī pūblicae tenēbat.
4. Iam vēr appropinquābat, cum Hannibal castra mōvit.
5. Cum epistulam meam legēs, scītō mē Rōmae esse.
6. Cum Caesar in Galliam vēnit, Haeduī et Sēquanī dē prīncipātū contendēbant.
7. Cum Rōmānī ad Cannās victī essent, Hannibal Rōmam petere poterat.
8. Cum Hannibal ad Rōmam appropinquāret, omnēs cīvēs clāmābant: Hannibal ante portās!
9. Graecī cum Trōiam expugnāvissent, incendiō eam dēlēverunt.
10. Pŷthagorās cum in geōmetriā quiddam novī invēnisset, Mūsīs bovem immolāvit.
11. Equitēs, cum flūmen trāsgressī essent, proelium commīsērunt.
12. Dārīus cum ex Eurōpā in Asiam rediisset, hortantibus amīcīs, ut Graeciam in suam redigeret potestātem, classem quīngentārum nāvium comparāvit.

beneficium tribuere – prokazovat dobrodiní
dē prīncipātū contendere – zápasit o náčelnictví
castra, ōrum, n. – tábor (vojenský)
proelium committere – svést bitvu
petere alqm – zaútočit na někoho

sēdēs, is, f. – sídlo
gubernācula tenēre – řídit, vést
pellō, ere, pepulī, pulsum – vyháním
redigere in potestātem – podrobit si

1. Nunc autem propior est nostra salūs, quam cum crēdidimus.
2. Cum autem vīdisset Iēsus fidem eōrum, ait paralyticō: Fīlī, dīmīttuntur tibi peccāta tua.
3. Factum est autem, cum essent ibi, implētī sunt diēs, ut pareret.
4. Vespere autem factō, cum occidisset sōl, afferēbant ad eum male habentēs et daemonia habentēs.
5. Vidēns autem Iēsus turbam ascendit in montem et cum sēdisset, accessērunt ad eum discipulī eius.
6. Et cum trānsisset sabbatum, Maria Magdalēnē et Maria Iacōbī et Salōmē ēmērunt arōmata, ut venientēs ungerent Iēsum.
7. Et cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in coelō quasi media hōra.
8. Et cum vidēret Iēsus concurrentem turbam, comminātus est spīrituī immundō dīcēns illī: Surde et mūte spīritus, ego praecipio tibi, exī ab eō.
9. Cum sublevāset ergō oculōs Iēsus et vīdisset, quia multitudō maxima venit ad eum, dīxit ad Philippum ...
10. Et haec cum dīxisset videntibus illīs ēlevātus est et nūbēs suscēpit eum ab oculīs eōrum. Cumque intuerentur in caelum eunte illō, ecce duo virī astitērunt iuxtā illōs in vestibus albīs.

paralyticus, a, um – ochrnutý
arōma, atis, n. – vonná mast
comminor, arī, ātus sum – hrozím
suscipio, ere, cēpī, ceptum – беру
iuxtā (s ak.) – vedle

pario, ere, peperī, partum – rodím
quasi media hōra – asi půl hodiny
nūbēs, is, f. – oblak
intueor, ērī, intuitus sum – hledím

VĚTY ČASOVÉ – POKRAČOVÁNÍ

Jsou často indikativní, pokud v nich stojí sloveso v konjunktivu (přezentu nebo imperfekta), je vyjadřován děj zamýšlený nebo očekávaný, při překladu je české sloveso v kondicionálu.

Nejčastější spojky:

- *dum, dōnec, quoad, quamdiū* – pokud, dokud (ne), zatímco, až

S indikativem mají tyto věty význam objektivně časový, konjunktivní kromě toho vyjadřují subjektivní očekávání nebo účel.

Certa mittimus, dum incerta petimus. – Ztrácíme jisté, zatímco se honíme za nejistým.
Quoad Pompeius in Italiā fuit, Cicerō spērāre nōn dēstitit. – Dokud byl Pompeius v Itálii, Cicero nepřestal doufat.

Lupus observāvit, dum dormitārent canēs. – Vlk číhal, až by psi spali.
Frūstrā exspectās, dum dēfluat amnis. – Nadarmo čekáš, až řeka odteče.

- *postquam, posteāquam* – poté, co; když

Tyto věty jsou indikativní s významem objektivně časovým.

Sorōrem tuam, posteāquam tū es prōfectus, nōn vīdī. – Poté, co ty jsi odešel, tvou sestru jsem nespátřil.

- *ubi (prīmum), ut (prīmum), simulac, simul (simulatque)* – jakmile

Tyto věty vyjadřují děj, po němž hned následuje děj věty řídicí. Slovesný čas je tu pojímán samostatně; nejčastěji je sloveso v indikativu perfekta nebo futura II.

Ubi Verrēs rosam vīdit, putābat vēr incipere. – Jakmile Verres uviděl růži, myslel si, že začíná jaro.

Simul aliquid audīverō, scrībam ad tē. – Jakmile něco uslyším, napíšu ti.

- *antequam, priusquam (ante ... quam; prius ... quam)* – dříve než

Indikativní věty s těmito spojkami určují čas objektivně, konjunktivní vyjadřují děj subjektivně představovaný a očekávaný.

Priusquam tē vīdī, vōcem tuam audīvī. – Dříve než jsem tě uviděl, uslyšel jsem tvůj hlas.
Hic cōsul, priusquam castra videat aut hostem, timet. – Tento konzul má strach, dříve než by viděl vojenské ležení nebo nepřítele.

Poznámka:

Spojky *antequam* a *priusquam* bývají často rozpojené tak, že *ante* a *prius* stojí v hlavní větě a časová vedlejší věta začíná slovem *quam*.

Antōnius ante abiit, quam illum vēnisse cōgnōvī. – Antonius odešel dříve, než jsem se dověděl, že přišel.

Haec omnia facta sunt prius, quam domum revertī. – Toto vše se stalo dříve, než jsem se vrátil domů.

CVIČENÍ

1. Dum spīrō, spērō.
2. Quoad potuī, tacuī.
3. Mihi cūrae erit tua valētūdō, dum tē praesentem vīderō.
4. Nōn dēsinam, dōnec opus perfēcerō.
5. Dōnec oppidum parvum est, vim hostium sustinēre nōn potest.
6. In Italiā morābor, dum mihi ā tē litterae veniant.
7. Antequam ad causam redeō, dē mē pauca dīcam.
8. Catō dīcere solēbat: Dē Carthāgine prius verērī nōn dēsinam, quam illam excīsam esse cognōverō.
9. Ut (prīmum) aliquid novī audīverō, scrībam ad tē.
10. Simulac fortūna dīlāpsa est, dēvolant omnēs amīcī.
11. Gladiātōrēs nōn prius pugnā excēdere potuerunt, quam bēstiās superāverant.

mihi est cūrae – mám starost o, leží mi na srdci
pauca – něco málo
dīlābor, lābī, lāpsus sum – rozplývám se, mizím
excēdō, ere, cessī, cessum alqā rē – odcházím z něčeho
moror, ārī, ātus sum – zdržuji se
excīdō, ere, cīdī, cīsum – ničím, vyvracím
causa, ae, f. – zde: věc

1. Quaerite Dominum, dum invenīrī potest, invocāte eum, dum prope est.
2. Dum lūcem habētis, crēdite in lūcem, ut filiī lūcis fīātis.
3. ... et inquiētum est cor nostrum, dōnec requiēscat in tē. (Augustīnus)
4. Quamdiū in mundō sum, lūx sum mundi.
5. Respondēns eīs dīxit: Ō generātiō incrēdula, quamdiū apud vōs erō, quamdiū vōs patiar?
6. Ait illī Iēsus: Āmēn dīcō tibi, quia in hāc nocte, antequam gallus cantet, ter mē negābis.
7. Ut autem implētī sunt omnēs, dīcit discipulīs: Colligite fragmenta, quae superāvērunt, nē quid pereat.

incrēdulus, a, um – nevěřící
superō, āre, āvī, ātum – zbývám
impleō, ēre, ēvī, ētum – zde: sytím
pereō, īre, perī, peritūrus – přicházím nazmar

TEXTY K PŘEKladu

DĚ PARIDIS IŪDICIŌ

Iuppiter, cum Thetis Pēleō nūberet, dīcitur ad epulās omnēs deōs convocāvisse exceptā Discordiā. Quae cum postea vēnisset neque admitteretur ad epulās, ab iānuā mīsit in medium mālum, dīcēns, ut tolleret dea, quae formōsissima esset. Iūnō, Venus, Minerva formam sibi vindicāre coepērunt. Magnā igitur inter eās discordiā ortā Iuppiter imperat Mercuriō, ut dēdūcat eās in Īdam montem ad Paridem eumque iubeat iūdicāre.

Iūnō Paridī pollicita est eum in omnibus terrīs rēgnātūrum esse; Minerva ei prōmīsit eum fortissimum et omnis artificiī scientem fore; Venus autem dīxit sē Paridī Helēnam, formōsissimam omnium mulierum in mātrimōnium datūram esse. Hoc dōnum Paris cēterīs anteposuit Veneremque pulcherrimam esse iūdicāvit. Tum Iūnō et Minerva Trōiānīs fuērunt īnfestae. Paris autem Helēnam Lacedaemone Trōiam abdūxit. Inde bellum decem annōrum ortum est.

Poznámky k textu:

exceptā Discordiā – (ablativ absolutní) s výjimkou; *quae* – a ta; *mālum.*, ī, n. – jablko; *quae ... esset* – která ... je; *magnā discordiā ortā* – ablativ absolutní; *in mātrimōnium* – do manželství, za manželku; *Lacedaemone* – z Lakedaimónu, ze Sparty; *Trōiam* – do Tróje.

DĚ EQUŌ TRŌIĀNŌ

Achīvī cum per decem annōs Trōiam capere nōn possent, Epēus monitū Minervae equum mīrae magnitūdinis ligneum fēcit, in quem sē abdidērunt fortissimī virī Graecōrum. In equō scrīpsērunt: „Danaī Minervae dōnō dant,“ castraque trānstulērunt in īnsulam Tenedum. Id Trōiānī ubi vīdērunt, arbitrātī sunt hostēs abisse. Priamus equum in arcem Minervae dūcī iussit et, ut fēriātī diēs essent, ēdīxit. Cassandrae vātī, Priamī filiae, cum vōciferārētur īnesse hostēs, fidēs habita nōn est. Cum Trōiānī equum in arce statuissent et noctū lūsū atque vīnō lassī obdormīvissent, Achīvī ex equō ā Sinōne apertō exiērunt et portārum custōdēs occīdērunt sociōsque signō datō recēpērunt et Trōiā sunt potītī.

Poznámky k textu:

Achīvī, ōrum, m. – Achajové, Řekové; *Epēus, Epēī*, m. – Epeios, tvůrce trojského koně; *monitū* – na pokyn; *Danaī, ōrum*, m. – Danaové, Řekové; *Tenedus, ī*, f. – Tenedos, ostrov u Tróje; *Priamus, ī*, m. – Priamos, trojský král; *Cassandra, ae, f.* – Kasandra, dcera Priamova; *vōciferor, ārī, ātus sum* – volám, křičím; *fidem habēre* – důvěřovat; *Sinōn, ōnis*, m. – Sinón, Istivý Řek před Trójou.

DĚ SCĪPIŌNE NĀSĪCĀ ET ENNIŌ

P. Scīpiō Nāsīca cum ad poētam Ennium vēnisset, eique ab ōstiō quaerentī ancilla dīxisset eum domī nōn esse, sēnsit illam dominī iussū dīxisse et illum intūs esse.

Paucīs post diēbus cum ad Nāsīcam vēnisset Ennius et cum ā iānuā eum quaereret, exclāmat Nāsīca sē domī nōn esse.

Tum Ennius: „Quid? Ego nōn cognōscō vōcem tuam.“ Hīc Nāsīca: „Homō es impudēns. Ego, cum tē quaererem, ancillae tuae crēdidī tē domī nōn esse, tū mihi nōn crēdis ipsī?“

Poznámky k textu:

Pūblius Scīpiō Nāsīca – známý Říman (3. stol. př. Kr.); *Quīntus Ennius* – římský básník; *intūs* – uvnitř; *paucīs post diēbus* – srovnej: *post paucīs diēbus*.

VĚTY PODMÍNKOVÉ (KONDITIONÁLNÍ)

Jsou to věty vedlejší, které vyjadřují podmínku děje věty hlavní. Jsou indikativní i konjunktivní. Spojka je jediná, a to *sī* (záporná *nisi*). U podmínkových souvětí nazýváme vedlejší větu **předvětím** a hlavní větu **závětím**. Z hlediska chápání podmínky z pozice mluvčího se dělí podmínková souvětí do tří forem:

1. forma reálná (skutečná)

Slovesa tu mohou stát v **indikativu všech časů**, v závětí se objevuje i imperativ. Spojka se do češtiny překládá **jestliže (jestliže ne)**.

Sī id dīcis / dīcēbās / dīcēs, errās / errābās / errābis. – Jestliže to říkáš / říkal jsi / budeš říkat, mýlíš se / mýlil ses / budeš se mýlit.

Nisi bene labōrās, nōn laudāris. – Jestliže nepracuješ dobře, nejsi chválen.

Sī tē in iūs vocant, itō! – Jestliže tě volají k soudu, jdi!

2. forma potenciální (možná)

Slovesa jsou v předvětí i závětí v **konjunktivu přítomném** nebo **perfekta** s rozdílem vidovým. Spojka se do češtiny překládá **jestliže by (jestliže by ne), kdyby snad (kdyby snad ne)**.

Sī id dīcās, errēs. – Jestliže bys to říkal, mýlil by ses.

Sī id dīxeris, errāveris. – Jestliže bys to řekl, zmýlil by ses.

Poznámka:

V závětí se může objevit sloveso v indikativu:

Memoria minuitur, nisi eam exerceās. – Paměť se zmenšuje, jestliže bys ji necvičil.

3. forma ireálná (neskutečná)

V předvětí i v závětí stojí slovesa v **konjunktivu imperfekta** o ději ireálném v přítomnosti a **konjunktiv plusquamperfekta** o ději ireálném v minulosti. Spojka se do češtiny překládá **kdyby (kdyby ne)**.

Sī id dīcerēs, errārēs. – Kdybys to říkal / řekl, mýlil / zmýlil by ses.

Sī id dīxissēs, errāvissēs. – Kdybys to byl říkal / řekl, byl by ses mýlil / zmýlil.

V předvětí i v závětí stojí zpravidla slovesa ve stejném tvaru:

Sī tacuissēs, philosophus mānsissēs. – Kdybys byl mlčel, byl bys zůstal filosofem.

Závětí však může být i zde indikativní:

Sī pecūniam habuissēs, aes aliēnum solvere dēbēbās. – Kdybys byl měl peníze, měl jsi zaplatit dluh.

1. *Sī omnia, quae vīdī, tibi narrāre velim, tempus mē dēficiat.*
2. *Sī vēneris, magnam tibi habēbō grātiam, sī nōn vēneris, ignōscam.*
3. *Sī scīveris perīculum hominī impendēre, improbē fēceris, nisi eum monueris.*
4. *Vix grātus esse videāris, sī mē nunc dēserueris.*
5. *Sī dē mē ipsō plūra dīcere vidēbor, ignōscitōte.*
6. *Sōcratēs, sī ex carcere fūgisset, haud ita admīrābilis viderētur.*
7. *Medicī, sī omnibus morbīs medērī possent, fēlicissimī essent hominum.*
8. *Nisi ante Rōmā profectus essēs, nunc eam certē relinquerēs.*
9. *Pecūnia, sī ūtī sciās, ancilla est, sī nesciās, domina.*
10. *Nōn potes iūcundē vīvere, nisi cum virtūte vīvās.*
11. *Sī dormīs, expergiscere; sī stās, ingredere; sī ingredereis, curre; sī curris, advolā!*
12. *Cōnsilium et ratiō nisi in senibus essent, summum cōnsilium Rōmānī senātum nōn appellāvissent.*
13. *Senex quīdam ante pugnam dīxit: „Sī adulescēns essem, nēmō pugnāret fortius.“*
14. *Sī illud, quod volumus, ēvēnerit, gaudēbimus; sīn minus, patiēmur animīs aequīs.*

haud = *nōn*

sciō, scīre, scīvī (scī), scītum – vím, umím

sīn minus – jestliže však ne

cōnsilium, ī, n. – moudrost, poradní sbor

medērī morbō – léčit nemoc

impendeō, ēre – hrozím

ingredior, ī, ingressus sum – vykročuji

adulescēns, ntis – mladý

1. *Sī filius Deī es, dīc, ut lapidēs istī pānēs fiant.*
2. *Sī linguīs hominum loquar et angelōrum, cāritatem autem nōn habeam, factus sum velut aes sonāns aut cymbalum tinniēns.*
3. *Domine, sī fuissēs hīc, frāter meus nōn esset mortuus.*
4. *Āmēn dīcō tibi, nisi quis renātus fuerit dēnuō, nōn potest vidēre rēgnum Deī.*
5. *Sī quis dīxerit: „Dīligō Deum,“ et frātrem suum ōderit, mendāx est. Quī enim nōn dīligit frātrem suum, quem videt, Deum, quem nōn videt, quōmodō potest dīligere?*
6. *Sī quaerās, invēneris vērītatem sōlam hominēs Deō proximōs facere.*
7. *Sī cōnfiteāmur peccāta nostra, fidēlis est et iūstus, ut remittat nōbīs peccāta et ēmundet nōs ab omnī inīūstitiā.*
8. *Haec est fidēs catholica, quam nisi quisque fidēliter firmiterque crēdiderit, salvus esse nōn poterit.*
9. *Et sī quidem fuerit domus illa digna, veniet pāx vestra super eam, sī autem nōn fuerit digna, pāx vestra revertētur ad vōs.*
10. *Amen dīcō vōbīs, nisi conversī fueritis, nōn intrābitis in rēgnum caelōrum.*

cymbalum, ī, n. – zvon

renāscor, ī, nātus sum – rodím se znovu

ēmundō, āre, āvī, ātum – očistuji

convertō, ere, vertī, versum – obracím

conversī fueritis = conversī eritis

renātus fuerit = renātus erit

dēnuō – znovu

catholicus, a, um – obecný

quōmodō – jak

VĚTY PŘÍPUSTKOVÉ (KONCESÍVNÍ)

Obsah vedlejší věty přípustkové odporuje tvrzení věty hlavní. Její děj však platí a dokládá to často příslovce **tamen** – **přece**, **přesto**. Jsou indikativní i konjunktivní a mají více spojek, které do češtiny překládáme **ačkoli**, **třebaže**, **přestože**, **i když**, **i kdyby**.

Typické spojky přípustkové jsou:

- **quamquam** se slovesem v indikativu všech časů:
Quamquam malus est, tamen amō eum. – Ačkoli je zlý, přesto ho miluji.
- **quamvīs** se slovesem v konjunktivu podle souslednosti časů:
Quamvīs malus sit, tamen amō eum. – Ačkoli je zlý, přesto ho miluji.
- **etsī, tametsī** (někdy i samotné **sī**), jež se pojí s indikativem všech časů,
- **etiāmsī**, jež se pojí s konjunktivem podle souslednosti časů.

Militēs tametsī ā duce dēserī sunt, tamen fortiter pugnābant. Ačkoliv vojáci byli vůdcem opuštěni, přece statečně bojovali.
Militēs etiāmsī ā duce dēserī essent, tamen fortiter pugnābant.

Ve významu přípustkovém se dále setkáme se spojkami:

- **cum** s konjunktivem podle souslednosti časů (*cum concessivum*):
Sōcratēs, cum facile posset ēdūcī ē custodiā, nōluit. – Ačkoliv mohl být Sókratés snadno vyveden z vězení, nechtěl.
- **ut** s konjunktivem prézentu a perfekta:
Ut dēsint vīrēs, tamen est laudanda voluntās. – Ačkoliv chybějí síly, přece je vůle hodna chvály.
- **licet** s konjunktivem prézentu a perfekta:
Začíná-li souvětí vedlejší větou, spojka **licet** bývá na druhém místě.
Fremant licet omnēs, dīcam, quod sentiō. – Ačkoli všichni hlučí, řeknu, co cítím.
Stojí-li však vedlejší věta až za větou řídicí, spojka **licet** je na prvním místě.
Mendācī hominī nōn crēdimus, licet aliquandō vērum dīcat. – Prolhanému člověku nevěříme, i když někdy říká pravdu.

Poznámka:

Přípustkový význam může mít i spojka **nē**, věty jsou konjunktivní:
Nē sit summum malum dolor, malum certē est. – I když bolest není největší zlo, zlem je určitě.

Věty přípustkové mohou být uvozeny také **vztažným zájmenem**. Sloveso v nich stojí v **konjunktivu** podle souslednosti časů.

Ego, quī sērō vēnissem, tamen haec vīdī. – Já, ačkoliv jsem přišel pozdě, přece jsem to uviděl.

1. *Quamquam male dē mē dīxistī, tamen tibi ignōscō.*
2. *Sapiēns morte nōn terrētur, etsī cottīdiē imminet.*
3. *Quod turpe est, quamvīs occultētur, tamen honestum fierī nūllō modō potest.*
4. *Quod saepe vidēmus, nōn mīrāmur, etiāmsī nesciāmus, cūr fiat.*
5. *Militēs, etsī ā duce et fortūnā dēserēbantur, tamen omnem spem salūtis in virtūte pōnēbant.*
6. *Cum sīs mortālis, quae sunt immortalia, cūrā.*
7. *Nam sī quis exīstimat sē aliquid esse, cum sit nihil, ipse sē sēdūcit.*
8. *Cicerō, cum tenuissimā valētūdine esset, nē nocturnum quidem tempus ad quiētem relinquēbat.*
9. *Medicī, quamquam intellegunt saepe, tamen numquam aegrīs dīcunt illō morbō eōs esse moritūrōs.*
10. *Assentātīō, quamvīs perniciōsa sit, nocēre tamen nēminī potest nisi ei, quī eam recipit atque eā dēlectātur.*
11. *Nē fuerim optimus, inter malōs numerārī nōn potuī.*
12. *Nē potuerim commūnī salūtī prōdesse, tamen voluntās nōn dēerat.*
13. *Aristīdēs, quī dīvitissimus esse posset, pauper mortuus est.*

fremō, ere, uī, (itum) – hlučím
perniciōsus, a, um – zhoubný
nē – quidem – ani

assentātīō, ōnis, f. – lichocení
turpis, e – hanebný
honestus, a, um – čestný, ušlechtilý

1. *Dīxit ei Iēsus: Ego sum resurrēctiō et vīta. Quī crēdit in mē, etiāmsī mortuus fuerit, vīvet. Et omnis, quī vīvit et crēdit in mē, nōn moriētur in aeternum.*
2. *Nam etsī crucifixus est ex infirmitate, vīvit ex virtūte Deī. Nam et nōs infirmī sumus in illō, sed vīvēmus cum eō ex virtūte Deī in nōbīs.*
3. *Ait illī Petrus: Etiāmsī oportuerit mē morī tēcum, nōn tē negābō. Similiter et omnēs discipulī dīxērunt.*
4. *Ego vērō, quamvīs prae tuō cōnspectū mē dēspiciam et aestimem mē terram et cinerem,⁶² tamen aliquid dē tē sciō, quod dē mē nesciō. (Augustīnus)*
5. *Ascendit ergō Simon Petrus et traxit rēte in terram, plēnum magnīs piscibus centum quīnquāgintā tribus; et cum tantī essent, nōn est scissum rēte.*

mortuus fuerit = mortuus erit
rēte, is, n. – rybářská síť

cōnspectus, ūs, m. – zde: tvář
scindō, ere, scidī, scissum – trhám

⁶² Doplně: *esse.*

GERUNDIUM A GERUNDIVUM

Gerundium a gerundivum jsou jmenné slovesné tvary, jež se tvoří od přítomného kmene slovesa připojením sufixu *-nd-* (*laudand-*, *dēlend-*, *legend-*, *capiend-*, *audiend-*).

GERUNDIUM

Gerundium je slovesné substantivum a skloňuje se jako neutrum 2. deklinace. Užívá se ho pouze v pádech singuláru kromě nominativu a bezpředložkového akuzativu. Do češtiny se překládá slovesným substantivem nebo činným infinitivem. Gerundium tvoří i deponentní slovesa:

- **gerundium v genitivu** se užívá ve spojení se substantivem, dějovým adjektivem nebo po předložce *causā*, *grātiā*:
ars amandī – umění milovat,
cupidus discendī – dychtivý učit se,
in statu nascendī – ve stavu rození (zrodu),
scribendī causā – kvůli psaní;
- **gerundium v dativu** se vyskytuje zřídka:
nōn sum solvendō – nejsem pro placení (nemohu platit, nemám peníze);
- **gerundium v akuzativu** se užívá jen po předložce, nejčastěji *ad*:
prōficit ad scribendum – prospívá ke psaní,
ad cōgitandum – k přemýšlení;
- **gerundium v ablativu** se objevuje často:
dēfessus dīcendō – unavený mluvením,
dēlector pingendō – bavím se malováním.

Dvě slovesné vlastnosti gerundia

- gerundium má **předmět ve stejném pádě jako sloveso**:
ferre iniuriās → *iniuriās ferendō* – snášením křivd,
legere librum → *legendō librum* – čtením knihy,
ūtī argūmentīs → *ad ūtendum argūmentīs* – k užití důkazů,
pārēre lēgibus → *studium lēgibus pārendī* – snaha poslouchat zákony;
- gerundium je rozvíjeno **adverbiem** jako sloveso:
ad bene vīvendum – k dobrému žití,
ad celeriter scribendum – k rychlému psaní,
saepe cadendō – častým (do)padáním.

Poznámka:

Ablativ gerundia se v pozdější latině vyskytuje ve funkci příslovečného určení způsobu. Svým významem se tu blíží přechodníku přítomnému:
Trānsībant terram populandō. – Procházeli zemi pleněním (pleníce ji).

- Hominēs cupiditāte cognōscendī semper gerēbantur.
- Ad pārendum lēgibus semper ā magistrīs parentibusque educābāmur.
- Loquendī ēlegantia legendō augētur.
- Nūlla aetās ad discendum sēra.
- Ars ornātē dīcendī nōn est facilis.
- Aqua pūra ūtilis est bibendō.
- Dēfendendī haec causā, nōn glōriandī ēloquor.
- Breve aetātis tempus satis longum est ad bene beātēque vīvendum.
- Homō ad intellegendum et ad agendum nātus est.
- Ōrātor optimus dīcendō animōs audientium et docet et dēlectat.
- Homīnis mēns discendō alitur et cōgitandō.
- Resistendō cupiditātibus inveniētur pāx vēra cordis, nōn eīs serviendō.
- Nihil agendō hominēs male agere discunt.
- Gūtta cavāt lapidēm non vī, sed saepe cadēdo.
- Sī virtūtem habeās, nūllā rē ad bene vīvendum egeās.
- Dūm datur, ó puerī, discēdi cōpia vōbis
discite nōn sempēr cōpia tālis erīt.

glōrior, *ārī*, *ātus sum* – chlubím se

cōpia, *ae*, *f.* – zde: možnost, příležitost

cupiditās, *ātis*, *f.* – vášeň, touha, žádostivost (věta č. 12)

agere – zde zkráceno z *vītam agere* = *vīvere*

aetās, *ātis*, *f.* – (lidský) věk, život

gerō, *ere*, *gessī*, *gestum* – vedu, řídím

- Elisabeth implētum est tempus pariendī.
- Quī habet aurēs audiendī, audiat!
- Magister, quid faciendō vītam aeternam possidēbō?
- Filius adulēscēntior profectus est in regiōnem longinquam et ibi dissipāvit substantiam suam vīvendō luxuriōsē.
- Iēsus ā Nazareth pertrānsīvit benefaciendō et sānandō omnēs oppressōs ā Diabolō, quoniam Deus erat cum illō.
- Sīc homō, quī ieiūnat in peccātīs suīs et iterum eadem facit, quid prōficit humiliandō sē? Ōrātiōnem illīus quis exaudiet?
- Omnia tempus habent et mōmentum suum cuique negōtiō sub caelō est: est tempus nascendī et tempus moriendī, tempus dēstruendī et tempus aedificandī, tempus flendī et tempus rīdendī, tempus tacendī et tempus loquendī.
- Et trādent eum gentibus ad illūdendum et flagellandum et crucifigendum et tertiā diē resurget.

pertrānseō, *īre*, *īī*, (*īvī*), *itum* – zde: obcházím
prōficiō, *ere*, *fēcī*, *fectum* – pořizuji, získávám
rīdeō, *ēre*, *rīsī*, *rīsum* – směji se
ōrātiō, *ōnis*, *f.* – modlitba

negōtium, *īī*, *n.* – práce, činnost, úkol
ieiūnō, *āre*, *āvī*, *ātum* – postím se
mōmentum, *ī*, *n.* – doba

DĚ PĪRĀTĪS

Prīmō a. Chr. n. saeculō pīrātae mare internum nāvibus suīs cūnctīs hominibus īnfestum reddēbant. Nam exercitūs Rōmānī bellandō dīripiendōque multās gentēs in ultimam miseriam inopiamque pepulerant, ita multī hominēs perditī ad rapiendum incitābantur.

Prīmō pīrātae nāvēs mercātōrum oppressērunt et mercātōrēs cēterōsque, quī negōtiōrum causā per mare nāvīgābant, capiēbant. Deinde etiam in īnsulās, lītora, portūs Italiae impetum facere audēbant. Nūllum erat praesidium in classe Rōmānā.

Mox nēminī facultās nāvīgandī dabātur; mox timōre pīrātārum lītora portūsque dēserēbantur; mox frūmentum urbī Rōmae dēerat. Etiam magistrātūs Rōmānī ā pīrātīs capiēbantur, cum officiī causā in prōvinciās nāvīgābant.

Eā miserīā senātus populusque Rōmānus ad agendum incitātus est: Gnaeō Pompēiō, virō magnae virtūtis, imperium bellī pīrātārum lēge commissum est. Quī nūllum tempus agendī intermīsīt, sed saepe monendō cīvēs ad nāvīgandum incitāvit. Postquam multae nāvēs aedificātae sunt, Pompēius prīmō Hispāniam, Siciliam, Āfricam ā pīrātīs līberāvit, deinde magnā celeritāte nāvīgandō et fortiter bellandō pīrātās usque ad lītora Asiae pepulit. Multī pīrātae, ubi facultātem ēvādendī sibi nōn darī vīdērunt, sē in potestātem fidemque Pompēi dedērunt.

Cui Cicerō in ōrātiōne grātiam populī Rōmānī rettulit: „Laudō industriam Pompēi in agendō, cōnsilium in prōvidendō, celeritātem in cōficiendō. Ita ūna lēx, ūnus vir, ūnus annus nōs tantā miserīā līberāvit.“

Poznámky k textu:

a. Chr. n. – viz lekcí VIII; *pīrāta, ae*, m. – pirát; *mare internum* – Středozevní moře; *reddō, ere, didī, ditum* s ak. doplňkovým – učinit někoho něčím (nějakým); *pellō, ere, pulī, pulsum* – zaháním; *rapiō, ere, rapuī, raptum* – loupím; *impetum facere in alqm* – zaútočit na někoho; *praesidium, ī*, n. – ochrana; *imperium committere* – svěřit velení; *in potestātem fidemque sē dare* – vzdát se; *grātiam referre alicui* – vyjádřit vděčnost někomu.

Gerundivum⁶³ je slovesné adjektivum s koncovkami *-us, -a, -um* (*laudandus, laudanda, laudandum*) a skloňuje se podle 1. a 2. deklinace.⁶⁴

Ve větě se gerundivum vyskytuje ve dvojí větněčlenské platnosti, a to jako shodný přívlastek a jako doplněk:

• gerundivum v platnosti shodného přívlastku

Vyskytuje se ve všech pádech a v obou číslech. Překládáme jej substantivem slovesným, v genitivu i pomocí činného infinitivu. Přitom je třeba mít na paměti, že gerundivum vyjadřuje **pasivní děj**, což při překladu uvedenými jazykovými prostředky v češtině nelze vyjádřit:

occāsiō patriae līberandae – příležitost k osvobození vlasti (osvobodit vlast), tj. příležitost k tomu, aby vlast byla osvobozena.

V **genitivu** je najdeme ve spojení se substantivem, dějovým adjektivem a po předložce *causā* a *grātiā*:

cupiditās bellī gerendī – touha po vedení války (vést válku),

perītus reī pūblicae gerendae – zkušený v řízení státu,

causā lēgum scrībendārum – kvůli napsání zákonů,

tuī servandī causā – kvůli tvému zachránění (tvé záchraně).

V **dativu** je často ve významu dativu prospěchového, někdy nabývá též významu účelu:

diem dīcere operī faciendō – určit den ke konání díla,

decemvirī lēgibus scrībendis – deset mužů (desítka mužů) pro napsání zákonů.

V **akuzativu** se vyskytuje pouze po předložce, nejčastěji *ad*:

ad condendam urbem – k založení města,

ad bella suscipienda – k podnikání válek.

Gerundivum v **ablativu**:

hīs librīs legendīs – čtením těchto knih,

dēfendendā pāce – bráněním míru,

prō patriā līberandā – pro (za) osvobození vlasti.

Gerundivum označuje děj, který se koná **současně s hlavním dějem** nebo který se bude konat **po něm**.

Locus ad urbem condendam idōneus ēlēctus est. – Bylo vybráno místo vhodné k **založení** města.

V tom se odlišuje od participia perfekta pasiva, které se překládá někdy rovněž substantivem slovesným, ale vyjadřuje děj **předčasný** před dějem řídicího slovesa:

Ab urbe conditā annī numerābantur. – Léta se počítala od **založení** města.

⁶³ V některých mluvnicích se gerundivum nazývá **pasivní participium futura**.

⁶⁴ Zřídka se vyskytující gerundivum s adjektivní platností vyjadřuje děj, který **má být konán (vykonán)**, děj, který je **(nutně) konán**, nebo děj, který **bude (nutně) konán**.

Výraz *puer laudandus* tedy může znamenat: hoch, který má být chválen;
hoch, který je (nutně) chválen;
hoch, který bude (nutně) chválen.

Poznámka:

Spojení ablativu gerundiva s ablativem substantiva má někdy platnost ablativu absolutního (o ději současném s hlavním dějem):

Sepulcrīs legendīs in memoriam redeō mortuōrum. – Při čtení (čtením) náhrobků se vracím ke vzpomínce na mrtvé.

Vazba gerundia s akuzativem předmětovým je souznačná s vazbou přívlastkového gerundiva:

tolerāre dolōrem → (*dē tolerandō dolōrem*) → *dē dolōre tolerandō* – o snášení bolesti,

legere librōs → (*legendō librōs*) → *legendīs librīs* – čtením knih,

ferre iniūriās → (*iniūriās ferendō*) → *iniūriīs ferendīs* – snášením křivd,

augere dīvitiās → (*operam damus augendō dīvitiās*) → *operam damus augendīs dīvitiīs* – věnujeme se zvětšování bohatství.

Vazba přívlastkového gerundiva je v latině mnohem běžnější, vazby gerundia s akuzativem předmětovým se užívá hlavně tam, kde by vzniklo nelibozvučné hromadění dlouhých koncovek, např. v genitivu plurálu:

occāsiō optimōs librōs legendī (místo: *occāsiō optimōrum librōrum legendōrum*) – příležitost ke čtení nejlepších knih.

- **gerundivum v platnosti doplňku k podmětu**

V tomto postavení stojí gerundivum ve spojení s tvary slovesa *esse* a tvoří s ním vazbu, která se nazývá **opisné časování trpné** (opisná konjugace trpná).

Tato vazba vyjadřuje **nutnost děje slovesného a pasivitu**, a to

1. pomocí tzv. **osobního pasiva** u sloves **přechodných** (*laudāre puerum; exercēre memoriam*):

Puer laudandus est. – Hoch má (musí) být chválen.

– Je nutné (je třeba), aby byl hoch chválen.

Memoria exercenda est. – Paměť má (musí) být cvičena.

– Je nutné (je třeba), aby paměť byla cvičena.

Pomocné sloveso *esse* vyjadřuje ve vazbě opisného časování trpného **čas děje**:

Puer laudandus erat / erit. – Hoch měl (musel) / bude muset být chválen.

Poznámka:

Gerundivum deponentních sloves má rovněž pasivní význam:

Vir probus imitandus est. – Řádný muž má být napodobován.

2. pomocí tzv. **neosobního pasiva** u sloves **nepřechodných** a u sloves **bezpředmětových**.

Gerundivum tu má tvar neutra singuláru:

pārendum est – je třeba (je nutno) poslouchat / má (musí) se poslouchat;

ūtendum est – je třeba (je nutno) užívat (užít) / má (musí) se užívat (užít);

moriendum est – musí se zemřít, je nutno zemřít;

eundum est – je třeba (je nutno) jít.

Původce děje vyjádřeného vazbou opisného časování trpného se vyjadřuje **dativem**:

Puer magistrō laudandus est. – Hoch má být chválen učitelem.

Memoria nōbīs exercenda est. – Paměť má (musí) být námi cvičena.

Virī probī adulēscētibūs imitandī sūnt. – Řádní muži mají být mladíky napodobováni.

Iam mihi est eundum. – Musím už jít.

Omnibūs est moriendum. – Všichni musí zemřít.

POZOR:

Každý dativ však nemusí být původcem děje – některá nepřechodná slovesa mají **předmět v dativu**:

Lēgibūs tibi pārendum est. – Musíš poslouchat zákony.

Prōditōrī nōn est crēdendum. – Zrádci se nemá (nesmí) věřit.

Některá slovesa mají předmět v ablativu, který má namnoze stejný tvar jako dativ:

Verbīs nōtīs orātōrī ūtendum est. – Řečník má užívat známých slov.

Má-li sloveso pádovou vazbu s dativem, může se místo původce děje v dativu objevit činitel pasivního děje:

Ā victōribūs parcendum est victīs. – Vítězové musí šetřit poražené.

Poznámka:

Tvar slovesa *esse* může být někdy ve větě vynechán:

Dē omnibūs dubitandum. – O všem se má pochybovat.

- **gerundivum v platnosti doplňku k předmětu**

Bývá po slovesech znamenajících dávání, předávání, posílání, obstarávání (*dare, trādere, mittere, permittēre, cūrāre* aj.) a vyjadřuje **účel** nebo **cíl** děje řídicího slovesa:

Mittō tibi librōs legendōs. – Posílám ti knihy ke čtení (**tj.** abys je četl).

Pater filiū Sōcratī ēducandum trādīdit. – Otec předal Sókratovi syna na vychování.

Caesar pontem faciendum cūrāvīt. – Caesar se postaral o postavení mostu.

CVIČENÍ

1. Hannibal vir bellī gerendī perītissimus erat.
2. Dux hostium in oppugnandā urbe cecidit.
3. Dux urbe dēfendendā magnam sibi glōriam parere studuit.
4. Īnsula abundābat materiā ūtilī ad nāvēs aedificandās.
5. Dux diem dīxit urbī huic oppugnandae.
6. Subitō magna cupiditās Rōmae videndae mē occupāvit.
7. Pauca prius explānanda sunt, quam initium narrandī faciam.
8. Senibus dīcentibus adulēscētibz tacendum est.
9. Semper est vigilandum, multae sunt ĩnsidiae bonīs.
10. Ē duōbus malīs minus est ēligendum.
11. Amīcitiā colenda est, cum sine eā vīvī nōn possit.
12. Rōmulum Remumque cupiditās cēpit in ĩis locīs, ubi expositī et ēducātī erant, urbis condendae.
13. Decemvirī colōniae dēdūcendae agrōque dīvidendō creatī sunt.
14. Sī ūnum diem morātī essētis, omnibus moriendum fuit.
15. Magis occultae inimīcitiāe quam apertae timendae sunt.
16. Quid nōbīs faciendum est? Num argūmentīs ūtendum in rē eius modī?
17. Catō dīcere solēbat: Cēterum autem cēnseō Carthāginem esse dēlendā.
18. Aliquis vir bonus ēligendus est ac semper ante oculōs habendus, ut tamquam illō spectante vīvāmus et omnia tamquam illō vidente faciāmus.

pariō, ere, peperī, partum – zde: získevám, zjednávám
cupiditās, ātis, f. – touha
expōnō, ere, posuī, positum – odkládám

ĩnsidiae, ārum, f. – nástrahy
rēs eius modī – taková věc
subitō – náhle

1. Ecce Dominus veniet ad salvandās gentēs.
2. Excitā, Domine, corda nostra ad praeparandās Ūnigenitī tuī viās.
3. Cum ergō nōn est pāx impiīs, ōrandum est fidēlibz, ut āvertantur impiī ab impietāte suā, rogandum est, ut in sāctā pāce mīlitet ecclēsia. (M. J. Hus)

mīlitō, āre, āvī, ātum – bojuji (v duchovním smyslu: „rytěřuji“)

TEXTY K PŘEKLADU

MORS ARCHIMĚDIS

Syracūsae, magna et dīves Siciliae urbs, secundō bellō Pūnicō miserā sorte afficiēbantur. Urbe ab exercitū Rōmānō captā mīlitēs dīripiendī causā domōs invāsērunt. Memoriae proditum est eō in tumultū Archimēdem, mathematicum praeclārum, intentum in formās, quās in pulvere scribēbat, ā mīlite quōdam interfectum esse. Archimēde interfectō Marcellum, imperātōrem Rōmānum, doluisse sepultūraeque honōrificae cūram habuisse Livius narrat. Duōbus ferē saeculīs post Cicerō ā senātū quaestor in Siciliam missus sepulcrum Archimēdis ignōrātum ā cīvibus Syracūsānīs, quī id esse omnīnō negābant, investigāvit.

Poznámky k textu:

affici alqā rē – být postižen něčím; *memoriae prōdere* – zaznamenat; *cūram habēre* – postarat se.

DĚ EPICŪRĪ PHILOSOPHIĀ

Omnibus temporibus hominēs philosophiae dēditī dē nātūrā deōrum quaesivērunt. Multī deōs omnibus rēbus cōnsulere putāvērunt. Quīdam philosophī antīquī etiam vītam hominum regendam eīs attribuērunt. Itaque deōs hominibus colendōs timendōsque esse cēnsuērunt.

Sed Epicūrus philosophus docuit: „Deī hominibus timendī nōn sunt. Numquam malōs hominēs pūniunt, numquam bonōs praemiīs afficiunt, quod deum neque irā neque grātiā tenērī neque ūllō mūnere occupārī decet, nē qua rēs voluptātī eius obsit. Deōs enim semper maximā in voluptāte vīvere inter omnēs cōnstat.“

Aliī philosophī contrā: Epicūrī sī vērā sententia est, quae potest esse pietās, quae inter hominēs fidēs, quae religiō? Ea enim omnia attribuenda sunt deōrum nūminī. Sī autem deīs est neque potestās neque voluntās generis hūmānī regendī adiuvandīque, quā dē causā sīt hominibus religiō iūstītiaque aestimanda, cūr nōbīs fidēs servanda, cūr pietās ergā deōs hominēsque colenda.

Poznámky k textu:

quaerere dē alqā rē – ptát se na něco, pídít se po něčem; *cōnsulere alci rē* – starat se o něco; *praemiō afficere* – odměnit; *nūmen deōrum* – vůle bohů, božská moc; *decet* – sluší se; *nē qua* – aby žádna; *tribuō, ere, uī, ūtum* – určit, prokazovat; *maximā in voluptāte* = *in maximā voluptāte*.

Nōn dīvitum tantummodō aut primōrum liberōs, sed omnēs pariter, nōbilēs et ignōbilēs, dīvitēs et pauperōs, puerōs et puellās per omnēs urbēs et oppida pāgōsque et vīllās scholīs esse adhibendōs sequentia ēvincunt.

Prīmō, quīcunque hominēs nātī sunt, eōdem prīncipālī fine nātī sunt, ut hominēs sint, id est creatūra rationalis, creatūrārum domina, creatōris suī expressa imāgō. Omnēs itaque sē prōmovendī sunt, ut litterīs, virtūtibus, religiōne dextrē imbūtī vītam praesentem ūtiliter trāsmittēre, futūrae autem dignē praeparārī quaeant.

Nōs autem, sī quōsdam tantum ad ingenīi cultūram admittimus aliīs exclusīs, iniūriī sumus nōn solum in eiusdem nātūrae cōnsortēs, sed in Deum ipsum, quī ab omnibus, quibus imāginem suam impressit, agnōscī, dīligī et laudārī vult. Quod eō ferventius fiet, quō maior cognitiōnis lūx erit accēnsa.

Tantum scīlicet dīligimus, quantum cognōscimus.

Poznámky k textu:

ēvincō, ere, vīcī, victum – dokazují; *expressus, a, um* – zřetelný (pravý); *prōmoveō, ēre, mōvī, mōtum* – vedu; *litterīs ... dextrē imbūtī* – správně naplnění vědomostmi ...; *futūrae* (tj. *vītae*) *praeparārī* – připravit se na budoucí život; *ingenīi cultūra* – duševní vzdělání; *iniūriī sumus in ...* – dopouštíme se bezpráví vůči ...; *eō ... quō* – tím ... čím.

VĚTY ÚČINKOVÉ OBSAHOVÉ VĚTY OZNAMOVACÍ SE SPOJKOU *QUOD* OBSAHOVÉ VĚTY OZNAMOVACÍ SE SPOJKOU *UT* VZTAŽNÉ VĚTY KONJUNKTIVNÍ

VĚTY ÚČINKOVÉ (KONSEKUTIVNÍ)

Jsou to věty příslovečné a vyjadřují účinek, výsledek či důsledek děje věty řídicí. Mají význam příslovečného určení způsobu, nejčastěji míry.

Spojka je *ut* (že), *ut nōn* (že ne), případně *ut nēmō* (že nikdo), *ut nihil* (že nic).

V hlavní větě bývají výrazy: *ita, sīc, tam, adeō* – tak, do té míry; *tantus* – tak veliký; *totiēns* (*totiēs*) – tolikrát; *tot* – tolik; *tantō* – o tolik; *tantopere* – tak velice; *tālis, e* – takový apod.

Jsou to věty konjunktivní, konjunktiv je užit **samostatně**, to znamená, že je v tom čase, v jakém by byl indikativ, kdyby byla věta nezávislá.

Ita discit, ut omnēs eum laudent. – Učí se tak, že ho všichni chválí.

Ita discēbat, ut omnēs eum laudārent. – Učil se tak, že ho všichni chválili.

Epamīnōndās fuit adeō vērītātis dīligēns, ut nē iocō quidem mentīrētur. – Epameinondás byl do té míry pravdymilovný, že nelhal ani žertem.

Poznámka:

V pozdější latině bývá výraz *ita* až ve vedlejší větě: *ita ut* (takže).

Et ecce, mōtus magnus factus est in marī, ita ut nāvīcula operīrētur fluctibus, ipse vērō dormiēbat. – A hle, nastalo velké bouření na moři, takže lodička byla zmítána vlnami, on však spal.

OBSAHOVÉ VĚTY OZNAMOVACÍ SE SPOJKOU *UT*

Jsou to vedlejší věty podmětne nebo předmětne, které se kladou:

- po slovesech vyjadřujících **působení, způsobování, dosahování** (*verba efficiendī*): *faciō, efficiō, perficiō, impetrō, assequor, cōnsequor* aj.

Konjunktiv se v nich klade stejným způsobem jako ve větách účelových.

Tuā orātiōne perfectum est, ut mortem nōn dūcerem in malīs. – Tvou řečí bylo způsobeno, že nekladu smrt mezi zlé věci. (podmětne)

Sōl efficit, ut omnia flōreant. – Slunce způsobuje, že všechno kvete. (předmětne)

- po neosobních výrazech **majících význam** „stávat se“, „přiházet se“: *fīt, fierī potest, accidīt, contingīt, ēvenīt, sequitur* – (z toho plyne), *mōs est, cōnsuētūdō est* – je zvykem.

Konjunktiv se užívá stejným způsobem jako ve větách účelových.

Fierī potest, ut errem. – Může se stát, že se mýlím.

VZTAŽNÉ VĚTY KONJUNKTIVNÍ

Určovací věty druhové (deskriptivní) vyjadřují děj, kterým se vyznačuje jistý druh osob nebo věcí. Jsou uvozeny **vztažným zájmenem**, které překládáme spojkami **že** nebo **aby**.

Konjunktiv se klade jako ve větách účelových.

Sunt, quī ita putent. – Jsou (takoví), že takto smýšlejí.

Nēmō est tam stultus, quī hoc dīcat. – Nikdo není tak hloupý, aby toto říkal.

Maīor sum, quam cuī possit fortūna nocēre. – Jsem větší, než aby mi osud mohl uškodit.

Poznámka:

Vztažná věta determinativní, která neurčuje člen řídící věty vyznačením druhu, ale jednotlivým skutečným projevem, jenž se týká **pouze** větného členu, k němuž se vztahuje, má sloveso v **indikativu**. Často je do věty vložena a zpravidla stojí za členem, k němuž se vztahuje.

Versūs, quōs mihi herī recitābās, valdē mihi placuērunt. – Verše, které jsi mi včera přednášel, se mi velmi líbily.

Sī enim dīligitis eōs, quī vōs dīligunt, quam mercēdem habētis? – Jestliže totiž milujete ty, kteří milují vás, jakou máte odměnu?

Spojka *quīn* místo *ut nōn* a *quī nōn*

V posledních dvou uvedených druzích vedlejších vět (**obsahové věty oznamovací se spojkou *ut*, určovací věty druhové**) se spojka *quīn* užívá následujícím způsobem:

Má-li souvětí smysl kladný, bývá po záporných slovesech v hlavní větě záporná věta vedlejší uvedena místo *ut nōn* a *quī nōn* spojkou *quīn*.

Facere nōn possum, quīn (= ut nōn) cottīdiē ad tē litterās mittam. – Nemohu učinit, abych ti každodenně neposílal dopis.

Nēmō est, quīn (= quī nōn) sciat. – Není nikdo, kdo neví. (**tj.** Každý ví.)

Ale: *Nēmō est, quī sciat.* – Není nikdo, kdo ví. (**tj.** Nikdo neví.)

Fierī nōn potest, quīn (= ut nōn) tē laudem. – Nemůže se stát, že bych tě nechválil.

Ale: *Fierī nōn potest, ut tē laudem.* – Nemůže se stát, že bych tě chválil.

OBSAHOVÉ VĚTY OZNAMOVACÍ SE SPOJKOU *QUOD*

Jsou to vedlejší věty podmětne nebo předmětne, které vyjadřují skutečnost, o níž se větou řídící něco vypovídá. Sloveso v nich stojí zpravidla v indikativu, řídčeji v konjunktivu.

Vyskytují se:

- po slovesech vyjadřujících city a jejich projevy (*verba affectuum*):

Grātum est nōbīs, quod valētis. – Je nám milé, že jste zdraví. (podmětná)

Gaudeō, quod vēnistī. – Raduji se, že jsi přišel. (předmětne)

Na tuto větu vedlejší může být v hlavní větě poukázáno výrazy *id, hoc, haec rēs* apod.:

In hōc sumus sapientēs, quod nātūram optimam ducem sequimur eique pārēmus. – V tomto jsme moudří, že následujeme přírodu (přirozenost) jako nejlepší vůdkyni a jsme jí poslušni.

- po slovesech vyjadřujících způsobování a dění, např. *fit, accidit, ēvenit; faciō, efficiō*. Jde v nich o děj, který je představen jako skutečný a známý a řídící větou se o něm pronáší hodnotící úsudek.⁶⁵

Male accidit, quod sērō vēnistī. – Špatně se stalo (byla chyba), že jsi přišel pozdě.

⁶⁵ Srovnej: *Accidit, ut sērō veniās.* – Stává se, že přicházíš pozdě. Tato výpověď obsahuje pouze zjištění, že se něco děje / neděje. Viz následující oddíl.

CVIČENÍ

1. Imperātor Hadriānus equōs et canēs sīc amābat, ut eīs sepulcra cōstitueret.
2. Tanta tempestās coorta est, ut nāvēs cursum tenēre nōn possent.
3. Verrēs Siciliam ita vexāvit, ut ea restituī in antīquum statum nullō modō possit.
4. Adeō excellēbat Aristīdēs abstinentiā, ut cognōmine Iūstus appellātus sit.
5. Aristīdēs in tantā paupertate dēcessit, ut filiae eius pūblicē alerentur.
6. Atticus sīc Graecē loquēbātur, ut Athēnīs⁶⁶ nātus esse viderētur.
7. Nātūrā fit, ut liberī ā parentibus amentur.
8. Eloquentiae vīs efficit, ut ea, quae scīmus, aliōs docēre possīmus.
9. Nōn rārō fit, ut honestum cum ūtilī certet.
10. Hominēs hāc ūnā rē plūrimū ā bēstiīs differunt, quod ratiōnem habent.
11. Nihil tam malum est, ut peius esse nōn possit.
12. Nulla est gēns tam fera, quā nōtitiā Deī habeat.
13. Nihil est tam difficile, quā quaerendō investigārī possit.
14. Nēmō est tam senex, quī sē ūnum annum nōn putet vīvere posse.
15. Is sum, quī numquam mentītus sim.
16. Nōn sum is, quī mortis periculō terrear.
17. Facis iūcundē, quod nōn solum plūrimās epistulās meās, vērū etiam longissimās flāgitās.
18. Stēllae tot sunt, ut eās numerāre nōn possīmus.
19. Tantum terrōrem hostibus iniēcimus, ut nēmō ē castrīs exīre audeat.
20. Iūpiter hominibus ita irātus est, ut mundum undīs obruere cōstituerit.

abstinentia, ae, f. – zde: poctivost

pūblicē – na státní útraty

irāscor, ī, *irātus sum alicī* – hněvám se na někoho

obruō, ere, *ruī, rutum* – zalévám

dēcēdō, ere, *cessī, cessum* – umírám

terror, ōris, m. – strach

iniciō, ere, *iēcī, iectum* – zde: naháním

nōn solum ...vērū etiam – nejen ... ale i

1. Sīc enim Deus dīlēxit mundum, ut Fīlium suum ūnigenitum daret, ut omnis, quī crēdit in ipsum, nōn pereat, sed habeat vītam aeternam.
2. Et exoritur procella magna ventī et fluctūs sē mittēbant in nāvem, ita ut iam implērētur nāvis.
3. Respondēns autem Iēsus dīxit: Nōne decem mundātī sunt? Et novem ubi sunt? Nōn sunt inventī, quī redīrent, ut darent glōriam Deō nisi hic aliēnigena? Et ait illī: Surge, vāde, fidēs tua tē salvum fēcit.

procella, ae, f. – bouře

ventus, ī, m. – vítr

procella ventī – větrná bouře

fluctus, ūs, m. – vlna

sē mittere – vrhat se

aliēnigena, ae, m. – cizozemec

⁶⁶ Athēnīs – ablativ místní (viz kap. Syntax pádů).

TEXTY K PŘEKLADU

CICERŌ SEPULCRUM ARCHIMĒDIS INVESTĪGAT

Duōbus ferē saeculīs post mortem Archimēdis Cicerō ā sēnātū quaestor in Siciliam missus sepulcrum Archimēdis investigavit. Cīvēs Syrācūsānī enim ignōrābant, ubi hoc sepulcrum esset.

Posteā narrat: Memoriā tenēbam aliquot versūs Graecōs, quī dēclārābant in summō sepulcrō positam esse sphaeram cum cylindrō. Sed multīs hominibus interrogātīs nēmō mihi tālem sepulcrum mōnstrāre potuit. Itaque mē in loca sepulcrōrum, quae undique dūmētīs saepta ante portās erant, contulī. Tum multīs sepulcrīs investigātīs animadvertī columellam tālem, quae nōn multum ē dūmētīs eminēbat. Prīncipibus Syrācūsānōrum vocātīs eum locum purgārī iussī. Aditū ita patefactō accessimus ad sepulcrum, in quō appārēbat epigramma. Versibus lēctīs Syrācūsānī – ā quaestore Rōmānō doctī – id sepulcrum Archimēdis, cīvīs suī praeclārī, esse cognōvērunt.

Poznámky k textu:

saeculum, ī, n. – století; *in summō sepulcrō* – na vrcholu hrobky; *loca dūmētīs saepta* – místa zakrytá křovím; *epigramma*, atis, n. – nápis.

FĀBULA HINDUISTICA

Tempus trāditur fuisse, quō hominēs deī essent. Sed vī dīvīnā adeō abūsī sunt, ut Brahma, deōrum dominus, potestātem dīvīnam ab eīs auferre statuerit eamque quōdam locō condere. Ubi sēcrētus locus invenīrētur, in quō dīvīnitās abscondī posset? Cum minōrēs deī arcessītī sunt ad hanc quaestiōnem expediendam, id prōposuērunt: „Hominis dīvīnitātem sub terrā dēfodiāmus!“ Ad quae respondit Brahma: „Satis nōn est.“ Tum deī rettulērunt: „Sī ita est, eam iaciāmus in īnfimum oceanum!“ Sed Brahma: „Nē hoc quidem, hominēs omnium oceanōrum altitudinēs explōrābunt. Ideō prō certō habeō eōs quōdam diē dīvīnam potestātem repertūrōs esse.“ Dēnique deī haec dīxērunt: „Ubi eam condāmus, nescīmus; neque in terrā neque in marī vidētur esse ūllus locus tūtus.“ Tum Brahma: „Eam cēlēmus in homine ipsō intimō; quō locō eam quaerere numquam hominibus in mentēs veniet.“

Poznámky k textu:

Hinduisticus, a, um – indický; *essent* – prý byli; *arcessō*, ere, *īvī, ītum* – přivolávám; *expediō*, ire, *īvī, ītum* – rozplétám, řeším; *referō*, ferre, *rettulī, relātum* – odpovídám; *in mentem venire* – přijít na mysl.

SALŪTĀTIŌ CAECĪ

Bellō cīvīlī cōfectō Vespasiānus imperātor cum exercitū per Aegyptum Rōmam contendit. Iter per Alexandriam faciēns ā plēbe illīus urbis undique concurrente ut pater patriae et quasi salutis novae auctor salutābātur. Subitō homō morbō oculōrum vexātus ex illā multitudine ante pedēs eius volvitur remedium caecitātis poscēns atque clāmāns sē ā Serāpīde deō per somnum monitum, ut Rōmānōrum imperātōrem adiret. Interrogante autem Vespasiānō: „Quā rē tibi auxiliū feram?“ ōrat ille, ut oculōs spargeret ōris excrēmētō. Imperātor prīmō rīdere, negāre. At illō īstante Vespasiānus modo fāmam vānitātis metuēns modo vōcibus suādentiū adductus medicōs dē illā rē cōsuluit. Quibus autem respondentibus vim oculōrum illī nōndum dēlētam et, sī adhiberētur vīs salūbris, reditūram Vespasiānus illud deīs

fortasse cordi esse putavit. Igitur cuncta suae fortunae patere credens facit illa, quae postulantur. Et redit caeco lux.

Poznámky k textu:

salūtatiō, *ōnis*, f. – uzdravení; *ante pedēs volvī* – vrhnout se k nohám; *Serāpis*, *idis*, m. – Sarāpis (egyptský bůh); *rīdere*, *negāre* – inf. historický, přelož: smál se a odmítl; *īnstō*, *āre*, *īnstītī*, *īnstātūrus* – trvám na svém.

DĒ ORDINE SĀNCTĪ BENEDICTĪ

Gregorius pāpa in Vītā Sānctī Benedictī scrīpsit Benedictum, quamquam familiā nōbilī et dīvite ortus esset, vīgintī annōs nātum ex hominū cōnsuētūdine in sōlitūdinem recessisse, ut Chrīstum sequerētur; postea aliōs quoque iuvenēs Benedictum secūtōs esse.

Quī ex eō quaerentēs, quōmodō ipsī vītā Deō grātiōrem agerent, „Dīc nōbīs, frāter,“ inquiunt, „quae vītāe ratiō nōbīs sequenda sit; nam ignōrāmus, quā lēge vīvāmus, ut grātiā Deī et vītā aeternā adipiscāmur. Tē duce ad omnia experienda parātī erimus.“

Tum Benedictus eōs ad monastērium condendum hortātus: „Sī,“ inquit, „monastērium condiderimus, frātrēs, vītā commūnem agēmus, ut cottīdiē orandō Deum laudēmus cottīdiēque labōrandō Deō serviāmus. Vōbiscum proficīscar, sī rēgulā, quam frātribus dabō, comprobaveritis.“ Et condidit Benedictus monastērium in monte Casinō et dedit illam Rēgulā, quam monachī ordinis Sānctī Benedictī plūs mīlle annōs usque ad hunc diem secūtī sunt.

Poznámky k textu:

ex hominū consuetudine – z obvyklého života lidí; *ratiō*, *ōnis*, f. – způsob; *quā lēge* – jakým způsobem.

RĒGULA

„Ōtiōsitās inimīca est animae. Itaque hāc ratiōne tempora dispōnimus: Aestāte ā prīmā hōrā usque ad hōrā paene quārtā labōrent frātrēs. Ab hōrā autem quārtā usque ad hōrā paene sextā lēctiōnī dīvīnae vacent. Post sextā autem surgentēs ā mēnsā recreentur in lectīs suis cum omnī silentiō. Ā nōnā usque ad vesperum iterum labōrent, quod faciendum est.

Hieme autem vacent lēctiōnī aut psalmīs usque ad tertiam hōrā; tum labōrent usque ad vesperum. Ante omnia ūnus aut duo frātrēs seniōrēs ā Priōre dēsignentur, quī lēctiōnum hōrīs circumeant monastērium et videant, nē forte inveniantur, quī vacent ōtiō aut fābulīs neque solum sibi inūtilēs sint, sed etiam aliōs distollant.“

Poznámky k textu:

agerent = *agant*; *vītā agere* – žít; *ōtiōsitās*, *ātis*, f. – nečinnost; *vacō*, *āre*, *āvī*, *ātum alci rei* – věnuji se, oddávám se něčemu; *distollere alqm* – odvádět někoho.

EPISTULA ALEXANDRI MACEDONIS AD ARISTOTELEM MAGISTRUM SUUM

(1) Mense Maio, postquam vicimus Dariū, regem Persarum, apud flumen qui dicebatur Granicus, subiugavimus nobis omnem illius terram et posuimus in provinciis orientis nostros honoratos, et divites facti sumus de multis divitiis, sicut iam tibi in priore epistola significavi. Sed ne videatur multiplicata ipsa locutio, non replicabo facta priora, quae cognita sunt. Mense Iulio deficiente venimus in Indiam Phasiacen, ubi cum magna celeritate Porum regem vicimus, et omnes divites facti sumus de multis divitiis illius. Et ut semper in memoria teneatur, rectum mihi videtur ut scribam de multitudine exercitus eius, in quo fuerunt sine peditibus quattuordecim milia octingentae quadrigae, omnes falcatae, et quadringenti elephantī, qui portabant turres, ubi stabant homines armati ad pugnandum, et apprehendimus ipsam civitatem Pori et domum eius, in qua fuerunt quadringentae columnae aureae cum capitellis aureis, et parietes illius domus erant investiti de laminis aureis, quae erant grossae, quantum est grossus unus digitus hominis de manu; etiam ego ipsas laminas incidere feci in multis locis. Vineae quoque de auro pendebat inter columnas, quae folia aurea habebat, et racemi illius erant de crystallo. [...]

(2) Cumque omnia in mea habuissem potestate, desideravi videre interiorem Indiam, et perveni ad portas Caspiae cum universo exercitu; ubi cum admirarer ipsam terram, quae erat bona, cognovi ibi aliqua quae odiosa mihi videbantur esse. In ipsis autem locis erant diversi serpentes et ferae, quae in ipsis vallibus et campis et silvis et montibus habitabant, et dixerunt nobis homines de ipsa terra, ut essemus solliciti pro ipsis serpentibus et feris. Sed ego volendo persequi Porum regem, qui de proelio fugerat, antequam in desertas solitudines abiret, tuli centum quinquaginta duces, qui ipsam viam noverant; et mense Augusto perreximus per ardentissimum solem et per loca arenosa, et promisi praemia illis, qui me portabant per incognita loca Indiae, si me perducerent in Bactriacen cum omni exercitu meo salvo, ubi sunt gentes quae nominantur Seres, et sunt ibi arbores habentes ipsa folia velut lanam, quam homines loci illius colligunt et vestimenta sibi exinde faciunt. Nam et ipsi duces nostri coeperunt de eadem lanugine colligere. Illi namque qui nobis viam ostendebant, sicut ego cognoscere potui, volebant nos portare per loca mortalia, ubi erat multitudo serpentium et ferarum et beluarum. Quod ego ut vidi, ex parte pro culpa mea hoc evenire dixi, quia despexi consilia de amicis meis et de hominibus de loco Caspiae, qui dixerunt mihi ut non sic festinarem vincere. Praecepī militibus meis ut omnes se armarent eo quod timebam ne forte supervenirent hostes et tollerent divitias auri et gemmarum, quas milites mei portabant. Tantum enim erant divites facti, qui vix ipsum aurum portare poterant; insuper et ipsa arma gravabant multum, quia omnia ego feceram includere in auro, et resplendebat totus exercitus meus ad similitudinem stellarum; et erat magna admiratio videre talem exercitum, quia et in ornamento et in virtute supra erant quam aliae gentes. Ego certe videndo prosperitatem meam nimium gaudebam de nobilissimo numero iuventutis.

Sed quia solet aliquando, ubi habet homo prosperitatem, sequuntur illum adversa, coepimus sitim habere maiorem. Quam cum non potuissemus durare, tunc quidam miles, Zefirus nomine, invenit aquam in una petra cavata; implevit exinde ipsum cassidem suam et adduxit illam mihi, quia plus amavit vitam meam quam se ipsum. Ego vero convocavi exercitum meum et coram omnibus effudi ipsam aquam in terram, ne forte, dum videret ipse exercitus quia biberem ego ipse aquam, plus inciperent illi sitire. Laudavi bonitatem Zefiri quam habuit in me, et dona ei optima feci. Ista namque causa, quae facta est de ipsa aqua, confortavit ipsum exercitum et deinde coepimus ire. [...]

Poznámky k textu:

honorātus, ī, m. – zde: místodržitel, správce; *dīves fierī* – zbohatnout; *in Indiam Phasiacen* – do Pandžábu; *apprehendō, ere, prehendi, prehensum* – zde: zmocňuji se; *capitellum* = *capitulum*; *ōdiōsus, a, um* – nepřijemný, odporný, protivný; *lānūgō, inis, f.* – chmýří podobné vlně; *namque* = *nam*; *superveniō, ire, vēnī, ventum* – přepadávám; *īnsuper* – kromě toho, nadto; *nimum* – nadmíru, velice; *solet* = *solet esse*; *confortō, āre* – posiluji.

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ VI

1 Který tvar je ve vedlejší větě správný?

1. Interrogās mē, quid herī in urbe *acciderit* / *accidisset*.
2. Quam bene *vīvās* / *vīverēs*, rēfert, nōn quam diū.
3. Nōn dubitābam, quīn hoc vērum *fuert* / *fuisse*.
4. Scīre volō, quid *actūrus essēs* / *actūrus sīs*.
5. Dubium est, paterne crās Rōmam *ventūrus esset* / *ventūrus sit*.
6. Nuntiī rogant, num mīlitēs ex urbe *profectūrī sint* / *profectūrī essent*.
7. Ōrātor multīs verbīs explicābat, quārē hoc bellum necessārium *fuert* / *fuisse*.
8. Quid *factūrī sīmus* / *factūrī essēmus*, cōgitāmus; quid autem *fēcissēmus* / *fēcērimus* saepe nōn cōgitāmus.
9. Ex mē quīdam quae sīvit, num Prāgae quīdam nōvī *sit* / *esset*.
10. Numquam dubitāvī, quīn hoc opus *perfectūrus sīs* / *perfectūrus essēs*.

2 Tvořte nepřímé otázky.

1. *Quid scrībīs?* Dīc mihi,
2. *Cūr amīcī tuī nōn vēnērunt?* Amīcōs tuōs interrogā,
3. *Quid crās faciētis?* Nescīmus,
4. *Quārē ad mē litterās nōn scrīpsistī?* Intellegere nōn possum,
5. *Quandō amīcum meum vidēbō?* Incertum erat,
6. *Quālis est status reī pūblicaē?* Scrībe mihi,
7. *Quid crās erit?* Hominēs scīre cupiunt,
8. *Cūr hoc bellum necessārium erat?* Iam intellegō,
9. *Quandō Cicerō ex patriā expulsus est?* Magister interrogābat,
10. *Num quis Cicerōnem ēloquentiā superāre potuit?* Scīre volēbāmus,

3 CUM HISTORICUM – doplňte do věty náležitý tvar, větu přeložte.

1. Cum hostēs (*appropinquāre*), mīlitēs nostrī quam celerrimē castra mūniēbant.
2. Tarquinius Superbus, cum Rōmā (*pellere pas.*), in Etrūriam abiit.
3. Cum equitēs flūmen (*trānscredī*), proelium statim commīsērunt.
4. Cum hostēs tantum exercitum (*vidēre*), terga vertērunt.
5. Cum bellum (*gerere pas.*), omnēs cīvēs fortīter pugnābant.

4 Místo vedlejší věty utvořte vazbu ablativu absolutního a vzniklé věty přeložte.

1. *Cum Trōia capta esset*, Graecī domum revertērunt.
2. *Cum sōl oritur*, stēllae obscurantur.
3. *Sī arborēs flōrent*, vēr adesse certum est.
4. *Cum Carolus IV. rēgnāret*, pōns lapideus in Vultavā factus est.
5. *Cum Caesar necātus esset*, bellum cīvīle ortum est.
6. Scrīptor ille historiam patriae nostrae scrībēbat, *cum puerī erāmus*.
7. *Cum signum datum esset*, mīlitēs impetum fēcērunt.
8. *Cum Cicerō et Antōnius cōsulēs erant*, Augustus nātus est.

5 Místo vazby ablativu absolutního užitje vedlejší větu.

1. *Sōle ortō* experrēctus sum.
2. Nostrī cessērunt *metū cōgente*.
3. Urbs expugnāta est *neglectīs custōdiīs*.
4. *Mortuō Trāiānō* Hadriānus imperātor factus est.
5. Mīlitēs *signō datō* impetum fēcērunt.
6. Caesar *Helvētiīs victīs* etiam reliquōs Gallōs in potestātem redēgit.
7. *Cōgnitō* hostium *cōnsiliō* cīvēs urbem suam dēfendērunt.
8. *Latīnō rēgnante* Aenēās Trōiā ā Graecīs expugnātā in Italiam vēnit.

6 Spojka CUM – spojte náležitě věty, přeložte a určete druh věty vedlejší.

1	Sōcratēs nōluit	A	interdum cēde sōdālī.
2	Fuit quondam tempus	B	magna tempestās subitō orta est.
3	Cum nāvēs iam appropinquārent	C	cum vīta sine eā trīstis sit.
4	Amīcitia colenda est	D	cum hominēs mōre bēstiārum vagābantur.
5	Cum male dē mē dīxeris	E	cum facile posset ēdūcī ē custōdiā.
6	Dīcere nōn possum	F	cum omnēs clāment.
7	Cum sīs molestus, dolor	G	tamen tibi ignōscō.
8	Bellum renovātum est	H	cum foedus inter partēs pugnantēs violātum esset.
9	Cum hostēs appropinquāvissent	I	Rōmānōrum exercitus sē ad pugnam praeparāvit.
10	Vincere cum possīs	J	numquam cōnfitēbor tē esse malum.

7 Věty podmínkové – doplňte náležitý tvar slovesa, určete formu.

1. Nisi ante Rōmā profectus essēs, nunc eam certē (*relinquere*).
2. Maiōra āmittētis, nisi parva (*servāre*).
3. Sōcratēs nōn ita admīrābilis vidērētur, sī ex carcere (*fugere*).
4. Nōn multa scīs, nisi multōs librōs (*legere*).
5. Nisi Trōia dēlēta esset, cui Hector nōtus (*esse*)?
6. Senex quīdam ante pugnam dīxit: Sī adulēscēns (*esse*), nēmō pugnāret fortius.
7. Sī quaesīveris, (*invenīre*) vērītātem sōlam hominēs Deō proximōs facere.
8. Sī bonam cōnscientiam (*habēre*), nōn multum mortem timērēs.
9. Omnēs hominēs essent fēlīciōrēs, sī miserīs (*prōdesse*).
10. Sī plūrēs librōs (*legere*), plūra didicissem.

† 8 Přeložte.

Cum esset sērō diē illā prīmā sabbatōrum et forēs essent clausae, ubi erant discipulī propter metum Iūdaeōrum, vēnit Iēsus iānuīs clausīs et stetit in mediō eōrum et dīxit eis: „Pāx vōbīs.“ Et haec cum dīxisset, ostendit eis manūs et latus. Gāvīsī sunt ergō discipulī vīsō Dominō. Dīxit ergō eis iterum: „Pāx vōbīs! Sīcut mīsīt mē Pater, et ego mittō vōs.“ Et cum hoc dīxisset insufflāvit et dīcit eis: „Accipite Spīritum Sānctum.“

9 Přeložte.

DĒ MAGNŌ RŌMAE INCENDIŌ

Ignis per tōtam paene urbem prōgressus sextō tandem diē superātus est. Incendiō ortō itinera angusta auxiliantibus et aquam ferentibus multum obfuērunt. Cum urbs magnā ex parte incendiō ēversa esset, erant, quī dīcerent Nerōnem ipsum id iussisse, ut condendae urbis novae glōriam quaereret. Sed iam Augustus prīnceps vigilēs in urbe disposuerat, quī vigilārent et incendia aliqua in urbis parte orta statim opprimerent. Tamen Iuvenālis poēta diū Rōmae versātus et multa mala in urbe passus sē aliquandō perīcula molestiāsque urbis fugitūrum et rūre victūrum spērāvit.

Poznámky k textu:

prōgredior, ī, *prōgressus sum* – postupuji (zde: šířím se); *superō*, āre, āvī, ātum – zdolávám; *rūs*, rūris, n. – venkov; *ēvertō*, ere, vertī, *versum* – ničím; *vigil*, is, m. – strážce; *versor*, ārī, ātus sum – přebývám, žiji.

10 Překládejte pozorně.

1. ratiō agendī	12. nihil agendō
2. cōnsilium veniendī	13. dē tolerandō iniūriās
3. causa bibendī	14. ad memoriā tenendum
4. cupiditās pugnandī	15. rēs ad dēliberandum apta
5. facultās intellegendī	16. rīdendō dīcere
6. occāsio videndī	17. loquimur dē cantandō
7. potestās dēcernendī	18. rēs ūtilis ad scribendum
8. spēs salvandī	19. errandō discimus
9. perītus scribendī	20. in labōrandō spēs est
10. servandī grātiā	21. iūs cum populō agendī
11. ad honestē vīvendum	22. ars dīcendī / pingendī

11 Doplňte správně do vět následující tvary.

silendō – timendum – servanda – laudandus – vincendum – communicandī – ad legendum – in cōgitandō – moriendum – observandō – erudiendum

1. Līngua est īnstrūmentum
2. Diētae rēgulās convaluī.
3. Pater filiū suū magistrō optimō trādīdit.
4. Liber hic aptus est
5. Etiam adversus inimīcōs iūstitia est.
6. Aut aut est.
7. nēmō peccat.
8. Mihi certē nihil est
9. Sapiēns vītā agit.
10. Sī essēs, libenter tē laudārem.

12 Vyjádřete nutnost pomocí gerundiva (vazba opisného časování trpného).

1. Vincere dēbēmus.
2. Nōn lāmentārī dēbēs.
3. Historiam discere discipulī dēbent.
4. Iūstitiam semper servāre dēbētis.
5. Māter rēgulās diētae observāre dēbēbat.
6. Pacta semper servārī dēbent.
7. Catō dīcēbat Carthāginem dēlērī dēbēre.
8. Quid facere dēbeō?
9. Numquam timēre dēbēmus.
10. Ē duōbus malīs saepe homō minus ēligere dēbet.

13 Převeďte na vazbu přívlastkového gerundiva.

1. Dux mīsīt legātōs ad petendum pācem.
2. Legendō librōs discimus et dēlectāmur.
3. In administrandō praetūram multī dīvitiās cōnfēcērunt.
4. Dux dēfendendō urbem magnam glōriam sibi parere studuit.
5. Parātī sumus ad subeundum omnia perīcula.
6. Sōcratēs dīcēbātur adiuvāre Eurīpidem in scribendō tragoediās.
7. Scriptor ille librum dē diligendō Deum scripsit.
8. Magna cupiditās Rōmam videndī mē occupāvit.
9. Dux noster in oppugnandō urbem hostium vītā posuit.
10. Cicerō librōs dē contemnendō mortem tolerandōque dolōrem scripsit.

14 Gerundivum či gerundium? Správně doplňte, určete tvar a přeložte.

1. Saepe in (*legere*) obdormiscō.
2. Ōrātiō tua iūcunda est ad (*audire*).
3. Lēgātī ad Caesarem pācis (*petere*) causā vēnērunt.
4. Caesar equitēs mīsīt ad hostēs (*persequi*).
5. Cibus ad (*vivere*) necessārius est.
6. Reī pūblicaē nostrae multa bella (*gerere*) erant.
7. Cervus celeriter (*currere*) vītam sibi servāre potest.
8. Dux cōsiliū urbis (*dēlere*) cēpit.
9. Hī virī sacrificiīs (*facere*) et sacrīs librīs (*inspicere*) dēcrētī sunt.

15 UT – QUĪN – VZTAŽNÉ ZÁJMENO – NĚ – QUŌMINUS

Připojte náležitě větu vedlejší, sloveso v ní uveďte ve správném tvaru. Určete druh věty vedlejší.

1. Rōmam veniēmus, lūdōs (*spectāre*).
2. Dux cūrat, urbēs sociōrum ab hostibus (*dēlere*).
3. Timeō, quis dē meā fidē (*dubitāre*).
4. Frātre mōrābam, sē (*servāre*).
5. Numquam imperātor ita pācī crēdit, sē ad bellum (*praeparāre*).
6. Rogāmus vōs, tempore (*venire*).
7. In forum properābam, rēgem salūtāre (*posse*).
8. Gallī legātōs mīsērunt, cum Caesare (*loqui*).
9. Valdē verēmur, Rōmae, fili, diūtius (*manēre*).
10. Aetās nōs nōn impedit, studia litterārum usque ad ultimum tempus vītae (*tenēre*).
11. Tantam vim habēbat ōrātiō eius, etiam hostēs (*movēre*).
12. Saepe hominibus ēvenit, praeterita perīcula (*oblīvīscī*).
13. Missī sunt mīlitēs dēlēctī cum Leonidā, Thermopylās (*occupāre*).
14. Superstitiō obstat, multī ad vēram rērum cognitiōnem (*pervenire*).
15. Eādem nocte contigit, lūna plēna (*esse*).
16. Perīculum erat, haec urbs ā hostibus (*capere*).
17. Nēmō est, salūtem reī pūblicaē summam lēgem (*existimāre*).
18. Athēnīs saepe fīēbat, virī optimī in exsilium (*mittere*).
19. Tanta est eius honestās, omnēs eum (*diligere*).
20. Caesar mīlitēs equitēsque mīsīt, fugientēs (*persequi*).
21. Nōnnumquam in proeliō ēvenit, mīlitēs (*fugere*).
22. Cōsul dignus fuit, cīvēs fidem (*habēre*).
23. Est ferē nēmō, acūtius vitia in alterō quam sua (*vidēre*).
24. Liber tam pulcher est, ego nūllum umquam pulchriōrem (*legere*).

CLAVIS

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ I

1a

1. Otok Syrus se bojí pána. 2. Iulia je paní. 3. Paní hledá služku: „Kde je Phrygia?“ 4. Kůň běží ke dvůru. 5. Rolník staví zeď kolem dvora. 6. Služka volá lékaře. 7. Marcus běží přes dvůr. 8. Marcus není otrok. 9. Paní volá Phrygii. 10. Phrygia nemá ráda práci. 11. Lékař léčí Marka.

1b

1. *dominam (Iuliam)* 2. *vocat* 3. *servus (Syrus)* 4. *Iulia* 5. *ancilla* 6. *Marcum* 7. *equus* 8. *ancilla* 9. *est servus* 10. *agricola – murum*.

1c

1. *ab ancillā* 2. *Phrygia* 3. *labor* 4. *Marcus – cūratur* 5. *ab agricolā – aedificatur*.

2

NA ŘÍMSKÉM STATKU

Římští rolníci vedou namáhavý život. Již ráno hospodář (pán) vstává z lože a s otroky a služkami spěchá do práce. Hospodyně (paní) se služkami pracuje na (ve) statku, hospodář s otroky na vinici. Někteří otroci sbírají olivy a nosí (je) na dvůr. Ve tři hodiny (o třetí hodině) hospodář s otrokem Syrem a jinými otroky pospíchá do lesa; s velkou námahou kácí stromy. V lese jsou dlouho. Potom se hospodář s otroky usadí pod stromy a obcerstevují se jídlem. O deváté hodině (v devět hodin) všichni spěchají z lesa ke statku. Koně táhnou na dvůr velký strom. Otroci ohrazují dvůr malou zdí. Konečně večer vysvobozuje rodinu od prací. Všichni se scházejí do statku. Hospodyně se služkami připravuje rodině dobré jídlo.

3

1. *silvarum* 2. *portas* 3. *horto – silva* 4. *deos – iram – deis* 5. *gloria – libris – poetarum*.

4

1. *matre* 2. *marī – animalium* 3. *voces – pugnam* 4. *hominēs – pacem* 5. *ducibus – militēs* 6. *poetas – scriptores* 7. *fratres – amicos (amicis)* 8. *hominēs et mores* 9. *urbium – statuīs et monumentis* 10. *exemplaria – civium* 11. *temporibus – patriae* 12. *iura – civium – civitate*.

5

1. Jestliže spravedlivě trestáte, neškodíte, ale napomínáte.
2. Žáci mnoho (mnohé věci) vědí, jestliže jsou dobře vyučováni a vzděláváni.
3. Svobodní obyvatelé slouží vlasti, pro vlast pracují, vlast brání, své přátele neklamou.
4. Učený (vzdělaný) muž má bohatství v sobě, svůj majetek nosí s sebou.
5. Obyvatelé nemohou být bez příčiny vyháněni z polí a budov.
6. Nemohu žít ani s tebou ani bez tebe.
7. Nebudete nám moci dát dary.
8. Římští konzulové nemohli ukončit válku.

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ II

1

1. Boha se bojte a jeho příkázání zachovávejte.
2. Ale řekni jen slovo a má duše bude uzdravena.
3. Zvěstuji (budu zvěstovat) tvé jméno svým bratřím, uprostřed církve tě budu chválit.
4. Uprostřed noci (o půlnoci) Pavel a Silas modlíce se chválili Boha.
5. Blahoslavenější je dávat než přijímat (dostávat).

2

1. *pulchrā* 2. *gravī* – *celeber* 3. *ūtile* 4. *bonōs* 5. *hūmānum* 6. *parvus* 7. *ācria* 8. *pauperēs* 9. *fortī* 10. *liberae*.

3

1. Puerī puellaeque magistrōs salūtant.
2. Discipulus piger ā magistrō castigābātur.
3. Fēminae statuās deōrum flōribus multīs coronābant.
4. Etiam nostrīs temporibus multī Cosmae Chronicam legunt.
5. Nostra vīlla hortō magnō circumvenītur.
6. Ab amīcīs in urbe tenēbar.
7. Urbs Sparta ā cīvibus semper dēfendēbātur.
8. Urbs nostra ā hostibus dēlēbitur.
9. Līberī dīligentēs ā parentibus amantur atque dīliguntur.
10. Ā probīs honestīsque virīs officia semper servantur et servābuntur.

4

1. *monēris* – *laudāris* 2. *dīligēris* 3. *vincentur* 4. *minuēbantur* – *mūtābantur* 5. *laudāminī* 6. *monērī*.

5

1. *longiōrēs* 2. *fēliciōrēs* 3. *peius* 4. *maiōrem* 5. *melior* 6. *peiōrēs* 7. *minōris* 8. *vetustior*.

6

1. *clārissimus* 2. *miserrima* 3. *fortissimē* 4. *clārissima* 5. *optima* 6. *pessima* 7. *minimīs* – *maximae* 8. *pulcherrimās* – *antīquissimās*.

7

O ŘÍMANECH

Na začátku vládli u Římanů králové, později byli národem (lidem) voleni konzulové. Nejvyšší římské úřady byly konzulát a prétura, stát byl spravován vůlí senátu.

Římané vedli často války se sousedními národy, potom také s cizími kmeny (národy). Někdy bránili svou vlast před nepřáteli. Veliký byl počet římských vítězství, neboť vítězství bylo založené na statečnosti vojáků a na zdatnosti vojevůdců.

Město Řím, hlavní město Itálie, je položené při řece Tiberu a má jméno, jak se říká, od Romula.

Římané vynikali ve vědách a umění. Z množství básníků jmenujeme Vergilia, Horatia, Ovidia. Prvním mužem ze všech řečníků byl Cicero.

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ III

1

1. Nōn semper ēducābor ab eō, ā quō nunc ēducor.
2. Quōs amāmus, eōs corrigēmus.
3. Istīus hominis factum nōn probō.
4. Quaequae discitis, vōbīs discitis.
5. Alterīs ignōscite, numquam vōbīs.
6. Nūlla bona sunt sine aliquibus malīs.
7. Avārī neque quōsquā dīligunt neque ab ūllīs dīliguntur.
8. Discipulus piger sibi ipsī nocet, nōn magistrō.
9. Omnēs sē ipsōs nōscere dēbent.
10. Quō quīque sunt doctiōrēs, eō sunt modestiōrēs.

2

1. *hīs* – *vīventium* 2. *iīs* (*eīs*) – *crēscentēs* 3. *illā* – *cupientī* 4. *hunc* – *legentem* 5. *Istī* – *errantī* 6. *Haec* – *illud* – *ornāns* 7. *illam* – *hōrum* – *audientī* 8. *hīs* – *vīventibus* – *illud*.

3

1. *tuum* – *illī* (*ei*) *sōlī* 2. *illīs* (*eīs*) – *quid* 3. *quī* – *mihi* – *quī* – *meī* 4. *eōrum* – *quī* – *aliam* 5. *meus* – *tuam* – *eum* 6. *hōc* – *hic* – *meus* 7. *aliī* – *aliī* – *ūnīcuique* 8. *meae* – *meam* – *egō* – *eās* – *eīs* (*iīs*) – *meā* 9. *quās* – *nēmō* – *illī* (*ei*) 10. *eius* – *haec omnia* – *vōbīs*.

4

O GALII

Celá Galie je rozdělena na tři části, z nichž jednu obývají Belgové, druhou Akvitánci, třetí ti, kteří se svým jazykem nazývají Keltové, naším Galové. Tito všichni se od sebe liší jazykem, zvyky, zákony. Galy od Akvitánců odděluje řeka Garumna, od Belgů Matrona a Sekvana. Z těchto všech nejstatečnější jsou Belgové proto, že jsou nejdále (nejvíce) vzdáleni od způsobu života a vzdělanosti provincie a (proto, že) jsou neblíže Germánům, kteří sídlí za Rýnem, s nimiž vedou ustavičně válku.

5

VŠE PLYNE, VŠE SE MĚNÍ

Nikdo z nás není ve stáří tentýž, jaký byl (jako) mladý, nikdo není ráno (takový), jaký byl den předtím. Cokoli vidíš, ubíhá s časem, nic z toho, co vidíme, netrvá. To je to, co říká Herakleitos: Dvakrát nevstupujeme (nevstoupíme) do téže řeky.

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ IV

1

fuit – *vīsītāvit* – *nāvigāvit* – *cōgnōvit* – *cēpit* – *comparāvit* – *importāvērunt* – *vendidērunt* – *placuērunt* – *fuērunt* – *cēpērunt* – *cōnsuluit* – *vigilāvērunt* – *oppressērunt* – *timuērunt* – *āfuit* – *fuit* – *ēgērunt*.

2

ascendimus – *trādītus est* – *damnāvērunt* – *trādidērunt* – *illūsērunt* – *cōnspuērunt* – *flagellāvērunt* – *interfēcērunt* – *resurrēxit*.

3

1. *Ā cīvibus fortissimīs huius urbis ipsīs cīvītās dēfēnsa est.*
2. *Haec tempora clāra ex librīs meīs ā tē bene cōgnita sunt.*
3. *Virtūs cīvium hostēs mīlitibus nostrīs fortiōrēs tamen vīcit.*
4. *Daedalus, vir perītissimus, labyrinthum fēcit.*
5. *Magnopere mōtus sum epistolā amīcī meī Rōmae vīventis.*
6. *Nōs omnēs prōditōrem illum iam cōgnōvimus.*
7. *Ille pōns magnus ā mīlitibus Rōmānīs perfectus est.*
8. *Haec Horātīi carmina ab omnī discipulō lēcta sunt.*
9. *Pater meus vōs in hāc parte domūs accēpit.*
10. *Iam antīquīs temporibus Prāga māter urbium ā scrīptōribus appellāta est.*

4

1. *lēgeris* 2. *cognōverō* 3. *vēneritis* 4. *dēlēta erat* 5. *appellātus erat* 6. *pārueris* 7. *exaltāverit* – *humiliāverit* 8. *meritus est* 9. *prōgressī erant* 10. *cohortātus erat.*

5

Synáčkové, nikdo at' vás nesvede. Kdo činí spravedlnost, je spravedlivý, jako i On je spravedlivý. Kdo činí hřích, je z d'ábla: protože d'ábel od počátku hřeší. Kvůli tomu se zjevil Syn Boží, aby ničil (mařil) skutky d'áblové. Každý, kdo se narodil z Boha, nečiní hřích: protože jeho sémě v něm zůstává a nemůže hřešit, protože se narodil z Boha. V tom jsou zjevní Synové Boží a synové d'ábla. Každý, kdo není spravedlivý, není z Boha, a ten, kdo nemiluje svého bratra.

6

O OLYMPIJSKÝCH ZÁPOLENÍCH

Oinomaos, král v Pise, kteréžto město není daleko (vzdáleno) od Olympie, měl jedinou neobyčejně krásnou dceru jménem Hippodamie. A tu se otec zdráhal provdat, protože mu byla dána věštba, aby se měl na pozoru před úklady budoucího zetě. Protože tedy měl koně rychlejší než vítr, všem mužům, kteří žádali Hippodamii za manželku, prikazoval, aby s ním závodili ve čtyřspřežích a jednomu každému říkal: „Jestliže mě přemůžeš, vezmeš si mou dceru za manželku, jestliže budeš přemožen, budeš usmrcen.“ Všichni pak, kteří se odvážili závodit, byli Oinomaem přemoženi a zabiti.

Nakonec onoho krále Istí přemohl Pelops, syn Tantalův. Přemluvil totiž Myrtila, Oinomaova sluhu, aby uvolnil hřeby kol. Tímto způsobem Oinomaos při závodě spadl z vozu a vypustil duši. Pelops jako vítěz si pak odvedl Hippodamii.

A na památku toho vítězství potom Řekové každý pátý rok připravili olympijská zápolení.

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ V

1

- 1E Když byl Caesar zavražděn, ovládli stát triumvirové. / Po zavraždění Caesara ovládli stát triumvirové.
- 2G Když vycházelo slunce, probudil jsem se a hned jsem vstal. / Za (při) východu slunce jsem se probudil a hned jsem vstal.
- 3J Když (protože) rostlo nebezpečí, rostly i síly vojáků. / S rostoucím nebezpečím rostly i síly vojáků.
- 4F Když budou nepřátelé přemoženi (poraženi), naše země bude moci žít v míru. / Po přemožení nepřátel (po porážce nepřátel) bude moci naše země žít v míru.
- 5H Když byla matka živa, naše rodina žila svorně. / Za života matky (za matčina života) žila naše rodina svorně.

- 6I Když (protože) jsem nemocen, nemůžeme dokončit společnou práci. / Kvůli mé nemoci (pro mou nemoc) nemůžeme dokončit společnou práci.
- 7A Když (protože) byla spatřena země, námořníci zajásali. / Po spatření země námořníci zajásali. / Spatřivše zemi, námořníci zajásali.
- 8C Když (protože) se nikdo nestavěl na odpor, vítěz se ujal vlády.
- 9B Caesar nemohl ono město dobýt, přestože (je) bránili nemnozí. / Přes malý počet obránců nemohl Caesar město dobýt.
- 10D Když bylo dáno znamení, naši zaútočili. / Na dané znamení naši zaútočili.

2a

1. *fīunt* 2. *vultis* 3. *vīs* 4. *vult* 5. *fit* – *fertur* 6. *fers* – *ferēs* 7. *nōluit* – *voluit*.

2b

1. *fīat* – *facta est* 2. *fīant* 3. *vultis* 4. *nōn auferētur* 5. *intulimus* 6. *differunt* 7. *suffert*.

2c

1. *coepērunt* 2. *ferēbātur* 3. *tulērunt* 4. *affertis* 5. *īnfer* 6. *nē auferās* (*nōlī auferre*) 7. *obtulī* 8. *oblāta* 9. *trānslātī sumus* 10. *īte* – *periērunt* 11. *nōn praeterībunt* 12. *nōlīte fierī* (*nē fīātis*) 13. *ōdērunt* 14. *ōderint* 15. *nē meminervis*.

3a

1. ... *nōnnūlōs hominēs vērum nōn dīcere.*
2. ... *hominēs dīvitissimōs nōn fuisse semper fēlicissimōs.*
3. ... *mīlitēs nostrōs fortiter pugnātūrōs esse.*
4. ... *mentem sānam in corpore sānō esse.*
5. ... *sē nihil scīre.*
6. ... *amīcitiām nisi inter bonōs esse nōn posse.*
7. ... *tempora mūtārī et semper mūtātum īrī.*
8. ... *Trōiam ā Graecīs expugnātam et incendiō dēlētam esse.*
9. ... *mortem omnibus animālibus prōpositam esse.*
10. ... *populum Rōmānum proeliīs multīs superātum esse, bellō autem numquam.*
11. ... *Athēniēsēs Aristīdem Iūstum appellāvisse.*
12. ... *tē iam diū mihi nūllās litterās scrīpsisse.*
13. ... *Rōmam ā Rōmulō conditam esse.*

3b

1. *Līberī patrem mātremque colere iubentur.*
2. *Athēniēsēs vetīī sunt urbem mūnīre.*
3. *Puer scrībere vetātur.*
4. *Testēs ad iūs venīre iussī sunt.*

3c

1. *Cicerō vir ēloquēns fuisse dīcēbātur.*
2. *Homērus caecus fuisse dīcitur.*
3. *Semper dīcēbātur Sōcratēs omnium Graecōrum sapientissimus fuisse.*

4

O DIOGENOVI

Alexandr Veliký se jednou setkal s filosofem Diogenem. Zeptal se velmi nuzného (úplně chudého) muže, zda od něj něco chce. Očekával, že Diogenes bude žádat hodně velké

bohatství. Tu (řekl) filosof: „Ustup mi ze slunce.“ Král zvolal: „Já věru, kdybych nebyl Alexandr, chtěl bych být Diogenes.“

5

„... a kdo je Bůh, který vás vytrhne z mé ruky?“ Odpovídajíce Šadrak, Měšak a Abed-nego řekli králi Nebúkadnesarovi: „Není třeba, abychom ti v této věci (ohledně této věci) odpověděli. Hle, náš Bůh totiž, jehož uctíváme, nás může vytrhnout z rozpálené ohnivé pece (doslova: z pece planoucího ohně) a osvobodit nás, ó králi, z tvých rukou. Což i kdyby nechtěl, známo buď tobě, králi, že tvé bohy uctívat nebudeme a zlaté soše, kterou jsi postavil, se nepokloníme.“⁶⁷

6

Magister nōbīs narrābat **Rōmam conditam esse** annō a. Ch. n. *septingentēsīmō quīnquāgēsīmō tertiō*. Sub rēgibus **cīvitātem fuisse** usque ad annum *quīngentēsīmum decimū*. Ab eō annō usque ad annum *trīcēsīmum duōs (duo) cōsulēs* quotannīs creatōs esse. Annō *quadrīngentēsīmō sexāgēsīmō tertiō* Rōmae **centum quattuor mīlia septīngentōs quattuordecim incolās cēnsōs esse**. Annō dēmum *ducentēsīmō sexāgēsīmō sextō tōtam Ītaliā* in potestāte Rōmānōrum **fuisse**. **Rōmānōs** Carthāginem et Corinthum annō *centēsīmō quadrāgēsīmō sextō dīruisse* et omne mare internum in potestāte **habuisse**. Sed ab eō annō usque ad *trīcēsīmum* a. Ch. n. **omnia** bellīs cīvilibus **permixta esse**. Annō *sexāgēsīmō tertiō Catilīnam* calamitātem reī pūblicae **parāvīsse**, sed Cicerōnis vigilantīā **coniūrātiōnem** eius **oppressam esse**. Annō *trīcēsīmō Augustum* rem pūblicam **suscēpisse** imperiumque Rōmānum **stabilīvisse**. Temporibus Augustī **Rōmam caput** mundī **fuisse**. **Augustum** multa et magna opera in urbe **cōnfēcisse**. **Novum forum** dē nōmine Augustī **appellātum esse**. Nunc Rōmae undīque **ruinās, vestīgia** antīquae glōriae Rōmānae **vidērī**.

7

LIŠKA A HAVRAN

Jednou havran ukradl z nějakého domu sýr a ten (drže) svíraje v zobáku ulétl na vysoký strom. Tam ho uviděla liška trpící hladem, jak jí. Donucena hladem, toužila po sýru, ale strom byl vysoký – liška však chytrá!

Zdravíc přívětivým hlasem havrana, praví: „Bud' zdrav, havrane“, avšak havran jedl sýr a nic neodpověděl. Jak krásný šat nosíš, havrane, jak krásné máš tělo, jak krásný je tvůj pohled! ... ale běda! hlas krásný nemáš.

A to uslyšev (když uslyšel) havran, velmi rozčilený, protože chtěl ukázat, že jeho hlas je krásný, otevřel zobák, a když silným hlasem zakřičel „krá, krá“, sýr mu ze zobáku spadl na zem, a ten liška zachycujíc radostně od havrana odešla.

Nedopřávej tedy, příteli, sluchu těm, kteří tě krásnými slovy chválí, neboť když chválí, klamou.

AUTOKOREKTIVNÍ CVIČENÍ VI

1

1. *acciderit* 2. *vīvās* 3. *fuisset* 4. *āctūrus sīs* 5. *ventūrus sit* 6. *profectūrī sint* 7. *fuisset* 8. *factūrī sīmus – fēcērimus* 9. *esset* 10. *perfectūrus essēs*.

⁶⁷ Tvary prezentu mohou mít význam futura.

2

1. ... *quid scrībās*.
2. ... *cūr amīcī tuī nōn vēnerint*.
3. ... *quid crās factūrī sītis*.
4. ... *quārē ad mē litterās nōn scrīpseris*.
5. ... *quandō amīcum meum vīsūrus essem*.
6. ... *quālis sit status reī pūblicae*.
7. ... *quid crās futūrum sīt*.
8. ... *cūr hoc bellum necessārium fuerit*.
9. ... *quandō Cicerō ex patriā expulsus esset*.
10. ... *num quis Cicerōnem ēloquentiā superāre potuisset*.

3

1. *appropinquārent* 2. *pulsus esset* 3. *trānsgressī essent* 4. *vīdissent* 5. *gererētur*.

4

1. *Trōiā captā* – Když byla Trója dobyta, Řekové se vrátili domů. (Po dobytí Tróje, se Řekové se vrátili domů.)
2. *Sōle oriente* – Když vychází slunce, hvězdy se skrývají.
3. *Arboribus flōrentibus* – Jestliže kvetou stromy, je jisté že jaro je tady.
4. *Carolō quārtō rēgnante* – Za vlády Karla IV. byl na Vltavě postaven kamenný most.
5. *Caesare necātō* – Když byl Caesar zabit, nastala občanská válka. (Po zabití Caesara nastala občanská válka.)
6. *Nōbīs puerīs* – Onen spisovatel psal dějiny naší vlasti, když jsme byli děti (v době našeho dětství).
7. *Signō datō* – Když bylo dáno znamení, vojáci zaútočili. (Na dané znamení vojáci zaútočili.)
8. *Cicerōne et Antōniō cōsulibus* – Když byli konzuly Cicero a Antonius, narodil se Augustus. (Za Ciceronova a Antoniova konzulátu se narodil Augustus.)

5

1. *Cum sōl ortus esset, ...*
2. ... *cum metus eōs cōgeret*.
3. ... *cum custōdiae neglectae essent*.
4. ... *cum Trāiānus mortuus esset*.
5. *Cum signum datum esset, ...*
6. *Cum Helvētīī victī essent, ...*
7. *Cum cōsiliū hostiū cōgnitum esset, ...*
8. *Cum Latīnus rēgnāret, ... cum Trōiā expugnāta esset, ...*

6

- 1E – přípustková (*cum concessīvum*);
- 2D – časová (*cum temporāle*);
- 3B – časová (*cum historicum*);
- 4C – příčinná (*cum causāle*);
- 5G – přípustková (*cum concessīvum*);
- 6F – příčinná (*cum causāle*);
- 7J – přípustková (*cum concessīvum*);
- 8H – příčinná (*cum causāle*);
- 9I – časová (*cum historicum*);
- 10A – přípustková (*cum concessīvum*).

7

1. *relinquerēs* (irreálná) 2. *servāveritis* (reálná) 3. *fūgisset* (irreálná) 4. *legis* (reálná) 5. *esset* (irreálná) 6. *essem* (irreálná) 7. *invēneris* (potenciální) 8. *habērēs* (irreálná) 9. *prōdessent* (irreálná) 10. *lēgissem* (irreálná).

8

Když bylo pozdě onoho dne prvního před sobotou a dveře byly zavřeny (tam), kde byli učedníci, ze strachu před Židy, přišel Ježíš, přestože byly dveře zavřeny, a stanul uprostřed nich a řekl jim: „Pokoj vám.“ A když to řekl, ukázal jim ruce a bok. Zaradovali se tedy učedníci, uviděvše Pána. Řekl jim tedy znovu: „Pokoj vám. Jako mě poslal Otec, i já posílám vás.“ A když to řekl, dechl a řekl (říká) jim: „Přijměte Ducha svatého.“

9

O VELKÉM POŽÁRU ŘÍMA

Oheň, který se rozšířil (rozšířivší se) téměř po celém městě, byl konečně šestého dne zdolán. Když požár vznikl, úzké ulice byly pro ty (těm), kteří pomáhali a nosili vodu, velice na škodu. Když bylo město z velké části požárem zničeno, byli (takoví), že (kteří) říkali, že to rozkázal sám Nero, aby získal slávu založením města nového. Ale již císař Augustus rozmístil ve městě strážce, aby bděli a požáry objevivší se (vzniklé) v některé části města ihned uhasili. Přesto básník Juvenál, který v Římě dlouho přebýval (žil) a mnoho zlého ve městě vytrpěl, doufal, že jednou unikne nebezpečím a nepříjemnostem města a bude žít na venkově.

10

1. způsob jednání	12. nicneděláním
2. úmysl přijít	13. o snášení křivd (bezpráví)
3. důvod k napití	14. k zapamatování
4. touha bojovat	15. věc vhodná k zamyšlení
5. možnost (schopnost) chápání	16. se smíchem (žertem) říkat
6. příležitost vidět	17. mluvíme o zpívání (o zpěvu)
7. moc (schopnost, právo) rozhodovat	18. věc užitečná k psaní
8. naděje na záchraně (na záchranu)	19. chybováním se učíme
9. znalý psaní	20. v práci (v pracování) je naděje
10. kvůli uchování	21. právo jednat s lidem (národem)
11. k počestnému žití (životu)	22. řečnické / malířské umění

11

1. *commūnicandī* 2. *observandō* 3. *ērudīendum* 4. *ad legendum* 5. *servanda* 6. *vincendum* – *moriendum* 7. *silendō* 8. *timendum* 9. *in cōgitandō* 10. *laudandus*.

12

1. *Nōbīs est vincendum.*
2. *Nōn est tibi lāmentandum.*
3. *Historia discipulīs discenda est.*
4. *Iūstitia semper vōbīs servanda est.*
5. *Rēgulae diētae mātī observandae erant.*
6. *Pacta sunt semper servanda.*
7. *Catō dīcēbat Carthāginem esse dēlendā.*
8. *Quid mihi faciendum est?*
9. *Numquam nōbīs timendum est.*
10. *Ē duōbus malīs saepe hominī minus est ēligendum.*

13

1. ... ad pācem petendam.
2. *Legendīs librīs ...*
3. *In praetūrā administrandā ...*
4. ... dēfendendā urbe ...
5. ... ad omnia perīcula subeunda.
6. ... in tragoediīs scribendīs.
7. ... dē dīligendō Deō ...
8. ... cupiditās Rōmae videndae ...
9. ... in urbe hostium oppugnandā ...
10. ... dē contemnendā morte tolerandōque dolōre ...

14

1. *legendō* (gerundium) – Často při čtení usínám.
2. *audiendum* (gerundium) – Tvá řeč je příjemná k poslouchání (na poslech).
3. *petendae* (gerundivum) – Poslové přišli k Caesarovi kvůli žádosti (žádání) o mír.
4. *persequendōs* (gerundivum) – Caesar poslal jezdce k pronásledování nepřátel.
5. *vīvendum* (gerundium) – Pokrm je nezbytný k žití (životu).
6. *gerenda* (gerundivum) – Náš stát musel vést mnoho válek.
7. *currendō* (gerundium) – Jelen si může zachránit život rychlým běháním (během).
8. *dēlendae* (gerundivum) – Vojevůdce pojal úmysl zničit město.
9. *faciendīs* – *īnspiciendīs* (gerundivum) – Tito muži byli určeni ke konání obětí a nahlížení do posvátných knih.

15

1. *ut* – *spectēmus* (účelová);
2. *nē* – *dēleantur* (obsahová žádací – snahová);
3. *nē* – *dubitet* (obsahová žádací – obavná);
4. *ut* – *servāret* (obsahová žádací – snahová);
5. *ut nōn* – *praeparet* (účinková);
6. *ut* – *veniātis* (obsahová žádací – snahová);
7. *ut* – *possem* (účelová);
8. *quī* (= *ut*) – *loquerentur* (vztažná účelová);
9. *nē* – *maneās* (obsahová žádací – obavná);
10. *nē* (*quōminus*) – *teneāmus* (obsahová žádací – zabraňovací);
11. *ut* – *movērentur* (účinková);
12. *ut* – *oblīvīscantur* (obsahová oznamovací se spojkou *ut*);
13. *quī* (= *ut*) – *occupārent* (vztažná účelová);
14. *quōminus* (*nē*) – *perveniant* (obsahová žádací – zabraňovací);
15. *ut* – *esset* (obsahová oznamovací se spojkou *ut*);
16. *nē* – *caperētur* (obsahová žádací – obavná);
17. *quīn* – *exīstimet* (určovací druhová /deskriptivní/);
18. *ut* – *mitterentur* (obsahová oznamovací se spojkou *ut*);
19. *ut* – *dīligant* (účinková);
20. *quī* (= *ut*) – *persequerentur* (vztažná účelová);
21. *ut* – *fugiant* (obsahová oznamovací se spojkou *ut*);
22. *cui* – *habērent* (vztažná účelová);
23. *quīn* – *videat* (určovací druhová /deskriptivní/);
24. *ut* – *lēgerim* (účinková).

AD MEMORIA TENENDUM

Dē prīmō omnium mandātō (Mt 22,37–40)

Diligēs Dominum Deum tuum in tōtō corde tuō et in tōtā animā tuā et in tōtā mente tuā: hoc est magnum et primum mandātum. Secundum autem simile est huic: Diligēs proximum tuum sicut tē ipsum. In hīs duōbus mandātīs ūniversa Lēx pendet et Prophētae.

Pater noster (Mt 6,9–13)

Pater noster, quī es in coelīs,
sāctificētur nōmen tuum,
adveniat rēgnum tuum,
fiat voluntās tua
sicut in coelō et in terrā.

Pānem nostrum cottīdiānum dā nobīs hodiē;
et dīmītte nobīs dēbita nostra,
sicut et nōs dīmīttimus dēbitōribus nostrīs;
et nē nōs indūcās in tentātiōnem,
sed liberā nōs ā malō.

Quia tuum est rēgnum et potestās et glōria
usque in saecula.

Īnstitūtiō sāctī baptismī (Mt 28,18–20)

Undecim autem discipulī abiērunt in Galilaeam in montem, ubi cōstituerat illīs Iēsus. Et videntēs eum adorāvērunt; quīdam autem dubitāvērunt. Et accēdēns Iēsus locūtus est eīs dīcēns:

Data est mihi omnis potestās in coelō et in terrā. Euntēs ergō docēte omnēs gentēs, baptizantēs eōs in nōmine Patris et Filii et Spīritūs Sāctī, docentēs eōs servāre omnia, quaecumque mandāvī vōbīs. Et ecce ego vōbīscum sum omnibus diēbus ūsque ad cōsummātiōnem saeculī.

Sāctae cēnae Domini ĩnstitūtiō (1K 11,23–26)

Ego vērō accēpī ā Dominō, quod et trādīdī vōbīs, quoniam Dominus Iēsus, in quā nocte trādēbātur, accēpit pānem et grātiās agēns frēgit et dīxit:

„Accipite et mandūcāte. Hoc est corpus meum, quod prō vōbīs trādētur. Hoc facite in meam commemorātiōnem.“

Similiter et calicem, postquam cēnāvit, dīcēns:

„Hic calix novum testāmentum est in meō sanguine. Hoc facite, quotiēscumque bibētis in meam commemorātiōnem.“

Quotiēscumque enim mandūcābitis pānem hunc et calicem bibētis, mortem Domini annuntiābitis, dōnec veniat.

Symbolum apostolicum

Crēdō in Deum Patrem omnipotentem
creātōrem coelī et terrae.

Et in Iēsum Chrīstum, Fīlium eius ūnigenitum, Dominum nostrum,
quī conceptus est dē Spīritū Sāctō
nātus ex Mariā virgine
sub Pontiō Pilātō passus
crucifīxus, mortuus et sepultus est.
Dēscēnsus ad ĩnferōs⁶⁸
tertiā diē resurrēxit ex mortuīs
ascendit ad coelum
sedet ad dexteram Patris omnipotentis
inde ventūrus iūdicāre vīvōs et mortuōs.

Crēdō in Spīritum Sāctum
sāctam ecclēsiā catholicā
sāctōrum commūniōnem
remissiōnem peccātōrum
carnis resurrēctiōnem
vītā aeternā.

Symbolum Nicaeno-Constantinopolitānum

Crēdō in ūnum Deum, Patrem omnipotentem,
factōrem coelī et terrae,
vīsibilium omnium et invīsibilium.

Et in ūnum Dominum Iēsum Chrīstum
Fīlium Deī ūnigenitum et ex Patre nātum ante omnia saecula.
Deum dē Deō, lūmen dē lūmine, Deum vērū dē Deō vērō
genitum, nōn factum, cōsubstantiālem Patrī,
per quem omnia facta sunt.

Quī propter nōs hominēs et propter nostram salūtem dēscendit dē coelīs

et incarnātus est dē Spīritū Sāctō
ex Mariā virgine et homō factus est,
crucifīxus etiam prō nobīs,
sub Pontiō Pilātō passus et sepultus est.

Et resurrēxit tertiā diē secundum Scīptūrās
et ascendit in coelum, sedet ad dexteram Patris
et iterum ventūrus est cum glōriā iūdicāre
vīvōs et mortuōs, cuius rēgnī nōn erit finis.

Et in Spīritum Sāctum Dominum et vīvificantem,
quī ex Patre (Filiōque) prōcēdit,
quī cum Patre et Filiō simul adorātur et conglorificātur,
quī locūtus est per prophētās.

Et ūnam sāctam catholicā et apostolicā ecclēsiā.
Cōnfiteor ūnum baptisma in remissiōnem peccātōrum
et exspectō resurrēctiōnem mortuōrum
et vītā ventūrī saeculī.

⁶⁸ Var.: *ad ĩnfērna*.

ZKRATKY A ČASTO UŽÍVANÁ SLOVNÍ SPOJENÍ

cf. / cfr. (cōnfer) – srovnej
e. g. (exemplī grātiā) – například
etc. (et cētera) – a ostatní; a jiné
excl. (exclūsivē) – vyjma
expl. (explicitē) – výslovně, jasně
h. c. (honōris causā) – pro poctu

ad absurdum
ad hoc
ad īnfīnitum
bonā fidē
ex abruptō
expressis verbīs
hīc sunt leōnēs
imprimātur
in mediās rēs
mūtātīs mūtandīs
nihil obstat
relāta referō

sit venia verbō
status quō
status quō ante
spīritus agēns
terminus ā quō
terminus ad quem
ut aliquid fierī videātur
ut suprā / īnfrā
vide suprā / īnfrā
vīs maior

incl. (inclūsivē) – včetně
l. c. (/in/ locō citātō) – na citovaném místě
L. S. (locus sigillī) – místo pro pečeť (razítko)
N. B. (notā bene) – dobře si zapamatuj
P. S. (post scrīptum) – po napsaném
V. (vertātur / verte) – obrať

(až) k nesmyslnosti (pošetile, nevhodně)
 k tomuto (právě pro tento případ, pro tuto chvíli)
 donekonečna
 v dobré víře (s dobrým úmyslem)
 spatra (bez přípravy, rovnou)
 výslovně
 zde jsou lvi (označení pro neprobádaná místa)
 ať se tiskne / ať je vytištěno
 doprostřed věci / události, bez okolků k jádru věci
 po provedení příslušných změn
 nic nebrání (nepřekáží)
 vyprávím, co bylo vyprávěno (při uvádění nezaručených
 zpráv získaných z druhé ruky)
 „budiž milost pro slovo“, promiňte mi to slovo
 stav, jaký je; nynější stav
 stav, jaký byl předtím; předchozí stav
 vůdčí / řídící duch
 odkdy
 dokdy
 aby se zdálo, že se něco děje
 jako nahoře / dole
 viz nahoře / dole (odkaz na předchozí / následující text)
 vyšší moc (o okolnostech, které člověk nemůže ovlivnit)

VADEMECUM STUDENTA TEOLOGIE – výběr častých latinských výrazů užívaných v teologii

analogia entis / fideī
anathema sit
articulus stantis et cadentis ecclēsiae
beneficia Chrīstī
bracchium saeculāre
calamō Spīritūs Sāctī
carnis resurrēctiō
Chrīstus praedicātus / praesēns
cīvitās Deī
clāvēs Sāctī Petrī
cēna (caena, coena) Dominī (Dominica)
coetus ēlēctōrum / vocātōrum
commūnicātiō idiōmatum
commūniō viātorum
concursum dīvīnus
condiciō Jacōbea
condiciō sine quā nōn
cōfessiō generālis / ōris
cōnsēnsus quīnquesaeculāris
cōnservātiō mundī
cōnsilia evangelica
cōnsummātiō mundī / saeculī
contrādictiō in adiectō
contrītiō cordis
cōram Deō
corpus Chrīstiānum
corpus Chrīstī mysticum
corpus Paulīnum
corrēctiō frāterna
creātiō pīma / continua / ex nihilō
Crēdō quia absurdum.
Crēdō, ut intelligam.
crux interpretum
Cuius regiō, eius religiō.
cūra animārum
dēpositum fideī
(Deus est) tōtālīter alīter.
Deus absconditus / revelātus
deus ex māchinā
dicta probantia
dominium terrae
ecclēsiola in ecclēsiā
ecclēsia mīlitāns / triumphāns
ecclēsia semper reformanda
ecclēsia vīsibilis / invīsibilis

analogie bytí / víry
 ať je proklet
 článek jímž církev stojí a padá
 Kristova dobrodiní
 světské rámě (světská spravedlnost)
 perem / z pera Ducha svatého
 vzkříšení těla
 Kristus kázaný / přítomný
 Boží obec
 klíče svatého Petra
 večere Páně
 shromáždění vyvolených / povolanych
 sdílení vlastností⁶⁹
 společenství poutníků
 Boží spolupůsobení
 Jakubova podmínka
 podmínka, bez níž nelze
 zpověď všeobecná / ušní
 souhlas pěti století
 zachování světa
 evangelijní rady
 skonání (dovršení) světa
 rozpor v přívlastku
 sklíčenost srdce
 před tváří Boží
 křesťanstvo
 mystické tělo Kristovo
 soubor Pavlových listů
 bratrské napomenutí
 stvoření první / pokračující / z ničeho
 Věřím, protože je to nesmyslné.
 Věřím, abych porozuměl.
 vykladačský kříž (kříž pro vykladače)⁷⁰
 Koho panství, toho náboženství.
 péče o duše (duchovní péče)
 poklad víry
 (Bůh je) zcela jiný.
 Bůh skrytý / zjevený
 bůh ze stroje
 dokazující výpovědi
 panství nad zemí
 církvička v církvi
 církev bojující / zvítězilá
 církev má být stále reformována
 církev viditelná / neviditelná

⁶⁹ Pojem ze systematické teologie (christologie).

⁷⁰ Tj. obtížné místo pro pochopení a výklad určitého místa textu.

*etsi Deus nōn darētur
ex opere operantis
ex opere operātō
extrā Calvinisticum
ex cathedrā
extentiō manuum
extrā ecclēsiā nullā salūs
extrā mūrōs ecclēsiae
extrā nōs
fēlix culpa
fidēs cāritāte formāta
fidēs quā crēditur
fidēs quae crēditur
fidēs quae rēns intellēctum
fīnitum (nōn) capāx īnfīnitī
Grātia nōn tollit, sed suppōnit et perficit nātūram.*

*grātia praeveniēns
hīc et nunc
ignōrāmus et ignōrābimus
imāgō Deī
imitātiō Chrīstī
impositiō manuum
īnfallibilitās pāpae
Intelligō, ut crēdam.
ipsissima verba Iēsū
iūdicium extrēmum
iūs canonicum
iūstitia aliēna
lēx nātūrālis
līmina apostolōrum
locī commūnēs
massa perditīōnis
mea culpa
media salūtis
mementō morī
mīlitia Chrīstī
ministerium verbī dīvinī
missa solemnīs
mōtū propriō
mūnus Chrīstī triplex
mystērium tremendum et fascinōsum
nātūra corrupta
nōn posse nōn peccāre
norma normāns / normāta
notae vērae ecclēsiae
opera Trinitātis ad extrā / ad intrā
opus Deī aliēnum / proprium
ordō salūtis*

i kdyby Bůh nebyl
skrže dílo vykonávajícího
skrže vykonané dílo
kalvinistické „mimo“
z titulu učitelského úřadu
rozpražení rukou (při žehnání)
mimo církev žádná spása
za zdmi církve
mimo nás
šťastná vina
víra utvářená láskou
víra, kterou se věří
víra, která se věří
víra hledající nahlédnutí (porozumění)
konečné je (není) schopno nekonečného
Milost neruší přirozenost, nýbrž ji podpírá
a zdokonaluje.
předcházející milost
zde a nyní
nevíme a nebudeme vědět
obraz Boží
napodobování Krista
vzkládání rukou (např. při uzdravování)
papežova neomylnost
Chápu, abych uvěřil.
nejvlastnější (autentická) slova Ježíšova
poslední soud
kanonické právo
cizí spravedlnost
přirozený zákon
prahy (kostelů s hroby) apoštolů
obecné články
masa ztracení⁷¹
moje vina
prostředky spásy
pamatuj na smrt
boj pro Krista
úřad Božího slova
slavnostní mše
z vlastního popudu, z vlastní pohnutky
trojí úřad Kristův
otřásající a poutající mystérium
porušená přirozenost
nemoci nehřešit
normující / normovaná norma
znaky pravé církve
činy Trojice navenek / dovnitř
cizí / vlastní Boží dílo
řád spásy

*peccātum orīgināle
perspicuitās / clāritās Scīptūrae
pontifex maximus
preambula fideī
praedēstinātiō gemina
prīvātiō bonī
prō nōbīs
rabiēs theologōrum
rēgula fideī
remissiō peccātōrum
revēlatiō nātūrālis / supernātūrālis
Rōma locūta, causa fīnīta.
sacrificium intellēctūs
Scīptūra suī ipsiūs interpres.
sēdēs apostolica
simul iūstus et peccātor
sōlā fidē
sōlā grātiā
sōlā Scīptūrā
sōlī Deō glōria
sōlus Chrīstus
Spīritus ex Patre Fīliōque prōcēdēs
status cōnfessiōnis
status corruptiōnis
sub contrāriō
sub speciē aeternitātis
sub ūnā / utrāque speciē
succesiō apostolica
suprā / īnfra (post) lāpsum
sūrsum corda!
syllogismus practicus
testimōnium Spīritūs Sāncī internum
textus receptus
theologia crucis / glōriae
theologia nātūrālis / supernātūrālis
theologia viātōrum / beātōrum
tōtus Chrīstus
triplex ūsus lēgis
ubi et quādo vīsum est Deō
ūna substantia, trēs persōnae
ūnctiō extrēma
ūniō mystica
vāticinium ex ēventū
verba īnstitūtiōnis
vestīgia Trinitātis
via negātiōnis
vīva vōx evangelī*

prvotní hřích
zřetelnost / jasnost Písma
nejvyšší kněz
předpoklady víry
dvojí předurčení
nedostatek dobra
pro nás, za nás
zuřivost teologů
pravidlo víry
odpuštění hříchů
zjevení přirozené / nadpřirozené
Řím promluvil, spor je uzavřen.
obětování rozumu
Písmo je samo sobě vykladačem.
apoštolský stolec
zároveň spravedlivý i hříšník
pouhou vírou
pouhou milostí
pouhým Písmem
samotnému Bohu sláva
samotný Kristus
Duch vycházející z Otce i Syna
situace vyznání
stav porušenosti
pod protikladem
z hlediska věčnosti
pod jednou / obojí způsobou
apoštolská poslušnost
před pádem / po pádu
vzhůru srdce!
praktický sylogismus
vnitřní svědectví Ducha svatého
přijátý text
teologie kříže / slávy
teologie přirozená / nadpřirozená
teologie poutníků / blažených
celý Kristus
trojí užití zákona
kde a kdy Bůh ráčí
jedna podstata, tři osoby
poslední pomazání
mystické sjednocení
předpovídání na základě události
slova ustanovení
stopy Trojice
cesta popření
živoucí hlas evangelia

⁷¹ Tj. lidé, kteří nebyli předurčení ke spáse.

LATINA V PRŮBĚHU STALETÍ – stručný nástin vývoje

Latina byla původně jazykem, jímž se mluvilo v Latii, krajině ve střední Itálii na dolním toku řeky Tiberu. Osady obývané od 10. st. př. Kr. kmenem Latinů a Sabinů se v 7. st. př. Kr. pod vládou etruských králů spojily do jednoho města.

Když se Římané koncem 6. st. př. Kr. zbavili nadvlády Etrusků, začali postupně sami šířit svou vlastní vojenskou a politickou moc. Kolem poloviny 3. st. př. Kr. už ovládali celou Itálii s výjimkou oblastí na severu. Římská moc se dále rychle šířila i mimo Itálii, zejména do Hispánie, severní Afriky a Galie, Řím však dlouho zůstával kulturním centrem. Teprve v době krize impéria (od 3. st. po Kr.) se kulturní centra přesouvala i do dalších míst mimo italské území (Kartágo a Hippo Regius v Africe, Burdigala /dnešní Bordeaux/ a Augusta Treverorum /dnešní Trevír/ v Hispánii a Galii, na východě Konstantinopol a Antiocheia). Rozvoj a rozkvet sem přineslo křesťanství, které se počátkem 4. st. stalo státním náboženstvím a latina byla jeho oficiálním jazykem v západní části říše.

S rozšiřováním římského impéria pronikala latina na nová území a vytlačovala jazyky původní. Působila tu ve dvojí podobě: jednak jako jazyk spisovný, literární a úřední, jemuž se učilo ve školách, jednak jako jazyk hovorový, lidový, který šířili vojáci, obchodníci a úředníci. Tento hovorový jazyk (**sermo vulgaris**) získal ke konci císařského období převahu nad spisovnou latinou a stal se základem pro rozvoj románských jazyků.

Mezník mezi latinskou literaturou antickou a středověkou se obvykle klade mezi 4. až 6. st. Tehdy došlo postupně k zániku římského vzdělávacího systému, opřené o rétorické školy, a během několika následujících staletí k zapomenutí spisovné normy. Latina se různila nejen podle zemí, ale i podle jednotlivých uživatelů a špatně plnila funkci všeobecného dorozumívacího prostředku, v té době ostatně už pro nikoho nebyla mateřským jazykem, ale řečí naučenou. Ukazovala se potřeba vytvoření nové spisovné normy latiny a reformy její výuky. K tomu došlo v průběhu 9. st., kdy Karel Veliký povolal na svůj dvůr jako učitele významné učence z Itálie a z Británie, kde se ještě udržela poměrně dobrá znalost latinského jazyka a literární tradice. Práci těchto učenců dochází k nápravě pravopisu a výslovnosti a znovu se vytváří literární podoba latiny, pro niž jsou autoritou Vulgáta a křesťanští spisovatelé předchozích staletí. Tato latina je v psané podobě poměrně jednotná, různí se však přece jen ve výslovnosti i slovní zásobě. Šíří ji školy opřené o církevní organizaci všude tam, kam proniká křesťanská církev (země románské, germánské, západní Slované, Maďaři, Finové). Této vývojové fázi se říká **středověká latina**, která plní dobře funkci jazyka uměleckého i odborného a také funkci dorozumívacího jazyka v církvi i mezi vzdělanci, je jazykem státní i církevní správy.

V období humanismu a renesance (14. – 15. st.) je středověká latina pokládána za barbarskou a učenci se programově vracejí k jazyku a stylu klasických římských autorů (Cicero, Vergilius, Horatius, ...). Tato obrozená humanistická latina je vázána na klasické vzory, přesto však dost proměnlivá podle autorských individualit i podle různých ideologických a literárních proudů. Sloužila jako literární jazyk i v době barokní, ale již v silné konkurenci národních jazyků. Sama si nejdéle udržela pozice v životě církevním, na univerzitách, v životě a styku učenců, v administrativě státní i církevní. Na půdě římskokatolické církve si udržuje pozici až do dnešní doby. Spolu s řečtinou je přijímána za základ mezinárodní vědecké terminologie.

Stručný přehled odchylek a zvláštností v pozdějších fázích latiny

PRAVOPIS

- dvojhlasý **ae** a **oe** se zaměňují (*coelum – caelum, paena – poena*), **ae, oe** se přepisuje jako **e** (*celum, pena, seculum, ecclesie, obedientie*), **e** se objevuje nepatřičně jako **ae, oe** (*equus – aequus, ecclesia – aecclesia, cena – coena – caena, hereditas – haereditas*);
- střídá se **i – e** (*intellego – intelligo, oleum – olium*);
- střídá se **i – y** (*silva – sylva, immo – ymmo, virgo – vyrgo, martyr – martir, presbyter – presbiter*);
- střídá se **o – u** (*mundus – mundus, nondum – nundum*);
- slabika **ti-** se píše jako **ci-** (*affectio – affeccio, patientia – paciencia, totius – tocius*), někdy ovšem i naopak (*Graecia, Grecia – Gretia*);
- **h – c – ch**:
 - hláska **h** mizí, zejména na začátku slov (*hortus – ortus, hora – ora, hostium – ostium, theologia – teologia, Bohemia – Boemia, pulcher – pulcer, Christus – Cristus*);
 - hláska **h** se objevuje nenáležitě (*caritas – charitas, pereniter – perheniter, Iesus – Ihesus, Yesus – Yhesus*);
 - místo **h** se objevuje **ch** (*mihi – michi, nihil – nichil*);
- **i** před samohláskou se přepisuje jako **j** (*Iesus – Jesus, eius – ejus*), před **e, i** se objevuje jako **g** (*maiestas – magestas*);
- střídá se **ph – f** (*philosophia – filosofia, felix – phelix, profanus – prophanus*);
- střídá se **t – d** (*caput – capud, sed – set, atque – adque*);
- střídá se **c – qu** (*quottidianus – cottidianus, cum – quum, sequuntur – secuntur, locutus – loquutus*);
- vzájemně se zaměňuje **u – v – w** (*lingua – lingwa, sanguis – sangwis, mansuetudo – manswetudo, virtus – uirtus, divinus – diuinus, evangelium – ewangelium – euangelium*);
- místo **m** se objevuje **n** (*quamquam – quanquam, quicumque – quicunque*);
- zdvojené souhlásky se zjednodušují, ale i naopak (*apostolus – appostolus, dominus – domminus*).

TVAROSLOVÍ

Substantiva

- změna rodu (*vinum – vinus, frons serena – frons serenus*);
- změna čísla: klasický plurál přechází v singulár (*divitiae – divitia, insidiae – insidia, angustiae – angustia*),
klasický singulár často přechází do plurálu (*regnum coeli – regnum coelorum, Scriptura – Scripturae*);
- podvojnost ve skloňování (*altare, is, n. – altarium, i, n.; diaconus, i, m. – diacon, is, m.; De duabus animabus /Augustin/*);
- záliba ve zdrodnělinách (*auris – auricula, puella – puellula, navis – navicula*).

Adjektiva

Odchylky se projevují zejména ve stupňování:

- nepravidelné stupňování bývá nahrazováno pravidelným tvarem (*optimus – bonissimus*);
- častý výskyt opisného stupňování;
- stupňování pomocí předpon (*praepulcher, permaximus*);
- záměna stupňů – komparativ se užívá ve významu superlativu (*maior autem horum est caritas – největší z nich je láska; melior de omnibus – nejlepší ze všech*);
- u superlativu i komparativu se užívá jiných vazeb (*maior tibi, maior a te, dulcius ab hac voce*).

Zájmena

- klasické tvary dativu singuláru zájmen *illi, nulli* se užívají ve tvaru *illo, nullo*;
- zájmena *ipse, idem, hic, ille* se objevují ve významu *is*;
- mizí významový rozdíl mezi zájmeny *is, hic, ille, ipse, iste, idem*, přičemž převažuje zájmeno *ipse*;
- zájmena *ille, iste* nabývají ve spojení se substantivem významu členu a nepřekládají se;
- místo ukazovacích zájmen se objevuje ustrnulý výraz *huiusmodi* – takový, nebo různá participia perfekta, např. *dictus, praedictus, supradictus, memoratus, scriptus* aj.;
- zvrtná zájmena se užívají nesprávným způsobem: *pater et filii sui* (místo *eius*) – otec a jeho synové; *sui amici* – jeho / její přátelé; *ut sibi complaceam* (místo *ei*) – abych se jemu zalíbil; *vocavit se* (místo *eum / eam*) – zavolal ho / ji.

Slovesa

- změny v konjugaci sloves (*cadere – cadēre*);
- nedbá se na rozlišení deponentních a nedeponentních sloves (*patiebatur – patiebat; lacrimare – lacrimari; miraris – miras; revertor, reverti, reverti – revertor, reverti, reversus sum*);
- u neúplných sloves se doplňují tvary (*odi, odisse – odio, odire*);
- infinitiv *fore* se užívá místo infinitivu *esse*;
- slovesné časy se někdy tvoří opisem (*ero laudare* místo *laudabo, dicens sum* místo *dico, dictum habeo* místo *dixi*);
- participium prézentu aktiva může vyjadřovat i předčasnost před řídicím dějem (*introeuntes in monumentum viderunt – vstoupivše do hrobu uviděli*);
- ablativ gerundia se významem blíží participiu prézentu aktiva (o ději pouze současném): *Rediit cantando psalmos (= cantans)*. – Vracel se zpívaje žalmy.
- V pasivním systému perfekta existují vedle sebe dva tvary, přičemž první je korektní, ve druhém je ve tvaru perfekta i pomocné sloveso (takové tvary nelze najít ve slovesných tabulkách):

ind. pf.:	<i>laudatus sum</i>	–	<i>laudatus fui</i> ;
ind. plpf.:	<i>laudatus eram</i>	–	<i>laudatus fueram</i> ;
ind. fut. II:	<i>laudatus ero</i>	–	<i>laudatus fuero</i> ;
konj. pf.:	<i>laudatus sim</i>	–	<i>laudatus fuerim</i> ;
konj. plpf.:	<i>laudatus essem</i>	–	<i>laudatus fuisset</i> ;
inf. pf.:	<i>laudatum esse</i>	–	<i>laudatum fuisse</i> .

Adverbia

- směřují se oba způsoby pravidelného tvoření adverbí od adjektiv *pleniter* (místo *plene*), *breve* (místo *breviter*);
- význam adverbí se zesiluje pomocí předložek (*in ante, ab ante, de longe, de foris*), postupně vznikají spřežky (*de foris*);
- dochází ke změnám významu: *modo* – nyní (klas.: jen, pouze, nedávno), *nimis, satis* – velmi (klas.: *nimis* – příliš, *satis* – dosti), zaměňují se.

Předložky

- často se zaměňují: *intra – infra, pro – per – propter, ab – de – ex, ad – in – sub – super*;
- zvláště frekventovaná je předložka *super* (často ve významu *in, ad, de*);
- činitel pasivního děje bývá uveden předložkou *per*;

- přibývá předložkových pádů: u jmen měst – *ad / apud Romam*, u jmen obecných – *eligere in regem – in regem creari, veritas super omnia vincit*.

Spojky

- *quod, quia, quoniam* se objevuje ve významu „že“;
- v časových větách se užívá *quando* místo *cum*;
- zaměňuje se *cum* a *dum*;
- *ut* nahrazuje spojka *quod*;
- místo *et* se ve slučovacím významu objevuje *vel, simul, pariter, sed, at* aj.;
- *si* se objevuje místo tázací částice *-ne* (*interrogo, si venias*);
- místo *postquam* se užívá *mox ubi, mox ut, statim ubi*.

VĚTNÁ SKLADBA

Větná skladba je oproti klasické latině jednodušší vlivem pozdní hovorové latiny, ale také vlivem syntaxe řecké, jež působí prostřednictvím křesťanské latiny.

- Po slovesech *dicendi* a *sentiendi* se vedle vazby akuzativu s infinitivem objevuje vedlejší věta se spojkou *quod, quia, quoniam* ve významu „že“:
Domine, tu scis, quia amo te. – Pane, ty víš, že tě miluji.
Nolite putare, quoniam veni solvere legem. – Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit zákon.
Jsou většinou indikativní, někdy – zvláště po záporném řídicím slovese – stojí konjunktiv.
Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram. – Nemyslete si, že jsem přišel seslat na zemi pokoj.

- Pravidla o souslednosti časů jsou dodržována jen někdy a vesměs nedůsledně, nepřímé otázky jsou často indikativní.
- Nejsou přesně dodržována pravidla ve vazbě ablativu absolutního.
- Věty účinkové jsou často indikativní.
- Častěji než v klasické latině se užívají infinitivy:
 - v předložkových pádech (*pro posse*);
 - místo genitivu gerundia (*occasio habere*).
- Sloveso *habere* se objevuje místo *debere* nebo jiné vazby nutnosti:
Quod habuit, operata est: Praevenit ungere corpus meum in sepulturam (Mk 14,8).
Ad cuius adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis.

SLOVNÍ ZÁSoba

Slovník latiny ovlivňuje již od konce starověku lidová latina (*sermo vulgaris*), z níž pronikají výrazy, které vytlačují slova běžná v latině klasické, např.:

caballus (= *equus*) – kavalerie, ale i čes. kobyła;
testa (= *caput*);
manducare (= *edere*);
portare (= *ferre*);
grandis (= *magnus*);
totus (= *omnis* – každý).

Od 3. století mělo na slovní zásobu velký vliv **křesťanství**. Její rozvoj probíhal dvěma způsoby:

- a) přejímání slov z **hebrejštiny** (*satanas, gehenna, sabbatum*) a z řečtiny (*baptizare, evangelium, eucharistia, schisma*);
- b) obohacování klasických slov o nové významy, např. *paenitentia* – pokání; *debitum* – vina; *gratia* – milost; *remissio* – odpuštění; *virtus* – zázrak; *peccatum* – hřích; *paganus* – pohan; *confessio* – vyznání, zpověď; *communio* – přijímání; *ascensio* – nanebevstoupení; *assumptio* – nanebevzetí; *sequentia* – sekvence, hymnus.

Latina přejímala výrazy i z národních jazyků, např. *cerevisia* (pivo) je původu keltského, *bannus* (klatba), *baro* (pán), *feudum* (léno) původu germánského, *berna* (daň), *robotata*, *robotare* původu slovanského.

12. a 13. století – období vrcholné scholastiky – přináší potřebu nových výrazů odborných i literárních. Zejména ve filosofické terminologii dochází k vytváření nových slov, např. *ens, essentia, ubiquitas, individualitas, subsistentia, qualitativus*. Slova se často tvoří skládáním, např. *cunctipotens, omncreator, dulcisonus, multiformis*. Častá jsou slova s příp. *-mentum* (klas. *-men*): *conamentum, clinamentum*, slovesa se hojně odvozují od substantiv příponou *-are*: *paulizare, tantalizare*.

K další vlně rozvoje slovní zásoby dochází v období humanismu a renesance.

ČÍTANKA

SECUNDUM LUCAM (15,11–32)

11 Ait autem: “Homo quidam habuit duos filios. **12** Et dixit adulescentior ex illis patri: “Pater, da mihi portionem substantiae, quae me contingit”. Et divisit illis substantiam. **13** Et non post multos dies, congregatis omnibus, adulescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. **14** Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, et ipse coepit egere. **15** Et abiit et adhaesit uni civium regionis illius, et misit illum in villam suam, ut pasceret porcos; **16** et cupiebat saturari de siliquis, quas porci manducabant, et nemo illi dabat. **17** In se autem reversus dixit: “Quanti mercennarii patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereor. **18** Surgam et ibo ad patrem meum et dicam illi: Pater, peccavi in caelum et coram te **19** et iam non sum dignus vocari filius tuus; fac me sicut unum de mercennariis tuis”. **20** Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius et misericordia motus est et accurrens cecidit supra collum eius et osculatus est illum. **21** Dixitque ei filius: “Pater, peccavi in caelum et coram te; iam non sum dignus vocari filius tuus”. **22** Dixit autem pater ad servos suos: “Cito proferte stolam primam et induite illum et date anulum in manum eius et calceamenta in pedes **23** et adducite vitulum saginatum, occidite et manducemus et epulemur, **24** quia hic filius meus mortuus erat et revixit, perierat et inventus est”. Et coeperunt epulari. **25** Erat autem filius eius senior in agro et, cum veniret et appropinquaret domui, audivit symphoniam et choros, **26** et vocavit unum de servis et interrogavit quae haec essent. **27** Isque dixit illi: “Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit”. **28** Indignatus est autem et nolebat introire. Pater ergo illius egressus coepit rogare illum. **29** At ille respondens dixit patri suo: “Ecce tot annis servio tibi et numquam mandatum tuum praeterii, et numquam dedisti mihi haedum, ut cum amicis meis epularer, **30** sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum”. **31** At ipse dixit illi: “Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt; **32** epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat et revixit, perierat et inventus est”.

SECUNDUM IOANNEM (4,1–42)

Ut ergo cognovit Iesus quia audierunt pharisaei quia Iesus plures discipulos facit et baptizat quam Ioannes, **2** – quamquam Iesus ipse non baptizaret sed discipuli eius – **3** reliquit Iuadeam et abiit iterum in Galilaeam. **4** Oportebat autem eum transire per Samariam. **5** Venit ergo in civitatem Samariae, quae dicitur Sichar, iuxta praedium, quod dedit Iacob Ioseph filio suo; **6** erat autem ibi fons Iacob. Iesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic super fontem; hora erat quasi sexta. **7** Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Iesus: „Da mihi bibere“, **8** discipuli enim eius abierant in civitatem, ut cibos emerent. **9** Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: „Quomodo tu Iuadeus cum sis, bibere a me poscis, quae sum mulier Samaritana?“ Non enim coutuntur Iuadei Samaritanis. **10** Respondit Iesus et dixit ei: „Si scires donum Dei et quis est, qui dicit tibi: „Da mihi bibere“, tu forsitan petisses ab eo et dedisset tibi aquam vivam.“ **11** Dicit ei mulier: „Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est; unde ergo habes aquam vivam? **12** Numquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit et filii eius et pecora eius?“ **13** Respondit Iesus et dixit ei: „Omnis, qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum; **14** qui autem biberit ex aqua, quam ego

dabo ei, non sitiet in aeternum, sed aqua, quam dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.“ **15** Dicit ad eum mulier: „Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.“ **16** Dicit ei: „Vade, voca virum tuum et veni huc.“ **17** Respondit mulier et dixit ei: „Non habeo virum.“ Dicit ei Iesus: „Bene dixisti: „Non habeo virum“; **18** quinque enim viros habuisti, et nunc, quem habes, non est tuus vir. Hoc vere dixisti.“ **19** Dicit ei mulier: „Domine, video quia propheta es tu. **20** Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis quia in Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet.“ **21** Dicit ei Iesus: „Crede mihi, mulier, quia venit hora quando neque in monte hoc neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. **22** Vos adoratis, quod nescitis; nos adoramus, quod scimus, quia salus ex Iuadeis est. **23** Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu et veritate; nam et Pater tales quaerit, qui adorant eum. **24** Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in Spiritu et veritate oportet adorare.“ **25** Dicit ei mulier: „Scio quia Messias venit – qui dicitur Christus; cum venerit ille, nobis annuntiabit omnia.“ **26** Dicit ei Iesus: „Ego sum, qui loquor tecum.“ **27** Et continuo venerunt discipuli eius et mirabantur quia cum muliere loquebatur; nemo tamen dixit: „Quid quaeris aut quid loqueris cum ea?“ **28** Reliquit ergo hydriam suam mulier et abiit in civitatem et dicit illis hominibus: **29** „Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia, quaecumque feci; numquid ipse est Christus?“ **30** Exierunt de civitate et veniebant ad eum. **31** Interea rogabant eum discipuli dicentes: „Rabbi, manduca.“ **32** Ille autem dixit eis: „Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.“ **33** Dicebant ergo discipuli ad invicem: „Numquid aliquis attulit ei manducare?“ **34** Dicit eis Iesus: „Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius, qui misit me, et ut perficiam opus eius. **35** Nonne vos dicitis: „Adhuc quattuor menses sunt, et messis venit?“ Ecce dico vobis: Levate oculos vestros et videte regiones quia albae sunt ad messem! Iam **36** qui metit, mercedem accipit et congregat fructum in vitam aeternam, ut et qui seminat, simul gaudeat et qui metit. **37** In hoc enim est verbum verum: Alius est qui seminat, et alius est qui metit. **38** Ego misi vos metere, quod vos non laborastis; alii laboraverunt, et vos in laborem eorum introistis.“ **39** Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum propter verbum mulieris testimonium perhibentis: „Dixit mihi omnia, quaecumque feci!“ **40** Dum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum, ut apud ipsos maneret; et mansit ibi duos dies. **41** Et multo plures crediderunt propter sermonem eius; **42** et mulieri dicebant: „Iam non propter tuam loquelam credimus; ipsi enim audivimus et scimus quia hic est vere Salvator mundi!“

AD ROMANOS 12

Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum; **2** et nolite conformari huic saeculo, sed transformamini renovatione mentis, ut probetis quid sit voluntas Dei, quid bonum et bene places et perfectum.

3 Dico enim per gratiam, quae data est mihi, omnibus, qui sunt inter vos, non altius sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. **4** Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, **5** ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. **6** Habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei, **7** sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina, **8** sive qui exhortatur in exhortando; qui tribuit in simplicitate, qui praeest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate.

9 Dilectio sine simulatione. Odientes malum, adhaerentes bono; **10** caritate fraternitatis invicem diligentes, honore invicem praevenientes, **11** sollicitudine non pigri, spiritu ferventes, Domino servientes, **12** spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes, **13**

necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes. 14 Benedicite persequentibus; benedicite et nolite maledicere! 15 Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. 16 Idipsum invicem sentientes, non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.

17 Nulli malum pro malo reddentes; *providentes bona coram omnibus hominibus*; 18 si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes; 19 non vosmetipsos vindicantes, carissimi, sed date locum irae, scriptum est enim: „*Mihi vindicata, ego retribuam*,“ dicit Dominus. 20 Sed si *esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius*. 21 Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

APOCALYPSIS IOANNIS (20,7–13; 21,1–8)

7 Et cum consummati fuerint mille anni, solvetur Satanus de carcere suo 8 et exhibit seducere gentes, quae sunt in quattuor angulis terrae, Gog et Magog, congregare eos in proelium, quorum numerus est sicut arena maris. 9 Et ascenderunt super latitudinem terrae et circumierunt castra sanctorum et civitatem dilectam. Et descendit ignis de caelo et devoravit eos; 10 et Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi et bestia et pseudopropheta, et cruciabuntur die ac nocte in saecula saeculorum. 11 Et vidi thronum magnum candidum et sedentem super eum, a cuius aspectu fugit terra et caelum, et locus non est inventus eis. 12 Et vidi mortuos, magnos et pusillos, stantes in conspectu throni; et libri aperti sunt. Et alius liber apertus est, qui est vitae; et iudicati sunt mortui ex his, quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum. 13 Et dedit mare mortuos, qui in eo erant, et mors et infernus dederunt mortuos, qui in ipsis erant; et iudicati sunt singuli secundum opera ipsorum.

1 Et vidi caelum novum et terram novam; primum enim caelum et prima terra abierunt, et mare iam non est. 2 Et civitatem sanctam Ierusalem novam vidi descendentem de caelo a Deo, paratam sicut sponsam ornatam viro suo. 3 Et audivi vocem magnam de throno dicentem: „*Ecce tabernaculum Dei cum hominibus! Et habitabit cum eis, et ipsi populi eius erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus, 4 et absterget omnem lacrimam* ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus neque clamor neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.“

5 Et dixit, qui sedebat super throno: „*Ecce nova facio omnia*.“ Et dicit: „*Scribe: Haec verba fidelia sunt et vera*.“ 6 Et dixit mihi: „*Facta sunt! Ego sum Alpha et Omega, principium et finis. Ego sitienti dabo de fonte aquae vivae gratis. 7 Qui vicerit, hereditabit haec, et ero illi Deus, et ille erit mihi filius. 8 Timidis autem et incredulis et exsecratis et homicidis et fornicatoribus et veneficis et idololatrīs et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure, quod est mors secunda*.“

PERPETUA

Passio sanctae Perpetuae et Felicitatis (Utrpení svaté Perpetuy a Felicity) – svědectví o soudním procesu konaném v Kartágu r. 202/3 proti urozené Vibii Perpetue a její otrokyni Felicitě. Nejstarší latinský doklad písemných zpráv o utrpení křesťanských svědků víry nazývaných *Acta martyrum* (Akta mučedníků). Dílo, vzniklé nedlouho po procesu, se zakládá snad na autentických zápiscích Perpetuy.

VISIO PERPETUAE

(*Acta Perpetuae et Felicitatis*)

Post dies paucos, dum universi oramus, subito media oratione profecta est mihi vox, et nominavi Dinocratem: et obstupui quod nunquam mihi in mentem venisset nisi tunc, et dolui commemorata casus ejus. Et cognovi me statim dignam esse, et pro eo petere debere. Et coepi pro ipso orationem facere multam, et ingemiscere ad Dominum. Continuo ipsa nocte ostensum est hoc mihi in oromate. Video Dinocratem exeuntem de loco tenebroso, ubi et complures erant aestuantem et sitientem valde, sordido vultu, et colore pallido, et vulnus in facie ejus, quod, cum moreretur, habuit. Hic Dinocrates fuerat frater meus carnalis, annorum septem, qui per infirmitatem facie cancerata male obiit, ita ut mors ejus odio fuerit omnibus hominibus. Pro hoc ego orationem feceram: et inter me et illum grande erat diastema, ita ut uterque ad invicem accedere non possemus. Erat deinde in ipso loco, ubi Dinocrates erat, piscina plena aqua, altiorem marginem habens quam erat statura pueri, et extendebat se Dinocrates quasi bibiturus. Ego dolebam quod et piscina illa aquam habebat, et tamen propter altitudinem marginis bibiturus non esset. Et experrecta sum et cognovi fratrem meum laborare. Sed confidebam profuturam orationem meam labori ejus, et orabam pro eo omnibus diebus quo usque transivimus in carcerem castrensem. Munere enim castrensi eramus pugnaturi. Natale tunc Getae Caesaris, et feci pro illo orationem die et nocte gemens et lacrimans, ut mihi donaretur. Die autem quo in nervo mansimus, ostensum est mihi hoc: Video locum illum, quem videram tenebrosum, esse lucidum: et Dinocratem mundo corpore, bene vestitum, refrigerantem. Et ubi erat vulnus, video cicatricem: et piscinam illam, quam retro videram, summisso margine usque ad umbilicum pueri: et aquam de ea trahebat sine cessatione, et super margine phiala erat plena aqua; et accessit Dinocrates, et de ea bibere coepit, quae phiala non deficiebat. Et satiatus abscessit de aqua ludere more infantium gaudens, et experrecta sum. Tunc intellexi translatum eum esse de poena.

Poznámky k textu:

Dinocratēs – mužské jméno; *cāsus, ūs*, m. – zde: osud; *orōma, atis*, n. – vidění; *faciē cancerāta* – s obličejem napadeným rakovinou; *diastēma, atis*, n. – zde: propast; *summissus, a, um* – snížený; *cessātiō, ōnis*, f. – váhání, otálení; *phiala, ae*, f. – číše, pohár; *expergīscor, scī, experrēctus sum* – probouzím se, procitám.

TERTULLIÁN

Quintus Septimius Florens Tertullianus (160 – 220) – latinský církevní spisovatel. Svým dílem položil základy západní křesťanské literatury, vytvořil velkou část latinské církevní terminologie. Spisy se vyznačují velmi břitkou, živou a vtipnou argumentací, styl je však neukázněný, jazyk poměrně těžce srozumitelný. Nejrozsáhlejší spis: *Adversus Marcionem* – polemika s gnostickým myslitelem Markionem obhájuje křesťanskou představu o stvoření světa, Kristovu božskou i lidskou podstatu a jednotu Starého a Nového zákona. Tertullianovo dílo je velmi rozsáhlé.

REGULA FIDEI

(*De praescriptione haereticorum* 13)

Regula est autem fidei ut iam hinc quid defendamus profiteamur, illa scilicet qua creditur, (1) unum omnino Deum esse, nec alium praeter mundi conditorem; (2) qui universa de nihilo produxerit, (3) per Verbum suum (4) primo omnium emissum; (5) id Verbum, Filium eius

appellatum, (6) in nomine Dei varie visum a Patriarchis, in Prophetis semper auditum; (7) postremo delatum ex Spiritu Patris Dei et virtute (8) in Virginem Mariam, (9) carnem factum in utero eius, et ex ea natum egisse Iesum Christum; (10) exinde praedicasse novam legem et novam promissionem regni caelorum; virtutes fecisse; (11) crucifixum; tertia die resurrexisse; (12) in caelos ereptum (13) sedisse ad dexteram Patris; (14) misisse vicariam vim Spiritus Sancti, qui credentes agat; (15) venturum cum claritate, ad sumendos sanctos in vitae aeternae et promissorum caelestium fructum et ad profanos iudicandos igni perpetuo, (16) facta utriusque partis resurrectione cum carnis restitutione.

Poznámky k textu:

rēgula fidei – pravidlo víry (volný výčet základních církevních dogmat); *scilicet* – totiž; *crēditur*: následuje vazba akuzativu s infinitivem (celý text), často je třeba doplnit sloveso *esse*; *vicārius, a, um* – zástupný; *profānus, a, um* – zde: bezbožný, hříšný; *resuscitātiō, ōnis, f.* – opětné vzbuzení, vzkříšení; *utriusque partis*: tj. *sānctōrum et profānōrum*.

CYPRÍÁN

Thascius Caecilius Cyprianus (210/15 – 258) – latinský církevní spisovatel. Jeho spisy jsou orientovány prakticky k řešení problémů života církve. Jsou vynikajícím pramenem pro poznání tehdejší vnitrocírkevní situace. Myšlenkově se opírá o Tertulliana.

DE UNITATE ECCLESIAE

(*De catholicae ecclesiae unitate* 4 – 5)

4. (1) [...] Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. (2) Loquitur Dominus ad Petrum: „Ego tibi dico,“ inquit, „quia tu est Petrus, et super istam petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferorum non vincent eam. Dabo tibi claves regni caelorum: et quae ligaveris super terram, erunt ligatae et in caelis, et quaecumque solveris super terram, erunt soluta et in caelis.“ (3) Super unum aedificat ecclesiam. Et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: „Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Accipite Spiritum Sanctum: si cuius remiseritis peccata, remittentur illi: si cuius tenueritis, tenebuntur“, tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. (4) Hoc erant utique et ceteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia Christi una monstretur. (5) Quam unam ecclesiam etiam in Cantico canticorum Spiritus Sanctus ex persona Domini designat et dicit: „Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa generatrici suae.“ (6) Hanc ecclesiae unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui ecclesiae renititur et resistit, in ecclesia se esse confidit? (7) Quando et beatus apostolus Paulus hoc idem doceat et sacramentum unitatis ostendat dicens: „Unum corpus et unus spiritus, una spes vocationis vestrae, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus.“

5. (1) Quam unitatem tenere firmiter et vindicare debemus, maxime episcopi, qui in ecclesia praesidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum atque undivisum probemus. Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidem veritatis perfida praevaricatione corrumpat. (2) Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. (3) Ecclesia una est, quae in multitudinem latius incremento foecunditatis extenditur, quomodo solis multi radii sed lumen unum, et rami arboris multi sed robur unum tenaci radice fundatum. Et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiae largitate, unitas tamen servatur in origine. (4) Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit; ab

arbore frange ramum, fructus germinare non poterit; a fonte praecide rivum, praecisus arescit. (5) Sic et ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit: unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. Ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit, profluens largiter rivos latius pandit: unum tamen caput est et origo una et una mater foecunditatis succesibus copiosa. Illius foetu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu, eius animamur.

Poznámky k textu:

probātiō, ōnis, f. – důkaz, souhlas, schvalování; *compendium, iī, n.* – prospěch, výhoda, zisk; *utique* – v každém případě, jistě; *cōnsortium, iī, n.* – (spolu)účast; *praeditus, a, um* – obdařený, pověřený; *renītor, ī, nīsus sum* – vzpírám se, protivím se; *cōnfidō, ere, fīsus sum* – zde: jsem si jist; *quandō* – když, ježto; *praevaricātiō, ōnis, f.* – zpronevěra, nepoctivost; *fidēs, eī, f.* – zde: hodnověrnost, čest, dobré jméno; *foecunditās = fēcunditās; pars, partis, f.* – úloha, role, úřad; *fundātus, a, um* – pevně založený.

LACTANTIUS

Lucius Caecilius Firmianus Lactantius (asi 260 – 317) – latinský církevní spisovatel. Jeho spisy se vyznačují formálním mistrovstvím, někdy až uměleckou působivostí; v humanismu byl nazýván křesťanským Ciceronem. Hlavním dílem jsou *Divinae institutiones* (Božské základy) – apologie křesťanství a úvod do věrouky.

DE VISIONE CONSTANTINI MAGNI

(*De mortibus persecutorum* 44,1–7)

(1) Iam mota inter eos fuerant arma civilia. Et quamvis se Maxentius Romae contineret, quod responsum acceperat perituum esse, si extra portas urbis exisset, tamen bellum per idoneos duces gerebatur. (2) Plus virium Maxentio erat, quod et patris sui exercitum receperat a Severo et suum proprium de Mauris atque Gaetulis nuper extraxerat. (3) Dimicatum, et Maxentiani milites praevalebant, donec postea confirmatio animo Constantinus et ad utrumque paratus copias omnes ad urbem propius admovit et e regione pontis Mulvii consedit. (4) Imminebat dies, quo Maxentius imperium ceperat, qui est a. d. sextum Kalendas Novembres, et quinquennalia terminabantur. (5) Commonitu est in quiete Constantinus, ut caeleste signum Dei notaret in scutis atque ita proelium committeret. Facit ut iussus est et transversa X littera, summo capite circumflexo, Christum in scutis notat. (6) Quo signo armatus exercitus capit ferrum. Procedit hostis obviam sine imperatore pontemque transgreditur. Acies pari fronte concurrunt, summa vi utriusque pugnatur: „Neque his fuga nota neque illis“ (Vergil. Aen. 10,757). Fit in urbe seditio et dux increpitatur velut desertor salutis publicae, cumque /conspiceretur/, repente populus (Circenses enim natali suo edebat) una voce subclamat Constantinum vinci non posse.

Poznámky k textu:

arma movēre – chopit se zbraně; *respōnsum, ī, n.* – věštba; *idōneus, a, um* – schopný, spolehlivý; *admoveō, ēre, mōvī, mōtum* – přisunuji; *ē regiōne alcis reī* – přímo naproti něčemu; *Mulvius pōns* – most pře řeku Tiber severně od Říma na Flaminiově silnici; *quīnquennālia, ium, n.* – pětiletí; *ēdō, ere, didī, ditum* – zde: pořádám.

JERONÝM

Sophronius Eusebius Hieronymus (asi 348 – 420) – latinský církevní spisovatel. Jeho učitelem v Římě byl význačný gramatik Aelius Donatus. Hieronymus ovádal skvěle latinu a řečtinu, řadu let pobýval jako poustevník na Předním východě a naučil se též hebrejsky. Ke konci života byl představeným kláštera v Betlémě. Literární dílo je velmi rozsáhlé, nejznámější je spis *De viris illustribus* (O vynikajících mužích) – první přehled dějin křesťanské literatury. Jeroným se zabýval překladatelskou činností a zpřístupnil tak západním křesťanství mnoho děl východní literatury, např. Órigena a Eusebia. Jeho největším překladatelským dílem je nový úplný překlad bible (některé její části jsou Jeronýmem revidované starší překlady), který vychází z uznávaných verzí biblických textů v původních jazycích. Tento překlad se v oblasti západní církve obecně rozšířil (tzv. Vulgáta) a dostalo se mu kanonického uznání.

DE IGNATIO EPISCOPO

(*Liber de viris illustribus*, cap. XVI)

Ignatius Antiochenae Ecclesiae tertius post Petrum apostolum episcopus, persecutionem commovente Trajano, damnatus ad bestias, Romam vinctus mittitur. Cumque navigans Smyrnam venisset, ubi Polycarpus, auditor Joannis, episcopus erat, scripsit unam Epistolam ad Ephesios, alteram ad Magnesianos, tertiam ad Trallenses, quartam ad Romanos, et inde egrediens scripsit ad Philadelphios et ad Smyrnaeos; et proprie ad Polycarpum, commedans illi Antiochensem Ecclesiam in qua et de Evangelio quod nuper a me translatum est, super persona Christi ponit testimonium dicens: „Ego vero et post resurrectionem in carne eum vidi, et credo, quia sit. Et quando venit ad Petrum, et ad eos qui cum Petro erant, dixit eis: „Ecce palpate me, ei videte, quia non sum daemonium incorporale,“ et statim tetigerunt eum et crediderunt.“ Dignum autem videtur, quia tanti veri fecimus mentionem, et de epistola ejus, quam ad Romanos scribit /alii: scripsit/ pauca ponere. „De Syria usque ad Romam pugno ad bestias, in mari et in terra, nocte dieque ligatus cum decem leopardis, hoc est militibus, qui me custodiunt: quibus et cum benefeceris, pejores fiunt. Iniquitas autem eorum mea doctrina est, sed non idcirco justificatus sum. Utinam fruar bestiis, quae mihi sunt praeparatae, quas et oro mihi veloces esse ad interitum, et alliciam eas ad comedendum me, ne sicut aliorum martyrum, non audeant corpus meum attingere. Quod si venire noluerint, ego vim faciam, ego me ingeram, ut devorer. Ignoscite mihi, filioli: quid mihi prosit, ego scio. Nunc incipio Christi esse discipulus, nihil de his, quae videntur, desiderans ut Jesum Christum inveniam. Ignis, crux, bestiae, confractio ossium, membrorum divisio, et totitus corporis contritio, et tota tormenta diaboli, in me veniant, tantum ut Christo fruar.“ Cumque jam damnatus esset ad bestias, ardore patiendi, cum rugientes audiret leones, ait: „Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.“ Passus est anno undecimo Trajani. Reliquiae corporis ejus Antiochiae jacent extra portam Daphniticam in coemeterio.

Poznámky k textu:

Ignātius – Ignatios ze syrské Antiochie, biskup a církevní spisovatel (2. st.); *commoveō*, *ēre*, *mōvī*, *mōtum* – vzbuzuji, působím, vyvolávám; *propriē* – zvláště; *testimōnium pōnere* – vydat svědectví; *mentīō*, *ōnis*, f. – zmínka; *ad bēstiās* – co se týče šelem; *doctrīna*, *ae*, f. – škola; *alliciō*, *ere*, *lexī*, *lectum* – přilákávám; *ārdor*, *ōris*, m. – zánícení, zápal; *mundus*, *a*, *um* – čistý; *frūmentum*, *ī*, n. – (obilné) zrno; *coemētērium*, *īī*, n. – hřbitov.

EPISTOLA AD DAMASUM

Beato Papae Damaso Hieronymus

Novum opus facere me cogis ex veteri, ut post exemplaria scripturarum toto orbe dispersa quasi quidam arbiter sedeam et, quia inter se variant, quae sint illa quae cum Graeca consentiant veritate decernam. Pius labor, sed periculosa praesumptio, iudicare de ceteris ipsum ab omnibus iudicandum, senis mutare linguam et canescentem mundum ad initia retrahere parvulorum. Quis enim doctus pariter vel indoctus, cum in manus volumen adsumpserit et a saliva quam semel inbibit viderit discerpere quod lectitat, non statim erumpat in vocem, me falsarium me clamans esse sacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere? Adversum quam invidiam duplex causa me consolatur: quod et tu qui summus sacerdos es fieri iubes, et verum non esse quod variat etiam maledicorum testimonio conprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides est adhibenda, respondeant quibus: tot sunt paene quot codices. Sin autem veritas est quaerenda de pluribus, cur non ad Graecam originem revertentes ea quae vel a vitiosis interpretibus male edita vel a praesumptoribus imperitis emendata perversius vel a librariis dormitantibus aut addita sunt aut mutata corrigimus? Neque vero ego de veteri disputo testamento, quod a septuaginta senioribus in Graecam linguam versum tertio gradu ad nos usque pervenit. Non quaero quid Aquila quid Symmachus sapiant, quare Theodotion inter novos et veteres medius incedat: sit illa vera interpretatio quam apostoli probaverunt. De novo nunc loquor testamento, quod Graecum esse non dubium est, excepto apostolo Mattheo, qui primus in Iudaea evangelium Christi Hebraeis litteris edidit. Hoc certe cum in nostro sermone discordat et diversos rivulorum tramites ducit, uno de fonte quaerendum est. Praetermitto eos codices quos a Luciano et Hesychio nuncupatos paucorum hominum adserit perversa contentio: quibus utique nec in veteri instrumento post septuaginta interpretes emendare quid licuit nec in novo profuit emendasse, cum multarum gentium linguis scriptura ante translata doceat falsa esse quae addita sunt.

Igitur haec praesens praefatiuncula pollicetur quattuor tantum evangelia, quorum ordo iste est, Mattheus, Marcus, Lucas, Iohannes, codicum Graecorum emendata conlatione sed veterum. Quae ne multum a lectionis Latinae consuetudine discreparent, ita calamo temperavimus ut, his tantum quae sensum videbantur mutare correctis, reliqua manere pateremur ut fuerant.

Poznámky k textu:

exemplar, *āris*, n. – opis; *praesūptiō*, *ōnis*, f. – mínění; *volūmen*, *inis*, n. – svitek, kniha, spis; *ērumpere* – zde: vypuknout; *falsārius sacrilegius* – svatokrádežný podvodník; *causa*, *ae*, f. – omluva, námitka; *maledicus*, *ī*, m. – pomlouvač; *tot sunt paene quot cōdicēs* – těch je téměř tolik co rukopisů; *fidēs*, *eī*, f. – zde: pravdivost, hodnověrnost; *cōdex* (*caudex*), *icis*, m. – rukopis, spis, kniha; *ēmendō*, *āre*, *āvī*, *ātum* – opravuji, zbavuji chyb; *perversius* – hůře; *mihi licet* – smím, mohu; *praefatiuncula*, *ae*, f. – krátká (prostá) předmluva; *calamus*, *ī*, m. – zde: pero ke psaní; *patior*, *patī*, *passus sum* – připouštím, dovoluji.

ITINERARIUM EGERIAE

Peregrinatio Aetheriae – latinsky psaný cestopis referující o zážitcích jeptišky z jižní Galie na cestě do Svaté země. Její jméno je udáváno ještě v podobě *Eucheria*. Spis byl napsán patrně po r. 393.

[...] 6. Et cum hi omnes, qui per girum sunt, tam excelsi sint quam nunquam me puto uidisse, tamen ipse ille medianus, in quo descendit maiestas Dei, tanto altior est omnibus illis ut, cum

subissemus in illo, prorsus toti illi montes, quos excelsos uideramus, ita infra nos essent ac si colliculi permodici essent. 7. Illud sane satis admirabile est et sine Dei gratia puto illud non esse, ut, cum omnibus altior sit ille medianus, qui specialis Syna dicitur, id est in quo descendit maiestas Domini, tamen uideri non possit, nisi ad propriam radicem illius ueneris, ante tamen quam eum subeas; nam posteaquam completo desiderio descenderis inde, et de contra illum uides, quod, antequam subeas, facere non potest. Hoc autem, ante quam perueniremus ad montem Dei, iam referentibus fratribus cognoueram, et postquam ibi perueni, ita esse manifeste cognoui.

3,1. Nos ergo sabbato sera ingressi sumus montem, et peruenientes ad monasteria quedam susceperunt nos ibi satis humane monachi, qui ibi commorabantur, prebentes nobis omnem humanitatem; nam et aecclesia ibi est cum presbytero. Ibi ergo mansimus in ea nocte, et inde maturius die dominica cum ipso presbytero et monachis, qui ibi commorabantur, cepimus ascendere montes singulos. Qui montes cum infinito labore ascenduntur, quoniam non eos subis lente et lente per girum, ut dicimus, in coclea, sed totum ad directum subis ac si per parietem et ad directum descendi necesse est singulos ipsos montes, donec peruenias ad radicem propriam illius mediani, qui est specialis Syna. 2. Hac sic ergo iubente Christo Deo nostro, adiuta orationibus sanctorum, qui comitabantur, et sic cum grandi labore, quia pedibus me ascendere necesse erat, quia prorsus nec in sella ascendi poterat, tamen ipse labor non sentiebatur – ex ea parte autem non sentiebatur labor, quia desiderium, quod habebam, iubente deo uidebam compleri – hora ergo quarta peruenimus in summitatem illam montis Dei sancti Syna, ubi data est lex in eo, id est locum, ubi descendit maiestas Domini in ea die, qua mons fumigabat. 3. In eo ergo loco est nunc ecclesia non grandis, quoniam et ipse locus, id est summitas montis, non satis grandis est; quae tamen aecclesia habet de se gratiam grandem. [...]

[...] 8. In ipsa autem ciuitate extra paucos clericos et sanctos monachos, si qui tamen in ciuitate commorantur, penitus nullum Christianum inueni, sed totum gentes sunt. Nam sicut nos cum grandi reuerentia attendimus locum illum, ubi primitus domus sancti Abrahae fuit, pro memoria illius, ita et illae gentes forte ad mille passus de ciuitate cum grandi reuerentia attendunt locum, ubi sunt memoriae Naor et Bathuhelis. 9. Et quoniam episcopus illius ciuitatis ualde instructus est de Scripturis, requisui ab eo dicens: „Rogo te, domine, ut dicas michi, quod desidero audire.“ Et ille ait: „Dic, filia, quod uis, et dicam tibi, si scio.“ Tunc ego dixi: „Sanctum Abraam cum patre Thara et Sarra uxore et Loth fratris filio scio per Scripturas in eo loco uenisse; Naor autem uel Bathuheim non legi, quando in isto loco transierint, nisi quod hoc solum scio, quia postmodum puer Abraae, ut peteret Rebeccam filiam Bathuhelis, filii Nahor, fili domini sui Abraae, id est Ysaac, in Charra uenerit.“ 10. Tunc ait michi sanctus episcopus: „Vere, filia, scriptum est, sicut dicis, in Genesi sanctum Abraam hic transisse cum suis; Nachor autem cum suis uel Bathuheim non dicit Scriptura canonis, quo tempore transierint. Sed manifeste postmodum hic transierunt et ipsi; denique et memoriae illorum hic sunt forte ad mille passus de ciuitate. Nam uere Scriptura hoc testatur, quoniam ad accipiendam sanctam Rebeccam huc uenerit puer sancti Abraae, et denuo sanctus Iacob hic uenerit, quando accepit filias Laban Syri.“ 11. Tunc ego requisui, ubi esset puteus ille, ubi sanctus Iacob potasset pecora, quae pascebat Rachel filia Laban Siri. Et ait mihi episcopus: „In sexto miliario est hinc locus ipse iuxta uicum, qui fuit tunc uilla Laban Siri, sed cum uolueris ire, imus tecum et ostendimus tibi, nam et multi monachi ibi sunt ualde sancti et ascites et sancta ecclesia est ibi.“ 12. Illud etiam requisui a sancto episcopo, ubinam esset locus ille Chaldeorum ubi habitauerant primo Thara cum suis. Tunc ait mihi ipse sanctus episcopus: „Locus ille, filia, quem requiris, decima mansione est hinc intus in Persida.“

Poznámky k textu:

per girum – kolem dokola; *colliculus*, ī, m. – kopeček; *Syna* – Sínaj; *dē contrā* – z dálky; *mōns, montis*, m. – pohoří, hory; *in cocleā* – po točitých schodech; *per parietem* – podle zdi; *speciālis, e* – vlastní; *summitās, ātis*, f. – vrchol; *grātia, ae*, f. – krása; *ecclēsia, ae*, f. – kostel; *penitus* – zde: vůbec; *primitus* – dřívě, původně; *forte (ad)* – zde: asi; *memoria, ae*, f. – zde: hrob; *cum suis* – se svou rodinou; *puteus, ī, m.* – studna; *sextō miliārīō* – šest mil; *ascitis, is*, m. – asketa; *decimā mānsiōne* – deset dní cesty.

AUGUSTIN

Aurelius Augustinus (354 – 430) – přední latinský církevní spisovatel, filosof a teolog, nejvýznamnější představitel patristiky. Svým dílem vytvořil první ucelený filosoficko-teologický systém křesťanství. Zanechal velmi rozsáhlé literární dílo, nejznámější jsou spisy *De ciuitate Dei* (O Boží obci), *Confessiones* (Vyznání) – první dochovaná autobiografie v evropské literatuře, *De doctrina christiana* (O křesťanském učení).

ET TAMEN LAUDARE TE VULT HOMO

(*Confessiones* I,1)

Magnus es, Domine, et laudabilis valde: magna virtus tua, et sapientiae tuae non est numerus. Et laudare te vult homo, aliqua portio creaturae tuae; et homo circumferens mortalitatem suam, circumferens testimonium peccati sui, et testimonium quia superbis resistis: et tamen laudare te vult homo, aliqua portio creaturae tuae. Tu excitas, ut laudare te delectet; quia fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Da mihi, Domine, scire et intelligere utrum sit prius invocare te, an laudare te; et scire te prius sit, an invocare te. Sed quis te invocat, nesciens te? Aliud enim pro alio potest invocare nesciens te. An potius invocaris, ut sciaris? Quomodo autem invocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent sine praedicante? Et laudabunt Dominum qui requirunt eum. Quaerentes enim inuenient eum, et inuenientes laudabunt eum. Quaeram te, Domine, invocans te; et invocem te, credens in te: praedicatus enim es nobis. Invocat te, Domine, fides mea quam dedisti mihi, quam inspirasti mihi per humanitatem Filii tui, per ministerium praedicatoris tui.

Poznámky k textu:

aliqua portio – zde: nepatrná část; *circumferō, ferre, tulī, lātum* – zde: nesu, vleču s sebou; *aliud prō aliō* – něco záměnou za něco, něco místo něčeho.

FRUCTUS CONFESSIOIS

(*Confessiones* X,4–5)

4. [...] Non enim parvus est fructus, Domine Deus meus, ut a multis tibi gratiae agantur de nobis, et a multis rogeris pro nobis. Amet in me fraternus animus quod amandum doces, et doleat in me quod dolendum doces. Animus ille hoc faciat fraternus, non extraneus, non filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis; sed fraternus ille qui com approbat me, gaudet de me; cum autem improbat me, contristatur pro me: quia sive approbet me, sive improbet, diligit me. Indicabo me talibus; respirent in bonis meis, suspirent in malis meis. Bona mea instituta tua sunt et dona tua; mala mea delicta mea sunt et iudicia tua. Respirent in illis, et suspirent in his; et hymnus et fletus ascendant in

conspectum tuum de fraternis cordibus, thuribulis tuis. Tu autem, Domine, delectatus odore sancti templi tui, miserere mei secundum magnam misericordiam tuam, propter nomen tuum; et nequaquam deserens coepta tua, consumma imperfecta me. Hic est fructus confessionum mearum, non qualis fuerim, sed qualis sim, ut hoc confitear non tantum coram te secreta exultatione cum tremore et secreto moerore cum spe; sed etiam in auribus credentium filiorum hominum, sociorum gaudii mei et consortium mortalitatis meae, civium meorum et mecum peregrinorum, praecedentium et consequentium et comitum viae meae. Hi sunt servi tui fratres mei, quos filios tuos esse voluisti, domino meos quibus jussisti ut serviam, si volo tecum de te vivere. Et hoc mihi Verbum tuum parum erat si loquendo praeciperet, nisi et faciendo praeiret. Et ego id ago factis et dictis, id ago sub alis tuis nimis cum ingenti periculo; nisi quia sub alis tuis tibi subdita est anima mea, et infirmitas mea tibi nota est. Parvulus sum, sed vivit semper Pater meus, et idoneus est mihi tutor meus; idem ipse est enim qui genuit me et tuetur me: et tu ipse es omnia bona mea, tu omnipotens qui mecum es, et priusquam tecum sim. Indicabo ergo talibus qualibus jubes ut serviam, non quis fuerim, sed quis jam sim, et quis adhuc sim; sed neque meipsum dijudico: sic itaque audiar.

5. Tu enim, Domine, dijudicas me, quia etsi nemo scit hominum quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est; tamen est aliquid hominis quod nec ipse scit spiritus hominis qui in ipso est: tu autem, Domine, scis ejus omnia qui fecisti eum. Ego vero quamvis prae tuo conspectu me despiciam, et aestimem me terram et cinerem; tamen aliquid de te scio quod de me nescio. Et certe nunc videmus per speculum in aenigmate, nondum facie ad faciem: et ideo quamdiu peregrinor abs te, mihi sum praesentior quam tibi, et tamen te novi nullo modo posse violari; ego vero quibus tentationibus resistere valeam, quibusve non valeam, nescio. Et spes est, quia fidelis es, qui nos non sinis tentari supra quam possumus ferre, sed facis cum tentatione etiam exitum ut possimus sustinere. Confitear ergo quid de me sciam, confitear et quid de me nesciam. Quoniam et quod de me scio, te mihi lucente scio; et quod de me nescio, tamdiu nescio, donec fiant tenebrae meae sicut meridies in vultu tuo.

Poznámky k textu:

fructus, ūs, m. – užitek, zisk; *indicābō mē tālibus* – takovým se dám poznat; *thuribulum*, ī, n. – kadidelnice; *odor*, ōris, m. – vůně; *nequāquam* – nikterak; *nisi quia* – jenže; *idōneus*, a, um – zde: spolehlivý; *adhūc* – ještě; *aenigma*, atis, n. – hádanka (cf. 1 K 13); *quibusve* = *quibusque*; *tenebrae sicut merīdiēs* – cf. Iz 58,10.

DE DUOBUS ORDINIBUS HUMANAЕ GENERATIONIS

(*De civitate Dei* XV,1)

1. De felicitate paradisi, vel de ipso paradiso, et de vita ibi primorum hominum, eorumque peccato atque supplicio, multi multa senserunt, multa duxerunt, multa litteris mandaverunt. Nos quoque secundum Scripturas sanctas, vel quod in eis legimus, vel quod ex eis intelligere potuimus, earum congruentes auctoritati, de his rebus in superioribus libris diximus. Eucleatius autem si ista quaerantur, multiplices atque multimodas pariunt disputationes, quae pluribus intexendae sunt voluminibus, quam hoc opus tempusque deposcit. Quod non ita largum habemus, ut in omnibus quae possunt requirere otiosi et scrupulosi, paratiores ad interrogandum, quam capaciores ad intelligendum, nos oporteat immorari. Arbitror tamen satis nos jam fecisse magnis et difficillimis quaestionibus de initio vel mundi, vel animae, vel ipsius generis humani: quod in duo genera distribuimus, unum eorum qui secundum hominem, alterum eorum qui secundum Deum vivunt. Quas etiam mystice appellamus civitates duas, hoc est duas societates hominum: quarum est una quae praedestinata est in

aeternum regnare cum Deo; altera, aeternum supplicium subire cum diabolo. Sed iste finis est earum, de quo post loquendum est. Nunc autem quoniam de exortu earum, sive in Angelis, quorum numerus ignoratur a nobis, sive in duobus primis hominibus, satis dictum est, jam mihi videtur earum aggrediendus excursus, ex quo illi duo generare coeperunt, donec homines generare cessabunt. Hoc enim universum tempus, sive saeculum, in quo cedunt morientes, succeduntque nascentes, istarum duarum civitatum, de quibus disputamus, excursus est.

2. Natus est igitur prior Cain ex illis duobus generis humani parentibus, pertinens ad hominum civitatem; posterior Abel, ad civitatem Dei. Sicut enim in uno homine; quod dixit Apostolus, experimur quia „non primum quod spirituale est, sed quod animale, postea spirituale“: unde unusquisque, quoniam ex damnata propagine exoritur, primo sit necesse est ex Adam malus atque carnalis; quod si in Christum renascendo profecerit, post erit bonus et spiritualis: sic in universo genere humano cum primum duae istae coeperunt nascendo atque moriendo procurrare civitates, prior est natus civis hujus saeculi; posterior autem isto peregrinus in saeculo, et pertinens ad civitatem Dei, gratia praedestinatus, gratia electus, gratia peregrinus deorsum, gratia civis sursum. Nam quantum ad ipsum attinet, ex eadem massa oritur, quae originaliter est tota damnata: sed tanquam figulus Deus (hanc enim similitudinem non imprudenter, sed prudenter introducit Apostolus) ex eadem massa fecit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Prius autem factum est vas in contumeliam, post vero alterum in honorem: quia et in ipso uno, sicut jam dixi, homine, prius est reprobum, unde necesse est incipiamus, et ubi non est necesse ut remaneamus; posterius vero probum, quo proficientes veniamus, et quo pervenientes maneamus. Proinde non quidem omnis homo malus erit bonus, nemo tamen erit bonus qui non erat malus: sed quanto quisque citius mutatur in melius, hoc in se facit nominari quod apprehendit celerius, et posteriore cooperit vocabulum prius. Scriptum est itaque de Cain, quod condiderit civitatem: Abel autem tanquam peregrinus non condidit. Superna est enim sanctorum civitas, quamvis hic pariat cives, in quibus peregrinatur, donec regni ejus tempus adveniat, cum congregatura est omnes in suis corporibus resurgentes, quando eis promissum dabitur regnum, ubi cum suo principe Rege saeculorum sine ullo temporis fine regnabunt.

Poznámky k textu:

multimodus, a, um – rozmanitý; *intexō, ere, uī, textum* – vetkávám, vplétám; *volūmen*, inis, n. – svitek, kniha, spis; *scrupulōsus*, a, um – úzkostlivý, přesný, pečlivý; *capāx, ācis* – schopný; *immoror, ārī, ātus sum alci reī*, zde: *in alqā rē* – zabývám se něčím, prodlévám u něčeho; *attineō, ēre, uī* – sahám, dosahuji; *origināliter* – od počátku; *prōpāgō, inis, f.* – rod, pokolení, potomstvo.

CHALCEDONSKÝ KONCIL

Concilium Chalcedonense (451) – 4. obecný církevní sněm. Postavil se proti učení tzv. monofyzitů, kteří zastávali názor, že Ježíš Kristus měl pouze božskou přirozenost, tělo měl jen zdánlivé. Toto učení bylo na sněmu zavrženo a byl vydán následující dokument.

Definitio de duabus naturis Christi

(Versio Rustici)

Sequentes igitur sanctos Patres, unum eundemque confiteri Filium et dominum nostrum Iesum Christum consonanter omnes docemus, eundemque perfectum in deitate, et eundem perfectum in humanitate, Deum verum et hominem verum, eundem ex anima rationali et

corpore, consubstantialem Patri secundum deitatem, consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem, „per omnia nobis similem absque peccato“; ante saecula quidem de Patre genitum secundum deitatem, in novissimis autem diebus eundem propter nos et propter nostram salutem ex Maria virgine Dei genitrice secundum humanitatem: unum eundemque Christum Filium Dominum unigenitum, in duabus naturis **inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter** agnoscendum, nusquam sublata differentia naturarum propter unionem magisque salva proprietate utriusque naturae, et in unam personam atque subsistentiam concurrente, non in duas personas partitum aut divisum, sed unum eundemque Filium et unigenitum Deum Verbum Dominum Iesum Christum: sicut ante Prophetarum de eo et ipse nos Iesus Christus (Dominus) erudit, et Patrum nobis symbolum tradidit.

His igitur cum omni undique exacta cura et diligentia a nobis dispositis, definivit sancta et universalis Synodus, alteram fidem nulli licere proferre aut conscribere vel componere aut sentire aut alios docere.

Poznámky k textu:

docēmus: následuje vazba akuzativu s infinitivem; *anima rationalis* – duše nadaná rozumem; *cōnsubstantiālis alci* – stejné podstaty s někým; *nusquam sublātā differentiā nātūrārum propter ūnitiōnem magisque salvā proprietāte utriusque nātūrae, et in ūnam persōnam atque subsistentiam concurrente* – jehož přirozeností rozdíl se nijak neruší sjednocením, nýbrž jehož obojí přirozeností vlastnost se spíše zachovává a sbíhá se do jedné osoby a podstaty (přel. A. Molnár); *subsistentia* = *substantia*; *hīs ... dispositīs*: vazba ablativu absolutního; *dispōnō, ere, posuī, positum* – stanovuji, určuji; *undique exāctus* – zde: po všech stránkách dokonale.

SYMBOLUM QUICUNQUE

quod vocatur ATHANASIANUM (formulováno mezi lety 430 a 500) – nepochází od sv. Athanasia, pouze přesně a jasně podává jeho nauku týkající se Trojice a Kristovy osoby.

Quicunque vult salvus esse, ante omnia opus est, ut teneat catholicam fidem, quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in aeternum peribit.

Fides autem catholica haec est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur; neque confundentes personas, neque substantiam separantes; alia est enim persona Patris, alia Filii, alia (et) Spiritus Sancti; sed Patris et Filii et Spiritus Sancti una est divinitas, aequalis gloria, coaeterna maiestas. Qualis Pater, talis Filius, talis (et) Spiritus Sanctus; increatus Pater, increatus Filius, increatus (et) Spiritus Sanctus; immensus Pater, immensus Filius, immensus (et) Spiritus Sanctus; aeternus Pater, aeternus Filius, aeternus (et) Spiritus Sanctus; et tamen non tres aeterni, sed unus aeternus; sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus, et unus immensus; similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens (et) Spiritus Sanctus; et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens; ita Deus Pater, Deus Filius, Deus (et) Spiritus Sanctus; et tamen non tres dii, sed unus est Deus; ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus (et) Spiritus Sanctus; et tamen non tres domini, sed unus est Dominus; quia sicut singillatim unamquamque personam Deum et (ac) Dominum confiteri christiana veritate compellimur, ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur. Pater a nullo est factus nec creatus nec genitus. Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus Sanctus a Patre et Filio, non factus nec creatus nec genitus, sed procedens. Unus ergo Pater, non tres Patres; unus Filius, non tres Filii; unus Spiritus Sanctus, non tres Spiritus Sancti; et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus, sed totae tres personae coaeternae sibi sunt et coaequales, ita ut per omnia, sicut iam

supra dictum est, et unitas in Trinitate, et Trinitas in unitate veneranda sit. Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat.

Sed necessarium est ad aeternam salutem, ut incarnationem quoque Domini nostri Iesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, ut credamus et confiteamur, quia Dominus noster Iesus Christus Dei Filius, Deus et homo est. Deus est ex substantia Patris ante saecula genitus, et homo est ex substantia matris in saeculo natus: perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens, aequalis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem. Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est Christus, unus autem non conversione Divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum, unus omnino non confusione substantiae, sed unitate personae. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus. Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis, ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus (est) iudicare vivos et mortuos; ad cuius adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis et redditori sunt de factis propriis rationem: et qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam, qui vero mala, in ignem aeternum. – Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.

Poznámky k textu:

symbolum – vyznání víry (ve víceméně ustálené podobě); *catholica fidēs* – obecná víra; *coaeternus, a, um* – souvěčný; *coaequālis, e alci* – vzájemně si s někým roven; *singillatim* – jednotlivě, každý zvlášť; *saeculum, ī, n.* – svět, časnost, pozemskost; *convertō, ere, vertī, versum* – přeměňuji; *assūmō, ere, sūmpsī, sūmptum* – беру na sebe, přijímám; *anima rationalis* – duše nadaná rozumem; *veneror, ārī, ātus sum* – uctívám, vzývám; *hominēs resurgere habent* – lidé mají vstát; *reddere ratiōnem dē factīs* – vydat počet ze skutků.

BOËTHIUS

Anicius Manlius Severinus Boëthius (asi 480 – 524) – římský státník a filosof. I jako křesťan byl (na rozdíl od mnoha jiných křesťanů své doby) velkým obdivovatelem a znalcem antické filosofie, zvláště Platóna a Aristotela, jejichž veškeré dílo chtěl přeložit do latiny. Svými překlady a komentáři k nim výrazně přispěl ke zprostředkování výsledků řecké filosofie. Tyto překlady jsou jedním z mála pramenů, z nichž mohl středověk čerpat znalosti o této oblasti antické kultury. Překladatelské dílo je velmi rozsáhlé, původní Boëthiovy spisy jsou věnovány filosofii, logice, matematice, musice a teologii. Nejznámější je spis *De consolazione philosophiae* (O útěše filosofie).

OMNIUM RERUM FINIS, TOTIUS NATURAE INTENTIO

(*De consolazione philosophiae* I, prosa 6)

[...]

- (Philosophia:) Sed dic mihi, meministine quis sit rerum finis quove totius naturae tendat intentio?
- Audieram, inquam, sed memoriam moeror hebetavit.
- At quomodo scis, unde cuncta processerint?
- Novi, inquam, Deumque esse respondi.
- Et quomodo fieri potest, ut principio cognito, quis sit rerum finis ignores? Verum hi perturbationum mores sunt, ea valentia est, ut movere quidem loco hominem possint; convellere autem, sibique totum exstirpare non possint. Sed hoc quoque respondeas velim, hominemne te esse meministi?
- Quidni, inquam, meminim?
- Quid igitur homo sit, poterisne proferre?

- Hocceine interrogas, an esse me sciam rationale animal atque mortale? Scio, et id me esse confiteor.
- Et illa: Nihilne te aliud esse novisti?
- Nihil.
- Jam scio, inquit, morbi tui aliam vel maximam causam, quid ipse sis nosse desisti. Quare plenissime vel aegritudinis tuae rationem, vel aditum reconciliandae sospitatis inveni. Nam quoniam tui oblivione confunderis, et exsulem te, et exspoliatum propriis bonis esse doluisti. Quoniam vero, quis sit rerum finis ignoras, nequam homines atque nefarios, potentes felicesque arbitraris. Quoniam vero quibus gubernaculis mundus regatur, oblitus es, has fortunarum vices existimas sine rectore fluitare. Magnae non ad morbum modo, verum ad interitum quoque causae. Sed sospitatis auctori grates, quod te nondum totum natura destituit. Habemus maximum tuae fomitem salutis, veram de mundi gubernatione sententiam, quod eam non casuum temeritati, sed divinae rationi subditam credis. Nihil igitur pertimescas. Jam tibi ex hac minima scintillula vitalis calor illuxerit.

[...]

Poznámky k textu:

moeror = *maeror*; *mōs*, *mōris*, m. – povaha, vlastnost; *perturbātiō*, *ōnis*, f. – porušení; *quidnī* – proč ne; *ratio*, *ōnis*, f. – důvod; *sospitās*, *ātis*, f. – záchrana, spása; *reconciliō*, *āre*, *āvī*, *ātum* – obnovuji; *grātēs*, f. (obvykle jen nom. a ak. pl.) – dík, díky; *fomēs*, *itis*, m. – posila; *cāsus*, *ūs*, m. – událost; *scintillula* – deminutivum od *scintilla*; *illūxerit*: viz *illūcēscō*; *quis sit finis* – co je koncem.

BEDA CTIHODNÝ

Beda Venerabilis (672/3 – 735) – mnich, všestranný učenec se schopností jasného a přehledného výkladu, který zasvětil celý život vyučování a psaní. Hlavním dílem je *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* (Církevní dějiny Anglie) – od Caesarova dobytí Británie až do r. 731. Klasik biblické exegeze, napsal komentáře asi ke třetině Starého i Nového zákona, kromě Vulgáty užíval i předjeronýmovských překladů bible.

ANGLI AD MISERICORDIAM CHRISTI VOCATI

(*Historia ecclesiastica gentis Anglorum* II, 1)

Nec silentio praetereunda opinio, quae de beato Gregorio traditione maiorum ad nos usque perlata est. Dicunt quia die quadam cum, advenientibus nuper mercatoribus, multa venalia in forum fuissent conlata, multi ad emendum confluxissent, et ipsum Gregorium inter alios advenisse, ad vidisse inter alia pueros venales positos candidi corporis ac venusti vultus, capillorum quoque forma egregia. Quos cum adspiceret interrogavit, ut aiunt, de qua regione vel terra essent adlati. Dictumque est quia de Britannia insula, cuius incolae talis essent aspectus. Rursus interrogavit utrum idem insulani christiani an paganis adhuc erroribus essent implicati. Dictum est quod essent pagani. At ille, intimo ex corde longa trahens suspiria: „Heu, pro dolor!“ inquit, „quod tam lucidi vultus homines tenebrarum auctor possidet tantaque gratia frontispicii mentem ab interna gratia vacuum gestat.“ Rursus ergo interrogavit quod esset vocabulum gentis illius. Responsum est quod Angli vocarentur. At ille: „Bene,“ inquit, „nam et angelicam habent faciem et tales angelorum in caelis decet esse cohaerere. Quod habet nomen ipsa provincia, de qua isti sunt adlati?“ Responsum est quod Deiri vocarentur idem provinciales. At ille: „Bene,“ inquit, „Deiri; de ira eruti, et ad misericordiam Christi vocati. Rex provinciae illius quomodo appellatur?“ Responsum est quod Aelli diceretur. At ille adludens ad nomen ait: „Alleluia, laudem Dei creatoris illis in partibus oportet cantari.“ Accedensque ad pontificem Romanae et apostolicae sedis (nondum enim erat ipse pontifex factus) rogavit ut genti Anglorum in Britanniam aliquos verbi ministros, per quos ad Christum converteretur, mitteret; se ipsum paratum esse in hoc opus, Domino cooperante, perficiendum, si tamen apostolico papae hoc ut fieret placeret. Quod dum perficere non posset, quia etsi pontifex concedere illi quod petierat voluit, non tamen cives Romani ut tam longe ab urbe secederet potuere permittere; mox, ut ipse pontificatus officio functus est, perfecit opus diu desideratum; alios quidem praedicatores mittens, sed ipse praedicationem ut fructificaret suis exhortationibus ac precibus adiuvens.

Poznámky k textu:

vēnālia, *ium*, n. – zboží; *prō* – ó, ach, běda; *implicāre alqā rē* – uvádět něčím do zmatku; *grātia*, *ae*, f. – líbeznost, krása, půvab; *frontispicium*, *iī*, n. – zde: zevnějšek; *fructificāre* – zde: zlepšovat; *exhortātiōnēs* – povzbudivá slova; *nōn ... potuere permittere* – nemohli dovolit.

ANSELM Z CANTERBURY

Anselmus Cantuariensis (1033 – 1109) – filosof a teolog, přední myslitel rané scholastiky. Jeho dílo není příliš rozsáhlé, ale výrazně ovlivnilo další vývoj středověkého filosofického myšlení.

PROSLOGION

Capitulum II. Quod vere sit Deus

Ergo, Domine, qui das fidei intellectum, da mihi, ut, quantum scis expedire, intellegam, quia es sicut credimus, et hoc es quod credimus. Et quidem credimus te esse aliquid quo nihil maius cogitari possit. An ergo non est aliqua talis natura, quia dixit insipiens in corde suo: non est Deus? Sed certe ipse idem insipiens, cum audit hoc ipsum quod dico: „Aliquid quo maius nihil cogitari potest“, intellegit quod audit; et quod intellegit, in intellectu eius est, etiam si non intellegat illud esse. Aliud enim est rem esse in intellectu, aliud intellegere rem esse. Nam cum pictor praecogitat quae facturus est, habet quidem in intellectu, sed nondum intellegit esse quod nondum fecit. Cum vero iam pinxit, et habet in intellectu et intellegit esse quod iam fecit. Convincitur ergo etiam insipiens esse vel in intellectu aliquid quo nihil maius cogitari potest, quia hoc, cum audit, intellegit, et quidquid intellegitur, in intellectu est. Et certe id quo maius cogitari nequit, non potest esse id solo intellectu. Si enim vel in solo intellectu est, potest cogitari esse et in re; quod maius est. Si ergo id quo maius cogitari non potest, est in solo intellectu: id ipsum quo maius cogitari non potest, est quo maius cogitari potest. Sed certe hoc esse non potest. Existit ergo procul dubio aliquid quo maius cogitari non valet, et in intellectu et in re.

Poznámky k textu:

intellēctus, ūs, m. – porozumění, nahlédnutí; *aliquid, quō nihil maius cōgitārī potest* – něco, nad co nic většího nelze myslet; *expediō, īre, īvī, ītum* – zde: umožňuji; *tālis nātūra* – zde: takový případ; *procul dubiō* – beze vší pochybnosti.

GRACIÁN

Gratianus (žil v 1. pol. 12. stol.) – mnich kamaldulského řádu. Učil v Boloni teologii a právo. V letech 1140 – 1150 shromáždil podle vzoru *Corpus iuris civilis* všechny církevní dekrety a nařízení, i když si občas odporovaly, shrnul je do jednoho souboru, přidal citáty z Písma a z církevních autorů a vše rozdělil do tématických okruhů. Spis se nazývá *Concordia (Concordantia) discordantium canonum* nebo *Decretum Gratiani*, platil až do tridentského koncilu, třebaže nebyl nikdy podepřen papežskou autoritou, a byl hojně vykládán a komentován.

GRATIANI DECRETUM

Distinctio XXXVIII

Cum itaque voluntaria ignorantia omnibus sit noxia, sacerdotibus est periculosa.

Unde in T o l l e t a n o Concilio legitur:

(C. I. Sacerdotibus maxime ignorantia est uitanda.)

Ignorantia mater cunctorum errorum maxime in sacerdotibus Dei uitanda est, qui docendi officium in populo Dei susceperunt. Sacerdotes enim legere sanctas scripturas admonentur, Paulo apostolo dicente ad Timotheum: „Attende lectioni, exhortationi, doctrinae,“ et: „semper permane in his.“ Sciant ergo sacerdotes scripturas sacras et canones, et omne opus eorum in predicatione et doctrina consistat, atque edificent cunctos tam fidei scientia quam operum disciplina.

(C. II. Offitiale libellum ab episcopo accipiant presbiteri, cum ordinantur.)

Item ex e o d e m:

Quando presbiteri in parrochiis ordinantur, libellum officiale a sacerdote suo accipiant, ut ad ecclesias sibi deputatas instructi succedent, ne per ignorantiam etiam in ipsis diuinis sacramentis offendant. Cum uero ad letanias uel ad concilium uenerint, rationem episcopo suo reddant, qualiter susceptum officium celebrant, uel baptizent.

(C. III. Inscientia sacerdotum nec excusatione digna est nec uenia.)

Item L e o Episcopis Constantinopolitanis.

Si in laicis uidetur intolerabilis inscientia, quanto magis in his qui presunt, nec excusatione est digna, nec uenia?

(C. IV. Canones non licet sacerdotibus ignorare.)

Item C e l e s t i n u s omnibus orthodoxis Episcopis.

Nulli sacerdotum liceat canones ignorare, nec quicquam facere, quod possit Patrum regulis obuiare. Que enim a nobis res digna seruabitur, si decretalium norma constitutorum pro aliorum libitu licentia populis permissa frangatur?

(C. V. Que sacerdotibus necessaria sunt ad discendum.)

Item ex dictis S. A u g u s t i n i.

Que ipsis sacerdotibus necessaria sunt ad discendum, id est sacramentorum liber, lectionarius, antiphonarius, baptisterium, computus, canones penitentiales, psalterium, omeliae per circulum anni dominicis diebus et singulis festiuitatibus aptae. Ex quibus omnibus si unum defuerit, sacerdotis nomen uix in eo constabit, quia ualde periculosae sunt euangelicae minae, quibus dicitur: „Si cecus ceco ducatum prestet, ambo in foueam cadunt.“

[...]

(C. VIII. Sacrae scripturae inherentes non obscurantur iniquitate mundana.)

Item Z e p h e r i n u s Papa.

Sicut stellas celi non extinguit nox, sic mentes fidelium inherentes es firmamento sacrae scripturae non obscurat mundana iniquitas.

(C. IX. Ignorantia scripturarum est ignorantia Christi.)

Item I e r o n i m u s in Isaia.

Si iuxta apostolum Paulum Christus Dei iustus est et Dei sapientia est, ignoratio scripturarum est ignoratio Christi.

(C. X. A Domino sciuntur, uel ignorantur, qui ea, que Dei sunt, sapiunt, uel ignorant.)

Item Gregorianus in Moralibus.

Qui ea, que Dei sunt, sapiunt, a Domino sapiuntur, et qui ea, que Dei sunt, nesciunt, a Domino nesciuntur, Paulo testante, qui ait: „Si quis ignorat, ignorabitur.“ Idem. Quicumque stultus est in culpa, sapiens erit in pena.

(C. XI. Non qui aliquid nescit, sed qui putat se scire quod nescit, errare probatur.)

Item Augustianus.

Quamuis errare quanta possumus cura cauendum sit, non solum in maioribus, uerum etiam in minoribus rebus, nec nisi rerum ignorantia possit errari, non est tamen consequens, ut continuo erret quisquis aliquid nescit, sed si quis se existimet scire quod nescit. Pro uero quippe approbat falsum, quod erroris est proprium. Verumtamen in qua re quisque erret, interest plurimum. Nam in una eademque re et nescienti sciens, et erranti non errans recta ratione preponitur. In diuersis autem rebus, id est cum iste scit alia, ille alia, et iste utiliora, ille minus utilia uel etiam noxia: quis non in eis, que ille scit, ei preferat nescientem? Sunt enim quedam, que nescire melius est quam scire.

Poznámky k textu:

distinctiō, *ōnis*, f. – úsek, oddíl; *adte* = *attende*; *aedificō*, *āre*, *āvī*, *ātum* – vzdělávám; *scientia fidei* – věroučné znalosti; *disciplīna operum* – pracovní kázeň; *officiālis*, *e* – úřední; *libellus*, *ī*, m. – knížka, spis; *item* – podobně, stejně; *quandō* zde: *cum*; *deputō*, *āre*, *āvī*, *ātum* – zde: určuji; *cannōn* = *canōn*, *ōnis*, m. – církevní zákon; *excūsātiō*, *ōnis*, f. – omluva, ospravedlnování; *obviō*, *āre*, *āvī* *alci* – stětavám se s někým, stavím se proti někomu; *libīta*, *ōrum*, n. – choutky; *liber sacrāmentōrum* – liturgické texty ke svátostem; *lēctionārius* (*lēctionārium*), *īī*, m. (n.) – lekcionář; *antiphonārius* (*antiphonārium*), *īī*, m. (n.) – soubor antifon;⁷² *canōnēs paenitentiālēs* – seznam trestů za hříchy; *computus* (*computum*), *ī*, m. (n.) – příručka na vypočítávání času, zvl. velikonoc; *inhaereō*, *ēre*, *haesī*, *haesūrus* – zde: úplně se oddávám; *firmamentum*, *ī*, n. – moc; *verumtamen* – ale přece, přece však; *ratio*, *ōnis*, f. – důvod.

FRANTIŠEK Z ASSISI

Franciscus Assisiensis (1182 – 1226) – zakladatel řádu františkánů, klarisek a terciářů. Jako misionář a poustevník zasvětil život službě nejchudším a nejobožejším. Hlavním dílem je *Regula* (Řehole), opírající se o Kázání na hoře z Matoušova evangelia.

TESTAMENTUM

(1) Dominus ita dedit mihi fratri Francisco incipere faciendi poenitentiam, quia, cum essem in peccatis, nimis mihi videbatur amarum videre leprosos. Et ipse Dominus conduxit me inter illos, et feci misericordiam cum illis. Et recedente me ab ipsis, id quod videbatur mihi amarum, conversum fuit mihi in dulcedinem animi et corporis. Et postea parum steti et exivi de saeculo. (2) Et Dominus dedit mihi talem fidem in ecclesiis, ut ita simpliciter orarem et dicerem: Adoramus te, Dominus Iesu Christe, /hic/ et ad omnes ecclesias tuas, quae sunt in toto mundo, et benedicimus tibi, quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum. (3) Postea Dominus dedit mihi et dat tantam fidem in sacerdotibus, qui vivunt secundum formam sanctae ecclesiae Romanae propter ordinem ipsorum, quod si facerent mihi persecutionem, volo recurrere ad ipsos. Et si haberem tantam sapientiam, quantam Salomon habuit, et invenirem pauperculos sacerdotes huius saeculi, in parochiis /in/ quibus morantur, nolo praedicare ultra

⁷² *Antifona* – zpívaný (recitovaný) veršík vždy na začátku a na konci čteného žalmu.

voluntatem ipsorum. Et ipsos et omnes alios volo timere, amare et honorare, sicut meos dominos. Et nolo in ipsis considerare peccatum, quia Filium Dei discerno in ipsis, et domini mei sunt. Et /hoc/ propter hoc facio, quia nihil video corporaliter in hoc saeculo de ipso altissimo Filio Dei, nisi sanctissimum corpus et sanctissimum sanguinem suum, quod ipsi recipiunt et ipsi soli aliis ministrant. Et haec sanctissima mysteria super omnia volo honorari, venerari et in locis pretiosis collocari. Sanctissima nomina et verba eius scripta, ubicunque invenero in locis illicitis, volo colligere et rogo, quod colligantur et in loco honesto collocentur. Et omnes theologos et, qui ministrant sanctissima verba divina, debemus honorare et venerari, sicut qui ministrant nobis spiritum et vitam. (4) Et postquam Dominus dedit mihi curam de fratribus, nemo ostendebat mihi, quid deberem facere, sed ipse Altissimus revelavit mihi, quod deberem vivere secundum formam sancti Evangelii. Et ego paucis verbis et simpliciter feci scribi et dominus papa confirmavit mihi. Et illi, qui veniebant ad recipiendum vitam /istam/, omnia quae habere poterant, dabant pauperibus. Et erant contenti tunica una, intus et foris repetita, cum cingulo et brachiis. Et nolebamus plus habere. Officium dicebamus clerici secundum alios clericos, laici dicebant: Pater noster. Et satis libenter manebamus in ecclesiis. Et eramus idiotae et subditi omnibus. (5) Et ego manibus meis laborabam, et volo laborare. Et omnes alii fratres firmiter volo, quod labore e laboritio, quod pertinet ad honestatem. Qui nesciunt, discant, non propter cupiditatem recipiendi pretium laboris, sed propter bonum exemplum et ad repellendam otiositatem.

Poznámky k textu:

cōnsiderō, *āre*, *āvī*, *ātum* – pozoruji; *ecclesiā*, *ae*, f. – sbor, společenství věřících; *secundum formam* – podle způsobu; *ordō*, *inis*, m. – zde: duchovní stav, (mnišský) řád; *ministrō*, *āre*, *āvī*, *ātum* – 1. vysluhuji, 2. sloužím (mši), 3. opatřuji; *illicitus*, *a*, *um* – nepřipustný, nedovolený; *brāchīs* = *brācīs*; *idiōta*, *ae*, m. – laik (nevědomec, neznalec); *quod* – zde ve významu *ut*; *labōritium* – zde ve významu *labor*.

TOMÁŠ AKVINSKÝ

Thomas Aquinas (1225 – 1274) – filosof a teolog, přední představitel vrcholné scholastiky. Vytvořil nový, propracovaný filosoficko-teologický systém, spojující v sobě prvky velkých kulturních proudů antiky a raného středověku. Usiloval o využití výsledků antické vědy ve prospěch církve a o sladění a propojení filosofie s teologií. Opírá se nejvíce o Aristotela, je však ovlivněn také mj. zejména novoplatonismem. Dílo je velmi rozsáhlé, nejvýznamnější jsou spisy *Summa contra gentiles* (Summa proti pohanům) a *Summa theologiae* (Teologická summa).

SUMMA THEOLOGIAE

PRIMA PARS, QUAESTIO⁷³ X: *De Dei aeternitate*

ARTICULUS II: *Utrum Deus sit aeternus*

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod Deus non sit aeternus.

1. Nihil enim factum potest dici de Deo. Sed aeternitas est aliquid factum: dicit enim Boetius quod nunc fluens facit tempus, nunc stans facit aeternitatem; et Augustinus dicit, in libro Octoginta trium quaest., quod Deus est auctor aeternitatis. Ergo Deus non est aeternus. 2. Praeterea, quod est ante aeternitatem et post aeternitatem, non mensuratur aeternitate. Sed

⁷³ *Quaestiō* – speciální druh středověkého pojednání, vzešlý z učených disputací. Poznává se podle tázacího incipitu *utrum*. Sloveso je v konjunktivu podle souslednosti časů.

Deus est ante aeternitatem, ut dicitur in libro De causis: et post aeternitatem; dicitur enim Ex. 15,18, quod Dominus regnabit in aeternum et ultra. Ergo esse aeternum non convenit Deo. 3. Praeterea, aeternitas mensura quaedam est. Sed Deo non convenit esse mensuratum. Ergo non competit ei esse aeternum. 4. Praeterea, in aeternitate non est praesens, praeteritum vel futurum, cum sit tota simul, ut dictum est. Sed de Deo dicuntur in Scripturis verba praesentis temporis, praeteriti vel futuri. Ergo Deus non est aeternus. 5. Sed contra est quod dicit Athanasius: Aeternus Pater, aeternus Filius, aeternus Spiritus Sanctus.

Respondeo dicendum quod ratio aeternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum, ut ex dictis patet. Unde, cum Deus sit maxime immutabilis, sibi maxime competit esse aeternum. Nec solum est aeternus, sed est sua aeternitas: cum tamen nulla alia res sit sua duratio, quia non est suum esse. Deus autem est suum esse uniforme: unde, sicut est sua essentia, ita est sua aeternitas.

Ad primum ergo dicendum quod nunc stans dicitur facere aeternitatem, secundum nostram apprehensionem. Sicut enim causatur in nobis apprehensio temporis, eo quod apprehendimus fluxum ipsius nunc, ita causatur in nobis apprehensio aeternitatis, inquantum apprehendimus nunc stans. Quod autem dicit Augustinus, quod Deus est auctor aeternitatis, intelligitur de aeternitate participata: eo enim modo communicat Deus suam aeternitatem aliquibus, quo et suam immutabilitatem.

Et per hoc patet solutio ad secundum. Nam Deus dicitur esse ante aeternitatem, prout participatur a substantiis immaterialibus. Unde et ibidem dicitur, quod intelligentia parificatur aeternitati. Quod autem dicitur in Exodo, Dominus regnabit in aeternum et ultra, sciendum quod aeternum accipitur ibi pro saeculo, sicut habet alia translatio. Sic igitur dicitur quod regnabit ultra aeternum, quia durat ultra quodcumque saeculum, id est ultra quamcumque durationem datam: nihil est enim aliud saeculum quam periodus cuiuslibet rei, ut dicitur in libro I De caelo. Vel dicitur etiam ultra aeternum regnare, quia, si etiam aliquid aliud semper esset (ut motus caeli secundum quosdam philosophos), tamen Deus ultra regnat, inquantum eius regnum est totum simul.

Ad tertium dicendum quod aeternitas non est aliud quam ipse Deus. Unde non dicitur Deus aeternus, quasi sit aliquo modo mensuratus: sed accipitur ibi ratio mensurae secundum apprehensionem nostram tantum.

Ad quartum dicendum quod verba diversorum temporum attribuuntur Deo, inquantum eius aeternitas omnia tempora includit: non quod ipse varietur per praesens, praeteritum et futurum.

Poznámky k textu:

mēnsūrō, *āre*, *āvī*, *ātum* – měřím; *cōnsequor*, *sequī*, *secūtus sum* – provázím; *conveniō*, *īre*, *vēnī*, *ventum* – hodím se, přísluším; *competit* – přísluší, náleží; *inquantum* – nakolik; *causor*, *ārt*, *ātus sum* – uvádím za příčinu (záminku), předstírám; *apprehēnsiō*, *ōnis*, f. *alci reī* – uchopení, zachycení (ve smyslu pochopení, postižení) něčeho; *fluxus*, *ūs*, m. – tok, proud; *prout* – podle toho, jak.

SUMMA CONTRA GENTILES

LIBER I, CAPUT CI: *Quod Deus sit sua beatitudo*

(I. part. quaest. LXII. art. 2. ad I.)

Ex his autem apparet quod Deus sit sua beatitudo. Beatitudo enim ejus est intellectualis operatio ipsius, ut ostensum est (c. 100). Supra autem ostendimus (c. 45) quod ipsum Dei intelligere sit sua substantia; ipse igitur est sua beatitudo.

Item: beatitudo, cum sit ultimus finis, est id quod quilibet natus est habere, vel habens principaliter vult. Ostensum est autem supra (cap. 74) quod Deus principaliter vult suam essentiam; sua igitur essentia est ejus beatitudo.

Adhuc: unusquisque in beatitudinem suam ordinat quidquid vult; ipsa enim est quae propter aliud non desideratur, et ad quam terminatur motus desiderii, unum propter aliud desiderantis, ne sit infinitus. Cum igitur Deus omnia alia velit propter suam bonitatem, quae est sua essentia, oportet quod ipse sicut est sua essentia et sua bonitas, ita sit sua beatitudo.

Praeterea: duo summa bona esse est impossibile: si enim aliquid uni deesset, quod alterum haberet, neutrum summum et perfectum esset. Deus autem ostensus est supra summum bonum esse; beatitudo etiam summum bonum ostenditur esse ex hoc quod est ultimus finis; ergo beatitudo, et Deus sunt idem. Est igitur Deus sua beatitudo.

Poznámky k textu:

rūga, ae, f. – vážnost, závažnost; *macula*, ae, f. = skvrna, hanba; *vīlicō*, *āre*, *āvī*, *ātum* – jsem šafářem (dozorcem).

MATĚJ Z JANOVA

Matthias de Janov (asi 1350 – 1393) – teolog, předchůdce Husův. Krátce učil na pražské universitě, v Praze však působil hlavně jako kazatel. Usiloval o nápravu církve ve smyslu návratu k prvotní církvi. Své názory vyjádřil v obsáhlém souboru traktátů nazvaném *Regulae Veteris et Novi Testamenti* (Pravidla Starého a Nového zákona).

ECCLESIAE PRIMORDIA SALUBRIA ET COMPENDIOSA

(*Regulae Veteris et Novi Testamenti*, lib. III, tractatus IV, dist. IV, cap. 30)

[...] (1) Ecce, quam summe dominus J h e s u s crucifixus dilexit perpetuam et solidam unionem suorum sueque familie, propter quod omnem varietatem multiplicatamque diversam, derogantem universitati, voluit extirpare a sua ecclesia. Unde variis ceremoniis veteri(bu)s et iudicialibus abscisis simul omnibus reliquit solum decem precepta dei moralia et illa etiam tantum u n i c u m p r e c e p t u m coartavit, dicens: „Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem;“ iterum post pauca: „Hoc mando vobis, ut diligatis invicem.“ Sed insuper et multa multiphariaque sacrificia legis Moysy pius Jhesus tollens de medio, pro eis constituit solum u n i c u m s a c r i f i c i u m supersubstantiale et superceleste, id est suum corpus et sangwinem preciosum ymolandum, et illud tale, quod primo et principaliter habet efficere et potest in dei ecclesia unitatem et conservare universitatem sacrosanctam. Et in hoc impletus est sermo prophete, quem dixit: „Verbum abbreviatum faciet dominus super terram.“

(2) Sed et a p o s t o l i C h r i s t i postea nulla statuta inposuerunt populis vel valde pauca nullaque alia precepta tradiderunt preter illud unicum dominicum, scilicet de dilectione dei et proximi, quod unum tantum firmare in populis et dilatare commendareque maxime sunt conati. Quod si qua pauca expresserunt, illa fecerunt succincte et in brevibus, parcentes in hoc gregi fratrum simplicium et infirmorum, et agentes caute contra dyabolum, accusatorem fratrum sollicitum valde et indefessum, gerentesque viscera misericordie in familiam Jhesu, imitando in hoc suum magistrum et legislatorem unicum fidelem et unicum prudentem et scientem necessitatem hominum et infirmitatem, qui, ut dictum est, suos assecras per multiplicatam preceptorum et doctrinarum gravare omnino non voluit, sed hoc facientes manifeste confutavit, dicens: „Alligant enim onera inportabilia in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere“, etc. multa ad idem, que secuntur.

(3) Unde dominus J h e s u s non dedit ullam legem scriptam suis posteris, cum tamen potuisset hoc effectisse in vita sua multis modis, sed solum dedit spiritum suum bonum et spiritum patris in corda credencium pro omni lege viva et perfecta et pro omni regula vite cuiuslibet sufficienti secundum declarata superius et secundum scripturas et prophetas.

(4) Propter quod et a p o s t o l i ipsius, nolentes gravare populos credentes in Jhesum variis doctrinis et adinventionibus et praeceptis, pauca scripserunt, pauciora mandaverunt, paucissima statutis firmaverunt, inconcusse scientes, quod lex spiritus sancti est sufficiens, que docet omnem veritatem intime, inmediate, semper et ubique atque ad omnia omnem hominem credentem non ficte Christum Jhesum, et scientes, quod unccio illa vel scriptura in corde docet de omnibus necessariis. Patet autem hoc in XV Actuum apostolorum, quando dulcissimi patres et apostoli Christi suos conchristianos esse multum liberos et non obligatos ad multa precepta manere voluerunt. Nam cum quidam conversi ex Israel inponere quedam veteris testimonii precepta super christianos voluissent et iterum multiplicitatem evacuatam per Christum revocare, gravando liberrimum populum christianum, mox beatus Petrus in nocilio apostolorum omnium et ex consensu omnium fidelium iussu spiritus sancti surrexit, dicens: „Viri patres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus in nobis ellegit deus, per os meum audire gentes ewangelium et credere. Nunc ergo, quid temptatis deum inponere iugum super cervicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? Sed per gratiam domini nostri Jhesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi.“ Tacuit autem omnis multitudo et audiebant Barnabam et Paulum enarrantes, quanta deus fecisset signa et prodigia per eos in gentibus. Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus, dicens: „Viri fratres, audite me. Symon narravit, quemadmodum primum deus visitavit sumere ex gentibus populum nomini suo.“ Et paulo post: „Propter quod ego iudico non inquietari, qui ex gentibus convertuntur ad deum, sed scribere ad eos, ut abstineant se a contaminacionibus simulacrorum et fornicacione et suffocatis et sanguine.“ Et infra: „Visum est enim spiritui sancto et nobis, nichil ultra inponere vobis oneris, quam hec necessaria, ut abstineatis vos ab ymolatis simulachrorum et sanguine (et) suffocato et fornicacione, a quibus custodientes vos, bene agetis. Valet.“

Poznámky k textu:

īnsuper – nadto, kromě toho; *multiplhārius* = *multifārius*, *a, um* – rozmanitý; *ymolō* = *immolō*; *prīmō* – nejprve, nejdříve; *abreviō* = *abbreviō*; *vīscus*, *eris*, *n.* – jádro, podstata; *ūnciō* = *ūnciō*; *quemadmodum* – jak; *prōdigium*, *īī*, *n.* – div; *suffocātum*, *ī*, *n.* – vražda, zabíjení; *fornicāciō* = *fornicātiō*, *ōnis*, *f.* – smilstvo, hanebnost.

MISTR JAN HUS

Ioannes Hus (asi 1371 – 1415) – český reformátor, teolog a kazatel, učitel na pražské universitě. Jeho latinské spisy jsou převážně traktáty vyplývající z jeho universitního působení. Hlavním dílem je spis *De ecclesia* (O církvi), kde nejdůkladněji vyložil své názory na nutnost nápravy života kněží i laiků a na uspořádání církevních institucí. Na slyšení v Kostnici se připravoval spisem *Sermo de pace* (Reč o míru).

TRACTATUS DE ECCLESIA

Capitulum primum

Cum quilibet viator debet fideliter credere ecclesiam sanctam catholicam sicut debet diligere Jhesum Christum dominum sponsum illius ecclesie et ipsam ecclesiam sponsam suam, sed

non diligit suam matrem spiritualem, nisi ipsam saltem per fidem cognoverit, ergo debet ipsam per fidem cognoscere et sic ipsam ut matrem precipuam honorare. Pro eius ergo aliqua noticia est notandum, quod ecclesia primo signat domum dei factam ad hoc, ut in ea populus excolat deum suum, ut I Ad Chor. XI,22: Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum, aut ecclesiam dei, secundum Augustinum, id est domum oracionis, contempnitis. Secundo ecclesia signat ministros ad illam domum pertinentes, et isto modo clerici pertinentes ad unam materialem ecclesiam vocant se ecclesiam. Sed quia ecclesia secundum grecos dicitur congregacio sub uno regimine contenta, et II Politicorum c. 7 docet Aristoteles, ubi dicit: Ecclesia autem participant omnes, ideo secundum istam significacionem congregacio omnium hominum dicitur ecclesia. Iuxta illud Matt. XXV,31 seq.: Cum venerit filius hominis in maiestate sua et omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis sue, et congregabuntur ante eum omnes gentes, ecce magna congregacio omnium hominum sub regimine regis Christi. Et quia non tota illa congregacio est ecclesia sancta, ideo subditur: et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab edis. Ex quo patet quod una est ecclesia ovium et alia edorum, una ecclesia sanctorum et alia reproborum. Item ecclesia iustorum, alia est catholica, id est universalis, que non est pars ad aliam, de qua nunc tractabitur: alia particularis, que est pars ad aliam, iuxta illud dictum Salvatoris, Matt. XVIII,20: Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Ex quo patet quod duo iusti congregati in nomine Christi sunt cum Christo capite particularis sancta ecclesia; similiter tres, quatuor et sic ulterius usque ad numerum omnium predestinatorum exclusive. Et isto modo capitur sepe ecclesia in scriptura, ita I Ad Chor. I,1 dicit Apostolus: Ecclesie que est Chorinthi sanctificatis in Christo Ihesu. Item Act. XX,28: Attendite vobis et universo gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam dei, quam acquisivit sanguine suo. Et isto modo omnes iusti nunc viantes sub regimine Christi in archiepiscopatu pragensi et presertim predestinati sunt sancta ecclesia pragensis. Et par est ratio de aliis particularibus sanctorum ecclesiis, de quibus illud Ecclesiastici XXIV,2: In ecclesiis altissimi apperuit os suum, et illud eiusdem XXXI,11: Eleemosinas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum. Ecclesia autem sancta catholica, id est universalis, est omnium predestinatorum universitas, que est omnes predestinati presentes, preteriti et futuri.

Hec est sancta ecclesia catholica, quam confitentur christiani immediate post fidem in spiritum sanctum propter tria: primo quia secundum beatum Augustinum ubi supra est summa creatura, ideo immediate ponitur post trinitatem increatam; secundo quia amore spiritus sancti Christo matrimonio perpetuo copulatur; et tercio quia posita trinitate congruum est ipsam habere templum, quod inhabitet.

Ex iam dictis sanctorum plane elicitur, quod sancta universalis ecclesia est numerus omnium predestinatorum et corpus Christi miaticum, cuius ipse est caput, et sponsa Christi, quam ex dilectione maxima redemit suo sanguine, ut possideret eam gloriosam finaliter, non habentem rugam peccati mortalis aut maculam peccati venialis aut aliquid aliud ipsam vilificans, sed ut sit sancta et immaculata perpetue amplexans Christum sponsum.

Poznámky k textu:

edis = *haedis* (*haedus*, *ī*, *m.* – kozel); *contempnitis* = *contemnitis*.

NON EST PAX IMPIIS

(Sermo de pace)

[...] (1) Patet igitur, quod pacem bonam mundi possunt habere boni et mali, pacem vero Dei mali habere non possunt tamdiu, quamdiu sunt inimici Dei. De hac pace dicitur Ysaie 48: „Non est pax impiis, dicit Dominus.“ Cum ergo non est pax impiis, orandum est fidelibus, ut avertantur impii ab impietate sua, rogandum est, ut in pace sancta militet ecclesia. Nam ait Propheta: „Rogate, que ad pacem sunt Ierusalem“, Ps. 121.

(2) Ea propter affective et deprecative verbum Cristi ipsi ecclesie pronuncio, ita dicens: Pax huic domui. Pax huic domui sit in intellectu, ne erroribus involvatur. Pax huic domui sit in voluntate, ut ad Deum libere dirigatur. Pax huic domui sit in affectione, ne inordinatis passionibus moveatur. Pax huic domui, ut in Cristo Domino fide, spe et caritate finaliter uniatur. Et hec dixerim de pace mundi et de eius diferencia, qua differt a pace Iesu Cristi Domini, Dei nostri.

(3) Dicto de pace duplici, que militanti ecclesie, ut est domus Dei, congruit, dicendum est, quare domus Dei est tanto inquieta tempore, et per que media ipsius pax foret efficacius stabilita.

(4) Et patet, quoad primam partem, ex decursu legis Domini, quod mandatorum Dei prevaricatio et a lege ipsius declinatio inpacificant ecclesiam militantem, unde ipsa militans ecclesia in suis membris tamquam devota Cristi vidua potest dicere illud Baruch 4: „Nemo gaudeat super me viduam desolatam. A multis derelicta sum propter peccata filiorum meorum, quia declinaverunt a lege Dei. Iusticias autem ipsius nescierunt, nec ambulaverunt per vias mandatorum Dei, neque per semitas veritatis eius.“ Ecce, vox plangentis ecclesie et dicentis: „Nemo gaudeat super me viduam desolatam, a multis derelicta sum propter peccata filiorum meorum.“ Derelicta quidem est militans Cristi ecclesia propter peccata cristianorum a gentibus et Iudeis, qui videntes manifesta ipsorum scelera, fidem Cristi suscipere aspernantur. Derelicta est nedum ab hereticis et scismaticis, sed a suis vocatis filiis, qui se septem peccatis mortalibus ab ipsa sancta ecclesia separarunt. Unde dicit: „Nemo gaudeat super me.“ Quapropter in Michea cap. 7 voce lugubri plangit Cristus: „Ve michi, quia factus sum sicut qui colligit in autumpno racemos vindemie: Non est botrus ad comedendum. Precoquas uvas desideravit anima mea. Perii sanctus de terra et rectus in hominibus non est.“ Ecce ait: „Perii sanctus de terra“, quia, heu, rarus invenitur. Et cum adiungit: „Et rectus in hominibus non est“, ostendit, quod multi apparenter sunt omici ecclesie, qui tamen sunt hostes precipui, pacem ipsius maxime perturbantes, nam ambitione vexati nimia, ypocrisi, quam ambicio parturit, involvuntur. [...]

Poznámky k textu:

bona pax – dobrot a pokoj; *militō*, āre, āvī, ātum – konám vojenskou službu, bojuji, „rytěřuji“; *affectīve et dēprecātīve verbum* – horlivé a prosebné slovo; *liberē* – přímo; *intellēctus*, ūs, m. – myšlenkové úsilí; *tantō tempore* – po tak dlouhý čas; *fināliter* – nakonec; *prevāricāciō* = *prāevāricātiō*; *nēdum* – zde: nejen; *ve* = *vae* – běda; *autumpnō* = *autumnō*; *racēmus vindemiae* – stopka hroznového vína; *precoquus* = *prāecoquus* – brzy zralý, raný.

APPELATIO AD SUPREMUM JUDICEM

(1) Quia deus omnipotens, unus in essencia, trinus in personis, oppressorum est primum et ultimum refugium et dominus „custodiens veritatem in seculum“, „faciens iudicium et misericordiam iniuriam patientibus“, „prope existens omnibus in vocantibus eum in veritate“, „solvens compeditos“, „voluntatem timencium se faciens“ et „custodiens omnes diligentes se et disperdens omnes“ incorrigibiles „peccatores“, et Christus Ihesus, verus deus et verus homo, in angustia a pontificibus, scribis et Phariseis sacerdotibus, iniquis iudicibus et testibus circumdatus per mortem gravissimam et turpissimam a dampnacione perpetua electos ante mundi constitutionem dei filios volens redimere, hoc prestantissimum exemplum reliquit in memoriam suis sequacibus, ut causam suam omnipotenti, omniscienti et omnis boni volenti domino comitterent, ita dicens: „Vide, domine, afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus“, quia „tu es auditor et susceptor meus.“ „Tu, domine, demonstrasti michi et cognovi, tu ostendisti michi studia eorum, et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, et non cognovi, quia super me cogitaverunt consilia dicentes: Mittamus lignum in panem eius et eradamus eum de terra vivencium, et nomen eius non memoretur amplius. Tu autem, domine Sabbaoth, qui iudicas iuste et probas renes et corda, videam ulcionem tuam ex eis. Tibi enim revelavi causam meam,“ quia „multiplicati sunt, qui tribulant me“, et „consilium fecerunt in unum dicentes: Deus dereliquit eum, „persequimini et comprehendite eum, quia non est, qui liberet eum.“ „Vide ergo, domine, et considera“, quia „tu es paciencia mea“, „eripe me de inimicis meis“, „deus meus es tu, ne discesseris a me, quoniam tribulacio proxima est, et non est, qui adiuvet.“ „Deus, deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignancium obsedit me“, quia „locuti sunt adversum me lingua dolosa et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis pro eo, ut me diligenrent, detrahebant michi ... et posuerunt adversum me mala pro bonis et odium pro dileccione mea.“

Poznámky k textu:

voluntās, ātis, f. – zde: přízeň, láska; *angustia*, ae, f. – soužení, nesnáž, *faciō*, ere, fēcī, factum – zde: poskytuji; *dampnāciō* = *damnātiō*; *mānswētus* = *mānsuētus*; *lignum*, ī, n. – strom; *pānis*, is, m. – zde: plod, ovoce; *dominus Sabbaōth* – Hospodin zástupů; *renēs*, um, m. – ledviny, „ledví“; *malignāns*, antis, m. – nešlechtník, zlostník; *grātīs* – zde: bez příčiny; *prō* (s abl.) – za, místo; *dētrahō*, ere, traxī, tractum *alci* – nactiutruhuji někomu, zlehčuji někoho.

JAN AMOS KOMENSKÝ

Comenius (1592 – 1670) – český myslitel a pedagogický reformátor, duchovní Jednoty bratrské a posléze její poslední biskup. Po r. 1630 psal hlavně latinsky a soustředil se na snahy pansofické. Jeho díla didaktická souvisejí se základní snahou o nápravu lidstva. Dílo je neobyčejně rozsáhlé.

MUNDI SENESCENTIS ORATIO PRO ULTIMA HUMANI GENERIS ILLUMINATIONE

(Via lucis, cap. XXII)

Ad te, o Pater Luminum, tandem conversi omnes humillime oramus, miserere Omnium nostrum! Illumina lucernam nostram, illumina tenebras nostras!

[...]

Ad Te clamat Mundus senescens, ut qui illuminabas Juventutem suam, ne dispicias senectutem suam! sed jubilaré facias ossa sua, et revivescere ut Aquilae juventutem suam. O Deus omnium populorum, da omnibus populis agnoscere Vocem tubae tuae, et ambulare in Lumine tuo, (Psal. 89,15.16) O Pater noster qui es in Caelis, sanctificetur Nomen tuum jam in toto Mundo! Fiat jam Voluntas tua, sicut in toto Caelo ita in tota Terra! Per totam o Domine Europam, per totam Asiam, per totam Africam, per totam Americam, per totam Magellanicam, perque omnes Insulas maris, sanctificetur Nomen Tuum, adveniat Regnum tuum, fiat Voluntas tua! Imple o Deus Terram cognitione tui, sicut mare aquis oppletum est, ut Tibi jubilet tota Terra. Excita homines qui Voluntatem tuam scribant in Libros: sed quos Tu ipse inscribas cordibus hominum. Fac ut ubique gentium aperiantur Scholae, filiorum Tuorum enutritoria! Et ipse tu erige Scholam tuam in cordibus omnium hominum. Excita Spiritum Sapientum toto Orbe, ut conspirent in laudem Tuam: sed ipse tu Praesidem age chori electorum Tuorum! Redde populis Labium electum, ut Te celebremus ore uno! ipseque nos doce per interiora alloquia Tua!

Poznámky k textu:

dispiciās = *dēspiciās*; *Magellanica* – Ohňová země; *ēnūtrītorium*, *īī*, n. – vychovatelna, místo pro vychovávání; *praeses*, *sidis*, m. – správce, vládce, pán; *chorus*, *ī*, m. – zástup; *alloquium*, *īī*, n. – oslovení, slovo.

REGULAE PEREGRINATURO OBSERVANDAE

AD EPHESIOS 6,10–20

(Regulae vitae, VII)

Ef 6,10–20

10 De cetero confortamini in Domino et in potentia virtutis eius. 11 Induite armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli. 12 Quia non est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem sed adversus principatus, adversus potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in caelestibus. 13 Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo et, omnibus perfectis, stare. 14 State ergo *succincti lumbos vestros in veritate et induti lorica iustitiæ* 15 et *calceati pedes in praeparatione evangelii pacis*, 16 in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela Maligni ignea exstinguere; 17 et *galeam salutis* assumite et *gladium Spiritus*, quod est *verbum Dei*, 18 per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in Spiritu, et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione pro omnibus sanctis 19 et pro me, ut detur mihi sermo in aperitione oris mei cum fiducia notum facere mysterium evangelii, 20 pro quo legatione fungor in catena, ut in ipso audeam, prout oportet me loqui.

Peregrinationis video Tibi esse desiderium propositumque Tuis. Quid ergo ibi quoque attendendum tibi sit, pauxilla subjungam.

1. Ante omnia cogitabis, cur peregrinationis suscipias laborem? Nempe non ut novos videas montes, campos, sylvas, flumina, maria, homines aut bestias etc. Talia enim domi videre potes. (Quo sensu recte dictum est a quodam: Qui unum vidit hominem, unum bovem, unum montem, unam sylvam, unam urbem etc., mundum vidit: mundus enim ex talibus constat.) Sed ut videas, audias, alloquaris viros sapientes et doctos, ex quorum conversatione sapientiae et virtutum capias augmenta.

2. Ad externos itaque iturus non ibis tanquam in alium orbem (mundus totus viro sapienti patria est): sed tanquam ad scholam, quam communem esse voluit Deus, ut alii aliis theatro simus mutuoque aspectu et affricu nosmet invicem exerceamus acuamusque.

3. Cogitabis, quia extra mundum ire non potes, mundum te reperturum ubique: id est homines vanos, profanos, mali bonique mixturam. Adversus itaque scandalorum et corruptelarum venenata tela pectus tuum circummunies, assumpto firmissimi propositi scuto nihil attendendi, admirandi, adamandi domumque reportandi, nisi per quod tibi et tuis patriaeque aut ecclesiae virtutis et felicitatis accessio aliqua fieri possit.

4. Ibis a conspectu parentum terraque patria, non sicut Cain a facie Dei profugus, ad quaerendum impietati licentiaeque campum (quocumque enim ibis, comitabuntur te oculi Dei, et cum illis benedictio aut maledictio effundenda super te): sed ut Tobias junior, satis facturus parentum voluntati quaesiturusque apud externos ubiubi depositos sapientiae bonorumque exemplorum thesauros. Ergo intentione pura, animo, corde sensibusque omnibus castis. Ita demum tibi aderit qui te comitetur, ducat et reducat, angelus Domini.

In summa:

Ubiubi fueris,
vive Deo, qui est dator vitae tuae:
vive conscientiae, quae est vita vitae tuae:
vive famae, quae est vita post vitam tuam.

Itaque Tibi adsit Spiritus Christi (ut haec omnia recte percipias et observes), atque ego animae Tuae salutem omnemque rebus Tuis prosperitatem et perpetuum domus Vestrae in ecclesia et patria, per Te etiam ad posteritatem transmittendum, splendorem animitus opto.

Poznámky k textu:

rēgulae peregrinātūrō observandae – *rēgulae*, quae *peregrinātūrō observandae sunt*; *attendō*, *ere*, *tendī*, *tentum* – dávám pozor; *nempe* – patrně, zajisté; *conversātiō*, *ōnis*, f. *alcis* – obcování, styk s někým; *affricus*, *ūs*, m. – styk, dotyk; *circummūnīre pectus* – opevnit srdce; *scandalum*, *ī*, n. – pohoršení; *accessiō*, *ōnis*, f. – přírůstek, rozmnožení; *licentia*, *ae*, f. – libovůle, zvůle, svévole; *animitūs* – z duše, ze srdce; *propositumque* = *et propositum (esse)*; *tuī* – tvoji příbuzní, tvoje rodina.

PAMPAEDIA

Quemadmodum toti humano generi totus mundus schola est, a seculorum principio ad finem usque: ita homini cuique tota sua aetas schola est, a cunis usque ad sepulchrum. Ut jam non satis sit cum Seneca dicere: Aetas nulla ad discendum sera est. Sed dicendum: Aetas omnis ad discendum destinata est, nec aliae hominibus vivendi quam studendi metae dantur. Sicut ergo natura circa res suas vere, aestate, autumno hiemeque occupata semper operatur, nunquam otiaur: ita prorsus vita nostra per omnes aetatis partes et gradus occupari potest, vult, gaudet, recte directa.

Ita et commodissime septem constituentur ad hominem gradatim perficiendum scholae. Nempe

I. Schola GENITURAE, simillima anni exordio mensique Januario.

II. Schola INFANTIAE, similis Februario et Martio, germina emittentibus.

III. Schola PUERITIAE, Aprili, plantas floribus ornanti.

IV. Schola ADOLESCENTIAE, Majo, fructus omnes formare incipienti.

V. Schola JUVENTUTIS, Junio, fructus et fruges ematuranti, praecoces etiam emittenti.

VI. Schola VIRILITATIS, imaginem habens mensium Julii, Augusti, Septembris, Octobris, Novembris, omnis generis fructus colligentibus, eoque sequuturæ hiemi operantibus.

VII. Schola SENII similitudinem habet Decembris, anni circuitum claudentis omniaque consummantis.

Vita labor, fornicatio.

Ergo sedulitate opus.

Longaevitatis ratio non vivere in otio, labores utiles urgere semper. Otioso enim semper nox et somnus est: occupato dies et vigiliae. Otium vivi hominis sepultura: otiosus ergo mortuo similis. Item: Mortem semper in prospectu habere. Quam certo enim nasci contigit, tam certe moriendum est: incertum autem quando. Et tamen ab hoc puncto aeternitas pendet.

Poznámky k textu:

vīta nostra – spoj s *rēctē dīrecta*; *prōrsus* – právě; *eō* – tak; *sequūtūrae* = *secūtūrae*; *formīcātīō*, *ōnis*, f. (*formīca*, ae, f. – mravenec) – „mravenčí hemžení“; *vīta labor* – doplň *est*; *opus* – doplň *est alqā rē* – je třeba něčeho; *longaevitās*, *ātis*, f. – dlouhověkost; *ratīō*, *ōnis*, f. – důkaz; *urgeō*, *ēre*, *ursī* – zde: pilně konám; *contingō*, *ere*, *tigī*, *tāctum* – stávám se.

ORDO ECCLESIASTICUS IN UNITATE FRATRUM BOHEMORUM (1632)

I. De ordine totius Unitatis in genere

(Versio Comenii)

Ordo Unitatis Fratrum in genere est tum rerum ad sacrum Dei cultum pertinentium certa iuxta Dei verbum distinctio, tum personarum in congregatione ista unanimiter Deo servientium discretio certisque officiis erga se invicem connexio atque colligatio.

Ordo rerum.

Cum Fratres omnia viderent confusa, nec distinguere quemquam inter necessaria et non necessaria, aut saltem inter magis et minus necessaria, et quod peius erat, negligi a plerisque fundamentalis salutis, tractari superficialia: coeperunt verum in christianismo cuncurrentium discrimen tradere, idque triplex (Ose. 8,11.12; Mar. 7,9; Gal. 4,10; Jer. 15,19) Esse videlicet

essentia,
in christianismo quaedam ministerialia,
accidentalia.

Essentia christiani vocantur illa, in quibus hominum salus immediate sita est; nempe ex parte Dei gratia Dei Patris, meritum Christi et Spiritus sancti dona; ex parte vero nostra fides, caritas et spes. Per fidem intelligendo istorum Dei beneficiorum et promissorum agnitionem et privatim sibi factam applicationem. Per caritatem flagrans redamandi Deum et per omnia ei obsequendi studium. Per spem in utroque illo perseverandi atque ita fidei finem assequendi immotam fiduciam. Absque his neminem salvari posse docuerunt.

Ministerialia vero christiani esse divinitus ecclesiae data media, per quae gratia Dei Patris, meritum Christi Spiritusque sancti operatio nobis innotescunt et conferuntur, id est, per quae in nobis fides, caritas et spes accenduntur, foventur, roborantur, nempe verbum Dei, claves et sacramenta.

Verbum enim Dei essentialia illa nobis revelat (Psalm. 19,12), claves assignant (Joh. 20,22), sacramenta obsignant (Rom. 4,11). Ideoque ministerium ecclesiae docent esse necessarium non propter se, sed propter illa essentialia, nec aliud in ministerio et per illud quaerendum,

quam ut fides reddatur quam purissima in vita et morte omnibusque tentationibus misericordiae Dei inhaerens indissolubiliter.

Accidentalia vero christianismi appellabant (quae alii adiphora) ea, quae tempus, locum modumque ministerialia illa usurpandi concernunt, id est ceremonias ritusque religionis externos, quae putarunt pro libertate et prudentia christiana ita esse usurpanda, ut non solum non officiant fidei, caritati, spei (ab illis nempe abducendo aut eas obscurando, quod utrumque idololatriae et superstitiosae ceremoniae faciunt), sed magis ut illustrandis et inculcandis illis inserviant (Rom. 14, per totum, 1. Cor. 14, per totum, Coloss. 2,16 et alibi). Atque circa haec potissimum versatur Unitatis nostrae ordo. Essentialia enim et ministerialia communia habemus cum universis christianis, modo sua bona norint et satis distincte intelligant (Rom. 10,12; Ephes. 4, v. 3.4.5.6). In accidentalibus aliquid ab aliis forsitan diversum, non tamen aliunde, quam e divina in scripturis varie indigitata ordinatione primitivaeque ecclesiae exemplis deducta; quae qualia sint et an satis fini suo respondeant, in conspectu ecclesiae (non salutis cardinem, sed meliorem et aedificationi commodius inservientem ordinem, quoe ipsa praxis nos docuit, in iis collocantes) explicamus. Neque enim tam pertinaciter ista tuemur, ut non (si utiliora offerantur) cedere simus parati (Phil. 3,15.16 et 1. Tessal. 5,21), sed neque ob leves causas quidquam mutare aequum putamus (1. Cor. 11,1). Unde est, ut nemini apud nos liceat vel novos sensus aut opiniones introducere, vel insuetas ceremonias inchoare, vel libros scribere aut edere nisi praevia examinatione et communi omnium consensu.

Poznámky k textu:

in genere – všeobecně; *connexiō* = *conexiō*, *ōnis*, f. – spojení, vazba; *congregatiō*, *ōnis*, f. – obec, bratrstvo; *saltem* – aspoň; *negligi* = *neglegi*; *cuncurrentium* = *concurrentium*; *discrimen*, *inis*, n. – rozdíl, napětí, nebezpečí; *essentia* – věci týkající se podstaty, věci podstatné; *ministerialia* – věci týkající se služeb (duchovních), věci služebné; *accidentalia* – věci přídatné, vedlejší; *nempe* – ovšem, arci; *redamō*, *āre*, *āvī*, *ātum* – opětuji lásku; *tenāx*, *ācis* – pevný, silný, vytrvalý; *indissolubiliter* – nerozlučitelně; *operatiō*, *ōnis*, f. – dílo; *concernō*, *ere*, *crēvī*, *crētum* – týkám se; *officiō*, *ere*, *fēcī*, *fectum* – překážím, škodím, vadím; *putarunt* = *putāvērunt*; *nōrint* = *nōverint*; *distinctē* – přesně, zřetelně, jasně; *indigitō* (*indigetō*), *āre*, *āvī*, *ātum* – formuluji, označuji; *neque quidquam* – a nic; *unde* – proč; *sēnsus*, *ūs*, m. – smýšlení, mínění, náhled.

OLDŘICH ZWINGLI

Huldreich Zwingli (1484 – 1531) – švýcarský reformátor. V průběhu kněžského působení, kdy se věnoval kázání a studiu biblických textů, dospěl k přesvědčení o nutnosti reformovat církev návratem k jejím prvotním zásadám. Posílen příkladem Luthera vystoupil se svými reformními názory na veřejnost. Od r. 1519 působil v Curychu, r. 1523 vydal program reformy církve (67 tezí), který městská rada v Curychu přijala a nahradila jím římskokatolický obřad. Jeho učení se rychle šířilo, ale sílilo i napětí mezi jeho stoupenci a katolíky. Nakonec došlo k válce r. 1531, v níž byl Curych poražen a Zwingli padl jako polní kaplan. Hlavním jeho dílem je *Commentarius de vera et falsa religione* (Komentář k pravé a falešné zbožnosti).

DE EUCHARISTIA

(*De vera et falsa religione commentarius* 18)

1 K 10,16–18

16 Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Christi est? 17 Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes enim de uno pane participamus. 18 Videte Israel secundum carnem: nonne, qui edunt hostias, communicantes sunt altari?

1 J 2,3–6

3 Et in hoc cognoscimus, quoniam novimus eum: si mandata eius servemus. 4 Qui dicit: „Novi eum,“ et mandata eius non servat, mendax est in isto veritas non est; 5 qui autem servat verbum eius, vere in hoc caritas Dei consummata est. In hoc cognoscimus quoniam in ipso sumus. 6 Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare.

[...] Est ergo sive „eucharistia“ sive „synaxis“ sive „caena dominica“ nihil aliud quam: commemoratio, qua ii, qui se Christi morte et sanguine firmiter credunt patri reconciliatos esse, hanc vitalem mortem annuntiant, hoc est: laudant, gratulantur et praedicant. Iam ergo sequitur, quod, qui ad hunc usum aut festivitatem conveniunt, mortem domini commemoraturi, hoc est: annunciaturi, sese unius corporis esse membra, sese unum panem esse, ipso facto testentur. Omnes enim, qui Christo fidunt, unum corpus sunt, ut non uno loco Paulus testatur, praesertim tamen supradicto 1. Cor. 10. capite. Qui ergo cum Christianis comeat, cum mortem domini annunciant, qui simul symbolicum panem aut carnem edit, is nimirum postea secundum Christi praescriptum vivere debet; nam experimentum dedit aliis, quod Christo fidat. Qui ergo eo fidunt, debent ambulare, sicut et ipse ambulavit 1. Ioan. 2. [...]

Poznámky k textu:

vitalis mors – „životodárná“ smrt; *festivitas, atis, f.* – slavnost; *experimentum, i, n.* – zde: důkaz; *caput, itis, n.* – kapitola.

JAN KALVÍN

Johannes Calvin (1509 – 1563) – francouzský teolog a reformátor. Po příklonu k reformaci (luteránství) opustil r. 1534 Paříž a uchýlil se do Basileje. Od r. 1536 začal vydávat *Institutio religionis Christianae* (Nauka o křesťanském náboženství) – zde shrnul základní rysy svého učení o spasení nikoli ze skutků, ale výhradně milostí Boží – predestinací. Odmítal svátosti kromě křtu a večeře Páně, jimž však přiznával pouze symbolický význam. Od r. 1541 žil v Ženevě, kde prosadil nově organizovanou církev, řídicí se jeho učením. Calvinismus se pak rozšířil po Evropě jako základ reformovaných církví.

DE PRAEDESTINATIONE

Praedestinationem vocamus aeternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de unoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed aliis vita aeterna, aliis damnatio aeterna praeordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem praedestinatum dicimus. Hanc vero Deus non modo in singulis personis testatus est, sed specimen eius in tota Abrahae sobole edidit, unde palam fieret, in eius arbitrio esse qualis cuiusque gentis futura sit conditio. Quum divideret Altissimus gentes, et separaret filios Adam, pars eius fuit populus Israel, funiculus haereditatis eius (Deut. 32,8). Ante omnium oculos est segregatio: In Abrahae persona, quasi in arido trunco, populus unus aliis reiectis peculiariter eligitur: causa vero non apparet, nisi quod Moses, ut posteris ansam gloriandi praecidat, gratuito tantum Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc assignat causam, quod Deus Patres dilexerit, et elegerit semen eorum post eos (Deut. 4,37). Expressius alio capite. Non quia reliquas gentes superastis numero, complacuit ei in vobis ut vos eligeret: sed quia dilexit vos (Deut. 7,8): Saepius eadem apud ipsum admonitio repetitur, En Domini Dei tui caelum est, terra, et quaecunque in ea sunt: et tantummodo complacuit sibi in patribus tuis, et amavit eos, elegitque vos semen eorum (Deut. 10,14). Item illis alibi sanctificatio praecipitur, quod electi sint in populum peculiarem. Et

alibi iterum dilectio asseritur esse protectionis causa (Deut. 23,5). Quod etiam fideles una voce praedicant, Elegit nobis haereditatem nostram, gloriam Iacob quem dilexit (Psal. 47,5). Dotes enim quibus ornati a Deo erant, omnes in gratuitum amorem transcribunt: non modo quia sciebant nullis eas meritis se adeptos, sed ne sanctum quidem Patriarcham ea fuisse virtute praeditum ut sibi et posteris tantam honoris praerogativam acquireret. Et, quo validius conterat omnem superbiam, exprobrat nihil tale fuisse promeritos, quum populus sit contumax ac durae cervicis (Deut. 9,6). Saepe etiam odiose et probri loco hanc electionem Prophetae Iudaeis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter desciverant. Quicquid sit, nunc in medium prodeant qui Dei electionem volunt astringere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem unam aliis omnibus praeferrí, audiant nullo respectu adductum fuisse Deum ut in paucos et ignobiles, deinde etiam pravos et immorigeros esset propensior: cum eone litigabunt, quia tale misericordiae documentum proferre voluit?

Poznámky k textu:

alteruter, a, um – jeden nebo druhý; *prout* – podle toho, jak; *condō, ere, didī, ditum* – ustanovují; *testor, arī, ātus sum* – ukazuji, projevují; *specimen, inis, n.* – ukázka, příklad, vzor; *sobolēs = subolēs, is, f.* – potomstvo; *palam fierī* – vycházet najevo; *in arbitriō alcis esse* – být na uvážení (rozhodnutí) někoho; *quum = cum*; *funiculus hereditātis* – podíl, vyměřená část zděděného majetku; *aridus truncus* – suchý kmen; *ānsa, ae, f.* – důvod; *praecidō, ere, cidī, cīsum* – беру; *grātuūtō* – bez zvláštního důvodu; *caput, itis, n.* – zde: příčina; *en* – zdali, což; *praecipere* – zde: vytušit; *prōtectiō, ōnis, f.* – ochrana; *grātuūtus, a, um* – nezištný; *Patriarcha, ae, m.* – zde: praotec Abraham; *praeditus, a, um* – obdařený; *praerogātīva, ae, f.* – znamení; *immorigerus, a, um* – nepoddajný.

FILIP MELANCHTON

Philippus Melancthon (1497 – 1560) – německý humanista, jeden z nejbližších spolupracovníků Lutherových, jemuž svými jazykovými znalostmi značně pomohl při překladu bible. Působil jako reformátor školství, sestavoval učební plány a psal učebnice, např. řeckou gramatiku *Institutiones Graecae*. Ve spisu *Loci communes* (Společná místa) podal první systematické osvětlení Lutherova učení, spisem *Confessio Augustana* (Augšpurská konfese) dal luteránství dogmaticko-teologický základ.

DEFINITIONES

(*Loci theol.*, appendix II)

SPIRITUS SANCTUS est tertia persona divinitatis, procedens ab aeterno Patre et Filio, et HOMOUSIOS eis, et est amor et laetitia substantialis, et mittitur voce Evangelii in corda credentium, ut sanctificet ea, id est, ut lucem in eis accendat ad intelligendam doctrinam, et assensionem confirmet, et efficiat motus congruentes Deo, et excitet invocationem et laetitiam in Deo acquiescentem.

LIBERTAS v o l u n t a t i s h u m a n a e p o s t l a p s u m, etiam in non renatis, est facultas, qua homo potest regere locomotivam, id est, imperare externis membris actiones convenientes Legi Dei et non convenientes et varias utriusque generis. Sed non potest tollere ex mente dubitationes et ex corde vitiosas inclinationes sine luce Evangelii et sine Spiritu sancto. Cum autem trahitur a Spiritu sancto, potest obsequi et repugnare. Fit igitur maior libertas, cum corda renata reguntur Spiritu sancto, sicut Paulus inquit (Rom. 8,14): Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt filii Dei. Ac tunc libertas est facultas, qua homo renatus gubernanti Spiritui sancto potest obtemperare, et non solum regere locomotivam, sed etiam in corde motus Deo placentes, verbo Dei et Spiritu sancto accedente, retinere et resistere vitiosis

motibus, et potest sua sponte sine coactione discedere a verbo Dei et velle contraria verbo Dei; ut Saul et David sponte sua voluntate et sine coactione ruunt.

EVANGELIUM est praedicatio poenitentiae et promissio, quam non novit ratio naturaliter, sed revelata divinitus, in qua Deus affirmat se gratis, non propter ulla nostra merita aut dignitatem nostram, sed propter obedientiam Filii credentibus in Filium certo remittere peccata et donare eis imputationem iustitiae et reconciliationem, in qua Filius Dei voce Evangelii consolatur et vivificat corda credentium et liberat eos a morte aeterna et facit eos templa Dei, dato Spiritu sancto, sanctificante eos et accendente tales motus, qualis est ipse Spiritus sanctus, et donat haereditatem vitae aeternae credentibus, quod propter ipsum gratis habeant remissionem peccatorum, imputationem iustitiae, reconciliationem et haereditatem vitae aeternae.

ECCLESIA VISIBILIS est coetus visibilis hominum amplectentium incorruptam Evangelii doctrinam et recte utentium Sacramentis, in quo coetu Filius Dei est efficax per ministerium Evangelii et multos regenerat ad vitam aeternam, quanquam sunt in eo coetu et alii multi non sancti, sed tamen de doctrina et externa professione consentientes. Haec est simplicissima definitio visibilis Ecclesiae.

LIBERTAS CIVILIS est facultas corporalis ordinata legibus, honeste transferendi corpus et eligendi honestas operas corporis pro arbitrio et habendi res proprias et disponendi de eis iure domini pro arbitrio, habens et legitimam defensionem corporis et rerum, ut Ioseph emtus non potest transferre corpus ac discedere a Domino suo etc. Diserte autem dicitur facultas ordinata legibus, quia libertas non est infinita licentia, nec vagatur beluarum more, sed est facultas honeste utendi corpore et rebus, liberior, quam qualis est captivorum aut servorum, sed tamen Deo subiecta et certis inclusa metis divinitus, videlicet Legi Dei et aliis legibus, quae muniunt concessam facultatem, ut si cui liceat uti spatiosi horti fructibus, et sint circumdati muri, ne irrumpant apri aut aliae ferae. Sic dixit Lucius Crassus: Legum servi sumus, ut liberi esse possimus.

APOSTOLI sunt doctores in novo Testamento immediate vocati a Christo ad docendum Evangelium et ad publicam administrationem Sacramentorum, non ad Politica negotia, et sunt ornati testimonio Spiritus sancti, et miraculis, ut certum esset doctrinam eorum divinam esse et eos non errare in doctrina, quia Deus de ea testificabatur, et habent potestatem ubique docendi.

Poznámky k textu:

homousios (řec.) – stejné podstaty; *substantialis*, *e* – svou podstatou; *mōtus*, *ūs*, m. – pohnutka, hnutí; *acquiēscō*, *ere*, *quiēvī*, *quiētum* – spočívám; *locōmōtīva*, *ae*, f. – pohyb z místa na místo; *inclīnātīō*, *ōnis*, f. – sklon; *accendō*, *ere*, *cendī*, *cēnsūm* – podněcuji; *divinitūs* – božským řízením; *grātīs* – z lásky; *imputātīō iūstītae* – připočtení spravedlnosti; *coetus*, *ūs*, m. – shromáždění; *amplector*, *ī*, *amplexus sum* – přijímám, schvaluji; *efficāx*, *ācis* – činný; *externa professiō* – vnější projev; *prō* (s abl.) – podle; *iūs dominium* – vlastnické právo; *administrātīō*, *ōnis*, f. – zde: vysluhování; *polītica negotia* – záležitosti týkající se řízení obce; *ornātus*, *a*, *um* – vyzbrojený.

TRIDENTSKÝ KONCIL

Concilium Tridentinum (1546 – 1563) – jeho základním úkolem bylo sjednotit znovu křesťany ve víře. Toto koncil nesplnil, vymezil však katolické pojetí víry vůči reformaci.

Sešel se k projednávání reformních i věroučných otázek, např. o pramenech víry, o dědičném hříchu, o všeobecném učení o svátostech, o eucharistii, pokání, pomazání nemocných a manželství (během koncilu byl mj. zamítnut požadavek na zrušení celibátu). Zvláštní péče byla věnována otázce ospravedlnění a usnesení koncilu stran této otázky se stalo jeho nejvýznamnějším dogmatickým dekretem. Z reformních otázek byla mj. zamítnuta protestantská nauka o biskupském úřadu, za závaznou byla prohlášena povinnost biskupů zřídít v diecézích semináře pro vzdělávání kněží. Koncil také uložil reformu misálu a breviáře a vydání všeobecného katechismu.

DECRETUM DE EDITIONE ET USU SACRORUM LIBRORUM

(Sessio quarta, 1546)

(46) Insuper eadem sacrosancta Synodus, considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex omnibus latinis editionibus, quae circumferuntur sacrorum librorum, quatenam pro authentica habenda sit, innotescat; statuit et declarat, ut haec ipsa vetus et vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus et expositionibus pro authentica habeatur, ut nemo illam reicere quovis praetextu audeat vel praesumat.

(47) Praetera ad coercenda petulantia ingenia decernit, ut nemo, suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium, Sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum Sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam Sacram interpretari audeat, etiamsi huiusmodi interpretationes nullo umquam tempore in lucem edendae forent. Qui contravenerint, per Ordinarios declarentur, et poenis a iure statutis puniantur. [...]

Poznámky k textu:

sessiō, *ōnis*, f. – zasedání; *insuper* – kromě toho; *vulgātus*, *a*, *um* – obecně rozšířený, všeobecně známý; *praesūmō*, *ere*, *sūmpsi*, *sūmptum* – pokouším se; *petulāns*, *antis* – smělý; *innīxus* (*innītor*) – opíraje se; *sēnsus*, *ūs*, m. – smysl, smýšlení, náhled; *Ordinārius*, *ī*, m. – biskup.

I. VATIKÁNSKÝ KONCIL

Concilium Vaticanum I (1869 – 1870) – konal se až 300 let po tridentském koncilu. Papež Pius IX. ohlásil jako úkol koncilu shromáždit katolický svět k výkladu katolické pravdy a přizpůsobit církevní disciplínu změněným podmínkám doby. Čekala se též definice v otázce papežské neomylnosti, k níž se koncil vskutku vyjádřil. R. 1870 vypukla válka mezi Francií a Německem, z politických důvodů byl koncil přesunut na neurčito, ale nikdy nebyl ukončen a mnoho úkolů zůstalo nespolečně.

DE ROMANI PONTIFICIS INFALLIBILI MAGISTERIO

(*Constitutio dogmatica I de ecclesia Christi*, cap. IV)

[...] Itaque Nos traditioni a fidei christianae exordio perceptae fideliter inhaerendo, ad Dei Salvatoris nostri gloriam, religionis catholicae exaltationem et christianorum populorum salutem, sacro approbante Concilio, docemus et divinitus revelatum dogma esse definimus: Romanum Pontificem, cum ex cathedra loquitur, id est cum omnium Christianorum pastoris

et doctoris munere fungens pro suprema sua Apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam ipsi in beato PETRO promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit; ideoque eiusmodi Romani Pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae, irreformabiles esse.

Poznámky k textu:

magisterium, *iī*, n. – úřad, učení, nauka; *dogma*, *atis*, n. – zásada; *approbante Concilio* – se souhlasem koncilu; *mūnere fungī* – zastávat úřad; *assistētia*, *ae*, f. – přítomnost, pomoc; *polleō*, *ēre*, (*uī*) – mám váhu; *instruō*, *ere*, *strūxī*, *structum* – vzdělávám; *ideōque* – a proto; *eiusmodī* – takový, toho druhu.

II. VATIKÁNSKÝ KONCIL

Concilium Vaticanum II (1962 – 1965) – všeobecný (ekumenický) koncil, který papež Jan XXIII. ohlásil r. 1959. Předpokládalo se úsilí o znovusjednocení církve. Koncil však měl být pastorálním shromážděním biskupů a jeho hlavním cílem měl být rozvoj katolické víry, obnova křesťanského života věřících a přizpůsobení (*aggiornamento*) církevní disciplíny požadavkům doby. Koncil měl více než 2500 účastníků, poprvé zde byli jako oficiální pozorovatelé i zástupci nekatolických církví. Nejdůležitějším tématem se stala konstituce⁷⁴ o církvi v dnešním světě. Koncil se vědomě zřekl dogmatických rozhodnutí a vyhlášení článků víry. Nechtěl klást zvláštní důraz na tu či onu pravdu, nýbrž chtěl uvést do souladu celý život dnešní církve a světa. Proto bylo rozhodující především pastorální stanovisko: „Koncil je velkým katechismem nové doby“ (Pavel VI., 1966).

CONSTITUTIO PASTORALIS DE ECCLESIA IN MUNDO HUIUS TEMPORIS

1. (De intima coniunctione Ecclesiae cum tota familia gentium). GAUDIUM ET SPES, luctus et angor hominum huius temporis, pauperum praesertim et quorumvis afflictorum, gaudium sunt et spes, luctus et angor etiam Christi discipulorum, nihilque vere humanum invenitur, quod in corde eorum non resonet. Ipsorum enim communitas ex hominibus coalescit, qui, in Christo coadunati, a Spiritu Sancto diriguntur in sua ad Regnum Patris peregrinatione et nuntium salutis omnibus proponendum acceperunt. Quapropter ipsa cum genere humano eisque historia se revera intime coniunctam experitur.

34. (De valore humanae navitatis). Hoc credentibus ratum est, navitatem humanam individualement et collectivam, seu ingens illud conamen, quo homines decursu saeculorum suae vitae condiciones in melius mutare satagunt, in seipso consideratum, Dei proposito respondere. Homo enim, ad imaginem Dei creatus, mandatam accepit ut, terram cum omnibus quae in ea continentur sibi subiciens, mundum in iustitia et sanctitate regeret utque, Deum omnium Creatorem agnoscens, seipsum ac rerum universitatem ad Ipsum referret, ita ut rebus omnibus homini subiectis admirabile sit nomen Dei in universa terra.

Quod etiam opera penitus quotidiana respicit. Viri namque et mulieres qui, dum vitae sustentationem sibi et familiae comparant, navitates suas ita exercent, ut societati opportune ministrent, iure existimare possunt se suo labore opus Creatoris evolvere, commodis fratrum suorum consulere, et ad consilium divinum in historia adimplendum personali industria conferre.

Christiani itaque, nedum arbitrentur opera, quae homines suo ingenio et virtute pepererunt, Dei potentiae opponi creaturamque rationalem quasi aemulam Creatoris existere, potius persuasum habent humani generis victorias signum esse magnitudinis Dei et fructus

⁷⁴ *Konstituce* – obsáhlý dokument vypovídající stěžejním způsobem o nějaké otázce a podávající k ní co nejpodstatnější a nejúplnější výklad.

ineffabilis Ipsius consilii. Quo magis vero hominum potentia crescit, eo latius ipsorum responsabilitas, sive singulorum sive communitatum extenditur. Unde apparet christiano nuntio homines ab exstruendo mundo non averti, nec ad bonum sui similibus negligendum impelli, sed potius officio haec operandi arctius obstringi.

69. (De bonorum terrestrium ad universos homines destinatione). Deus terram cum omnibus, quae in ea continentur, in usum universorum hominum et populorum destinavit, ita ut bona creata aequa ratione ad omnes affluere debeant, iustitia duce, caritate comite. Quaecumque formae proprietatis sint, legitimis institutis populorum accomodatae, secundum diversa atque mutabilia adiuncta, ad hanc bonorum universalem destinationem semper attendendum est. Quapropter homo, illis bonis utens, res exteriores quas legitime possidet non tantum tamquam sibi proprias, sed etiam tamquam communes habere debet, eo sensu ut non sibi tantum sed etiam aliis prodesse queant. Ceterum, ius habendi partem bonorum sibi suisque familiis sufficientem omnibus competit. Ita Patres Doctoresque Ecclesiae senserunt, docentes ad pauperes sublevandos homines obligari, et quidem, non tantum ex superfluis. Qui autem in extrema necessitate degit, ius habet ut ex aliorum divitiis necessaria sibi procuret. Cum tot sint in mundo fame oppressi, Sacrum Concilium omnes sive singulos sive auctoritates urget ut, illius sententiae Patrum memores: Pasce fame morientem, quia si non pavisti occidisti, pro uniuscuiusque facultate, bona sua revera communicent et impedant, praesertim illos, sive singulos sive populos, auxiliis muniendo, quibus ipsi sese adjuvare atque evolvere possint. In societatis oeconomice minus progressis non raro destinationi communi bonorum ex parte per consuetudines et traditiones communitati proprias satis fit, quibus unicuique membro bona prorsus necessaria praebentur. Vitandum tamen est ne consuetudines quaedam ut omnino immutabiles habeantur, si novis exigentiis huius temporis non iam respondeant; altera vero parte, ne contra honestas consuetudines imprudenter agatur quae, dummodo hodiernis adiunctis apte accommodentur, peritiles esse non desinunt. Similiter in nationibus oeconomice valde progressis, corpus quoddam socialium institutionum, ad cautionem et securitatem spectantium, communem bonorum destinationem pro sua parte ad actum adducere potest. Ulterius promovenda sunt servitia familiaria et socialia, praesertim quae animi cultui atque educationi consulunt. In his omnibus instituendis, invigilandum tamen est ne cives ad quamdam erga societatem inertiam inducantur neve suscepti officii onus reiciant et servitium repudient.

Poznámky k textu:

peregrinātiō, *ōnis*, f. – putování, cesta; *rēvērā* – vskutku; *coniūctam* – doplň *esse*; *nāvitās*, *ātis*, f. – námaha, úsilí; *namque* – totiž; *ratus*, *a*, *um* – jistý, určitý; *ratum est* – vazba akuzativu s infinitivem; *satagō*, *ere* – námáhat se, snažit se; *prōpositum*, *ī*, n. – zde: záměr, úmysl, „úradek“; *cōnsilium*, *iī*, n. – záměr, úmysl, „úradek“; *ūniversitās rērum* – celý svět; *referō*, *ferre*, *rettulī*, *relātum* – obracím; *penitūs* – hluboce; *nēdum* – natož aby; *oppōnō*, *ere*, *posuī*, *positum alqd alci rei* – kladu, stavím něco proti něčemu; *aemulus*, *ī*, m. – sok, protivník (*aemula ... creatūra*); *ineffābilis*, *e* – nevýslovný; *arctus* = *artus* (*a*, *um*) – těsný, pevný; *bona*, *ōrum*, n. – bohatství; *mūtābilis*, *e* – proměnlivý, různý; *adiūnctum*, *ī*, n. – zvláštnost; *aequā ratiōne* – stejným způsobem; *proprietās*, *ātis*, f. – vlastnictví; *quāpropter* – a proto; *competō*, *ere*, *īvī* (*iī*), *ītum* – přísluším, náležím; *superfluus*, *a*, *um* – nadbytečný; *necessitās*, *ātis*, f. – potřeba, tíseň; *dēgō*, *ere* – žiji; *auctoritās*, *ātis*, f. – vlivná osoba (instituce); *prō ... facultāte* – podle možnosti ...; *mūniō*, *īre*, *īvī* (*iī*), *ītum* – zabezpečuji; *auxilia*, *ōrum*, n. – prostředky; *prōrsus* – přímo; *exigentium*, *iī*, n. – požadavek, potřeba; *dummodō* (s konj.) – jen když, jen jestliže; *prō parte* – ze všech sil (*prō meā parte* – seč jsem); *corpus*, *oris*, n. – zde: soubor, sbírka; *cautiō*, *ōnis*, f. – jistota, zabezpečení; *ulterius* – dále; *sociālis*, *e* – sociální, společenský; *āctus*, *ūs*, m. – zde: postup; *invigilō*, *āre*, *āvī*, *ātum* – bdím, pečuji.

UNITATIS REDINTEGRATIO

Decretum de oecumenismo (p. 320-322)

II,22. Baptismi Sacramento, quodcumque iuxta Domini institutionem rite confertur ac debita animi dispositione accipitur, homo vere Christo crucifixo et glorificato incorporatur atque ad vitae divinae consortium regeneratur iuxta illud Apostoli: „consepulti et in baptismo, in quo et resurrexistis per fidem operationis Dei qui suscitavit illum a mortuis“ (Col 2,12). Baptismus igitur vinculum unitatis sacramentale constituit vigens inter omnes, qui per illum regenerati sunt. Attamen baptismus per se dumtaxat initium et exordium est, quippe qui totus in acquirendam tendit plenitudinem vitae in Christo. Itaque baptismus ordinatur ad integram fidei professionem, ad integram incorporationem in salutis institutum, prout ipse Christus illud voluit, ad integram denique in communionem eucharisticam insertionem.

Communitates ecclesiales a nobis seiunctae, quamvis deficiat earum plena nobiscum unitas ex bapismate profluens, et quamvis credamus illas, praesertim propter sacramenti Ordinis defectum, genuinam atque integram substantiam Mysteriorum eucharistici non servasse, tamen, dum in Sancta Coena mortis et resurrectionis Domini memoriam faciunt, vitam in Christi communionem significari profitentur atque gloriosum eius adventum exspectant. Quapropter doctrina circa Coenam Domini, cetera sacramenta et cultum ac Ecclesiae ministeria obiectum dialogi constituat oportet.

Poznámky k textu:

quippe quī – vždyť, totiž; *sacrāmentum ordinis* – svátost kněžství.

JAN PAVEL II.

Ioannes Paulus II (nar. 1920) – krakovský arcibiskup Karol kardinál Wojtyła, současný papež od r. 1978. Jeho snahou je prohloubení života církve a pomoc při řešení velkých soudobých otázek: mír, lidská práva, svoboda, ale také sociální spravedlnost, usmíření a pokání.

VERITATIS SPLENDOR

(AAS, LXXXV, 31. XII. 1993, N. 12., p. 1133-1134)

IOANNIS PAULI PP. II, SUMMI PONTIFICIS LITTERAE ENCYCLICAE *VERITATIS SPLENDOR* CUNCTIS CATHOLICAE ECCLESIAE EPISCOPIS DE FUNDAMENTIS DOCTRINAE MORALIS ECCLESIAE

VERITATIS SPLENDOR in omnibus Creatoris operibus effulget, praesertim vero in homine facto ad imaginem et similitudinem Dei (cf. Gn 1,26): veritas illuminat intellegentiam hominisque libertatem informat qui hac ratione ad Dominum cognoscendum atque amandum adducitur. Propter hoc psalmista precatur: „Leva in signum super nos lumen vultus tui, Domine!“ (Ps 4,7)

IESUS CHRISTUS, LUX VERA QUAE ILLUMINAT OMNEM HOMINEM

1. Vocati ad salutem per fidem in Iesum Christum, „lucem veram, quae illuminat omnem hominem“ (Io 1,9), homines fiunt „lux in Domino“ atque „filii lucis“ (Eph 5,8) et se sanctos efficiunt „in oboedientia veritatis“ (1 Pe 1,22).

Haec oboedientia non semper est facilis. Post arcanum illud originale peccatum, patrum instigatione Satanae, qui „mendax est et pater mendacii“ (Io 8,44), homo continenter sollicitatur ut a Deo vivo et vero oculos deflectat eosque ad simulacra vertat (cf. 1 Thess 1,9), commutans „veritatem Dei in mendacio“ (Rom 1,25); tunc etiam eius facultas veritatem cognoscendi obscuratur atque minuitur eius voluntas ei se subiciendi. Atque ita, relativissimo se dedens et dubitationi (cf. Io 18,38), fallacem libertatem quaerit ipsi veritati intrinsecam.

Nulla tamen erroris peccative caligo Dei Creatoris lumen ab homine ex toto amovere valet. Permanet in imo corde veritatis absolutae desiderium atque sitis eam plene cognoscendi: quod quidem significanter comprobatur inexhausta hominis inquisitio in qualibet regione et parte; idem magnis etiam comprobatur de vitae sensu inquisitio. Scientiae et artis technicae progressus, clara testificatio facultatum intellegentiae assiduitatisque hominum, non dat humano generi vacationem quaestionum religiosarum supremarum, sed potius id concitat ut acerbissima atque suprema oppetat luctamina, quae animi sunt propria et conscientiae moralis.

2. Homo quilibet vitare non potest fundamentales interrogationes: Quid mihi faciendum? Quomodo bonum a falso internoscendum? Responderi potest solum virtute splendoris veritatis, quae a interiore hominis spiritu lucet, sicut psalmista confirmat: „Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? Leva in signum super nos lumen vultus tui, Domine.“ (Ps 4,7)

Vultus Dei lumen integra sua pulchritudine super Iesu Christi vultum splendet, „qui est imago Dei invisibilis“ (Col 1,15), splendor gloriae ipsius (Heb 1,3), „plenus gratiae et veritatis“ (Io 1,14): Is est „via, veritas et vita“ (Io 14,6). Eam ob rem supremum responsum ad quamlibet hominis quaestionem, ad quaestiones praesertim religiosas et morales, Iesus Christus dat, immo ipse Christus est, uti Concilium Vaticanum II affirmat (*Gaudium et spes*, 22).

Poznámky k textu:

ratio, ōnis, f. – zde: způsob; *simulacra, ōrum*, n. – zde: modly; *intrinsecus, a, um* – zde: vnitřně opačný, protikladný; *errōris peccātīve cāligō* – temnota bludu nebo hříchu; *sēnsus, ūs*, m. – smysl, význam; *oppetō, ere, īvī (īī), ītum* – podstupuji; *eam ob rem* – proto.

REDEMPTORIS MISSIO

(AAS LXXXIII, 8. IV. 1991, N. 4.)

LITTERAE ENCYCLICAE

Venerabiles Fratres et dilectissimi Filii, salutem et Apostolicam Benedictionem.

INTRODUCTIO

1. REDEMPTORIS MISSIO Ecclesiae concredita multum a suo exitu abest.

Secundo exeunte millennio post eius adventum, humani generis conspectus in universum ostendit hanc missionem adhuc in principio esse nosque omnibus viribus in eius servitium insistere oportere. Spiritus Sanctus est, qui impellit ad magna dei opera nuntianda: „Nam si evangelizavero, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit. Vae enim mihi est, si non evangelizavero!“ (1 Cor 9,16).

Nomine Ecclesiae universae instans animadvertimus officium hanc Sancti Pauli vocem repetendi. Ab initio Nostri Pontificatus elegimus itinera facere usque ad ultimos terrarum fines, ut hanc missionalem sollicitudinem ostenderemus, et haec quidem proxima congressio cum populis Christum ignorantibus magis Nobis persuasit de necessitate actionis missionalis, cui has Litteras Encyclicas dicamus.

Concilium Vaticanum II renovare statuit vitam et actionem Ecclesiae pro mundi huius temporis necessitatibus: eius „indolem missionalem“ protulit in lucem, quam dynamice posuit in ipsa missione trinitaria. Impulsus missionalis igitur est intimae naturae vitae christianae proprius et inspirat etiam oecumenismum: „Ut omnes unum sint ... ut mundus credat quia tu me misisti“ (Io 17,21)

[...]

3. Populi omnes, Christo portas aperite! Eius Evangelium nihil demit de hominis libertate, de debita culturae observantia, de eo, quod bonum est in quacumque religione. Christum accipientes, vos ipsos aperitis Verbo Dei decretorio; illi per quem Deus plene se demonstravit nobisque viam indicavit ut ad se perveniremus.

Continenter augetur eorum numerus qui Christum ignorant nec Ecclesiae partem habent, quin etiam a concluso Concilio fere est duplicatus. Patet huic immensae hominum multitudini, a Patre dilectae, pro qua suum misit Filium, urgentem esse missionem. [...]

Poznámky k textu:

exitus, ūs, m. – zde: počátek; *instāns officium repetendī* – naléhavý úkol připomínat; *proxima congressiō* – blízké setkávání; *mihi persuāsīt* – mě přesvědčilo; *prō necessitatibus* – podle potřeb; *indolēs, is, f.* – povaha, charakter; *intima nātūra* – nejnvtnější podstata; *dēbita cultūrae observantia* – náležitá úcta ke kultuře; *dēcrētōrius, a, um* – rozhodný, určující, zásadní; *ā conclūsō Conciliō* – od konce koncilu; *patet* – je zjevné.

EVANGELIUM VITAE

(AAS LXXXVII, 2. V. 1995, N. 5., p. 488–489)

LITTERAE ENCYCLICAE

„DILIGES ... PROXIMUM TUUM SICUT TEIPSUM“ (LC 10,27): VITAM „PROMOVE“

75. Dei mandata vitae vitam nos docent. Praecepta moralia negantia, quae scilicet nonnullos actus moraliter esse respuendos significant, pro humana libertate absoluta gaudent vi: semper et ubique vigent, sine exceptione. Ostendunt enim electionem quarundam agendi rationum omnino amori in Deum repugnare et personae humanae dignitati, quae ad eius imaginem est creata: talis igitur electio nullo bono proposito iustificatur nullaque rerum consecutione; funditus communioni inter personas obsistit, primario consilio propriam vitam ad Deum dirigendi omnino adversatur.

Hoc iam sensu moralia praecepta negantia pergravem vim habent affirmantem: illud „non“ quod illa sine conditione postulant limen significat quod transcendendi non potest et infra quod homo liber descendere non potest, et pariter minimum quiddam indicat ab ipso homine servandum et ex quo proficisci debet ad multimodis illud „sic“ dicendum, unde *quaevis provincia bonorum* magis magisque occupetur (cfr. Mt 5,48). Mandata, nominatim negantia moralia praecepta, initium sunt ac paene prima statio, quae est necessaria ad iter in libertatem faciendum: „Prima est ergo libertas, carere criminibus ..., sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium et cetera huiusmodi. Cum coeperit ea non habere homo (debet autem non habere omnis christianus homo), incipit caput erigere ad libertatem, sed ista inchoata est, non perfecta libertas.“

76. Mandatum illud „Non occides“ itineris cuiusdam statuit initium verae libertatis, quae nos concitat ut naviter vitam provehamus atque mores habitusque certos efficiamus ad eius servitium: ita agentes officia nostra exhibemus personis nobis demandatis atque rebus veritateque Deo animum nostrum gratum ob magnum vitae beneficium declaramus (cfr. Ps 139 (138),13-14).

Creator concredidit hominis vitam eius responsali industriae non ut ad lubitum ea utatur, sed ut eandem prudenter custodiat eamque amabili fidelitate temperet. Foederis Deus cuiusque hominis vitam alii homini eius fratri concredidit secundum reciprocata dandi et accipiendi officia, secundum donationem sui et alterius acceptionem. In plenitudine temporis cum homo factus est atque vitam pro hominibus tradidit, Dei Filius significavit ad quam altitudinem et profundum haec mutui auxilii lex pervenire posset. Spiritus sui donatione Christus materiem novasque significationes addit legi mutuum subsidiorum, ipsi videlicet hominis demandationi homini. Spiritus, qui in amore communionis est artifex, novam fraternitatem novamque solidaritatem inter homines constituit, quod est simulacrum mysterii mutuae donationis et acceptionis sanctissimae nempe Trinitatis. Spiritus ipse nova fit lex, quae fidelibus vim praebet eorumque concitat responsalitem ut mutuam sui donationem et alterius acceptionem experiantur, ipsum Iesu Christi amorem participantes et quidem ad eius mensuram.

Poznámky k textu:

gaudēre absolūtā vī – mít absolutní platnost; *ratiō agendī* – způsob jednání; *funditus obsistit* – zcela, od základu odporuje; *prōvinciam bonōrum occupāre* – rozšiřovat oblast dobra; *fornicātiō, ōnis, f.* – smilstvo; *mōrēs habitūsque certōs efficere* – vytvářet určité mravy a způsoby; *officia exhibēre* – plnit povinnosti; *rēs et persōnae dēmandātae* – svěšené věci a osoby; *ad lubitum = ad libitum*; *temperō, āre, āvī, ātum* – zde: řídím, ovládám; *lēx mūtūōrum subsidiōrum* – zákon vzájemné pomoci; *dēmandātiō, ōnis, f.* – odevzdání, svěšení (do péče); *respōnsālis, e* – odpovědný.

STABAT MATER

Hymnus⁷⁵ – metrum je osmi- a sedmislabičný trochej, rým: aab, ccb.

Stabat mater dolorosa
Iuxta crucem lacrimosa,
Dum pendebat filius,
Cuius animam gementem
Contristantem et dolentem
Pertransivit gladius.

O quam tristis et afflicta
Fuit illa benedicta
Mater unigeniti,
Quae maerebat et dolebat
Et tremebat, dum videbat
Nati poenas incliti.

Quis est homo qui non fleret
Matrem Christi si videret
In tanto supplicio?
Quis non posset contristari
Piam matrem contemplari
Dolentem cum filio?

Pro peccatis suae gentis
Vidit Iesum in tormentis
Et flagellis subditum;
Vidit suum dulcem natum
Morientem, desolatum,
Dum emisit spiritum.

Eia mater, fons amoris!
Me sentire vim doloris
Fac, ut tecum lugeam.
Fac, ut ardeat cor meum
In amando Christum Deum,
Ut sibi complaceam.

Poznámky k textu:

gladius, *iī*, m. – meč; *poena* / *paena*, *ae*, f. – utrpení, trýzeň; *supplicium*, *iī*, n. – muka, utrpení; *tormentum*, *ī*, n. – muka; *eia* – ej (citosl.); *sibi* zde: *ei*; *dignor*, *ārī*, *ātus sum* – ráčím; *cōsors*, *cōnsortis*, m. – účastník, společník, druh; *accendō*, *ere*, *cendī*, *cēnsūm* – zapaluji, rozněcuji; *quandō* zde: *cum*.

⁷⁵ Hymnus je nejčastěji veršovaný útvar hodící se ke zpěvu, obsahem je oslava Boha nebo světce či výklad základních křesťanských dogmat.

DIES IRAE

Sekvence⁷⁶ na svátek Památky všech věrných zemřelých (*in commemorationem omnium fidelium defunctorum*). Pravděpodobným autorem je Thomas Caelanensis (asi 1250).

Dies irae, dies illa
Solvat saeculum in favilla
Teste David cum Sibylla.

Quantus tremor est futurus,
Quando iudex est venturus,
Cuncta stricte discussurus!

Tuba, mirum spargens sonum
Per sepulchra regionum,
Coget omnes ante thronum.

Mors stupebit et natura,
Cum resurget creatura
Iudicanti responsura.

Liber scriptus proferetur,
In quo totum continetur
Unde mundus iudicetur.

Iudex ergo cum sedebit,
Quicquid latet, apparebit;
Nil inultum remanebit.

Quid sum miser tunc dicturus,
Quem patronum rogaturus,
Cum vix iustus sit securus?

Rex tremendae maiestatis,
Qui salvandos salvas gratis,
Salva me, fons pietatis.

Quaerens me sedisti lassus,
Redemisti crucem passus;
Tantus labor non sit cassus.

Iuste iudex ultionis,
Donum fac remissionis
Ante diem rationis.

Ingemisco tamquam reus,
Culpa rubet vultus meus;
Supplicanti parce, Deus.

Qui Mariam absolvisti,
Et latronem exaudisti,
Mihi quoque spem dedisti.

Preces meae non sunt dignae,
Sed tu bonus fac benigne
Ne perenni cremer igne.

Inter oves locum praesta,
Et ab haedis me sequestra,
Statuens in parte dextra.

Confutatis maledictis,
Flammis acerbis addictis,
Voca me cum benedictis.

Oro supplex et acclinis,
Cor contritum quasi cinis,
Gere curam mei finis.

⁷⁶ Název je odvozen z toho, že v liturgii následuje po chvalo zpěvu *Alleluja*. Námětem sekvencí je chvála a oslava Boha a svatých, někdy sekvence vypravuje o životě světce nebo vyzdvihuje důležité okamžiky jeho života. Závěr tvoří prosba k tomu, jehož se sekvence týká.

Recordare, Iesu pie,
Quod sum causa tuae viae;
Ne me perdas illa die.

Lacrimosa dies illa,
Qua resurget ex favilla
Iudicandus homo reus;

Huic ergo parce, Deus.
Pie Iesu Domine,
Dona eis requiem.⁷⁷
Amen.

Poznámky k textu:

saeculum = *saeculum*; *solvo*, *ere*, *solvi*, *solutum* – zde: ničím; *quandō* zde: *cum*; *nil* = *nihil*; *sepulchrum* = *sepulcrum*; *ratio*, *ōnis*, f. – účtování; *acclīnis*, e – pokorný; *cūram gerere alcis rei* – postarat se o něco.

MAGISTERSKÝ SLIB ABSOLVENTŮ ETF UK

Scholares dilecti,
examinibus, quae in facultate nostra ad doctrinam explorandam lege constituta sunt, cum laude superatis, nomine honoreque magistri in hoc consessu orandi estis.
Prius autem sponsio sollemnis vobis suscipienda est:
Spondebitis igitur
primum vos huius facultatis et Universitatis, in qua magistri gradum ascenderitis, honorem et memoriam piam servaturos eiusque res ac rationes, quoad poteritis, adiuturos
dein honorem impetratum nec actionibus improbis litibusque inanibus excitandis nec libertate ac aequitate proximorum aggredienda turpaturos
postremo scientiam prudentiamque rerum adhibitueros, ita ut evangelium Christi in hac genere clarius testetur et populus Dei in veritate unitateque crescat.
Haec ex animi sententia spondebitis ac pollicebimini?

SPONDEO AC POLLICEOR

Itaque iam nihil impedit, quominus honorem, quo vos Universitas Carolina ornare cupit, vobis impertiamus.
Ergo ego – promotor constitutus – vos ex decreto ordinis mei magistros creo, creatos renuntio omniaque magistri iura ac privilegia ad magistri nomen pertinentia in vos confero.
In cuius rei fidem diplomata Universitatis Carolinae sigillo insignita vobis in manus trado.

Poznámky k textu:

superō, *āre*, *āvī*, *ātum* – zde: zdolávám; *nōmen*, *inis*, n. – zde: titul; *honor*, *ōris*, m. – pocta, zde: diplom; *scientia prūdentiaque rērum* – věcné znalosti a zkušenosti; *ex animī sententiā* – zde: podle nejlepšího přesvědčení; *spondēre ac pollicēri* – závazně slibovat; *ordō*, *inis*, m. – stav (zde: *ordō professōrum*).

⁷⁷ Var.: Dona eos requie.

MYSLET – JEDNAT – MLUVIT

Teologie jako sůl ...

Zamyšlení nad fakultním emblémem

Při založení pražské evangelické teologické fakulty v r. 1919 měli před sebou její zakladatelé kromě mnoha velikých úkolů také jeden malý: symbolicky vyjádřit tradice, na které navazovali, a cíle, o které chtěli usilovat. Proto navrhli nový znak, který je užíván dodnes i jako fakultní pečť. Jak máme rozumět jeho symbolické řeči?

Ve středu kruhového pole vidíme kalich. To je srozumitelný symbol navázání na českou reformaci, především na husitství, které znovu objevilo laický kalich při večeři Páně. Celá teologická fakulta pražské univerzity se r. 1417 přihlásila k upřednostnění „obojí způsobu“, postavila se na stranu revoluce a dala tím v sázku svou vlastní existenci: kostnický koncil jí ještě téhož roku odejmul právo učit. Rozhodnutí nové fakulty pro husitský symbol znamenalo potvrzení tehdejší přihlášky ke kalichu a zároveň výhost klerikalismu na každý, i teologický způsob.

V horní polovině kruhového pole můžeme číst tři latinská slova: *SAPERE*, *AGERE*, *LOQUI* (česky: myslet, jednat, mluvit). Historický původ tohoto hesla sahá k Janu Amosu Komenskému, poslednímu biskupu staré Jednoty bratrské. Volba pojmů i jejich spojení by mohly být srozumitelné i bez dalšího výkladu. Teologie, kterou chce nová fakulta pěstovat, má být vědecká, vyžadující přísnou disciplínu myšlení; má být však také praktická, vedoucí k jednání; a konečně má být dialogická, zapovídající všechny prostředky k prosazení pravdy mimo Slovo. Překvapit by mohlo pořadí pojmů, kde „mluvit“ jako třetí člen tvoří vrchol celého hesla. Překvapení se však rozplyne, uvědomíme-li si obrovský význam, který česká reformace přičítala svobodě Božího slova. Svobodné hlásání osvobozujícího Slova je samo o sobě „čin nejsvobodnější“ (*actus liberrimus omnium*) a může vysvobodit křesťanstvo z jeho babylónského zajetí. Vždy znovu, i v časech nejtěžšího útlaku, zakoušeli čeští evangeličtí křesťané, že „Boží slovo není spoutáno“ (2 Tm 2,9), dokonce že samo kolem sebe vytváří volný prostor pro svobodný projev. Navazující na tuto zkušenost a tradici, zavázali se zakladatelé utvářet fakultu jako místo a útočiště

SAPERE – AGERE – LOQUI

Teologia ut sal ...

Super emblema facultatis

Tempore facultatis evangelicae theologicae Pragensis anno MCMXIX condendae conditores eius – multis magnis muneribus exceptis unum quoque parvum coram se habebant: munus traditiones, a quibus initium capiebant, finesque, quos quaesituri erant, symbolice declarandi. Quam ob rem emblema novum, quod usque ad nostrum tempus ut sigillum facultatis adhibetur, proposuerunt. Quemadmodum sermonem eius symbolicum intellegere debemus?

In campi circularis medio calicem videmus – symbolum perspicuum reformationis Bohemicae, praesertim Hussitarum, qui iterum calicem laicorum in eucharistiam introduxerunt. Facultas theologica Universitatis Pragensis anno MCDXVII praeferentiam utriusque speciei professata est, cum revolutione consensus adeoque de existentia sua propria dimicavit. Eodem anno quoque Concilium Constantiense eam licentia docendi privavit. Facultas nova pro symbolo Hussitarum se decreverat, quod testificatio calicis illo tempore profitendi simulque relegatio clericalismi ad omnem, etiam theologicum modum, erat.

Dimidio campi circularis superiore tria verba Latina legimus: *SAPERE*, *AGERE*, *LOQUI*. Principium sententiae huius historicum a I. A. Comenio, episcopo Unitatis fratrum veteris ultimo, repetit. Selectio coniunctioque notionum sine interpretatione intellegibiles esse possent. Theologia quam facultas nova cultura est, scientifica – strictam disciplinam cogitandi postulans, sed etiam practica – ad agendum ducens, postremo et dialogica – omnia instrumenta ad veritatem suam obtinendam, excepto Verbo, vetans esse debet. Admiratione afficere sequentia notionum posset, ubi *LOQUI* tertio loco culmen totius sententiae facit. Admiratio autem evanescet, si magnam vim, quam libertati verbi Dei reformatio Bohemica adscribebat, animo capimus. Praedicatio Verbi liberantis libera est „actus liberrimus omnium“, qui Christianos ex captivitate Babylonica eripere potest. Semper iterum temporibus gravissimae oppressionis experiebantur reformationis Bohemicae heredes verbum Dei non esse alligatum (2 Tm 2,9), quin etiam ipsum circa se spatium libere dicendi apertum efficere. Experientiam hanc traditionemque sequentes sponserunt conditores se facultatem ut liberae

svobodného projevu, založeného na svobodě Božího slova.

Ve střední části emblému, po levé a pravé straně kalicha se setkáváme s hádankou dvou odkazů na Písmo – Leviticus 2,13 a Marek 9,49. V obou citátech se objevuje slovo „sůl“, latinsky *SAL*. Právě toto latinské *SAL* dávají dohromady prvá písmena tří pojmů hesla (*Sapere, Agere, Loqui*). Formálně je tedy souvislost citátů a hesla jasná.

Ale co má teologie a teologická fakulta společného se solí? Co vedlo autory emblému k tomu, aby z množství biblických míst, kde je řeč o soli, zvolili právě tato dvě? O jejich exezezi se můžeme dnes jen dohadovat. Můžeme si však být jisti, že u Markova verše měli před očima znění, které je sice rukopisně slabě dosvědčeno, ale v reformovaných překladech Bible se objevuje často. Podle něj zní Ježíšův výrok: „Každá oběť bude osolena solí“. Je nápadné, že u obou citovaných míst se objevuje slovo „sůl“ v úzké souvislosti s obětí. Lev 2,13 nařizuje: „Každý dar své přídavné oběti soli osolíš. Nenecháš svou přídavnou oběť bez soli smlouvy svého Boha. S každým svým darem přineseš sůl.“

Teologie jako odkaz na oběť? Chtěli otcové-zakladatelé fakultě připomenout, že má zůstat zaměřena na vnitřní centrum křesťanského poselství – Kristovu oběť na kříži? Snad. Autoři emblému mohli však zamýšlet něco jiného. V obou citátech se přece jedná o sůl jako o přísadu, ingredienci, která se v obětním daru zcela rozpustí. Právě tato samorozpustnost náleží k základním funkcím teologie. Zpochybněním svých sebezáchovných instinktů slouží celým svým myšlením, jednáním a mluvením křesťanské i občanské obci, varuje a chrání ji před hnilobou egoismu, povzbuzuje ji k nezištné službě nejmenším tohoto světa. Tímto způsobem může teologie přispět k tomu, aby v lidské rodině neupadla do zapomnění dimenze sebezapření a dobrovolného odříkání, bez které není možný ani lidsky hodnotný život ani pokojné soužití.

Pavel Filipi 1999

professionis refugium in libertate verbi Dei situm formaturos.

Medio emblematis dextra laevaue parte duarum ad Scripturam relationum aenigma convenimus – Leviticus 2,13 et Marcus 9,49. Utroque loco vox *SALIS* apparet, quae primis litteris trium sententiae notionum coniunctis exoritur. Formaliter ergo sententiae locorumque allatorum cohaerentia est evidens.

Sed quid commune theologia facultasque theologica cum sale habet? Quid emblematis auctores duxit, ut e multis Scripturae locis vocem *SALIS* continentibus ipsos duos eligerent? Interpretatio illorum hodie nobis dubia est. Pro certo autem habere possumus eos apud Marci versum tenorem illum, qui in codicibus parum testificatur, sed in reformationis translationibus saepe occurrit, ante oculos habuisse. Secundum versum illum sententia Iesu ait: „Omnis victima sale salietur.“ Utroque loco vox *SALIS* in arto contextu cum victima apparet. Lev 2,13 iubet: „Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies, nec auferes sal foederis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres sal.“

Theologia victimae admonitio? Voluerunt patres conditores facultatem admonere eam perseverandam esse referendo ad Christi in cruce victimam, quae centrum Christiani nuntii interius est? Fortasse. Emblematis auctores autem quoddam alius in animo habere poterant: Utroque loco allato tamen sermo est de sale velut additamento, quod in victima totum solvitur. Autosolubilitas illa ad missionem theologiae fundamentalem pertinet. Instinctibus sui ipsius conservationis in dubium vocandis Christianorum civiumque societatem *SAPIENDO, AGENDO, LOQUENDO* adiuvat, eam praemonet, adversus ipsismi sputorem defendit atque ad minimos huius saeculi gratuite sublevandos excitat. Ipso modo theologia conferre potest, ne in familia hominum in oblivionem veniat dimensio sui ipsius moderandi voluntarieque temperandi, sine qua nec vita humana bona nec coexistentia gentium pacifica non sunt possibles.

přel. Milena Přecechtělová

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

UČEBNICE:

- A. Bartoněk, *Latina pro posluchače filosofické fakulty*, SPN, Praha 1977.
J. Bejlovec – J. Janda – E. Kamínková – P. Kucharský – Z. Quitt, *Latina pro vysoké školy*, SPN, Praha 1974.
P. Filipi, *Sbírka latinských textů pro bohoslovce*, Kalich, Praha 1976.
M. Koronthályová, *Latinitas ecclesiastica – Čítanka latinských církevních textů*, UK, Praha 1994.
M. Koronthályová, *Latinská syntax. Cvičné věty pro bohoslovce*, Carolinum, Praha 1996.
J. Nechutová, *Středověká latina*, KLP, Praha 2002.
F. Novotný a kol., *Základní latinská mluvnice*, Praha 1992.
M. Přecechtělová, *Cvičebnice latiny pro bohoslovce*, Kalich, Praha 1993.
Z. Quitt – P. Kucharský, *Latinská mluvnice*, SPN, Praha 1974.
H. Schlutter – K. Steinicke, *LATINUM. Lehrgang für den späterbeginnenden Lateinunterricht*, Göttingen 1992.
D. Slabochová – E. Kuťáková, *Ad fontes – Cursus Latinus*, Carolinum, Praha 2000.
M. Šlesinger, *Základy latinského jazyka pro posluchače teologie*, Carolinum, Praha 2001.
A. Stříž, *Kurs latiny pro samouky*, Skriptum, Praha 1992.

SLOVNÍKY:

- Kolektiv autorů, *Slovník středověké latiny v českých zemích*, Academia, Praha 1977 – 1993 (sešit 1 – 14); KLP, Praha 1995 (sešit 15).
J. M. Pražák – F. Novotný – J. Sedláček, *Latinsko-český slovník*, SPN, Praha 1975.
Kábrt – Kucharský – Schams – Wittichová – Zelinka, *Latinsko-český slovník*, Leda, Praha 2000.
Quitt – Kucharský, *Česko-latinský slovník starověké i současné latiny*, Leda, Praha 2003.
J. Špaňár – J. Hrabovský, *Latinsko-slovenský, slovensko-latinský slovník*, SPN, Bratislava 1987.

OSTATNÍ LITERATURA:

- R. Fischer-Wollpert, *Malý teologický slovník*, ZVON, Praha 1995.
P. Karlík – M. Nekula – Z. Rusínová – kol., *Příruční mluvnice češtiny*, NLN, Praha 2001.
E. Kuťáková – V. Marek – J. Zachová, *Moudrost věků*, Svoboda, Praha 1988.
E. Kuťáková – A. Vidmanová – kol., *Slovník latinských spisovatelů*, Odeon, Praha 1984.
L. Svoboda a kol., *Encyklopedie antiky*, Academia, Praha 1973.

POUŽITÉ EDICE A SBÍRKY TEXTŮ:

- Ch. Beeson, *A Primer of Medieval Latin. An Anthology of Prose and Poetry*, Chicago 1925.
Anselm z Canterbury, *Fides quaerens intellectum*, Kalich, Praha 1990.
H. Densinger – C. Bannwart, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Friburgi Brisg 1922.
Enchiridion biblicum. Documenta ecclesiastica sacram Scripturam spectantia, autoritate pontificiae commisionis de re biblica edita, Romae 1927.
A. Friedberg, *Corpus iuris canonici, pars prior: Decretum Magistri Gratiani*, Lipsiae 1879.
M. J. Hus, *Sermo de pace (Řeč o míru)*, vyd. A. Molnár, Praha 1963.
C. Kirch, *Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae. Editio octava, quam curavit Leo Ueding*, 1960.
J. A. Komenský, *Via lucis (Cesta světla)*, vyd. J. Kopecký, J. Kyrásek, J. Patočka, J. Popelová-Otáhalová, Praha 1961.

Lexicon für Theologie und Kirche. Das 2. Vatikanische Konzil, Freiburg, Basel, Wien 1968.
Matěj z Janova, *Regulae veteris et novi Testamenti*, vyd. Vl. Kybal (a O. Odložilík), Praha 1908 – 1926.

J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, Parisiis 1844 – 1864.

C. Mirbt, *Quellen zur Geschichte des Papstums und des römischen Katholizismus*, Tübingen 1924.

E. Nestle – K. Aland, *Novum testamentum Graece et Latine*, Stuttgart 1979.

H. P. V. Nunn, *An Introduction to the Study of Ecclesiastical Latin*, Oxford 1958.

Thomae Aquinatis Summa theologica, Parisiis „a quibusdam Scholae S. Thomae discipulis“.

AUTORSKÉ SOUBORY:

Johannis Calvini Opera selecta, ed. P. Barth et G. Niesel, München.

M. J. Husi korespondence a dokumenty, vyd. V. Novotný, Praha 1920.

J. A. Comenii Opera omnia, ČSAV Praha.

J. A. Komenského Veškeré spisy, Ústř. spolek jednot učitelských na Moravě, Brno.

LITERATURA DOPORUČENÁ K PROHLoubENÍ ZNALOSTÍ

K. Floss – T. Nejeschleba, *Úvod do latinské filosofické terminologie a četby*, Olomouc 2000.

M. Koronthályová, *Souhrn latinské gramatiky*, Kairos Holman, Praha 2000.

E. Kuťáková – B. Mouchová – D. Slabochová, *Linguae Latinae studeamus*, EWA Edition, Praha 1998.

B. Mouchová – E. Kuťáková – V. Marek, *Disco Latine 1. / 2. Televizní kurs latiny*, Scientia, Praha 1995 – 1996.

OBSAH

Úvodem	3
Lectio I	4
Základní gramatické termíny užívané při studiu latiny a jejich obvyklé zkratky, latinská abeceda, výslovnost, přízvuk, délka hlásek.	
Lectio II	8
Substantiva 1. a 2. deklinace, pravidelná slovesa 1.–4. konjugace, přítomný kmen.	
Lectio III	16
Adjektiva 1. a 2. deklinace, adverbia, přivlastňovací, osobní a zvrtná zájmena.	
Lectio IV	20
Sloveso esse a slovesa odvozená.	
Lectio V	23
Substantiva a adjektiva 3. deklinace, participium přítomného aktiva.	
Autokorektivní cvičení I	28
Lectio VI	30
Indikativ imperfekta a futura I sloves 1.–4. konjugace.	
Lectio VII	33
Substantiva 4. a 5. deklinace, stupňování adjektiv a adverbíí.	
Autokorektivní cvičení II	40
Lectio VIII	42
Zájmena ukazovací, tázací, vztažná, neurčitá a záporná; zájmenná adjektiva; číslovky.	
Lectio IX	51
Konjunktiv přítomného a imperfekta, věty účelové, obsahové věty žádací – tzv. věty snahové.	
Autokorektivní cvičení III	56
Lectio X	58
Perfektní kmen pravidelných sloves 1.–4. konjugace, perfektní kmen slovesa esse.	
Lectio XI	62
Supinum a supinový kmen sloves 1.–4. konjugace.	
Lectio XII	70
Deponentní a semideponentní slovesa, vyjádření zákazu a rozkazu.	
Autokorektivní cvičení IV	73
Lectio XIII	75
Nepravidelná, neosobní a neúplná slovesa.	

Lectio XIV	82
Ablativ absolutní.	
Lectio XV	86
Infinitiv a infinitivní vazby.	
Autokorektivní cvičení V	96
Lectio XVI	99
Syntax pádů.	
Lectio XVII	111
Tázací věty – přímé otázky.	
Lectio XVIII	116
Souslednost časů (consecutio temporum), obsahové věty tázací – nepřímé otázky, věty po výrazech záporné pochybnosti, obsahové věty žádací – tzv. věty obavné a zabraňovací.	
Lectio XIX	121
Věty příčinné (kauzální).	
Lectio XX	123
Věty časové (temporální).	
Lectio XXI	128
Věty podmínkové (kondicionální).	
Lectio XXII	130
Věty přípustkové (koncesivní).	
Lectio XXIII	132
Gerundium a gerundivum.	
Lectio XXIV	141
Věty účinkové, obsahové věty oznamovací se spojkou quod, obsahové věty oznamovací se spojkou ut, vztažné věty konjuntivní.	
Autokorektivní cvičení VI	149
Clavis (klíč k autokorektivním cvičením).....	153
Ad memoria tenendum	162
Zkratky a často užívaná slovní spojení	164
Vademecum studenta teologie	165
Latina v průběhu staletí	168
Stručný přehled odchylek a zvláštností v pozdějších fázích latiny	169
Čítanka	174

PhDr. Milena Přecechtělová
LATINA nejen pro teology

Vydala Zdenka Barcalová
Praha 3, Dalimilova 2
Odpovědná redaktorka Mgr. Lucie Kopecká
Kresby Daniel Krejčí
2. vydání
Počet stran 224
Tisk PBtisk, s.r.o., Příbram, Dělostřelecká 344, 261 01 Příbram